MIŞCAREA LITERARĂ

Anul VIII, nr. 1 (29), 2009 BISTRIŢA

⊙ **Clară lumină din lucruri** – articole despre Cezar Ivănescu de Gabriela Creţan, Ion Murgeanu, Florentina Toniţă, Besnik Mustafaj, Ioana Greceanu, M. R. Iacoban, Aurelia Călinescu, Emil Cira, cu două interviuri de Viorel Ilişoi şi Clara Aruştei ⊙ **Cezar Ivănescu inedit** ⊙ Eveniment: *Salutator universal* de Dumitru Păcuraru, *Simfonia lupului* de Marius Daniel Popescu ⊙ Poezia Mişcării literare: Ion Scorobete, Ovidiu Pojar ⊙ Proza Mişcării literare: Niculae Gheran ⊙ Dialogurile Mişcării literare: Adrian Alui Gheorghe, Valentin Coşereanu ⊙ **Nicolae Breban 75** ⊙ Eseu: Viorel Mureşan, Mirela Sanda Sălvan, Maria-Daniela Pănăzan, Irina Ciobotaru ⊙ Reeditări ⊙ Raft ⊙ Caietele Rebreanu ⊙ Album cu scriitori ⊙ Plastică ⊙ Parodii pur şi simplu de Lucian Perţa ⊙ Cititor de reviste ⊙

Revistă de literatură, artă, cultură
Serie nouă
Anul VIII, nr. 1 (29), 2009, Bistriţa

Apare trimestrial
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editor: Consiliul Judeţean Bistriţa-Năsăud

Director fondator: Liviu Rebreanu (1924)

Redacţia:
Olimpiu NUŞFELEAN (director)
Ioan PINTEA (redactor şef)
Ion MOISE (redactor şef adjunct)
Virgil RAŢIU (secretar de redacţie)
Andrei MOLDOVAN

Coperta: Marcel LUPŞE
(În imagine Cezar Ivănescu).

Număr ilustrat cu lucrări de Marcel LUPŞE.

Tehnoredactare: Adrian NĂSTASE

Adresa redacţiei: Bistriţa,
str. Arţarilor, nr. 46/A/16, 420069
Telefon/fax: 0749.248708, 0263.233345
E-mail: olimpiu49@yahoo.com
ioanpintea2002@yahoo.com

Administraţia:
Alexandru CÂŢCĂUAN, marketing,
Casa de Cultură a Sindicatelor, Bistriţa.

Apariţiile iniţiale ale revistei au fost sprijinite
de Casa de Cultură a Sindicatelor
şi S.C. Aletheia, Bistriţa.

Tiparul: S.C. Eikon S.R.L. Cluj-Napoca

ISSN 1583-1957

Redacţia respectă grafia autorilor.

CUPRINS

Literatura la vreme de criză

Poate fi stabilită o relație, oricare ar fi aceasta, între literatura de azi şi criza în curs? Întrebarea poate rămîne generală şi retorică, asemeni altora, cum ar fi dacă literatura este în criză sau dacă există o literatură a crizei. Aceasta deoarece scriitorul român este foarte puțin dispus să-şi pună întrebări simple şi esențiale şi, mai ales, să încerce să şi răspundă la ele. În cele mai fericite cazuri, se mulțumeşte să rezolve totul în cheie ironică.

O criză a literaturii poate fi identificată mereu sau măcar periodic, manifestată în anumite momente şi din diferite cauze. Poți găsi criză a literaturii în perioada proletcultistă sau în cea comunistă, criză a unor teme sau personaje interzise, criza postdecembristă generată din retragerea cititorului spre alte îndeletniciri sau de pierderea încrederii scriitorilor în anumite formule sau discursuri literare.... Sunt sincope, care fac, poate, să mai tresalte şaua pusă pe calul talentului. Sunt pierderi care rar sunt luate în seamă de scriitori şi din care aceştia nu prea învață mare lucru. Pentru că peste ele se aşterne îmblînzitor fluxul producerii de alte şi alte texte, care se adună într-o realitate literară de cele mai multe ori iluzorie.

Cât despre o literatură a crizei, asta este o altă problemă, mult mai complicată decît prima, deşi aparențele ar putea să înşele. O literatură a crizei de acum, aşa ceva e greu să existe. Mai întîi că nimeni nu se gîndeşte să scrie aşa ceva în mod deliberat, încercarea fiind pusă sub semnul provizoratului sau al tematicii date. Apoi scriitorul român este foarte puțin preocupat să identifice sau să construiască un personaj generic, în care să se reflecte profund chipul actualității, al actualității de criză. Mai mult decît atît, scriitorul nostru se îmbată azi cu libertățile de limbaj, pe care le consideră o mănoasă afacere a momentului, afacere de care se lasă fascinat. Înainte de a ajunge la criză, literatura trece prin teritoriul încăpător al libertăților de limbaj, din care nu mai are motive să iasă. Iese din prețiozitățile retoricii şi se înfundă în libertățile acesteia, care nu sînt decît o altă capcană.

Literatura, însă, mai ales cea marcată de modernisme, este o literatură a crizei. Criza de comunicare a ființei, de căutare a identității, de chestionare a existenței şi multe altele. Omul se confruntă mereu cu un destin neîmplinit – ca să nu spun „neisprăvit", neterminat – şi literatura ar trebui să marcheze, să „monitorizeze" această realitate. Numai că literatura este foarte puțin angajată de creatorii ei într-o asemenea direcție. Aceştia preferă să o ascundă în tot felul de „isme", fie ele şi neo-isme sau post-isme... Literatura română preferă să se ascundă foarte mult în limbaj, să parodieze realitatea, şi mai puțin să chestioneze existența, care este a crizei.

Editorial

N-avem o literatură a crizei. O literatură fixată pe criză ar trebui să fie o literatură cu miză. Ceea ce nu e la îndemîna oricărei literaturi.

Olimpiu NUŞFELEAN

Maître de la clarté

Gabriela CREȚAN

Un personaj din Thomas Mann rostește această propoziție lapidară, care m-a obsedat ani la rând, ori de câte ori încercam să pătrund enigma relației Maestru-discipol, în care mă aflam eu însămi cu Cezar Ivănescu: *„un maestru este personificarea conștiinței discipolului"*. Formula m-a fulminat când am citit-o întâia oară, dar, cu timpul, mi-a devenit evidentă incompletitudinea ei. Dincolo de partea diurnă și rațională pe care o incarnează, maestrul este în același timp și o figurare a umbrei adeptului, pe care i-o face vizibilă ca într-o oglindă, înfricoșându-l poate la începutul noviciatului, dar forțându-l să recunoască și să ia în stăpânire latura nocturnă/ tenebroasă a propriei persoane: moment necesar de integrare în orice proces de autocunoaștere, reprezentat adesea simbolic prin lupta cu demonul interior.

Odată câștigată această probă inițiatică, Maestrul dobândește un nou chip, supraluminos, reprezentând personalitatea superioară a alumnului, aceea aflată dincolo de pragul de sus al conștiinței. Abia în această etapă, marcată de arderea reziduurilor aparținând psihismului inferior, când Maestrul exterior se identifică cu cel interior, el devine cu adevărat acel ghid spiritual capabil să actualizeze virtualitățile de ordin superior ale discipolului, latențele lui angelice, pe care, înainte, acesta le ignora. Doar atunci Maestrul își relevă funcția sa de figură mediatoare, care face posibilă autorevelarea Sinelui profund, a acelui Sine pe care hindușii îl numesc Atman considerându-l ca Brahman din sufletul omenesc. Întâlnirea cu un maestru este o surprinzătoare întâlnire cu Sine. Cu cel care ești și vei fi întotdeauna, dar pe care, din cauza căderii în întunericul materiei, l-ai uitat. De aceea, în relația cu Cezar Ivănescu am avut sentimentul propriei regăsiri, al cunoașterii adevăratei mele naturi luminoase – și supraindividuale –, iar poezia lui mi-a amintit sfâșietor de „patria supracelestă" sau, mai bine spus, de paradisul pierdut al preexistenței.

Clară lumină din lucruri nu te-ntuneca!

Când l-am cunoscut, la cenaclul Numele Poetului, într-o seară de ianuarie din anul 1984 (de ziua mamei mele), am avut un frison pe care nu l-am înțeles atunci. De abia mai târziu, peste câteva luni, când, împreună cu soțul meu Gelu Alecu, i-am devenit apropiați, am înțeles semnificația acestei emergențe afective: era un semn de recunoaștere, o recunoaștere încă liminală, însoțită însă de presentimentul tulbure al importanței cruciale pe care o va avea în viața mea. Ceea ce la prima întâlnire a fost numai pură emoție, tresărire obscură, imposibil de definit în cuvinte, mi s-a impus în plenitudinea ei conștientă când l-am auzit cântând pentru prima oară. Ne aflam în drum spre mănăstirea Tismana, într-o mașină condusă de Gelu, se înnoptase, iar Cezar a început să cânte cu glas puternic, abstras și însingurat, ca de la o imensă depărtare: „*! voi ce mă priviți la față/ îndrăgiți-mi fața mea/ mai îngăduiți-mi fața/ fiindcă mult va sângera...// ! și în mânuri și-n picioare/ cuie îmi vor implânta/ mai îngăduiți-mi mâna/ și-n țărână talpa mea*". Efectul asupra mea a fost de trăsnet în creștet, de cuțit în inimă, de explozie în plexul solar. Toate deodată! Șoc și apnee. O fascinație care durează de-atunci, fără scădere sau întrerupere…

Poemul acesta, în care, ca în multe altele de altfel, Cezar Ivănescu își asumă calvarul christic, este cel prin care mi s-a revelat

făptura lui omenească profundă, ființa lui suferitoare vulnerată de tot răul lumii, de răul cosmic imanent Creației şi, concomitent, înalta lui învestitură spirituală. De altfel, viața şi opera sa ilustrează, la modul exemplar, acest efort continuu de *imitatio Christi*, culminând cu stranii potriviri de evenimente biografice, prea surprinzătoare pentru a nu îndemna la apropieri analogice. Destinul lui s-a consumat între limitele temporale marcate de două sărbători cu maximă încărcătură simbolică pentru creştini: s-a născut în ziua Schimbării la Față a Domnului şi a murit în Joia Mare din Săptămâna Patimilor, trădat de discipoli pe care-i iubea, părăsit de mulți dintre prieteni, umilit de acuzații calomnioase şi absurde, hăcuit cu fervoare de casap la o clinică obscură din Bacău; vândut vechilor săi prigonitori de inşi pe care-i credea fideli, pe care-i ajutase de multe ori la începutul carierei lor scriitoriceşti, înainte ca ei să fi prins osânză şi gustul privilegiilor obținute prin delațiune şi prin abjecție.

Multe dintre poemele lui rememorează actul vânzării şi reactualizează, la modul experiențial paroxistic, scenariul Patimilor, cu ardența celui care implоră stigmatele („*! azi mă duc mereu la deal/ dealul căpățânii/ şi-ți las treizeci de arginți/ şi arginții țâni-i*”; „*! cine vrea mă scuipă,/ scuipă cine vrea/ eu mereu tot urcu/ urc pe Golgota*”). Iluminarea prin suferință a fost unul din crezurile sale cele mai puternice; se ştia ales, nu pentru bucurie şi vană jubilație mundană, ci pentru lapidare şi crucificare, asemenea mărturisitorilor din vechime; şi cum orice alegere este un gest al voinței divine, căruia nu ai decât să i te supui, a trecut prin toate probele suferinței, câte i s-au dat, cu înalta conştiință a acestei elecțiunii. Practica „ritualul traumatomant” ca pe o formă secretă de divinație, interzisă muritorilor de rând: „*Nu am voie să uit nimic, nu am voie să mă eliberez de nimic, nici să fac vreun fel de terapie; această tehnică este inversul terapiei, constă în reactualizarea tuturor amintirilor traumatice şi păstrarea lor vie în memorie cu scopul de a-mi ilumina mintea şi sufletul spre a-mi vedea existența care mă aşteaptă sau ceea ce mă aşteaptă de ordin profetic în viitor, nu în viitorul imediat*”.

Şi-a vestit moartea violentă, prin mână de om, în poeme („*! Te caut cu sângerare/ ca sângele inima,/ şi trupul meu cum va sângerare/ când mă vor înjunghia// ! Te caut cu desperare/ şi groaza e-n urma mea,/ Trimişii Beznei or să m-omoare/ nu te-oi mai căuta”; „! să mi-l omoare Sufletul,/ cei mulți tăbărâră/ şi lovitu-m-au, Doamne, şi mă îngenunchează!// şi m-au rupt în bucăți…”*), dar şi prin viu grai apropiaților, ori prin documente scrise sau înregistrate pe casete în fatidica iarnă a anului 2008. Şi-a numit cu precizie urgisitorii şi a lăsat un cuvânt testamentar în care mărturisea întreaga sa compasiune „*pentru cei care au gustat cu voluptate această pâine otrăvită a minciunii*”. Nu i-a blestemat, n-a cerut răzbunare, ci i-a îndemnat, cu milă creştinească, pe cei care i-au pregătit moartea la un efort de conversie spirituală.

Sub comunişti a fost sărac ca un franciscan, dar sărăcia lui avea o strălucire seniorială. O transfigurau muzica şi poezia lui, dar şi gesturile de mare generozitate pe care le avea față de alți sărmani, sau chiar față de semenii săi mai bine trăitori. Suferea când bănuia că aproapele lui era flămând, dezbrăcat sau desculț.

Îmi amintesc un episod din anii 80, când a primit o sumă oarecare pentru o carte publicată, o sumă modestă, dar importantă în ochii cuiva obişnuit cu lipsurile de fiecare zi, aşa cum era el însuşi. A risipit rapid aceşti bani puțini pe daruri pe care le-a făcut prietenilor şi discipolilor – nu numai celor favoriți, ci şi altora mai puțin apropiați de inima lui. Unuia dintre tinerii cenaclişti, un adolescent fără părinți, cu mari necazuri financiare, şi surorii lui le-a cumpărat câte o pereche de pantofi de bună calitate, mie şi soției lui Mary ne-a dăruit pălării scumpe de dantelă, cum nu prea avea nimeni pe vremea respectivă, altora le-a plătit taxiul către casă când reuniunile cenaclului se sfârşeau noaptea târziu. Într-o altă circumstanță, Gelu a făcut imprudența să admire o minunată pereche de pantofi pe care Cezar tocmai o primise cadou de la prietenul său din Germania, Emil Cira, drept care s-a pomenit imediat, fără putință de refuz, posesorul lor.

Se întâmpla uneori ca, după cenaclu, să mergem la el acasă, adesea însoțiți și de alți ciraci, toți flămânzi ca niște lupi tineri, iar Mary, ascultând fără să clipească de dorința lui de a-i hrăni pe invadatori, reușea, cu marea ei pricepere, minunea christică să sature gloata cu cele două ouă pe care le avea în casă, plus câțiva cartofi bine rumeniți. Cezar Ivănescu obișnuia să spună pe atunci că este cel mai sărac poet român – și era foarte aproape de adevăr.

Lucra în vremea aceea la revista *Luceafărul* cu jumătate de normă, publica greu, doar cărți mutilate de cenzura veșnic vigilentă, era marginalizat, și social și ca autor, pe când alții, dispuși să facă jocul întunecat al stăpânilor comuniști, erau răsplătiți cu laurii gloriei literare și culegeau consistente beneficii materiale.

Nu numai că n-a făcut niciodată cel mai mic compromis, că nu s-a aliat cu puterea, că nu i-a închinat encomioane (lucru vizibil, de altfel, în opera lui imaculată), ci s-a manifestat întotdeauna ca un revoltat, ca un critic virulent al dictaturii și al josnicilor ei servitori, literați sau nu. În 1986, când lipsurile, dar mai ales teroarea, ne copleșeau pe toți, el a continuat să fie același insurgent, care striga în gura mare adevăruri inconceptibil de rostit pentru noi ceilalți. În legătură cu asta, îmi aduc aminte cu acuitate de spaima pe care am încercat-o atunci când Cezar Ivănescu, îmbrăcat bizar într-o bluză cu o croială medievală și cu mătănii la gât, a coborât din mașina în care ne aflam, în drum spre nu mai știu unde, oprită, ca toate celelalte, de trecerea unei coloane oficiale și, agitându-și amenințător bastonul spre păzitorii ordinii, a început să profereze blesteme la adresa regimului. Scenariu recurent, desfășurat aproape identic de câteva ori în acel an, încât e un miracol cum de n-am fost cu toții săltați și supuși metodelor de reeducare comunistă. Cu puțin timp înainte, în mai, declarase greva foamei în semn de protest față de hotărârea oficialităților de a interzice funcționarea cenaclului *Numele Poetului* pe care-l conducea la *Luceafărul*. Gestul i-a îngrozit pe toți cei adunați până atunci în jurul lui, discipoli, prieteni, admiratori, cunoscuți – armate, legiuni, cohorte – care s-au făcut nevăzuți ca și cum n-ar fi existat vreodată. Unii, slabi de înger dar rușinați de fuga lor, mă rugau totuși să-i transmit lui Maître, cum îi spuneam noi, ciracii, justificările acestui abandon: aveau copii sau slujbe importante.

Nu numai că nu a reproșat nimănui lipsa de curaj, dar, conștient de amploarea pericolului la care ne expunea, m-a avertizat plin de îngrijorare: „*Gabriela, spune-i lui Gelu că e primejdie mare și poate că ar fi mai bine pentru voi să nu mai veniți*." A fost singura dată când nu i-am dat ascultate; în exaltarea (și inconștiența) mea de atunci, arestul în beciurile securității mi se părea o plată mică în comparație cu privilegiul de a-i sta aproape.

L-am vegheat, în săptămâna aceea, pe rând, Mary, Gelu și eu, livizi de spaimă, nu din cauza posibilelor represalii de ordin politic, ci pentru că sănătatea lui se înrăutățea cu fiecare oră. După doar două zile, epuizat de refuzul de a se hrăni, dar și de o intensă combustie interioară, a căzut într-un somn letargic, nesănătos și chinuit, însoțit de gemete și mici convulsii ale trupului emaciat până la epură. Avea doar 49 de kilograme când, după șapte zile de înfometare, am fost nevoiți să-l internăm, în stare foarte gravă, la Spitalul de Urgență. O secvență peremptorie pentru uriașa revoltă care mocnea în el s-a petrecut în cabinetul medical atunci când, conform rutinei profesionale, doctorul l-a întrebat: „*Ce vă supără*?" Abia ținându-se pe picioare, febril și aproape străveziu din cauza abstinenței îndelungate, Cezar Ivănescu a strigat spre el mânios, cu o forță de care nu-l credeai în stare: „*Cum ce mă supără? Dumneata pe ce lume trăiești? TOTUL mă supără!*"

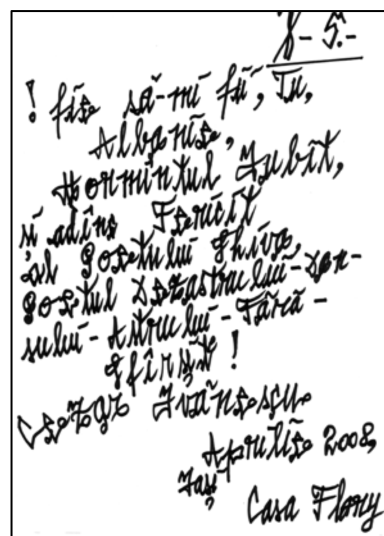
Ca un leitmotiv sau ca o temă cu variațiuni, scenariul acesta al protestului s-a repetat în câteva rânduri în viața lui, culminând cu greva foamei din februarie 2008, cu prilejul linșajului mediatic declanșat împotriva sa de cei care îi erau, de decenii, cei mai înverșunați adversari. Prin felul lui direct de a divulga adevăruri incomode, Cezar Ivănescu își făcuse cohorte de dușmani; după așa-zisa revoluție, aceștia și-au sporit forțele și s-au organizat într-o rețea subterană funcționând după principii mafiote, astfel încât luptătorul solitar care a fost Cezar Ivănescu n-a mai avut scăpare. Și-a dat seama atunci că este posibil să se treacă la asasinarea sa. Există documente relevante, scrise și audio, datând din februarie 2008, în care afirmă clar acest lucru, desemnând chiar și persoanele care să-i apere numele și opera în caz de „moarte subită". Îi

era teamă mai ales să nu i se înscenze un „accident” de maşină, aşa că, o vreme, n-a mai îndrăznit să circule cu taxiul. Nu s-a gândit însa că, după doar două luni, îşi va întâlni călăul, care a purtat, cu această solemnă ocazie, mănuşi albe de chirurg şi a lucrat adânc cu bisturiul (deşi alta fusese înţelegerea cu pacientul: fără sânge, fără arme albe). În condiţiile în care numai în lumea a treia se mai foloseşte cuţitul pentru asemenea intervenţii. Fără analize, fără investigaţii medicale preliminare. La ce ar fi folosit? Oare condamnaţilor la moarte li se fac analizele?

Nu insinuez nimic, îmi asum doar calitatea de martor, care a fost de faţă când doctorul legist i-a spus Clarei Aruştei că „*există suspiciuni majore de natură juridică*” legate de această moarte; în acest timp, adjunctul său a intrat şi a ieşit de câteva ori din camera mortuară, exclamând alertat către medicul şef: *„Veniţi să vedeţi, sunt nişte semne ciudate pe corpul ăsta!”*

Aşa-zisul malpraxis de la clinica Palade continuase cu o serie lungă de „erori” medicale la Spitalul Judeţean de Urgenţă din Bacău, unde Cezar Ivănescu fusese transportat în stare critică; un şir de greşeli parcă atent coordonate, însoţite de o permanentă atitudine de dezinformare a familiei; or, atunci când suspiciunile se acumulează ameţitor şi se înseriază coerent, depăşind valorile calculului probabilistic, ele tind să devină certitudini…

După moartea sa, campania de denigrare a continuat la fel de furibund: o mare parte a presei scrise, dar şi televiziunea naţională, au reluat formula privind „decizia CNSAS”, căutând parcă s-o fixeze bine în mintea publicului neştiutor. La numai câteva ore după deces, în vinerea neagră, o mână de prieteni ne adunaserăm la morga Spitalului de Urgenţă Floreasca, întrebându-ne cum să-l scoatem deacolo şi unde să-l ducem, consternaţi de refuzul liderilor USR de a-i primi trupul, pentru un ultim omagiu, în incinta Muzeului Naţional al Literaturii Române sau la sediul USR din Calea Victoriei, potrivit unei vechi cutume. În acest timp, pe Mediafax câţiva scriitori şi critici literari îşi exprimau regretele ipocrite, strecurând, printre falsele păreri de rău, fraze despre „*gustul amar*” pe care l-a lăsat tuturor vestea „*colaborării poetului cu fosta securitate*”. Enunţurile infamante se continuau cu alte calificative pe măsură: Cezar Ivănescu, declara unul dintre ei de la înălţimea statutului său de persoană publică şi de manipulator de opinie, ar fi fost o persoană „*prea puţin plăcută*” şi „*incomodă*”. Nu se specifica însă din ce motiv şi pentru cine era incomod. Deşi acelaşi individ recunoscuse iniţial că nu a avut *„niciun fel de relaţie cu poetul*”, el îşi continua discursul cu această frază aiuritoare: *„Nu era un om deosebit de plăcut. Am avut informaţii indirecte în ceea ce îl priveşte”.* Aşadar, acuzaţii „după ureche”, sau, ceea ce este mai probabil, replici subalterne repetate mecanic după indicaţiile trasate de personaje „sus-puse”.

Albanie, Pamant al Maicii mele

Climaxul acestor şarje de calomnii a fost marcat de afirmaţiile dlui Adrian Iorgulescu, pe atunci Ministrul Culturii şi Cultelor, care, fără să se informeze, aşa cum l-ar fi obligat statutul său de înalt funcţionar al statului, a repetat şi difuzat minciuna despre colaborarea poetului cu fosta securitate, oferindu-i astfel valoare oficială!

Ca orice mare artist, era „incomod” pentru spiritele comune, care-i pretind chiar şi unei personalităţi cu o uriaşă ardere interioară, aşa cum a fost Cezar Ivănescu, să respecte convenţiile şi ipocriziile sociale. De aceea, cei care l-au admirat şi l-au iubit au fost ei înşişi oameni de o rară calitate intelectuală şi sufletească, în stare să-l înţeleagă şi să-l preţuiască. Îi amintesc doar pe Marin Preda, Petru Aruştei, Petru Creţia, Basarab Nicolescu, deşi printre prietenii lui de-o viaţă s-au numărat încă mulţi alţii, la fel de importanţi, chiar dacă mai puţin celebri.

Era înclinat spre extreme, aflat într-o stare continuă de tensiune interioară paroxistică, imposibil de suportat de „căldicei”, întotdeauna fierbinte până la incandescenţă, aşa încât nu este de mirare că prea marea apropiere de el pre mulţi i-a ars… *Cantitatea de sacru* din persoana lui omenească se

manifesta printr-o iradiere de fascinaţie şi *tremendum*, ce declanşa în sufletele celor din preajmă simultan, sau pe rând, trăiri pătimaşe de iubire şi devotament sau, dimpotrivă, de spaimă şi ură, toate la fel de intense şi pasionale. Niciodată întâlnirea cu el n-a luat culoarea searbădă a indiferenţei.

Cândva, subjugată de pluralitatea persoanelor care se confruntau în sufletul lui, i-am schiţat, cu linii tremurate, un portret la care mi-ar fi greu să adaug ceva; îl reiau acum, cu sentimentul că, aşa cum nu poţi strânge lumina în pumn, făptura lui profundă, ţinând de miracol şi de indicibil, este sortită să scape ochilor noştri de carne, oricât de iubitori: „*Cezar Ivănescu (...) se dezvăluie pe sine într-o multitudine de ipostaze şi atitudini dintre cele mai contrastante, din a căror îmbinare se va întregi o imagine unică, aceea a unei personalităţi pătimitoare în care se concentrează un exces de vitalitate; căci contradicţia tensionată este însuşi principiul dinamic al vieţii. Îl vedem, aşadar, intolerant – în numele unei înalte conştiinţe morale –, pedepsitor sau «preaiubitor», insurgent, blând sau socratic, mânios sau smerit, adolescent teribil cu apucături de cloşard şi Maestru înţelept, creştin fascinat de budism gândind la o unitate transcendentă a religiilor, iubitor de Hristos şi – ca orice mistic adevărat – ereziarh, contemplativ sau activ, mustrându-i cu stylul sau cu pumnul gol pe derbedeii agresivi spre întremarea «minţii lor piticoide», artist pregătindu-se în taina singurătăţii sale pentru «lina iluminare», truver, cărturar îndrăgostit de învăţătura tradiţională, protector al artiştilor mai tineri, visând la acel «ordo amoris» întemeiat prin act sacrificial. Aceste înfăţişări plurale, deconspirate parcă prin jocul unor oglinzi ce-l luminează mereu din unghiuri diferite, dovedesc faptul că nimic din ceea ce este sacru sau infernal în sufletul omenesc nu-i este străin lui Cezar Ivănescu.*”

…Era „incomod” pentru mulţi pentru că, asemenea vulcanilor activi care aruncă pară vie şi lavă, genera energii uriaşe, menite să le tulbure somnul vegetativ, să-i disloce din tiparul cotidian, să-i forţeze să se înalţe în sfere irespirabile; cei slabi nu rezistau acestui imperativ, fugeau înspăimântaţi sperând să-şi regăsească tihna mic-burgheză, cei orgolioşi nu-i iertau niciodată propriul lor eşec ascensional, care le zdruncina puternic, chiar dacă în mod inavuabil pentru ei înşişi, admiraţia de sine. Fugeau de el sau îl repudiau în scris, evitând confruntările directe, încărcaţi de ură şi neputinţă.

Discipolilor care-l iubeau şi treceau proba slăbiciunii sau a trufiei le arăta chipul de învăţător iluminat care împărtăşeşte vechi secrete sapienţiale despre rostul soteriologic al artei, de salvare şi regenerare a cosmosului şi a sufletului omenesc în care acesta se oglindeşte.

Pe mulţi, aşa nevolnici cum erau, îi iubea, chiar şi atunci când îi afurisea, ba tocmai de aceea îi mustra cu atâta vehemenţă, pentru că îl ultragiau în iubirea lui pentru ei. Unul dintre aceşti discipoli, pe care-l numea fiu iubit, îşi îndeplinea cu zel misiunea de turnător aflat în serviciul celor mai înrăiţi dintre inamicii săi – chiar aceia care au gândit şi pus în act scenariul sinistru al aşa-zisei deconspirări CNSAS. Cum discipolul era însă şi un poet sensibil, măcinat de ambivalenţă afectivă, sfâşiat între iubirea (pe măsura inimii lui meschine) pentru Maestru şi angajamentul ferm de a-l vinde, i-a destăinuit acestuia, într-o stare etilică lăcrimoasă, misiunea sa de delator. Maestrul l-a iertat, e drept fără să ştie limpede care sunt înaltele personaje cărora le era vândut. L-a iertat crezând în puterea vindecătoare a căinţei sincere, în forţa spovedaniei de a opera metanoia, fără să-şi închipuie că mult iubitul fiu va continua să-şi joace rolul de iscoadă şi denunţător.

…A fost înmormântat la Iaşi cu onoruri militare, dar, în mod inexplicabil (şi simbolic), desculţ, ca cel din urmă sărac, sau poate ca un sfânt care, înălţându-se la Domnul, nu mai are nevoie ca încălţările să-i apere picioarele de pulberea şi noroaiele lumii. A murit flămând, el care nu suporta să vadă în preajmă făptură de om sau de biet dobitoc flămânzind; el care suferea când întâlnea vreun sărman cu botinele scâlciate şi găurite, a plecat spre ceruri cu tălpile goale. Desculţ şi flămând s-a întors în lumina pură de unde a venit să ne împartă daruri supraabundente: iubirea şi poezia lui. Poate pentru că poetul cu nume de împărat a fost nu un stăpân al lumii, ci un prinţ al spiritului.

Ne-a lăsat încremeniţi, consternaţi, uluiţi de virulenţa cu care se manifestă răul în lume, acum la sfârşit de Kali-Yuga.

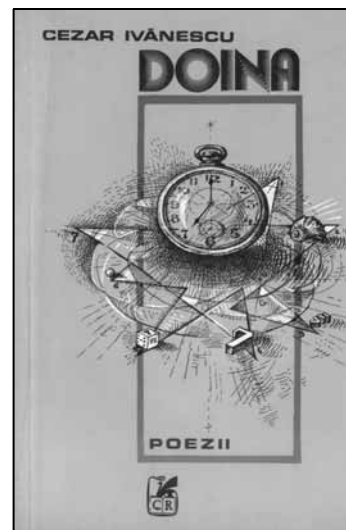
Cronica splendorii: CEZAR
(O evocare post-mortem a poetului Cezar Ivănescu)

Ion MURGEANU

Ultimele lui 35 de zile aici la Bucureşti am fost mereu împreună, se întorcea cu o fervoare şi o rară tandreţe la primii noştri ani de literatură, de la Bârlad, m-a purtat cu el peste tot, şi din nou. La Şcoala Centrală, în cadrul unei întâlniri cu elevii şi profesorii din Aula Magna a primei şcoli bucureştene de fete, a rostit o declaraţie fulminantă chiar în legătură cu mine: *„Dacă azi sunt cine sunt şi ce sunt îi datorez totul Dlui Ion Murgeanu, de aceea am insistat să fie prezent aici, să ne amintim că în anii de început, la vârsta voastră, el a fost primul care mi-a recunoscut talentul de poet, dar şi cel mai consecvent susţinător al meu, timp de o viaţă; am dorit să-i mulţumesc public iar pe voi vă rog să înregistraţi pe aparatele voastre şi să reţineţi”.*

Deşi, între timp şi între timpuri fuseseră intre noi şi „răciri”, cum se spune, şi pauze de respiraţie, când lui i se părea că eu am mai mult noroc (sic!), dar eu de când l-am cunoscut şi până cu trei zile înainte de a muri i-am lăsat avansul meritat, cel puţin doi paşi înaintea mea, şi a noastră, de fapt, a tuturor care facem literatură în acest subsol blestemat al lumii; nu am avut cu el o competiţie, i-am recunoscut şi susţinut GENIUL, încă de când i-am citit primele versuri, l-am pus în linie dreaptă cu Labiş şi Eminescu şi, e drept că am insistat, până ce el însuşi, cu dreapta măsură a unei înţelepciuni naturale, ce-l făcea şi mai special, m-a barat: comparaţia cu Eminescu nu o primea; nu a primit-o decât mai târziu, nuanţat însă, când îşi revendica, pe drept, locul „de-a dreapta” sfântului nostru poet nepereche: *„Eminescu-i Dumnezău/ Iar eu mi-s profetul Său.”*

Era, când l-am cunoscut, un copil frumos, chip angelic, ochii puţin oblici, în care răzbătea partea de rasă „arvanită”, cum observa mai târziu cineva, chica rimbaldiană, puţin inelată, dar tuns franţuzeşte, un băiat călcând pământul cu putere şi graţie, şi, într-adevăr, dintre sporturi alesese boxul, pe care-l exersa la clubul „Rulmentul” al Bârladului din acei ani. Ulterior şi boxul lui trebuia să completeze cu „picanterii” lista legendei poetului, de care, fără să fi ştiut, mă ocupasem în toţi acei ani mai mult decât mă ocupasem de mine. În pregătirea debutului nostru la Iaşi, în ziarul regional din acea vreme, „Flacăra Iaşului”, mi-aduc aminte că l-am somat pe nobilul Ştefan Oprea, de la ziar, că, în cazul în care în rubrica de „Cenaclişti bârlădeni” unde urma să apărem, nu intra şi Cezar, atunci nici eu nu aş fi mai vrut să apar; Cezar avea probleme la facultate, rebelul izbucnise puternic, şi suavului-cumsecade, Bădia Fănică Oprea, i se părea de tot bizară atitudinea mea, debuturile din acei ani se obţineau greu, erau dirijate şi aprobate din altă parte sau chiar şi din „alte părţi”. Dar am izbândit şi am debutat împreună, între noi şi cu Ion Iancu Lefter, un altfel de poet-maudite, spre mândria azi, a tuturor care au luat parte la acel act.

Problema lui Cezar a urmat „să fie” şi să sporească mereu, pe măsură ce Geniul său îl

cizela altfel decât pe oricare dintre noi; mă fascina şi fascinaţia mea mă punea mai departe la lucru în partida lui, ignorându-mă parcă anume, şi citându-mă după el, oricare ar fi fost situaţia, chiar şi după ce primele noastre versuri fuseseră salutate în „Contemporanul” de G. Călinescu. Ceva mai târziu cineva din redacţia „Contemporanului” mi-a spus: *„Mai bine ai vorbi despre tine şi l-ai lăsa pe prietenul tău să se descurce singur”*. Mi se părea nedrept şi am ignorat acest sfat în continuare.

Eminescu, în cunoştinţă de cauză, a făcut afirmaţia că *„geniul este urât”*, nu în sensul că *„nu-i frumoasă faţa mea”*, cum de data asta o spunea Cezar însuşi; însă duşmănit a priori, nesuferit de impotenţi şi mai ales de veleitari, cum au continuat şi mai mult să-l urască pe prietenul meu, liota de cântăreţi din trişcă, pe deşte şi din frunza palmată a „indicaţiilor” de partid şi de stat, sub-textuale; ei, cu timpul i-au şi devenit asasini, coalizându-se într-o sinistră cabală. Cezar însă a reuşit să-şi impună talentul, vocea lui atât de suavă, de pură, de transparentă, dar „tare” ca stânca Albaniei materne, puternică şi de neclintit, totodată; el a recuperat până la urmă mitul lui Labiş, din apele călduţe ale politrucilor literari de serviciu, scriind una din cele mai dure cărţi post-decembriste din România: „Timpul asasinilor”… imun la ameninţarea că una din victimele aceluiaşi „timp”… ne-încheiat încă nici azi, va fi el… a relansat „Doina” lui Eminescu şi a făcut din ea un spectacol provocator de „trezvie” încă din ultimii ani ai comunismului…

De fapt asasinii lui, în final, nu i-au mai putut suporta curajul şi rectitudinea, faptul că-n noile condiţii ei vindeau şi cumpărau peştişori literari mici, nişte ţâri, în timp ce „fachirul” de Cezar, jucându-se mai departe cu focul, antrena delfini, în golful de aur al poeziei sale, continuând să facă pescuiri minunate, ţintind tot mai sigur treapta cea mai de sus a afirmării, într-un final poate Premiul Nobel; sau cine ştie, un premiu inventat anume şi numai pentru valoarea lui. Asta nu i-au iertat până în clipa morţii şi nici în moarte nu-i iartă, din moment ce au creat aici la Bucureşti, *„în turcitul Bucureşti”* (apud Cezar), o „blocadă” a tuturor eunucilor literari, şi au impus şi un embargo pe numele lui. Este întâia oară când Uniunea Scriitorilor tace laşă, cu toată conducerea ei, din care şi el făcea parte, de altfel, la moartea unui mare poet, unanim apreciat şi de adversarii săi cei mai inteligenţi… Restul? Resturile…

L-au urât din totdeauna, l-au marginalizat, au dorit sa-l excludă cu o pasiune distrugătoare, căci meschină şi laşă, i-au creat o legendă sinistră şi l-au înfometat în repetatele greve ale foamei, aducându-l la disperare: Cezar Ivănescu a avut soarta geniului din totdeauna şi după moarte nădăjduim că Geniul lui se va replia şi ne va crea încă mari revelaţii. Pe moartea lui am simţit o clipă că mă voi prăbuşi, după ce am mai avut puterea să ajung la Iaşi, singurul supravieţuitor din Bucureştii ostili şi asediaţi de ură; Alex Cetăţeanu(l) canadian, a auzit ce am spus eu acolo şi ce am avut de subliniat cu tuş negru dar şi cu otravă. Alex, prietenul lui Cezar, pentru mine ivit din neant, şi în ultima clipă, când nu mai nădăjduiam a cunoaşte oameni, cum ar spune Alex, perfecţi, căci „puri şi simpli”; asta în mitologia lui pandură e ceva subtil, dacă nu chiar totul. Perfectul simplu de la Vâlcea. Mulţumim Alex. Fără tine, Clara şi eu ce ne-am fi făcut la moartea lui Cezar, căzută peste noi toţi ca un trăsnet? Soţia mea m-a silit, ulterior, să merg cu ea într-o călătorie în Grecia ca să scap de „obsesia Cezar”. Să scap de Cezar în Grecia?! Tocmai în Grecia. Grecia din capul lui şi al meu, pe care am făcut, în anii tineri exerciţii de digitaţie, cum se spune, iar lucrul acesta eu l-am învăţat de la Cezar; Grecia m-a ridicat, astfel, cât de cât, şi din nou, ca să-l pot evoca şi aici pe Cezar, „Turnul aheilor”, odiseanul Titid Diomede, cum l-am numit pe el, într-un poem din acea vreme de splendoare a tinereţelor noastre moldave şi suave.

La întoarcerea din mările egeene, cu doua zile înainte de a 40-a zi de la îngroparea lui, l-am visat pe Cezar: Cum e pe-acasă? Mi-a părut că mă întreabă, dar nu am înțeles dacă se referea acasă aici, sau acasă în Grecia, el fiind, deopotrivă, „grec, albanez, turc şi moldav", cum s-a recomandat într-un surprinzător capăt de vers. Alții îşi ascund cu obidă orice dâră obscură de identitate „străină". El cu superbie a subliniat ce a luat de la fiecare din aceste sângiuri care l-au alcătuit: de la greci, fireşte, inteligența, de la albanezi curajul, de la turci nebunia, iar de la moldavi, puterea de-a îndura". Cât a îndurat acest om într-o viață, mereu nesigură şi amenințată, e greu de aproximat cel puțin: poemele lui majore, oratorii şi simfonii, care au în centrul lor patima Domnului Nostru Iisus, o spun mult mai bine şi mai exact. În vis era însă viu şi actual şi universal de nu cumva cosmic; foarte elegant şi preocupat şi foarte solicitat într-o lume pe care nu o mai cunoscusem până acolo; dar eram împreună, vorbeam ca de obicei, pasionați de ceva, şi amândoi cred că eram foarte amuzanți, ca în zilele noastre bune. Mi-a spus la un moment dat să rămân să-l aştept că el se va întoarce şi vom pleca amândoi ca de obicei; eram totuşi în acea acțiune din vis; a plecat în lumea aceea de necunoscuți, elevată şi la fel de elegantă cum şi el mi s-a înfățişat, dar nu s-a mai întors, până când eu mi-am dat seama de provocările visului şi m-am trezit. La fel i-am visat după moartea lor pe Daniel Turcea şi pe Mircea Ciobanu, în acelaşi gen de vise eclatante, strălucitoare şi vii. Prietenul nostru, am conchis, a trecut de vămi şi de zona intermediară... I s-au deschis şi lui porțile de aur ale Splendorii şi Învierii; deci, plânsul şi zbaterea mea încetează; ar fi blasfemie curată să bocesc raiul şi eternitățile lui….

Un lucru ar mai fi de făcut pentru Cezar, o scrisoare deschisă, pe care s-o adresăm public, tuturor celor cărora el le-a trimis scrisori disperate, persoane oficiale îndatorate legal sa-i fi dat un răspuns marelui poet, defăimat cu aceeaşi ură şi rea vehemență de care am vorbit mai sus, dar şi cu o inconştiență criminală, de data asta, căci i-au grăbit şi forțat moartea… în zilele de linşaj mediatic cineva a şi avertizat despre ce s-ar putea întâmpla cu el, şi până la urmă s-a şi întâmplat; o scrisoare deschisă, deci, să o semnăm toți prietenii lui de suflet, în primul rând, fidelii săi; şi să o mediatizăm în țară şi în străinătate, la Bucureşti şi la Bruxelles şi la Paris şi la Montreal şi la Tel Aviv, în USA, până ce vor catadicsi, bestiile, să dea răspunsul cu care i-au fost datori, ignorând prin tăcerea lor, legile de hârtie, căci de suflet şi de bun simț la ei nu poate fi vorba şi nu le vom găsi în veac.

Asta ar fi penultima mea datorie față de Cezar şi ultima rămâne aceeaşi iubire, tributul ei necondiționat, fără sumă şi fără rest. Cu o nouă bătaie de aripi totuşi, şi cât mai sus, mai aproape de cei „o mie de sori" care fac sufletul omenesc etern şi nemuritor şi-l pregătesc încă din viața efemeră de pe pământ să existe şi să reziste în timp şi deasupra lui…

Aş mai dori să putem să fim frații şi surorile lui Cezar. Ultima oară Cezar mi-a spus: *„Eu te consider fratele meu mai mare, Ion"*; în acele zile, despre care atunci nu înțelegeam ce puteau prevesti. El a murit fraged şi pur ca un înger al durerii, jignit de infatuările troglodiților, şi avea atâta nevoie de dragoste, din el iradiind atâta iubire… Aşa l-am regăsit şi resimțit, în acel răstimp, al întoarcerii fratelui risipitor, căci insistența, „teroarea" iubirii sale, chiar, după firea obişnuită pe care i-o cunoscusem de-o viață, atunci mi s-au părut de tot ciudate. Acum înțeleg că mesajul mutării de-aici vine înainte ca noi să înțelegem ceva din el, căci e scris din *„altre stele"* cum ar spune Dante Alighieri, unul din marii poeți atât de iubiți de Cezar.

„Să-i dăm Cezar(ului) ce-i al Cezar(ului)”

Florentina TONIȚĂ

Cezar Ivănescu pare a fi fost, pe timpul vieții şi al morții, cel mai controversat poet din literatura română a ultimului secol. Detractorii s-au întrecut pe ei înşişi. Iubitorii poeziei lui Cezar Ivănescu au stat deoparte. Tăcuți, uimiți, umiliți, plânşi pe dinăuntru.

Aurelia Călinescu, *Glorie Efebului de la Marathon*, 1997.

Poetul nu a avut nevoie, pe timpul vieții şi al morții, nici de unii nici de alții. Cezar Ivănescu s-a trezit pe sine, aşa cum doar spiritele superioare au curajul, dincolo de regimuri, politici, abuzuri sau false încadrări valorice strălucinde, la ore de maximă audiență, pe sticle colorate în doctrine sau latrine duhnind a (sub)cultură. A murit la 66 de ani. Doar 66 de ani. Aveai impresia că Ivănescu trăieşte dintotdeauna şi că va trăi şi după noi toți.

De ce, însă, televiziunile l-au ignorat şi nu i-au dat dreptul, câştigat cu mare şi neagră suferință, la ultimele aplauze? Cel puțin aşa cum au procedat în cazul ultimilor dispăruți, Sabin Bălaşa şi George Pruteanu... Cezar Ivănescu a fost, este adevărat, cel mai incomod personaj al ultimelor decenii, cel mai indisciplinat interlocutor, cel mai agresiv comentator, cel mai intransigent prieten şi cel mai pitoresc duşman. Însă România dispune de atâtea mii de exemplare disciplinate, cu platforme şi insigne, încât un Cezar Ivănescu ar fi putut fi, de-ar fi încăput pe undeva, Nebunul conştient al Adevărurilor despre noi. Ar fi putut fi Poetul, feeria universală a cuvântului nerostit.

Cezar Ivănescu ar fi putut fi multe. A fost, însă, doar ce a vrut sa fie. Cu un curaj deseori nepământean, Cezar Ivănescu a fost acel om căruia, privindu-l, îi mulțumeai în gând că spune fără teamă ceea ce tu ai gândit întotdeauna, însă niciodată nu ai îndrăznit să strigi.

Cel mai hulit român! Ar fi concurat şi ar fi câştigat categoria detaşat, dacă vreo televiziune s-ar fi hazardat să organizeze un astfel de concurs. Cel mai adevărat. Poetul care a existat şi a murit fără să mai existe. O tăcere răzbunătoare, încrâncenată. Rostul acestui articol este de a scandaliza. De a intriga într-atât, încât să incite la poezie, la adevărata cunoaştere a Poetului. Veți descoperi versul divin, cântat, duios al unui om care a trăit pentru oameni, dar care nu a avut nevoie de ei.

Botoşani, 30.04.2008

Cezar Ivănescu

Besnik MUSTAFAJ

Cezar Ivănescu este cunoscut ca una dintre cele mai marcante personalități ale poeziei moderne românești. El face parte din generația de aur a poeziei românești din care fac parte și Nichita Stănescu, Nicolae Labiș, Marin Sorescu, Ioan Alexandru etc., generație ce a închegat marea poezie românească postbelică. Însă, poezia lui Cezar Ivănescu nu seamănă cu poezia niciunui alt confrate din poezia românească. Poezia sa vine pentru prima dată în limba noastră [limba albaneză – n.n.] și, din fericire, vine cu o antologie de poeme și o tălmăcire măiastră de Luan Topciu, dându-ne posibilitatea să-l descoperim și să-l apreciem pe Cezar Ivănescu.

De la bun început aș vrea să vă spun un fapt interesant, acest poet are o legătură specială cu Albania, mama sa e de origine din zona Korcea (oraș în sudul Albaniei), iar poetul însuși a avut ocazia să facă o vizită în Albania cu mult timp înaintea căderii puterii comuniste de la Tirana. Fără să fac vreo speculație, mă întorc la originea albaneză a mamei sale, fiind convins că originea în sine nu conține nicio informație pentru concepția și calitatea poeziei unui poet. Dar mama în sine, da. Mama este o cheie necesară, o referință multiplă pentru a înțelege viziunea poetului, angoasele sale tulburi, limitele lumii în care trăiește. Așadar, mama este materie, dar și suflet. Este, totodată, mistificarea trecutului pentru că poartă în ea mitul nașterii. Din același raționament, mama este și demistificarea trecutului, pentru că ea întruchipează prin trupul ei de femeie originea venirii lui în viață. Apoi, această mamă, deci mama lui, este responsabilă, dar nu vinovată, pentru „sarcina" oferită fiului său poet să se confrunte, într-o zi, în mod inevitabil, cu moartea, adică cu dispariția, aceasta fiind destinația ce acționează ca un ferment al unei metafizici complicate și complexe în subconștiența poetului. Prin matrița acestei metafizici, poetul alege din lumea înconjurătoare și din cărți o informație anume, esențială pentru explicația lumii după el. Tot

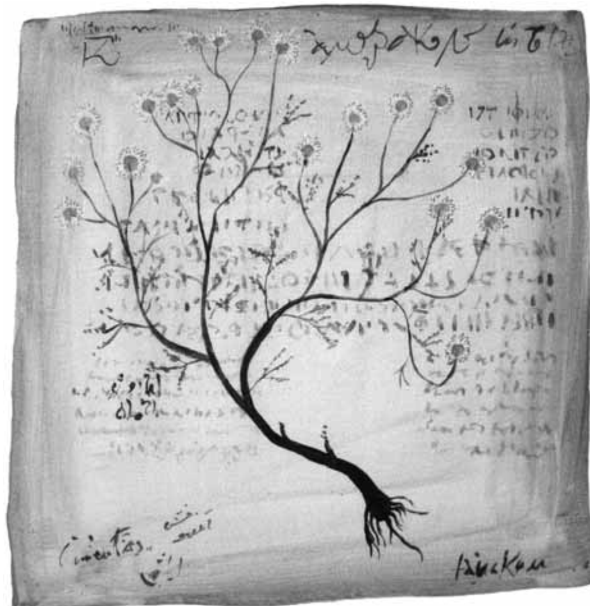
Aurelia Călinescu, *Glorie Efebului de la Marathon*.

această ultimă destinație, adică moartea ca dispariție, acționează ca un ferment și a unei întruchipări superioare, abstractă, a poetului, în ceea ce privește interdependența între obiecte, vietăți și timp, alegând cu precizie, frumusețe și concizie limbajul adecvat pentru a exprima clar eternitatea amenințată de civilizația de astăzi. Este vorba de eternitatea pe care o conține omul în legăturile sale cu peisajul, istoria, visele și arta. În acest sens, mi se pare că nu greșesc când spun că Cezar Ivănescu a creat un univers al său, creație reușită doar de marii poeți, poeții adevărați. Și mama sa, cu sau fără origine albaneză, este una dintre cheile pe care poetul ne-o oferă pentru a intra în acest univers. Se poate spune mult mai mult

despre mama ca nucleu în poezia lui Cezar Ivănescu. Şi sunt sigur dacă aceste lucruri nu s-au spus până acum, o să se spună şi o să se repete de către critica românească şi nu numai. Precum am spus, mama nu este singura axă semantică principală, în jurul căreia se clădeşte universul poetic al lui Cezar Ivănescu. Aşa cum este clădită această poezie – o suită de variații neterminate – ea nu poate avea un singur centru.

Cu o aparență sofisticată, ca toate maşinăriile moderne, poezia lui Ivănescu, de fapt, este înrădăcinată în vechiul principiu aristotelian, conform căruia poezia este *arta limbii*. Deci, nu este *arta gândirii*. În felul acesta, poezia lui Ivănescu nu poate fi considerată a poezie a sentinței. Înțelepciunea ei nu apare concentrată în mod special, într-un fragment anume. În orice caz, poezia funcționează ca un tot integral din care izvorăşte inteligența creației. Totodată, poezia lui Ivănescu nu se prezintă nici ca o improvizare a metaforei luminate, în jurul căreia să construieşte o geografie întreagă, cu scopul ca această metaforă să impună un anumit relief unde poate arunca lumina ei ca ea însăşi să iasă la iveală. Poezia sa funcționează ca o unitate din care izvorăşte o concepție-metaforă. Prin urmare, ea nu se poate fragmenta, un lucru care se poate face uşor cu poezia clasică şi nici nu poate fi citită cu indiferență. Am spus ceva mai sus despre sofisticarea poeziei lui Cezar Ivănescu, menționând că ea este tot atât de înrădăcinată în principiul aristotelian: poezia este arta limbii. În acest sens, fiecare cuvânt este la locul lui, nu întâmplător, totul merge după o morfologie şi sintaxă bine gândită. Sofisticarea, deci, nu este o tehnică de jonglare, dar o înaltă precizie de exercitare a limbii. Aşa cum ajunge această creație în mâinile cititorului, fără să greşim, putem traduce sofisticarea prin simplitate, sens redat şi în dicționarul esteticii moderne ca tipar al perfecțiunii stilului. Să ne exprimăm şi mai clar: poezia lui Cezar Ivănescu este măreață şi sofisticată prin simplitate.

Traducere din limba albaneză de **Luan Topciu**

Codex Aniciae Iulianae (interpretare), Grande Camomille

Chipul Poetului

Ioana GRECEANU

„fără păcate lăcrimez uşor,
Ca floarea nevăzută o să mor”

A trecut un an. A trecut un an din eternitatea Poetului Cezar Ivănescu. S-a aşternut liniştea peste mormântul său, dar gândul că a trecut pragul lumii de dincolo mi se pare la fel de neverosimil ca şi în acea nefastă zi de 24 aprilie 2008. Acelaşi „Nu se poate”, repetat atunci până la epuizare, îmi răsună şi acum în minte, când mă gândesc la el, şi mă umple o revoltă neputincioasă. Nu mi-l pot imagina niciodată mort, ci aflat undeva departe, ascuns de ochii lumii, pentru a scrie. Mi-l imaginez aşa cum, într-una din acele zile fastuoase şi melancolice, când vara se stinge în toamnă, poetul Ion Murgeanu l-a evocat pentru noi, pentru mine şi soţul meu: în genunchi, noaptea, scriind pe marginea patului, cu ochii închişi, scriind, cu fruntea aplecată ca-n rugăciune, scriind cu „mâinile schimnice”, miracolul poeziei săvârşindu-se chinuit în sânge, în carne, sub frunte, pe buze, în degete, în ochii halucinaţi ca ai vechilor scribi egipteni, foarte vii, dar învăluiţi parcă de un abur din altă lume, ca „giulgiul unei învieri din morţi”.

Mi-l imaginez aşa cum l-am cunoscut: „blând ca un miel”, prieten prevenitor şi gingaş, de o generozitate aproape de neconceput într-o lume egoistă şi rapace, interlocutor fermecător şi inepuizabil, pasionat până la uitare de sine de ceva sau cineva, dar şi retractil, hieratic şi auster, cu mâini gracile şi aristocratice, mângâietoare şi sensibile, mâini bune de pus pe suflet (unele dintre cele mai frumoase şi mai expresive văzute vreodată), elegant şi ceremonios sau, dintr-o dată, tăios, cu aprecieri neiertătoare şi precise despre unul sau despre altul, cu vocea tunătoare, căutându-şi versurile, răscolitor, cu durere abia reţinută, uneori, ca un tată care-şi boceşte fiul mort (cine pe cine plângea în vocea lui?), sau şfichiuitor, alteori, şi, mai ales, prieten ideal, care-şi păstrează intactă prietenia şi la distanţă, necontaminată de circumstanţe, de interese sau de umori.

Îmi amintesc de o mărturisire pe care mi-a făcut-o într-una din zilele Târgului de Carte Gaudeamus din toamna anului 2007, care atunci m-a mişcat profund şi pe care n-am s-o uit niciodată: „Eu, doamnă Ioana, pe măsură ce îmbătrânesc, vorbesc mai mult cu cei morţi şi cu cei aflaţi departe. Lor le spun tot ce nu le pot spune celor «apropiaţi». Discuţiile mele îndelungi cu ei, printre care sunteţi şi dumneavoastră, sunt despre lucruri din altă lume...”.

L-am simţit atunci, cum, în sufletul lui, se desprindea încet, încet de lumea aceasta.

Lovitura finală, marea lovitură, ca o izbitură asurzitoare de talgere, l-a găsit fragilizat, epuizat de nemiloasa hăituire care i-a însoţit întreaga viaţa. „Vânătorii de oameni” nu l-au putut ierta pentru a fi fost demn şi pur în credinţa lui în frumuseţe şi adevăr, pentru că nu a încetat să se împotrivească imposturii, pentru a fi fost curajos şi puternic prin el însuşi, fără să ţintească puterea strivitoare de alţii.

L-am regăsit atât de singur şi de lovit, tremurând aproape de imensa sforţare de a-şi dovedi nevinovăţia, printr-o grevă a foamei, într-o Sală a Oglinzilor de la Uniunea Scriitorilor bântuită parcă de fantome răzbunătoare. Mărturisesc că, atunci când am plecat de acasă spre el, m-am gândit (ce naivitate!) că-l voi găsi înconjurat de prieteni, de toţi aceia pe care i-a ajutat să debuteze, despre care a scris cu generozitate, care, ei înşişi, l-au recunoscut ca fiindu-le mentor, dar şi de neprieteni, de scriitori pe care însăşi ideea că unuia dintre ei să i se aducă o asemenea nedreaptă şi neruşinată acuzaţie să-i revolte şi să-i solidarizeze în jurul celui defăimat. L-am găsit aproape singur...

A fost încă o mare dezamăgire provocată de lumea scriitoricească de la noi.

Rămân cu durerea de a fi pierdut un prieten şi un maestru.

Rămânem cu poemele lui nemuritoare, pentru eternitate.

Eternitatea Poetului Cezar Ivănescu, sunt convinsă, va creşte cu fiecare an care trece.

Bucureşti, 15 martie 2009

Cezar a murit cu zile

Micea Radu IACOBAN

Voiam să merg la „Eternitatea” în noaptea în care cimitirul e-o mare de flăcărui tremurătoare şi preste cea de a şaptea colină ieşeană pluteşte duhul, nădejdea şi credinţa reînvierii. A trebuit să ajung acolo cu o zi mai devreme. La înmormântarea lui Adi Cusin. Trupul mărunţel din raclă n-are nici o legătură cu ultima imagine a poetului păstrată în memorie, dar mai ales cu acelea din tinereţea noastră universitară, în care parcă-l văd şi-acum recitându-şi poemele. *„Ne făcea surcele pe toţi prin felul în care-şi spunea poeziile”* – scrie undeva Cezar Ivănescu. Şi tot el: *„Adi Cusin a avut geniu până la 18 ani. Ne amintea frapant de tragic dispărutul Nicolae Labiş.”* Iar într-un interviu din „România liberă”, declară că *„în toamna anului de graţie 1960, nimeni dintre cei vii nu i se putea opune lui Adi Cusin (...) Doi ani de zile am trăit în Iaşi obsedat şi tiranizat de modelul Adi Cusin...”* Ultima oară l-am întâlnit tot la „Eternitatea”: se muta la cele veşnice poetul Mihai Ursachi şi l-am întâmpinat pe Adi, ca întotdeauna, cu distihul lui exemplar prin cadenţă şi sugestivitate, devenit parolă: *„Pe o stradă din Suceava/ Mirosea a mere coapte.”* Nu bănuiam că-i măcinat de cancer încă de pe atunci – oricum, se străduia să nu arate şi să nu se comporte altfel decât îl ştiam. Acum, în biserica în care a trecut, fie odihnindu-se în raclă, fie ca martori înneguraţi din întristata adunare, jumătate din istoria culturii române, lume puţină. Scriitorii n-au catadicsit să vină. Cei de la Teatrul unde Cusin a fost ani buni secretar literar, aşijderea. S-a împărţit doar un sfert din snopul de lumânări cu batiste, pregătit cu o anume speranţă de familie, celelalte rămânând într-o strană, asemenea unui buchet de flori ofilite. Cândva, cinicul P.P. Carp a declinat invitaţia la o ceremonie funebră spunând că nu înţelege să facă servicii care nu i se pot întoarce. Sufletist şi încă romantic, Cusin, grav bolnav, a venit tocmai din Capitală să conducă pe ultimul drum un poet ce-l preţuia, în vreme ce confraţii lui ieşeni nu s-au ostenit să urce până la capela prin care, în cele din urmă, vom trece cu toţii, fiindcă, aşa cum spunea Democrit, *„Oamenii, în timp ce fug de moarte, aleargă după ea.”*

Sună telefonul: „acum zece minute a murit Cezar Ivănescu”.

Ultimul director al Editurii „Junimea”.

În câteva săptămâni, am pierdut patru prieteni: George Pruteanu, Sabin Bălaşa, Adi Cusin, Cezar Ivănescu! Ce a mai rămas din marea poezie ieşeană, după definitivele plecări ale lui Ioanid Romanescu, Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu? În popor se zice că, dacă Domnul te cheamă la el în săptămâna patimilor, e semn că te afli în graţia celui de sus. Poate. Pentru Cezar, lunile lui 2008 au fost în întregime ale patimilor. Ajunsese o umbră. Moartea, sunt sigur, are legătură cu nenorocita lui stare sufletească. Hărţuit de-o acuză care nici acum nu ştim dacă-i a CNSAS-ului sau doar a unui membru prea gureş, aşa că rămâne sub semnul întrebării seriozitatea şi temeinicia verdictului (dacă o fi fost verdict...) de colaborare cu Securitatea în anii studenţiei. Procesul intentat de Cezar se va stinge datorită dispariţiei petentului. Degeaba a fost distins răposatul cu ordinul cel mai înalt, „Steaua României”, zădarnic s-a afirmat ca una dintre vocile reprezentative ale poeziei române: mereu va prevala, în aprecierea contempora-

nilor, acuzația de colaboraționism. Poate, nu și în aceea a posterității. Într-un articol anti-Ivănescu (altfel, decent scris) din revista „Argeș” nr. 2/2008, cineva se întreabă: „imaginați-vă că ați afla, într-o zi, că Eminescu ar fi fost un jalnic colaborator al serviciilor secrete. Ar diminua asta dramatismul *„Rugăciunii unui dac”*? Tragedia *„Odei în metru antic”*? Măreția *„Scrisorilor”*? Până unde trebuie extinsă linia de demarcare între artist și cetățean?”

Abia întors de la Tirana, unde i se publicase o carte de versuri tradusă în albaneză, Cezar, încercat de cine știe ce premoniții, a considerat c-a venit vremea să-și pună ordine în cele prea de mult amânate. Își redactase testamentul, lăsând totul fiicei sale adoptive. L-a autentificat la notariat. Pentru procesul cu Dinescu–CNSAS, și-a angajat avocat de prestigiu. Cum se știe, într-o emisiune TV din 1 februarie 2008, Mircea Dinescu a afirmat că poetul Ivănescu a semnat un angajament de colaborare în 1961, primind de la CNSAS verdictul de securist [*în realitate Cezar Ivănescu nu a primit niciodată un verdict de la CNSAS, nu a fost nici măcar invitat la sediul CNSAS, fapt verificabil în Arhiva CNSAS și în Monitorul Oficial al României* – n.m., Clara Aruștei]. Întrebați, ceilalți membri ai Colegiului adoptă cu totul altă poziție. Turianu: *„S-a dat verdict? Nu știu.”* Mai circumspecți și mai în spiritul legii, Const. Buchet, Laurențiu Csendes, Claudiu Secașiu, Florin Chirițescu, Leon Tarău, Ticu Dumitrescu afirmă că nu-și amintesc de ședința cu pricina și că, oricum, nu s-a dat nici un verdict. Legea 187 și Regulamentul CSNAS precizează: *„darea spre publicitate a unor date sau informații din dosare necorespunzătoare adevărului, de natură să lezeze viața, demnitatea, onoarea sau reputația unei persoane constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani.”* Așa spune legea. Și degeaba spune... În numai două luni, Cezar a slăbit 15 kg și a fost nevoit să umble cu cârja. El, fost boxer la categoria semi-ușoară, ajunsese aproape o umbră! Suferea cumplit: exact ceea ce apără legea, adică demnitatea, onoarea, reputația, considera că i-au fost grav afectate. S-a împrumutat pe unde a putut (nu-i ușor de plătit onorariul unui avocat de talia lui Sergiu Andon), punând de-o parte și suma necesară pentru tămăduirea unei afecțiuni simple, dar deranjante. Marii poeți nu-s scutiți de neplăcerile afecțiunilor banale – de la amigdalite, la hemoroizi ori apendicite. Cezar află despre o minunăție de clinică privată la

Aurelia Călinescu, *Stigmatizați*, 1997.

Bacău. Instalat acolo, va telefona la Iași, încântat de confortul rezervei, ce includea și o terasă unde putea fuma în voie și chiar lucra: pregătea proiectul manifestărilor ce urmau să marcheze, în 2009, 40 de ani de funcționare a Editurii „Junimea”. A promis să telefoneze imediat după ușoara operație „neinvazivă”, dar, a doua zi, s-a așternut neașteptată tăcere. Alarmați, ieșenii sună la clinica din Bacău și află că, din pricina unei embolii pulmonare, poetul a fost transferat la Spitalul de urgențe. Și medicii de aici se declară neputincioși, așa că bolnavul va fi transportat de SMURD la București-Floreasca. Tratativele pentru aprobarea elicopterului au început la ora 10 și s-au finalizat la 16. În acest răstimp, dacă mai adăugăm și orele de zbor București-Bacău-București, Cezar ar fi ajuns în Capitală și dus cu tractorul. Va muri la Spitalul bucureștean de urgențe cu același diagnostic: embolie. Se pare, însă, că la necropsie s-a descoperit

altceva: nu embolie, ci stop cardiac datorat stării precare a cordului. Inima lui beteagă n-ar fi suportat nici anestezia pentru scoaterea unei măsele, Dacă aceste informații, provenind de la cei ce i-au fost în preajmă, se confirmă, ar fi vorba de o culpă medicală, fiindcă anestezicul se alege şi se dozează în funcție de rezultatul unor obligatorii investigații prealabile.

Apucase să achite taxa pretinsă de clinică: 1000 de euro.

În poemul „Doina", Cezar întreabă şi se întreabă: *„Într-o noapte am murire/ într-o noapte am murit/ fără teamă de orbire/ Pe Domnul l-am întâlnit (...)/ Spune-mi Doamne, care-i rodul/ Încarnării noastre-n Tot?/ Suntem oare un nimica/ Mai uşor ca negura?/ Dacă tot murim cu totul/ înviem apoi de tot?"* Poetul are şansa eternei resurecții prin cuvânt. Asta nu i-o poate lua nimeni.

A trecut destulă vreme de la absurda moarte a poetului. Nici o reacție oficială. Colegiul Medicilor a ajuns să fie sesizat de o persoană... din Israel. Căreia i s-a răspuns că reclamația a fost îndrumată către Colegiul Medicilor din Bacău. N-ar fi de mirare să ajungă la Colegiul din Răcăciuni! De luni de zile, nația este cutremurată de presupusul deces al Elodiei Ghinescu, de dispariția puştanilor fugiți de acasă, în vreme ce uciderea cu zile (acesta-i termenul exact: ucidere!) a unui mare poet s-a soldat cu un necrolog postat pe internet de Asociația Scriitorilor din Bucureşti şi o onorabilă înmormântare ieşeană cu onoruri militare, atât. În rest, tăcere! Procurorii sunt adânc preocupați de cazul valizei cu arginții lui Becali, de milioanele sfeterisite la transferurile fotbaliştilor, pentru a se mai auto-sesiza şi a cerceta latura penală a morții lui Cezar, adusă la nivel de eveniment local menit să-l rezolve... taman doctorii din urbea incriminată! Fiica adoptivă a lui Cezar, Clara, mi-a trimis un trist documentar ce dezvăluie nu numai iresponsabilitatea clinicii particulare băcăuane, ci şi flagrantul dezinteres cu care cazul a fost tratat pe tot parcursul evenimentelor. Până şi autopsia (ce avea să desfiinţeze diagnosticul băcăuan) a fost bizar tergiversată; corpul a fost necropsiat la IML numai după intervenția lui Adrian Păunescu pe lângă ministrul sănătății! Dacă şi pentru un astfel de serviciu e nevoie de pile... *Pour la bonne bouche,* directorul Muzeului Literaturii a refuzat depunerea răposatului în incinta instituției, motivând cinic că „Muzeul nu-i capelă". Dar cele mai flagrante sunt culpele medicale. Față de ceea ce se ştia până acum, documentarul alcătuit de Clara vine cu informații noi, profund acuzatoare. Pacientul a fost supus unei intervenții chirurgicale cu anestezie generală fără a i se face un control cardiologic şi fără investigațiile standard paraclinice (EKG, radiografie pulmonară, analiza sângelui). Nu există un formular de consimțământ semnat de Cezar, nici un contract operator între pacient şi clinică. Familia a fost informată, după transferul la Spitalul județean de urgențe din Bacău, că poetul ar avea „nişte minore complicații", fără a se specifica gravitatea situației. Diagnosticul a fost eronat (embolie pulmonară) şi tratamentul cu trei doze de *Furosemid* complet neindicat (medicamentul provoacă aritmii şi scădere a tensiunii). La Spitalul de urgențe Floreasca, medicii au constatat că inima lui Cezar funcționa cu doar 20% din resursele ei reale. Bolnavul a ajuns la Bucureşti fără buletinul de analize, care a ieşit, din laboratoarele băcăuane, după decesul pacientului! Ceea ce înseamnă că intervenția operatorie şi, mai ales, anestezia generală, s-au făcut fără a se cunoaşte starea organică a pacientului. Unde s-a mai văzut aşa ceva? Certificatul medical constatator emis de IML adaugă la starea morbidă inițială, miocardioscleroză, miocardită dilatantă, precum şi alte grave afecțiuni. La Floreasca, medicii au fost pur şi simplu îngroziți că un pacient cu simptome clare de afecțiune cardiacă a primit tratament pentru... embolie pulmonară.

Cezar Ivănescu a murit cu zile.

Amintirea Paradisului, „vocea din ceafă” şi *Îngerul cu Armură*

Aurelia CĂLINESCU

Răscolesc în memorie într-un dulap plin de sertare, sertăraşe, cutii, cutiuţe, plicuri îngălbenite cu scrisul puţin întinat, caiete de însemnări, desene... Încerc să reîntregesc un moment îndepărtat din mici fragmente disparate...

Sunt elevă de gimnaziu în plină republică socialistă şi-mi place muzica folk. Ascult Tudor Gheorghe. Poezia marilor noştri clasici devine deodată mult mai accesibilă, mai atractivă chiar şi pentru cei mai teribilişti dintre puştani, hotărâţi să respingă tot ce vine gata mestecat din şcoală. Pe Arghezi, Blaga şi Alecsandri îi am în manual şi-i studiez la şcoală cam în acelaşi fel ca şi legile fizicii şi tabelul lui Mendeleev. Geniul eminescian ni se explică prin ştiinţa de a „asorta” galbenul nuferilor cu albastrul lacului. Poezia este o „recoltă” de sentimente patriotice, naţionale, sociale, antiburgheze, antimoşiereşti, antichiabureşti şi, desigur, de compasiune pentru muncitorime, ţărănime, pentru sângele vărsat, de două mii de ani, de la Traian şi Decebal, şi tot aşa... Dar este unul, îi zice Cezar Ivănescu, poetul misterios de pe discul lui Tudor Gheorghe, de care n-am auzit la şcoală, probabil e din ăia care au murit demult, poate în temniţele comuniste ori chiar mai înainte şi despre care nici nu vom învăţa, zice profa, o fi fost legionar?... Cad pe gânduri şi-mi pun pentru a nu ştiu câta oară *Amintirea Paradisului*...

Ninge. Privesc coperta discului din îndepărtata mea adolescenţă... Fragmente muzicale se-amestecă de-a valma cu imagini, detalii dintr-un tablou pe care ploaia şi vântul l-au şters pe alocuri, dar care a păstrat totuşi suficient cât să nu-mi fi pierdut identitatea. Aud iar ceea ce am ascultat altădată, şi iar „aducerile-aminte pe suflet cad în picuri...” şi-mi spun că Timpul e altceva decât calendarul din perete ori ceasul care ticăie pe raft. Iubesc. Sunt îndrăgostită. Pictez. E un fel de admiraţie amestecată cu dorinţa şi nevoia de a-i aduce ofrande („lui“ sau „iubirii“..? – deriva mea permanentă) şi a-i închina daruri din recunoştinţa pentru ceea ce mă face să simt. Iubitul meu n-a auzit de Cezar Ivănescu. El n-a auzit nici de Hermes Trismegistul. Nu contează pentru că nici Cezar Ivănescu n-a auzit de noi, iar Hermes Trismegistul n-a auzit de nici unul din noi, deci echilibrul lumii nu se schimbă. Ceea ce rămâne permanent, repetându-se ca un leitmotiv este fundalul muzical, poetic, metaforic, sublim, fără să sufere cea mai mica uzură, mereu şi mereu *Amintirea Paradisului*... Dar, nu, eu nu voi intitula tabloul aşa... Ar fi un pleonasm. Eu îi voi spune „Arcadieni”...

Aurelia Călinescu, Cezar Ivănescu, Satu Mare, 1996

Răscolesc alte foi fragile... Vreau să-l fac să râdă într-un moment când ştiam că-i plânsese sufletul destul şi reuşesc spunându-i că toată adolescenţa am crezut că e un poet clasic mort demult şi pe deasupra interzis de comunişti datorită poemului *Amintirea Paradisului*. Parţial, nici nu eram foarte departe de adevăr. Dar anul trecut la Iaşi, de Buna Vestire, încă nu ştiam...

„Ca pe-o Duminică aştept poezia” în biserica Buna Vestire. O aştept împreună cu ceilalţi înconjurată de sfinţi şi îngeri. Prea generos cu mine, destinul mă pregăteşte pentru marea întâlnire. Dar eu nu ştiu. E prima mea

emisiune la Radio-Samtel şi sunt puţin neliniştită. Cunosc prea puţin despre poeţii contemporani. Urmează să se decerneze premiul Opera Omnia poetului Cezar Ivănescu!?... Deci nu e mort. Gândul că i-aş putea spune de-a dreptul că-l credeam mort demult mă face să-mi simt gura lăţindu-se într-un zâmbet larg când toată lumea e solemnă şi vorbeşte la microfon să se audă vorbind. Stau pe o banchetă din naos căci în Ardeal şi biserica ortodoxă are bănci pentru enoriaşi. De câteva minute aud o voce guturală, pregnantă, puţin nazală, vorbind apăsat, în tonalitate joasă dar nu în şoaptă, cu un fel de siguranţă pe care n-o pot cataloga dacă e trufie sau doar încredere în sine. Îi aud vocea exact în ceafă. Nu ştiu că n-o voi mai uita niciodată. Devin din ce în ce mai curioasă: cine-i vocea din ceafa mea? La microfon se perindă diverşi bărbaţi care-şi recită sau citesc propriile poeme din propriile cărţi, microfonul ţiuie penibil şi am din ce în ce convingerea că debutul meu în radio nu va mai avea loc azi. Mă gândesc oare ce cred ceilalţi despre breasla mea, de plasticieni?... Şi noi părem la fel de ridicoli în public, la scena deschisă?... În sfârşit, decernarea premiilor Poesis... „se acordă pentru întreagă opera poetului Cezar Ivănescu”... iar „vocea din ceafă” este acum în faţa altarului, cu tot cu chip şi corp, o apariţie năucitoare, în care natura s-a răzbunat şi a fost generoasă deopotrivă, marcându-l cu un strabism halucinant dar şi cu o forţă dominatoare ca a unui fulger pe câmp în furtună, şaman sau sacerdot gata să înceapă oficierea unui ceremonial sacru sau... magic?... Prima mişcare este ca în filmele cu maeştri zen care-şi uimesc discipolii de la prima întâlnire prin însăşi prezenţa lor. Microfonul este în sfârşit eliminat din scena printr-un gest precis şi categoric. Chiar aşa, la ce era nevoie de microfon într-o biserică a cărei acustică este oricum asigurată de arhitectura sa? Şi mai terminaţi cu narcisismul ăsta leşinat, lecturi din propriile volumaşe, rostiri în falset şi ochelari aburiţi de emoţia propriilor găselniţe şi versuri şchioape. Gata, s-a terminat cu fandoselile, miorlăiturile şi bolboroselile. POEZIA aparţine marilor Maeştri, iar noi suntem aici doar nişte umili discipoli, fericiţi dacă suntem îngăduiţi în urma lor. Astfel, Poetul cu coroniţa de lauri a continuat recitând din Maeştri săi în eternitate – cum adesea aveam să-l mai aud apoi exprimându-se şi despre alte personalităţi nu doar literare, Francois Villon şi Baudelaire în limba lor, dar şi din Bacovia într-un fel cântat, fascinant, cu o voce care nu era de cântăreţ, ci mai degrabă de şaman invocând toate divinităţile la un loc. (Pentru o clipa mi-a revenit în minte Trilogia Antică, spectacolele lui Andrei Şerban şi conceptul de a folosi greaca veche, limbă nevorbită azi, nu ca pe un mijloc de comunicare ci ca unul de expresie.) Un fior puternic, o fulgerare, un moment de maximă intensitate cum în liturghie momentul Prefacerii, al Katarsis-ului, aşa încât, cine nu ar fi avut niciodată nimic a face cu poezia cât şi aceia ce ar fi avut, indiferent cât de mult sau puţin, să se poată împărtăşi cu adevărat din această hrană, să se umple de această energie, să se conecteze la coloana vertebrală a Universului, să intre pentru o clipă în aceeaşi respiraţie cu Absolutul.

Nu ştiu când mi-am revenit exact din năuceală. Cert este că am obţinut nu doar cel mai grozav interviu radiofonic al Festivalului de poezie din acel an, dar şi curiozitatea poetului de a vedea ce pictez. Nu ştiu nici azi de unde am avut atunci atâta îndrăzneală. Brusc îmi amintesc iar, pentru a suta oară, trecuse un timp, treceam prin momente dificile, apelul meu disperat, ce poţi spune în doua vorbe la telefon, şi îndemnul care a venit în două cuvinte cu puterea unei comenzi care transforma instantaneu îndemnul în faptă: „Fii curajoasă!” şi iarăşi uimirea mea pentru forţa pe care o aveau cuvintele rostite de Poet.

Când a intrat în atelierul meu, pereţii erau plini cu tablouri în lucru. Mulţi îngeri. Picturi cu îngeri... „păi, de unde?...” zâmbesc: „păi, ştiţi, *Amintirea Paradisului*,... adolescenţa,... Tudor Gheorghe...”, nu suflu o vorbă că până acum câteva ceasuri îl crezusem un poet clasic interzis de comunişti şi mort demult. Încă nu ştiu ce fel de umor are poetul, şi oricum, îndrăzneala mea a bătut deja toate recordurile în acea seară.

Cu toate astea, simt o dorinţă ciudată de confruntare, ca într-un joc, un fel de duel demonstrativ de „arte marţiale” ale cuvintelor,

ideilor, metaforelor. Îl văd tulburat de ceea ce descoperă în atelierul meu şi asta mă încurajează să-i arăt şi alte pânze pregătite deja pentru expoziţia care se apropie. E rândul meu să-l „năucesc”. Ascultam muzica napolitană, mexicană, flamenco, fado şi alte „ciudăţenii”, iar el, Poetul cu coroniţa de lauri care tocmai făcuse demonstraţia unei „magii”, oficiase un fel de „liturghie” a poeziei şi mă uimise cu apariţia sa fulgerătoare de Orfeu rebel rătăcit în „postmodernism”, era acum tulburat şi emoţionat de tot ceea ce asculta şi privea. Revine insistent asupra unei melodii napolitane, încă o dată şi încă o dată, de zeci de ori, obsesiv (îi promit că i-o fac cadou) dar şi asupra unei pânze, „cum se cheama?”, „miri înstelaţi” – zic, „de ce nu mi-a venit mie ideea asta?!...”, „...pentru că mi-a venit mie în vis”. Povestesc visul. „Am să-ţi scriu un poem şi am să-i dau numele ăsta, MIRI ÎNSTELAŢI, dacă îmi dai voie.” Păi sigur, mai e vorba... Şi s-a ţinut de cuvânt, astfel încât l-am inserat în catalogul expoziţiei câteva luni mai târziu. La despărţire îi spun că din toţi îngerii din atelier el este ÎNGERUL CU ARMURĂ. Se entuziasmează şi se bucură ca un copil care a primit o jucărie nouă. „Să ştii că de acum aşa am să mă semnez: Cezar Ivănescu – ÎNGERUL CU ARMURĂ.” Şi aşa a şi făcut. Să nu mă las mai prejos, i-am făcut un portret în chip de înger cu armură. Apoi altul şi altul... Fără fotografii sau documentaţii, doar memorie. Nu doar literatura e memorie. Curând am mai primit un poem dedicat: *Cântec Napolitan*...

După duelul metaforelor urmează duelul darurilor: *Nopţile Veneţiene* pentru CÂNTEC NAPOLITAN, *Stigmatizaţi* pentru DOINA, *Poetul-Shiva* şi alte ilustraţii pentru volumul SUTRELE MUŢENIEI şi JEU d'AMOUR; apoi duelul aducerilor aminte, şi apoi duelul gândurilor diurne şi nocturne care ne aşează pe fiecare pe scutul lui, ordonându-ne frumos şi definitiv în câte un raft din *Cronica Akasha*, cu tot ceea ce ştim şi cu tot ceea ce nu ştim, cu tot ceea ce am dorit şi am fost sau am avut şi cu tot ceea ce nu am fost şi n-am avut, cu toate dorinţele, cu toate virtuţile, cu toate eşecurile şi cu toate victoriile, cu toate iubirile-morţile-învierile, „...cu braţele-amândouă/ cu limbile-amândouă/ cu amândouă Yin-Yang...”, cu toate femeile-ntr-un chip şi toţi bărbăţii-ntr-un chip în acelaşi sarcofag sau corabie, chitara sau armura, cu zeci de metri de pânze pictate şi cu kilometri de poeme, cu toate visele care le-am mai putut avea şi cu toate cele pe care le crezusem uitate...

Ultima întâlnire, asemeni celei dintâi, este tot un ceremonial. Dar nu ştiu că de adio. Îl ascult cu uimire mută. Fizica şi metafizica sunt reversibile. „Precum în cer aşa şi pe pământ” poate fi şi „precum pe Pământ aşa şi în Cer”?... Îmi trec prin cap fragmente amestecate din *Doine* şi *Sutre* deopotrivă cu imagini ale unor momente trăite demult, pereţii albi ca nişte coli imense de hârtie pe care i-am scris poemele ca pe rugăciuni protectoare, vreau să-mi alung din ureche vocea interioară: *„Sora mea, aproape sunt de Moarte/ cum virginele de nunta îs,/ strai curat de în doar un surâs/ trupul meu de-al ei îl mai desparte!”.* Bem vin, mâncăm fistic şi ne facem confesiuni cu martori: Frida şi Maria Dolores, Amalia Rodrigues şi Nana Mouskouri, toate femeile frumoase şi iubite pe care le-a cunoscut ori i-au rămas Străine, tot neamul pisicesc şi câinesc preţuit şi iubit înzecit pentru că nu ştie să mintă nici să trădeze, *Doina* lui Eminescu şi *Doina – Închinare lui Eminescu*, Pindar şi Francois Villon, Marin Preda şi Mary cea înţeleaptă, Clara cea Clară, toţi prietenii adevăraţi şi geniali în frunte cu Petru Aruştei (prietenie echivalată poate doar de Ghilgameş şi Enchidu), toţi viii şi toţi morţii pomeniţi şi iubiţi care-l vor însoţi şi alina în Eternitate...

„...mândro, să-ţi fie de paos/ lacrima ce-am lăcrimat!” – surâd şi eu cu lacrima mijită şi-mi spun că Acolo unde stă sufletul lui acum, poate că încă mai stăm la aceeaşi masă, bem vin şi mâncăm fistic, şi ne spunem tot ceea ce nu am apucat să ne spunem aici.

Acasă

Emil CIRA

Îmi exprim încântarea de a revedea vechii prieteni, vechi colegi de liceu, rude şi, în sfârşit, sau poate chiar în primul rând, încântarea de revedea oraşul în care am copilărit, am urmat liceul şi de unde plecam la Bucureşti spre a-mi continua învățătura. Bistrița e locul de care sunt legat afectiv prin nenumărate fire vizibile şi invizibile. Pot fi întrebat, ce e acest sentiment de a fi acasă? ce anume îi conferă consistență? Ştiu că nu e o originalitate prea mare să afirm că trăim în două orizonturi. Nu există doar o lume de afară ci şi una lăuntrică.

În privința oraşului de afară făceam acum câteva zile, când ajungeam la Bistrița, o curioasă constatare. Am fost debarcat în grabă în fața universității Babeş-Bolyai din oraş. (Apoi am purces spre Bistrița oppidană.) Locul îmi era necunoscut, trecătorii la fel. Turnul mare al catedralei evanghelice, care era întotdeauna un reper, nu se vedea. (Călinescu spunea în nişte note de călătorie: „Turnul ar fi meritat alt oraş"). Aşa că a trebuit să întreb: „nu vă supărați, cum ajung în centru?" Mi s-a spus şi am urmat prețioasele indicații! Fireşte, n-am ajuns chiar în centru, dar în punctul atins recunoşteam un peisaj familiar. Ce-i un oraş? Ce fel de loc e acesta? (Nu-mi [pun] întrebarea în registru sociologic) În cazul meu poate că nu este decât un şir de imagini, la care devin atent, când imaginile nu mai au corespondență în real. Sau e vorba de altceva? Heidegger relua într-o conferință la Tübingen în 1929 înaintea studenților de la teologie întrebarea Sfântului Augustin din Confesiuni: „Ce este timpul?" Aici Heidegger substituia pronumele interogativ „ce" cu un altul „cine este timpul?" Înlocuirea este revelatoare în sensul că fiecare din noi este timpul, loc şi desfăşurare de imagini.

Vreau să evoc câteva clin aceste imagini. Sunt în anul 1947. Pe trotineta lui de lemn un copil mic fugea de-acasă, din Primăria veche a oraşului, vizavi de statuia lui A. Mureşanu, spre capătul târgului, la atelierul lui Buta, ca să ungă butucul roților cu ceva vaselină, pentru ca rotile să se învârtă mai uşor. [Între altele] fie spus, tatăl meu a adus statuia lui Andrei Mureşanu de la Cluj. Despre camionul acesta ar fi multe de povestit. Din toate resturile de după război risipite în oraş tatăl meu încropise pentru Primărie un fel de struțocămilă, al cărei design, cred, era unic în lume. Cu acest camion au fost transportate nu doar o statuie, ci şi cărți în afara oraşului spre a fi arse. Din ce bibliotecă, a cui? nu ştiu! Dintre acestea el a recuperat pe furiş unele. Le mai aveam şi-n vremea Liceului (56-59): una era *Istoria românilor* a lui Bălcescu, alta *Procesul mareşalului Antonescu* şi încă o culegere de documente a istoricului Ioan Lupaş. Ceea ce înregistra copilul de şase-şapte ani era o atmosferă întunecată. Oricât aş cotrobăi în acest trecut, oricât îmi chinui memoria să găsesc o dimineață senină, un chip zâmbitor, oricât mă silesc să aud clinchetul unui râs voios, trebuie să spun că nu izbutesc. Îmi aduc însă aminte de vorbe, de a căror gravitate în acea vreme nu ştiam. „L-au ridicat pe primarul Cozmuța! l-au ridicat pe vecinul cutare!" Sunt amintiri privind o realitate care nu mai curgea pe făgaşul ei molcom, provincial cum sunt o zi de muncă, mersul la biserică duminică, serbarea unei zile de naştere, o nuntă, un botez sau hârtoapele obişnuite: un divorț răsunător, o boală cu nume nemaiauzit, ori o moarte năpraznică. Se intervenea în ciclul de viață organic cu banalitatea lui în mod brutal.

Trec la o altă imagine care m-a preocupat ani de-a rândul la Nürnberg, oraşul în care m-am aciuit, loc unde m-am ascuns de fapt reducând drastic suprafața de contact cu exteriorul, atât cu noii mei concetățeni, cât şi cu prietenii şi rudele din țară. Imaginea la care

mă opresc e a poetului Teohar Mihadaş care, înainte de a fi devenit clujean, fusese bistrițean. În '56 sau în '57 tocmai se întorcea de la Canal. Soția lui, Zoe, îl aşteptase şapte ani să revină. Foşti „colegi” de detenție o vizitau pentru a-i spune că i-au văzut soțul mort atârnând în sârmă ghimpată. Ea le răspundea că n-are semn în această privință, că soțul nu i se arătase în vis astfel. Pe Teohar l-am cunoscut într-o vară prin '58 la Fructexport unde îl angajase un fost elev al lui. Acolo bătea lădițe pentru prune. Bărbatul la masa lui de lucru, îşi pocnea degetele cu ciocanul cu o inexplicabilă îndârjire. Nu nimerea cuiuțele, ci cu o precizie teribilă numai degetele. Aveam să-l aşez în acea categorie pe care-i numim intelectuali şi care în cele practice sunt tare neîndemânatici. Ca să vă puteți face o idee despre personalitatea lui, amintesc faptul că el a fost unul dintre studenții favoriți ai lui Tudor Vianu. În acea vreme Teohar era ocolit ca un ciumat în oraş. Mă prenumăram printre puținii lui semeni, un puber de 16-17 ani, cu care avea comunicare. Pentru mine această întâlnire a fost decisivă, el m-a chemat spre literatură. El m-a introdus într-o lume de autori, cărți şi idei care încetase să existe în „noua, bravă lume” o utopie distopică. Asta însemna pentru mine o lărgire de orizont ilegală, care a constituit până în clipa când părăseam Bistrița pentru studii la Bucureşti, (şi după aceea) comoara mea tainică de ştiri, prin care mă autoevaluam a fi mai breaz decât alții. Ceea ce mi-a transmis Teohar era scara de valori a unei generații care nu mai avea drept de cuvânt. E semnificativ de pildă, că pentru el Bacovia nu era un poet de primă mărime, cum era Arghezi, Blaga sau Ion Barbu pentru care avea un adevărat cult. Reamintesc în acest context uimirea lui Mircea Eliade la Chicago, când literați tineri din țară îi comunicau ce loc ocupă în ierarhia literară de după război poezia lui Bacovia.

Desigur, nu aveam vârsta, nu puteam înțelege multe din ceea ce m-a învățat Teohar. Totuşi cuvintele rostite de el s-au înscris în mine. Ele au început să lumineze din ascunzişul lor uitat mult mai târziu. Un exemplu. Recita adesea versul lui Arghezi: „Tu, frunză, cazi, tu creangă te ridici!” Astăzi vreau să bănui că îl înțeleg. Fiecare generația e frunza care îşi face auzită experiența de viată, fiecare nouă generație e în acest sens o primăvară. Un eveniment la fel de însemnat în viața mea bistrițeană a fost întâlnirea cu un poet: colega mea de liceu Maria Avasilcăi (ştia pe dinafară *Luceafărul* lui Eminescu) se căsătorise cu un june moldav pe nume Cezar Ivănescu. Într-o zi de vară, în vacanță ne-am văzut la fosta librărie din centru care se numea până spre sfârşitul anilor '50 „Cartea rusă”, prilej de haz morocănos pentru Teohar care şoptea: „De ce nu Cartea româneas-că?”, când Maria mi-a spus: „Emil, m-am măritat! Nu-i un bărbat frumos dar e poet!” M-a invitat să-i vizitez locuința părinților ei. Într-adevăr, la prima vedere, aparența nu-l avantaja pe poet. După câteva clipe însă perdeaua senzorială se dădu deoparte făcând loc unei străluciri auratice în care-l păstrez pe Cezar şi astăzi, când omul nu mai e. Întâlnirea cu el m-a îmbogățit nespus. În acea vreme la Bistrița ('61-'62) modelul căruia îi urma Cezar era poezia lui Labiş – o linie existențială. Despre Bacovia Cezar spunea că e singurul poet român care a coborât în iad. Mai târziu, am întâlnit aceeaşi formulare la Nicolae Manolescu. Experiențele trăite de poet la Bistrița au lăsat urme în textul

10 X - 1966

Dragă Emil!

Iartă-mă pt.întîrziere. Sper însă că vestea ce ți-o dau să te consoleze: vin sîmbătă (15 oct.) în Bucureşti şi uite cum. Am primit o scrisoare de la Cernescu în care mă cam făcea nebun (piesa „Recviem” are o viziune nebunească - spunea). I-am răspuns sincer cum că-s de părerea contrarie. Mi-a răspuns sincer că este f.. interesat de ceea ce scriu şi să fac un drum căci are o premieră la care să mergem şi să discutăm şi concret lucrurile.

Voi veni şi cu un grupaj de poezii la mine pe care am să ți le las iar tu după plecarea mea prin decembrie să-mi depui eventual „Rodul” (moment istoric). Dacă ai noutăți scrie-mi pînă sîmbătă. (Am pentru tine o poezie zdravănă.)

Rezistă dragul meu!

(Oh,douleur, oh,douleur, le temps mange la vie!)

Te îmbrățisez Cezar

Asteaptă-mă la toate trenurile!

Scrisoare a lui Cezar Ivănescu către Emil Cira

lui. Mă gândesc întâi la impozantul turn al catedralei evanghelice din oraş, care a dat titlul câtorva poeme importante ale lui în acea perioadă şi chiar mai târziu. Semnul turn aparține realității nemijlocite a Bistriței pe care conştiința lui a înregistrat-o. Turnul nu era atât un semn al tradiției culturale sau spirituale (fără-ndoială el este şi asta), cât un semn al prezenței. Perechea cu care se află în opoziție este moartea. Poetul scria în acest poem: „Şi noi nemuritori poeți cât va rămâne moartea." Prin această opoziție semnul turn se deschide oricărei interpretări. De altfel cu acest semn în poemele lui îşi făcea loc mirarea de a fi în altă lume decât aceea a Moldovei. Era întâi de toate spectacolul străzii, săsoaicele blonde, înalte (saşii încă nu plecaseră) cofetăriile curate ca o farmacie cu aerul lor vienez, mesele cu tăblia de marmoră, scaunele cu feroneria lor alambicată, prăjiturile extraordinare şi cafeaua servită în alte ceşcuțe decât cele pe care le cunoaştem noi astăzi. Pe scurt, poetul intrase într-o lume a diferențelor (nu le numesc nici culturale, nici de civilizație) care îl vor fi mirat. După amiezile lui le petreceam vorbind despre meşteşugul poetic. Ne erau limpezi încă de pe atunci lucruri cum sunt o suprafață verbală limitată, proprie unui poet, cum şi chestiunea centrilor ei de coagulare tematică. (E ceea ce Umberto Eco denumeşte idiolectul unui autor) Cunoştințele acestea au pregătit albia pentru ceea ce avea să vină. Moartea mamei lui, Xanthipa, l-a schimbat. N-a povestit prea multe despre asta. E sigur însă că acest moment l-a marcat adânc şi pentru toată viața. Atent la ceea ce trăia, el a recunoscut prin ea o voce interioară care cutreiera acest spațiu (al visului). Acest spațiu avea să devină cu vremea un „Totenland", ținut al morților pe care Cezar l-a văzut, l-a auzit şi l-a adus în cuvânt. Introducând visul în poezie, tânărul poet redescoperea un continent care dispăruse din poezia postbelică. Acestea au fost noutăți cucerite în anii petrecuți la Bistrița. Mutându-se la Bârlad, timp în care nu-l mai puteam seconda, el a avut obsesia adâncirii acestor cunoaşteri lăuntrice pe care le-aş formula după Dilthey în felul următor: „Şi experiența interioară comunică realitate". În toamna lui '67 m-a somat să-l vizitez la Bârlad (Baaad) pentru a discuta un proiect important. În ce consta proiectul? Întrucât încercările mele de a-i vârî la revistele din Bucureşti un poem sau altul eşuaseră, el a decis să pregătească un volum spre publicare. Într-o sâmbătă seara coboram din tren la Bârlad. La gară mă aştepta el, Mary şi Marilena, sora lui Cezar. După masa am ieşit împreună cu Marilena, o tânără superbă, în târg. Ceva care trecuse dincolo de simpatie între noi l-a făcut pe Cezar să ne avertizeze sumbru la întoarcere: „Dacă vă îndrăgostiți vă omor! Ajunge un literat în casă!" Între timp pregătise o ceaşcă de vin roşu pentru el şi pentru mine şi ne-am instalat în holul locuinței care avea o singură odaie. Mary şi Marilena au dormit în pat, iar Cezar şi cu mine pe jos.

În acel hol îngust cât „latul coatelor" era şi o măsuță cu un vraf de hârtii bătute la maşina de scris. Trebuie să spun că, deşi poetul îşi muia buzele în vin, el n-a băut niciodată. Cezar mă chemase să aleg poemele pentru volum. Majoritatea erau texte noi pe care nu le cunoşteam. Mi-a lăsat mână liberă. Din când în când arunca ochii peste foaia pusă deoparte şi mă-ntreba: „Chiar îți place?" Nu mai ştiu ce prostioare voi fi spus: n-am nici un merit. Destul de târziu în noapte volumul era definitivat. Dimineața am plecat la Bucureşti unde l-am înmânat domnului Manolescu în holul Filologiei. De față era şi Ion Papuc. Cu siguranța de sine a omului tânăr am spus domnului profesor: „Vă promit o lectură bună!" Domnul Manolescu m-a privit surprins. În fond, cine eram eu încât să-i recomand eu Profesorului o lectură bună? Am lăsat răgaz o lună şi jumătate domnului profesor Manolescu, după care am îndrăznit să-l întreb ce impresie i-au făcut poemele lui Cezar? Răspunsul lui veni abrupt, ferm: „Excelentă! I-am făcut deja referat la editură. Vreau să cunosc poetul." I-am scris lui Cezar şi într-o săptămână ei s-au întâlnit. Vedeți, doi bistrițeni, Mary şi cu mine au jucat un rol de seamă în viața poetului. Placheta *Pod* avea să apară cu două săptămâni înainte de invazia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia. Ce anume aducea nou volumaşul de versuri? Lumea de substantive a poemelor era una care avea de a

face cu trupul urmărit insistent şi consecvent de la un text la altul. Abia la sfârşitul anilor 70 trupul avea să devină obiect de interes acut în antropologie. Astăzi avem un număr impresionant de mare de lucrări intitulate: „antropologia corpului”. E bine să vedem şi ce verbe a folosit poetul, verbele lui sunt ale violenței şi ale suferinței. De ce aceste verbe? Ele spun despre cum se opera asupra trupului. Semantica textului e conexată semanticii sociale. Critica literară de azi ar putea dezambiguiza textele în acest sens, poate sociologic. (Oricum un program descriptiv riguros ar trebui să plece de la o lectură de caracter antropologic) Acestea sunt lucruri pe care le port cu mine ca bistrițean. Unde sunt de fapt acasă? În oraşul copilăriei, al liceanului de altădată sau în oraşul de azi unde am trăit o secundă sentimentul că totul mi-e străin, că nu mai ştiu unde sunt? Pentru a da un răspuns m-am gândit la o povestioară chineză din vremea dinastiei Tang şi care a devenit unul dintre koanurile zen celebre şi pe care îl întâlnim şi în culegerea cu numele *Mumonkan*. Am folosit acest koan şi într-o recenzie despre jurnalul *Uşa interzisă* al domnului Liiceanu. Iată povestioara *Trupul şi sufletul lui Sen-Jo sunt despărțite*: Într-un sat trăia un bătrân care avea o fată pe numele Sen Jo. Pe ea o ajuta un tânăr care o iubea şi pe care-l iubea şi ea. Într-o zi bătrânul îi anunță că găsise un tânăr potrivit pentru fiica lui cu care plănuia să o căsătorească. Cei doi fură dezamăgiți: tânărul sui seara într-o barcă şi se lăsă dus la vale de apele râului. Din când în când noaptea el zărea o femeie care-l urma pe mal. Dimineața trase la mal şi o întâlni pe Sen Jo, care-i căzu în brațe. Cei doi trăiră în bună pace douăzeci de ani şi avură copii. Într-o zi Sen Jo îi spuse soțului: „Mi-e dor de tata, aş vrea să-l văd”. Soție şi soț, împreună cu copiii, se puseră la drum pentru a-l vizita pe bătrân. Ajunşi în sat, cei doi conveniră ca bărbatul s-o ia înainte spre a-l pregăti pe bătrân. În casa bătrânului soțul spuse cine e şi că s-a întors cu fiica lui. Bătrânul clătină din cap zicând: „Ce vorbeşti, străine? Sen Jo zace de douăzeci de ani în patul din colțul odăii, de unde nu s-a mai ridicat.” În acea clipă în casă intră soția Sen Jo cu copiii. Femeia care zăcea întinsă în pat se ridică şi se contopi cu cealaltă Sen Jo. Întrebarea pe care o pune koanul e care din cele două Sen Jo este cea adevărată? Cea care a zăcut douăzeci de ani sau cea cu copii?

Desigur, veți găsi argumente pentru a o identifica pe adevărata Sen Jo. Trebuie să vă previn că orice răspuns este eronat. De ce? Mă-ntorc acum la chestiunea oraşului real din afară unde m-am simțit străin, pierdut, fără a cunoaşte drumul. Revin şi la locuitorul care a purtat lăuntric vreme de treizeci de ani un şir de imagini ale oraşului cu sine. M-ați putea întreba acum în care din cele două imagini locuiesc: Unde sunt la drept vorbind acasă? În omul de afară, în omul dinlăuntru? A fost vreodată întrerupt dialogul cu prietenii mei din Bistrița în vremea petrecută la Nürnberg? Sau e ruptă acum legătura cu cunoscuții sau cei care mi-s dragi din Germania? Chiar pot pune întrebarea în acest fel? Vreau să schimb însă jocul ei. Anume când pot formula o asemenea întrebare? Aici mă ajută Katha Upanisad care spune: întrebarea deosebitoare se poate pune numai atâta vreme cât conştiința se află în condiția lui „hic et nunc”. Lumea nu poate fi cunoscută decât de aici. (*Învățăturile lui Neagoe Basarab*)

Cât priveşte răspunsul unde anume locuiesc, unde anume sunt acasă, cred că el nu diferă de cel al koanului. El nu poate fi decât trăit.

(Nürnberg – Germania)

Cezar IVĂNESCU

„Moartea îşi păstrează totdeauna tragismul pentru orice artist”

– V-ați simțit vreodată fizic aproape de moarte?

– Am fost de multe ori aproape de moarte. Din studenție şi pînă la mineriadă am fost de cel puțin cîteva ori. Am fost victima unor agresiuni, am fost urmărit ca atare de inşi care ar fi vrut să mă curețe şi aşa mai departe. Am fost pe muchie de cuțit de multe ori în viață, dar am fost totdeauna foarte prudent.

– Moartea este axa esențială pe care se ridică aproape toată poezia dumneavoastră, dealtfel ați şi fost numit „poet al morții”, „o voce obsedată de un singur sentiment cîntat cu mare adîncime şi forță de expresie” cum vă prezenta Marin Preda pe coperta a patra a volumului „Rod III”, din 1975. Cel mai aproape de moarte ați fost în iunie '90. După pățania aceea, poziția dumneavoastră, ca poet, față de moarte s-a schimbat cu ceva?

– Eu am avut de mult altă poziție față de moarte...

– Vă întreb dacă prezența imediată a morții a reuşit de atunci să schimbe ceva în structura psihismului şi implicit în poezia dumneavoastră.

– Nu. Eu am scris, în 1966, o carte întreagă, „La Baaad”, ca să-mi interiorizez experiența confruntării mele cu moartea şi la terminarea scrierii acestei cărți depăşisem deja acest impas tipic existențialist al omului modern confruntat cu moartea. Deja depăşisem faza de sfîşiere şi de revoltă existențialistă de nivel Camus, să-i spunem, de om revoltat, deja eram un om care nu mai credea în moarte, îmi cîştigasem credința în valorile eterne, în Dumnezeu şi-n nemurirea sufletului după experiența abisală făcută cu scrierea acestei cărți. Cartea este o carte păgînă, dar ea împinge la ultimele consecințe o lume fără credință, o lume de Vechi Testament, spre a forța şi a accepta experiența creştină, experiența luminii şi experiența luminii lui Dumnezeu. Odată cu terminarea acestei cărți eu practic mi-am depăşit stadiul de tinerețe, blocajul în fața morții.

– V-ați împăcat cu moartea?

– Nu m-am împăcat cu ea, ci doar am înțeles fragmentarismul gîndirii existențialiste şi faptul că existența umană nu are sfîrşit, că sufletul uman este nemuritor şi că trecem de pe un nivel jos şi degradat de existență pămîntească spre nivele superioare, sublime de existență, că nu avem sfîrşit şi moarte niciodată.

– Ați cunoscut şi ați avut în jurul dumneavoastră mulți suicidari. Ați trecut vreodată prin impasuri existențiale profunde care să vă apropie de tentația suicidară?

– Da, am avut, din nefericire, mulți din aceştia. Şi chiar în cenaclul meu de poezie de la *„Luceafărul”* aveam băieți şi fete care fie erau în drum spre Spitalul 9, fie veneau de la Spitalul 9 şi m-am ocupat de ei cu mult tact, chiar aveam un pic de talent de terapeut, în preajma mea se linişteau. Singura dată în viață cînd am avut cu adevărat această tentație a fost în timpul bolii de după întîmplările din '90; dacă atunci aş fi avut o armă sau ceva în casă, probabil că mă sinucideam pentru că mi se părea singura soluție ca să anulez starea insuportabilă de rău pe care o aveam. Aveam o stare înfiorătoare de rău şi dacă aş fi găsit o cale de asta blîndă sau uşor maniabilă de a mă sinucide probabil că mă sinucideam. A lipsit, cred, numai întîlnirea mea cu momentul acela şi cu arma, cu obiectul acela care din fericire a lipsit de lîngă mine.

– Este într-adevăr caracteristic pentru poporul român acest cioban din „Miorița”? L-ați apropiat și de Labiș...

– Este şi nu este...

– În măsura, bineînțeles, în care dintr-un popor se poate esențializa o asemenea coordonată caracteristică.

– Este în ce sens? Este ca o trăsătură sublimă a românilor sublimi. Labiş, precum arăt în „Timpul asasinilor” şi chiar la început citez „Miorița” în întregime ca să fie ca o muzică de fond a morții lui Labiş , el chiar a murit mioritic, chiar s-a comportat ca ciobanul din „Miorița”. A acceptat moartea cu surîs, a depăşit faza tragică, şi chiar a avut seninătatea aia generoasă a ciobanului mioritic. Acolo în „Miorița” este o atitudine sublimă care nu poate fi redusă la profan.

– Eliade face o analiză a „Mioriței” în capitolul VIII din „De la Zamolxis la Genghis-Han”, pe care ați tradus-o împreună cu soția dumneavoastră, şi analizează şi operele derivate din interpretarea acestui mit, destule, mai toate încercînd să distileze din „Miorița” o anumită atitudine a românului în fața morții.

– E o greşeală pe care au făcut-o mulți. Eu cred că nu se poate, cum au făcut mulți sociologi şi gînditori în perioada interbelică, să se extragă o ideologie, o gîndire aproape sociologică sau chiar istorică din „Miorița”. „Miorița” este un text sacru. E ca şi cum ai lua nişte cînturi orfice să faci din ele o teorie politică. Nu merge. „Miorița” este un text sacru, foarte clar, în care se sublimează straturi de conştiință arhaică peste care vin straturi de conştiință istorică şi aşa mai departe. Nu poate fi luată în nici un fel atitudinea de-acolo, care este o atitudine sublimă, hieratică, şi transpusă într-un registru profan, sociologic. N-au nici o legătură. Acela nu este un comportament uman; este un comportament arhaic, ritualic şi hieratic, nu poate fi dat ca exemplu de comportament uman. În „Miorița” este doar o stare sublimă a sufletului, a psiché-ului românesc. Adică românul ar avea şi are un anumit gen de seninătate superioară în fața morții.

– Pentru că e fatalist. Fatalismul este o trăsătură cunoscută a poporului român.

– Fatalismul lui îl înalță pe ciobanul din „Miorița” la un gen de contemplație de asta senină, egală de-asupra tuturor lucrurilor. Asta ne dă, ca nuanță, „Miorița”. E de fapt, cum spune Eliade, un fel de depăşire a tragicului, un fel de plutire peste tragic. Ce este mai groaznic pe lumea asta decît atunci cînd valorile sublime acceptă să fie terfelite sau să fie coborîte sau, mă rog, acceptă, dacă vrei, să fie flagelate de valorile joase? Asta este-n „Miorița”. Acolo este arhetipul frumosului, dreptului, corectului, purului care acceptă să fie maculat de cei doi tîlhari.

Paris, ICR, 2000: Basarab Nicolescu, Cezar Ivănescu, Mariana Manastireanu.

– Parcă-i Iisus Hristos...

– Iisus Hristos pe cruce, nu? E o superioritate care vine dintr-un fond străvechi şi dintr-o conştiință a eternității, a permanenței valorilor mari. Dar atitudinea din „Miorița” nu poate fi în nici un caz vulgarizată şi coborîtă în comportament jos, pur uman. Ca atitudine de viață şi ca atitudine filosofică păstrată la stadiul acesta sublim în operele literare, sigur, mioritismul poate fi o gîndire şi o viziune despre lume, dar atîta tot.

– În momentul cînd ați înțeles că sufletul este etern, că numai trupul este trecător, cînd ați înțeles sub acest aspect moartea, ea şi-a mai păstrat tragismul pentru dumneavoastră? Ați mai trăit fiorul tragic al morții care îmbracă sau traversează întreaga noastră viață, încă din clipa naşterii?

– Moartea-şi păstrează totdeauna tragismul pentru orice artist. Pentru că artistul trăieşte în temporal, dacă vrea să fie autentic artist, trăieşte în încarnarea lui actuală. Dar una este cînd sufletul şi mintea ta de artist sînt

tulburate şi voalate şi obnubilate de moarte, şi alta este cînd sufletul tău e luminos şi mintea ta e luminoasă şi dincolo de experienţa ta sau de accidentele tale în existenţa aceasta: simţi din poezia pe care o scrii că ai viziunea de dincolo, ai viziunea a ceea ce este superior şi salvator pentru om. Tragismul morţii se păstrează totdeauna. Astea sînt comportamente reflexe la om: teama de moarte, încercarea de apărare în faţa morţii, de moartea fizică vorbesc, pentru că sîntem construiţi din automatisme; dar una este viziunea pe care o ai atunci cînd eşti încătuşat şi întunecat şi obnubilat de spaima de moarte şi de neant, şi alta este cînd eşti luminos şi eşti sigur pe tine pentru că atunci moartea capătă un fel de accent de valoare. Adică moartea dramatizează totdeauna lucrurile, le densifică, le pune în cîmpuri de tensiune, dar nu mai constituie o spaimă, o teroare pentru sufletul uman.

– Omul, artistul în special, se loveşte de o temă particulară a morţii. E vorba de proiectul lui de artă dimensionat temporal şi de termenul biologic pe care i-l impune moartea.

– Ei, aicea dramatismul rămîne veşnic. Pentru un mare artist, un artist genial, rămîne un dramatism nesfîrşit să moară înainte de a termina o capodoperă. Aici e un pariu mare. Pentru un artist lucrurile rămîn în continuare foarte tulburi şi foarte dramatice. Lumea poate să spună despre Arghezi: lasă, că a trăit destul, a murit la 87 de ani! dar noi nu ştim ce era în sufletul lui Arghezi la 87 de ani, poate el atuncea a conceput un poem genial şi i-ar fi trebuit poate încă un an de zile să-l termine, cu forţele lui de-atunci, că mintea i-a rămas întreagă lui Arghezi; şi talentul, şi luciditatea. Nu putem şti cît de tare l-a durut pe el în suflet că n-a mai avut zile să mai trăiască un an, să spunem.

– Nu vă înspăimîntă această cenzură temporală asupra operei?

– Asupra operei şi asupra omului, asupra a tot ceea ce este pieritor.

– Să luăm însă numai cazul artistului.

– Mă înspăimîntă, chiar dacă eu mi-am dimensionat bine pînă acum opera în timp şi m-am îngrijit de opera mea îngrijindu-mă pe mine ca să mi-o pot scrie în totalitate, aşa cum am conceput-o. Dar imaginează-ţi că sînt atîtea opere neterminate pentru că au murit autorii. Pentru noi, ca scriitori, e mai uşor să ne dăm seama că o operă neterminată de Matei Caragiale, de exemplu, putea fi şi aia o capodoperă. Că noi intuim cum ar fi evoluat ea, dar pentru marele public cititor de literatură aia nu mai există ca operă. Că dacă e să citească o carte, citeşte una terminată, încheiată, nu citeşte fragmente, ciorne, eboşe...

– Da, mi-aduc aminte ce mare dezamăgire am avut cînd am aflat că nu mai există şi volumul al doilea la „Delirul” sau cînd, după ce-am citit pe nerăsuflate, efectiv fără să dorm şi să mănînc, cele vreo opt sute de pagi ale „Peripeţiilor bravului soldat Svejk în războiul mondial”, am dat la sfîrşit de o notă în care traducătorul preciza că Jaroslav Hasek s-a stins înainte de a fi terminat cartea. Zile întregi am trăit apăsat ca de o mare nedreptate, răscolit de furie şi neputinţă.

– Tocmai, vezi cum gîndeşte un cititor? Adică el vrea un lucru întreg, terminat, o capodoperă, nu cărţi neterminate. Şi se simte frustrat. Adică după ce imaginarul lui a fost pus în mişcare, deodată e retezat nemilos. În cazul lui Preda adevărul e că el nici n-a avut vreodată de gînd să mai scrie un volum la „Delirul”.

– Eu n-aveam de unde să ştiu asta, atunci. Iar cînd am aflat că nu există şi nici nu va mai exista o continuare, dezamăgirea a fost şi mai mare.

– După apariţia primului volum nu ştiu cine i-a sugerat sau nu mai ţin minte cum de a zis el că o să dea continuare şi după aceea m-a chemat la el în cameră (deşi de obicei venea el la noi), şi a pus el singur cafeluţe în nişte ceşcuţe frumoase de porţelan, că vrea să poarte o discuţie numai cu mine, fără soţia mea ca martor. El la Mogoşoaia avea două paturi alăturate, pe unul dormea el şi celălalt era plin de cărţi şi mi-a arătat toate cărţile alea de-acolo, nişte volume de documente dactilografiate sau xeroxate, şi mi-a spus că asta-i dăduseră tovarăşii de la PCR, de la muzeul PCR-ului, ca documentaţie pentru volumul al doilea al „Delirului”. Şi eu l-am întrebat: domnu Preda, şi ce spun documentele astea? Păi, zice, astea spun că PCR-ul n-a avut nici un rol în actul de la 23 august, şi-acum vine nebunia: cum să scriu o carte falsă? Nu pot, monşer, că lumea ştie totuşi istorie şi a luat-o de bună cu primul volum, am

încercat să spun nişte adevăruri acolo, dar acuma să vin cu volumul doi şi să mint? Nu mă compromit aşa, monşer. Şi-am făcut noi tot felul de scheme şi scenarii cum ar putea să facă şi să dreagă, ne gîndeam să pună acţiunea după război şi nişte personaje să-şi amintească de evenimentele acelea... dar fapt este că n-a mai scris, niciodată nu s-a mai gîndit să scrie „Delirul II”.

– Cînd v-aţi întîlnit prima oară cu moartea? Şi cînd aţi realizat tragismul ei?

– În copilărie desigur, dar n-am avut niciodată evidenţa tragică a morţii pînă la moartea mamei mele. Toate celelalte morţi fuseseră exterioare şi mecanice şi m-au lăsat rece pentru că eram prea mic ca să-nţeleg ce se-ntîmplă, eram prea copil să trăiesc cu tragism acele clipe, şi nu mi s-a întîmplat să moară cineva foarte apropiat cînd eram copil. Cea mai apropiată fiinţă dintre fiinţele pe care le-am iubit pe lumea asta foarte mult, mama, a murit în 1963, cînd eu aveam aproape 22 de ani. Bunica după tată, pe care la fel am iubit-o foarte mult, a murit mult mai tîrziu, în 1984. Abia atunci eşti cu adevărat cumplit afectat, cînd îţi mor mama, tatăl pe care-i iubeşti, iubita, soţia tînără, un prieten scump, atunci cu adevărat şocul este cumplit, cu atît mai cumplit cu cît persoana lovită de moarte este mai unică, mai particulară, mai preţioasă din punctul tău de vedere; cu cît este mai greu de înlocuit, cu atît şocul este mai groaznic. Atunci sîntem cu adevărat loviţi pe pămînt. Nu vreau acuma să mă arunc în tot felul de teorii gratuite, dar omul este creat dintr-un suflu divin, dintr-o aură energetică şi abia apoi vorbim de acumularea de materie grosieră. Deci fiinţa umană este creată pe un fond de imponderabil şi de suflu. Există marele suflu divin, aşa cum zice şi în *Biblie* că Dumnezeu i-a dat suflare de viaţă lui Adam, suflare de viaţă! Omul există întîi în raport cu aceste valori imponderabile, deci cu această sugestie de energie care este o aură energetică, şi abia apoi cu materia grosieră. Or cînd unui om îi moare, să spunem, o fiinţă iubită, el este ca un mecanism sau ca un circuit care este deodată decuplat de la un sistem complex în care funcţionează. Izolat, pur şi simplu. Este sufocat. De-asta ne loveşte atît de groaznic moartea unei fiinţe iubite.

– Sînt morţi care uneori ne pot distruge total.

– Ne poate aneantiza pur şi simplu moartea unei fiinţe pe care o iubim extraordinar de mult şi de care sîntem legaţi printr-o legătură aproape de nedesfăcut. Marile iubiri care se cunosc şi în literatură de asta sînt tragice, pentru că la ei unirea asta este formidabilă; o unire mai puţin fizică, pentru că, se ştie din mistică, fizicul este de fapt un obstacol în unirea sufletelor, nu un catalizator. Romeo şi Julieta... doi tineri care se iubesc. Sublim. Sufletele lor sînt aproape la un loc, pîlpîie ca două flăcări care şi-au unit arderile. Orice afectezi într-unul din aceşti copii reverberează şi în celălalt foarte tare. Dispariţia unuia dintre ei poate să fie fatală pentru celălalt, este ca un vînt care stinge cealaltă flacără. Este cumplit din acest punct de vedere şi este încă o dată o dovadă că trăim prin imponderabile, nu prin valori vizibile. De asemeni, ţine cont de toate elanurile astea formidabile pe care ni le dau în existenţă marile iubiri, sau entuziasmul, cum ziceau grecii. Adică atunci cînd eşti într-un zeu, cînd ceva divin te animă pe pămînt. Atunci rupi munţii-n pumni, ai parcă o forţă colosală, poţi face totul pe pămînt. Pentru că eşti imediat prins la un circuit de energie, undeva o energie te atrage, te canalizează şi toate aceste energii se centrifică, au un centru mundan: în Dumnezeu, în valorile mari...

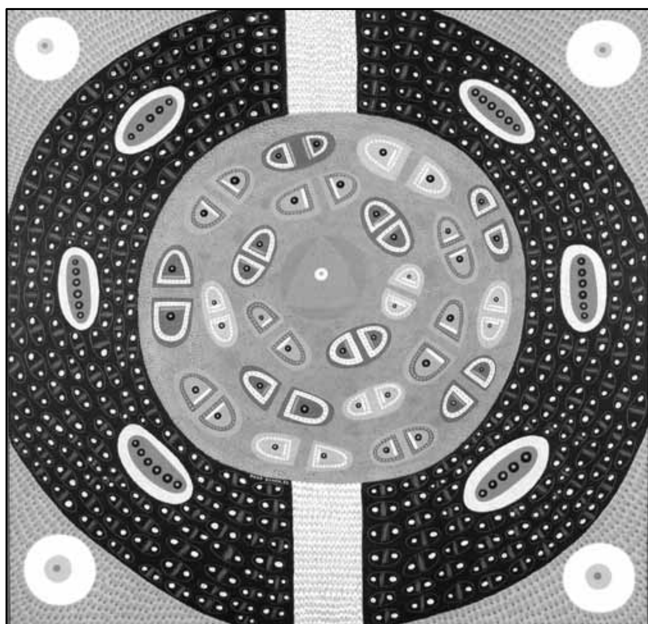
– Asta voiam să vă întreb, dacă sufletul omului poate exista ca entitate în sine.

– În toate teoriile mistice, în toate viziunile esoterice sufletul omului nu poate trăi de sine. Aici începe nebunia materialismului şi-a tuturor celorlalte viziuni reductive despre lume. Sufletul omului nu poate trăi de sine cum noi nu putem trăi într-un picior. El trebuie să se echilibreze printr-o valoare de cealaltă parte, printr-o entitate divină. Adică noi nu avem fiinţă pe lumea asta... de asta lumea modernă este dezechilibrată şi dementă, că noi zicem: valorile umane! Dar valorile umane înseamnă un centru, atît. În ce te echilibrezi dincolo? Trebuie să ai un echilibru în ceva. În fiinţa umană credincioasă sufletul se echilibrează cu sufletul divin, marele suflet al lumii. Simţi că tu, omul, ai greşit în ceva, nu? Te smereşti, sau te pleci, sau te umileşti, te căieşti faţă de acea fiinţă universală şi simţi că vine de la ea un efluviu de bunătate şi

de îndurare, îți revii... Ai cu cine intra în dialog, nu ești **de sine**.

– Ateismul a pus, teoretic cel puțin, omul în centrul Universului, totul se raportează la om, la valorile umane, drepturile omului...

– Cum drepturile omului? Ce drepturi are omul? Omul are datorii. Are datoria să-l iubească pe Dumnezeu şi dreptul, dar datoria, întîi de toate şi de a fi bun credincios; după aia să vedem ce drepturi are. Dar întîi de toate are datorii. Cum drepturile omului? Asta e societatea modernă în care trăim şi-n care lumea nu ştie să se echilibreze prin valori interioare.

Dana Roman, *Mandala cu triunghi galben*, 1989.

Un bărbat se echilibrează prin sufletul femeii pe care o iubeşte şi apoi amîndouă sufletele lor se echilibrează prin sufletul lui Dumnezeu, marele suflet al lumii, şi atunci totul trăieşte în armonie. Ei îşi topesc sufletele în Dumnezeu, nu?, că asta este *unio mistica*, uniunea mistică între două suflete. Ei se iubesc pe ei înşişi, dar ajung în felul ăsta cu sufletul la Dumnezeu. Atunci totul este armonie în Univers. Dar societatea modernă distruge orice relație de iubire reală şi puternică... bărbatul nu trebuie s-o iubească pe femeie, că femeia nu este decît o femelă care trebuie să facă pui ca să aibă muncitori zdraveni societatea modernă industrială comunistă sau capitalistă, nu contează. Nu, femeia nu e ceva divin, femeia e ceva cu salopetă pe ea, o prelungire vie a cratiței, o activistă de nădejde sau mai ştiu eu ce.

– Marea boală a umanității este îndepărtarea de sacru. Desacralizarea valorilor umane mari, eterne, a dus acest secol la cele mai mari atrocități.

– A făcut din acest secol XX cel mai jos secol din istoria cunoscută a umanității, cînd s-a ajuns la holocaust nu numai cel evreiesc, ci şi atîtea altele, cel ucrainean, şi cel al lui Pol Pot şi altele de pe lume adică oamenii au fost omorîți ca viermii, ca furnicile, ființa umană n-a mai avut valoare pentru că ea n-a mai fost validată de Dumnezeu şi justificată de Absolut şi a fost un simplu boț de lut. Toată epoca modernă, cum spune Eliade şi cum spun mulți care vin de la Renaştere încoace, a fost o epocă coborîtoare. Noi acuma la acest final de veac, de mileniu şi de eon creştin trebuie să ne întoarcem pe o curbă ascendentă spre valorile spirituale pentru că altfel umanitatea este amenințată cu dispariția, cu aneantizarea totală. Nu vom dispărea prin explozie nucleară, dar vom deveni altceva, un fel de gîndaci de bucătărie, vorba sărmanului Kafka, ne metamorfozăm în nişte hidoşenii dacă nu încercăm o salvare spirituală.

– În societatea aceasta modernă, cînd moartea a devenit o instituție cotidiană, ea şi-a pierdut din valențele ei sacre? Moartea a intrat ca o supraprezență în viața noastră cotidiană...

– Totdeauna a fost aşa. Că noi suferim un bombardament informațional, este adevărat. Sigur, Gheorghe, pe vremuri, nu ştia decît cînd murea unul în satul lui, dar el trăia la altă dimensiune. Noi trăim în satul planetar, cum s-ar spune, şi aflăm că n-au murit trei babe, ci au murit trei milioane de babe peste noapte, asta-i diferența. Dar să ştii că mecanismul ăsta uman este foarte bine construit. Percepția noastră imediat reglează acolo, subliminal, ceea ce trebuie reglat şi percepem trei milioane de morți într-un cataclism ca trei babe moarte-ntr-un sat. Cifrele, zerourile din coadă nici nu mai contează. E bine construit omul şi toate şocurile astea el le atenuează şi le reglează. Păi nu vezi, cînd se uită lumea la televizor ce zice? au mai murit 50 în cutare țară, a mai fost o inundație nu ştiu unde şi au mai murit nu ştiu cîte sute, iar nu ştiu cîte mii au rămas fără adăpost, şi la urmă telespectatorul îşi aprinde satisfăcut un Kent şi

zice: ia uite că vine şi meciul! Şi trage un fum, surîde, şi-a uitat complet. Abia i-au trecut pe la ureche. Informaţiile astea el nu le stochează, le refuză, le aruncă, aşa, ca pe cojile de alune pe care le ronţăie la meci […].

– Refuză informaţia în sine sau refuză să se implice în vastitatea morţii, în moartea ca fenomen?

– Nu, nu, nu e refuzul lor de a se implica. Organismul uman suportă o cotă de informaţie. La nivelul creierului uman acuma nu-ţi pot da cu certitudine, că n-am mai deschis o carte de anatomie de mult, dar cu ani în urmă citeam studii de psihologie, de psihiatrie – există un mecanism de ăsta, de blocaj; încearcă, de exemplu, să înveţi pentru examen, excesiv, ştii cum e: cînd oboseala te marchează, mecanismul acesta se declanşează, e ca o supapă care se închide, poţi să mai citeşti, că oricum nu mai intră nimic în cap, nu mai înţelegi nimic. Acolo undeva nişte sinapse s-au desprins şi poţi să-i dai înainte, că oricum nu mai reţii nimic. Pragul informaţional a fost depăşit. Atît poate această sculă perfectă care-i creierul nostru să primească. Nu mai pot, domnule, nu mai intră!; şi se declanşează mecanismul, că e bine construit sistemul nostru de autoapărare. La cine sistemul acesta nu funcţionează bine, înnebuneşte. Cunoaştem atîtea cazuri patente, sînt atîţia nebuni de învăţat carte, de efort intelectual. […]

– Aţi avut vreodată presimţirea morţii dumneavoastră?

– În actuala existenţă?

– Da.

– Hm... greu de spus... E greu de spus şi nu ştiu dacă nu ne apropiem de un histrionism sau de o anumită impudoare să vorbesc eu despre asta. Dar spun asta şi ne oprim aici. Dacă poate o să mai facem altădată vreo carte, peste mai mulţi ani, poate atunci voi spune mai mult. Eu sînt sigur că voi şti cum voi muri. Atunci cînd trebuie să mi se anunţe, să mi se comunice, să mi se arate, ca să folosesc trei expresii diferite, de trei nivele, voi şti exact şi cum voi muri, şi ziua, şi ceasul morţii.

– Cine aţi vrea să nu moară înaintea dumneavoastră?

– Toţi cei pe care-i iubesc. Dar absolut toţi. Şi sînt destul de mulţi. Am început prin a-mi pierde cei mai iubiţi oameni de pe lumea asta de la o vîrstă foarte fragedă. Pe rînd cei de care mă ataşasem au murit... era aproape un fel de determinism care mă făcea să bănuiesc un fel de blestem, adică erau oameni de care mă apropiam cu frică pentru că aveam senzaţia că le aduc, că le apropii moartea prin apropierea mea. Sînt încă tînăr, nu bătrîn, în orice caz, am 55 de ani, dar, paradoxal, simt cu o mare acuitate versul eminescian: *„...parc-am murit demult”*. Adică am senzaţia că am o vîrstă matusalemică, şi asta n-o simt de-acuma, o simt din tinereţe. Poemele din cartea mea de debut, din 1968, „Rod”, sînt scrise în 1963, deci cînd aveam 22 de ani, înainte de moartea mamei mele (cartea era ca un fel de încercare de apărare împotriva iminenţei morţii mamei mele, ştiam că mama mea va muri, avea ciroză) şi ele vorbesc de moartea mamei, dar erau scrise atunci, înainte ca mama să fi murit... printre ele am un poem „De profundis”...

– E chiar poemul care deschide cartea.

– Da, şi într-o strofă finală spun aşa: *„! Acum, fiindcă am chiar 70 de ani/ cu cei lăsaţi de mama,/ îngăduiţi-mi deruta suportabilă/ şi bucuraţi-vă de înţelepţii tineri!”*. Adică simţeam că dispariţia unui om iubit te încarcă cu vîrsta lui, cu tot ce ţi-a arătat el, te încarcă enorm şi nu ştii mai poţi să te ridici de sub greutatea acestei încărcături şi dacă reuşeşti să mai pluteşti, să mai devii înger sau dacă te striveşte şi te îngroapă în pămînt, te striveşte cu totul.

– Poate să te şi-mbogăţească o experienţă de asta.

– Dar trebuie să ai grijă cît îţi asumi şi cu cît te încarci pentru că omul are o măsură umană şi trebuie păstrat totul într-un registru uman şi al măsurii umane, adică nu poţi să-l încarci pe un om la infinit, pentru că plesneşte, este şi el un organism foarte fin, are o anumită rezistenţă la ceea ce trăieşte.

– Putem suporta mult mai mult decît credem noi că putem sporta. Nu mai ştiu unde am citit asta...

– Am cunoscut oameni, cum să-i numesc... oameni-miracole cu adevărat care au putut suporta inimaginabil de mult. Am cunoscut o poetă din Bosnia-Herţegovina, de exemplu, Dara Seculic se numeşte, este cea mai mare poetă a acestei ţări... în '79 am cunoscut-o,

la Sarajevo, la Zilele prieteniei româno-iugoslave, prezidate de Tito şi Ceauşescu. Avea 45 de ani cînd am cunoscut-o. Această femeie era unica supravieţuitoare a unui sat de muntenegreni masacraţi de nemţi. S-a tîrît de sub mormanul de cadavre, îţi dai seama... o fetiţă care s-a tîrît ca un şarpe de sub mormanul de cadavre şi a fost crescută de rudele ei din alte sate care au supravieţuit şi, la rîndul ei, a devenit pedagogă într-o şcoală de copii orfani din Sarajevo. Avea ea însăşi doi băieţi, căsătoriţi amîndoi, şi care aveau copii la rîndul lor.

– Nu prea e cunoscută la noi...

– Chiar nu e cunoscută deloc. A apărut într-o antologie, „Orfeu în Bosnia şi Herţegovina", publicată pe la editura „Univers" pe vremuri, […] [traducătoarea – n.n.] mi-a adus antologia s-o stilizez eu, am lucrat pe ea dar n-am acceptat să semnez, că nu semnez niciodată dacă e o limbă necunoscută de mine. Am citit în traducere brută poemele acestei femei, erau extraordinare, de o forţă... cam de forţa lui Ungaretti din tinereţe, poeme scurte, penetrante, de un fior tragic extraordinar.

– Îi citiserăţi poemele cînd aţi cunoscut-o?

– Numai cele din antologie; şi cînd am plecat spre Iugoslavia chiar mi-am propus s-o cunosc. La Belgrad ne-au întrebat în ce republică vrem să mergem, că aşa era moda: ce republică vă interesează? Şi eu am spus că vreau să merg la Sarajevo să cunosc o poetă de-a lor, pe Dara Seculic.

– Ce ştiaţi despre ea atunci, în afară de poemele din antologia aceea?

– Nimic, nici dacă-i tînără sau bătrînă... mă interesa doar poezia ei şi mi-ar fi plăcut să fie o babă, că-mi ziceam să nu mă complic cu vreo gagică. Cînd am cunoscut-o avea, 45 de ani şi arăta ca „Maja Desnuda" a lui Goya, era ca o elevă de liceu, micuţă, frumoasă, cu un corp superb. […] Vreau să spun că acest gen de oameni extraordinari, nobili şi puri, răscumpără pe undeva toată abjecţia acestui veac. Padre Pio, în Italia, Dara Seculic în Bosnia şi Herţegovina, un Nicu Steinhardt într-o puşcărie românească şi atîţia alţii, aceste cazuri de sfinţenie împotriva tuturor calculelor şi evidenţelor vieţii ăsteia murdare de secol XX, probabil că au salvat şi salvează în continuare omenirea.

– A fost un război acolo, în Bosnia-Herţegovina. Ce mai ştiţi despre Dara Seculic?

– Of... sper să mai trăiască... O foarte mare poetă... N-am avut curaj după războiul ăsta să mă interesez de ea la nimeni, m-am gîndit aşa cu frică... m-am gîndit că poate aflu într-o zi ceva, un semn bun, mi-e frică să nu fi murit, că locuia chiar în Sarajevo... am să mă interesez într-o bună zi...

– Poezia dumneavoastră are un fior, o vibraţie thanatică tulburătoare. Este poezia, în cazul acesta, o artă de îmblînzire a morţii, de atenuare a unei spaime ancestrale în faţa morţii?

– Poezia nu atenuează, întăreşte. Artistul este o fiinţă puternică care trăieşte tot timpul în tensiune vitală cu aceste valori dramatice. Şi ca pe undeva să le facă inteligibile, să le facă controlabile, le transformă în poezie, în cuvînt, în expresie, în nişte mantre, dacă vrei, cu care să poată controla forţele universale. Cum să ne eliberăm de cea mai îngrozitoare stare de melancolie decît rostind o strofă din Eminescu? *„Mai departe, mai departe,/ Mai încet, tot mai încet,/ Sufletu-mi nemîngîiet/ îndulcind cu dor de moarte..."* O zici şi parcă te vindeci oleacă, nu?, poţi să mai trăieşti. Sînt valori absolute create în limbaj, valori mîntuitoare şi valori care ajută sufletul să supravieţuiască. Asta-i marea valoare a poeziei: să simţi nevoia să citeşti un poet într-un moment tulburător din existenţă, cînd nimic nu te mai poate ajuta, nici doctorul, nici prietenul, nici o fiinţă umană vie, dar te poate ajuta o carte de poezie şi te poate vindeca, te poate salva cu adevărat. Adică citeşti, ai revelaţia tragică a unui adevăr, dar adevărul acela te construieşte, te ţine în viaţă. Te face să poţi trăi mai departe. Asta-i valoarea mare a poeziei: pentru că maniază forţele universale prin acest limbaj magic, le controlează, şi controlează şi propriul tău suflet. Eu de cîte ori recitesc volumul princeps al lui Eminescu, în orice fază a vieţii mele, cînd îl iau să-l recitesc după un timp, am senzaţia că am descoperit un nou poet, Mihai Eminescu, pe care nu l-am citit niciodată în viaţa mea. Îl citesc cu acelaşi frison, cu senzaţia că deschid o carte azi luată din librărie. Descifrezi un text şi cînd îl realizezi te cutremuri. Era o modă franţuzească: cel mai frumos vers francez, cel mai frumos vers al lui

cutare, sau cea mai frumoasă strofă... dacă ar fi să aleg eu cele mai frumoase trei versuri care s-au scris în limba română, aş alegege aceste trei versuri din sonetul eminescian cunoscut: *„Tu nici nu ştii a ta apropiere/ Cum inima-mi de-adînc mi-o linişteşte,/ Ca răsărirea stelei în tăcere”*. Este ceva... cum să-ți spun... de dincolo de lume. Asta este şi asta face marea poezie.

– Ce vini mai purtați, în afară de aceea, mărturisită în „Pentru Marin Preda”, de a nu fi fost alături de Preda în ultimele şase luni de viață şi în special în ultima zi?

– În raport cu Preda?

– Nu în raport cu el. În afară de vina asta, ce vini mai purtați?

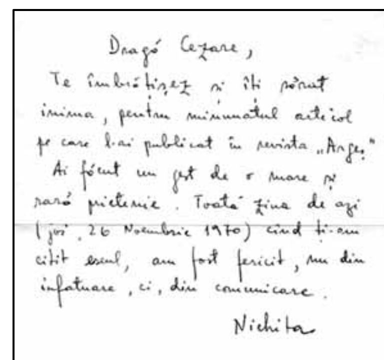
– Multe... Port vina de a nu fi fost lîngă mama mea cînd a murit, am simțit-o mereu ca pe o mare remuşcare, port vina de a fi întîrziat cu o săptămînă s-o salvez pe bunica Zoe de la Curteni, că i-am promis că vin s-o iau c-o maşină s-o duc la spital...

– Ați fi putut s-o salvați?

– Nu ştiu dacă chiar o salvam, dar îmi salvam sufletul meu. Am întîrziat cu o săptămînă: a fost iarna aia grea din '84, cumplită, şi i-am scris că vin peste o săptămînă şi-am venit peste două. Cînd peste două săptămîni am ajuns cu frate-meu în gară la Bîrlad, ne-a anunțat soră-mea că bunica murise deja. […] La creştini cel mai mare păcat este să-l blasfemiezi pe Dumnezeu. La indieni cel mai mare păcat este neatenția. Neatenția te poate face să greşeşti ritualul, să zicem, şi tot efortul tău de comunicare cu divinitatea s-a dus dracului; greşeşti un cuvînt în rostirea mantrelor, s-a terminat totul, faci un dezastru. Neatenția te poate face să-ți uiți destinul sau destinația ta pe pămînt. Este o povestire în cărțile despre Buddha cu un zeu, Indra, care e trimis cu o treabă pe pămînt de zeitatea supremă şi el se bagă într-o peşteră cu un derbedeu şi se-apucă de jucat zaruri, că la indieni era pasiunea asta a zarurilor. Uită de tot, înțelegi? E ruină în Univers, se întîmplă o nenorocire, ăla e prins de jocul de zaruri şi uită de toate cele. Neatenția e gravă şi spiritual la indieni pentru că ei spun aşa: un păcat care este trecut prin conştiință nu mai este păcat, el a fost deci conştientizat, este aneantizat, este distrus în esența lui de păcat. Dar dacă faci un păcat din neatenție nu ştii că ți-ai încărcat karma cu el, e cum ai avea un găinaț pe haină sau cum ai purta carnetul de partid al lui Ion Iliescu lipit de unul cu căcat pe spate şi tu nu ştii. Cam aşa e neatenția, e gravă.

– Percepeți aceste ne-prezențe ca regret sau chiar ca o vină care ar trebui pedepsită?

– Nu ca o vină, nu. Ca o stare de absență care mă persecută. Nu poți să pedepseşti omul pentru că n-a fost acolo. Pedeapsa este imanentă. Uităm şi apoi vin cu o forță de bumerang asupra noastră amintiri năucitoare. La acel moment nu le-am conştientizat ca o vină. Şi-abia a-tunci conştientizezi, treci prin filtrul conştiinței şi-ți dai seama că de fapt păcătuim şi sîntem mai vinovați decît credem pe lumea asta.

Dragă Cezare,
Te îmbrățișez și îți sărut inima, pentru minunatul articol pe care l-ai publicat în revista „Argeș". Ai făcut un gest de o mare și rară prietenie. Toată ziua de azi (joi, 26 Noiembrie 1970) cînd ți-am citit eseul, am fost fericit, nu din înfatuare, ci, din comunicare.
Nichita

Scrisoare a lui Nichita Stănescu către Cezar Ivănescu.

– Acum voi cita în întregime un poem de-al dumneavoastră, „Turn”: „! cînd m-a născut, mama/ pe-o masă, întinsă,/ cumplit suferea,/ mama mea cea bună/ pe-o masă;/ dar pe cealaltă/ mama mea Moartea/ goală, lungită, surîdea/ atît de frumoasă/ mama mea Moartea/ surîdea/ căci copilul ei mă năşteam fără ca ea să sufere !” V-ați născut prin cezariană, venirea dumneavoastră pe lume a fost forțată... Nu v-ați sesizat în poezie o nostalgie discretă pentru raiul amniotic matern din care ați fost smuls cu brutalitate şi încredințat direct morții?

– După ce mi-a citit volumul de debut, „Rod”, Nichita Stănescu, în cîteva fraze fundamentale pe care nu le-a scris niciodată, dar pe care eu le-am ținut minte, mi-a specificat exact ceea ce mă deosebeşte de toți ceilalți poeți români de la începutul şi pînă la sfîrşitul timpurilor: mi-a spus că sînt singurul care păstrez în nări mirosul amniotic. Simțea el asta în poezia mea, că la mine toată poezia are o adiere intrauterină, cum mirosea în pîntecele mamei. Toată zbaterea aceasta a mea vine din această amintire foarte persistentă, amintire pe care apoi mi-a descoperit-o şi un psihanalist citind cartea mea despre Marin Preda. A spus că

acest domn, Cezar Ivănescu, are un fel de manie de a-şi actualiza şi păstra vii în memorie toate traumele primite în existenţă. Bineînţeles că eu am ironizat treaba, dar pe undeva acest psihanalist intuia indirect o tehnică pe care mi-a impus-o ritualul traumatomant. Nu am voie să uit nimic, nu am voie să mă eliberez de nimic, nici să fac vreun fel de terapie; această tehnică este inversul terapiei, constă în reactualizarea tuturor amintirilor traumatice şi păstrarea lor vie în memorie cu scopul de a-mi ilumina mintea şi sufletul spre a-mi vedea existenţa care mă aşteaptă sau ceea ce mă aşteaptă de ordin profetic în viitor, nu în viitorul imediat.

– Spuneţi că aţi găsit în doină arhetipul poetic românesc. În poezia dumneavoastră se simte vibraţia căutării febrile a cuvîntului primordial, adamic. Amintirea amniosului matern este o cale de deschidere spre reamintirea, intuirea amniosului primordial?

– Absolut. Gîndeşte-te la lucrurile care erau foarte simple pentru omul arhaic şi sînt ocultate pentru omul modern. Toată gîndirea arhaică, care este la antipodul gîndirii moderne ştiinţifice, nu se ocupă practic de macrocosmos, ci de microcosmos. În esoterism există următoarea echivalare, de la gîndirea indiană pînă la cea europeană, pînă la Hermes Trismegistul: omul, ca entitate, ca univers mic, închide tot Universul. Omul este făcut după copia Universului. Noi nu putem avea acces la întregul Univers pentru că este infinit şi cunoaşterea lui este imposibilă, este incomprehensibil.

– Dar poate fi intuit prin microcosmos.

– Sigur că da. Şi pe cale interioară. În yoga de mare profunzime s-a ajuns la enunţuri care echivalează enunţurile ştiinţei moderne. Deci cunoaşterea Universului prin autocunoaştere interioară, mergînd pînă la acel ochi interior de care vorbeşte Tantra-Yoga. Cu acest ochi interior de exemplu se vede acel gol ca un fir de păr care străbate măduva coloanei vertebrale şi care nu se poate vedea cu nici un aparat modern şi nici nu va putea fi văzut vreodată. Dar tantricii îl văd şi nu numai că-l văd, dar pe acel canal infim au posibilitatea să introducă o anumită substanţă; sigur, e foarte periculoasă operaţiunea, te poate nenoroci pe viaţă, dar ei, mai ales yoginii tantrici de mînă stîngă, care merg la tehnici de astea mai mult de magie neagră, cînd vor să-şi crească potenţele sexuale, intervin cu anumite substanţe acolo. Vreau să spun că pînă la ora actuală omenirea a ajuns la nişte cunoştinţe fundamentale mai mult pe această cale arhaică de cunoaştere şi de intuire, dovadă că textele fundamentale pot fi pozitivate de textele moderne, în timp ce textele moderne n-au ajuns încă la înţelegerea celor fundamentale. Eu într-un poem, „Cantilena”, echivalez actul sexual ca atare, orgasmul care-l au femeia şi bărbatul, cu Big-Bang-ul; şi realmente orgasmul este pentru trupul uman realmente de aceeaşi intensitate. Absolut toate actele umane la nivelul lor microcosmic sînt echivalente ale actelor cosmice fundamentale.

– Şi în gîndirea europeană există tehnica asta inductivă, nu numai în gîndirea arhaică.

– Păi la Platon... Ce este anamneza altceva decît o cale de cunoaştere interioară? De ce unii se nasc cu un fel de geniu aşa, cu un fel de deşteptăciune şi parcă ştiu totul? Pentru că au o mai clară amintire a ceea ce au trăit în existenţele anterioare şi anamneza fixează exact acest flux de amintire care vine spre noi. Platon ce spune? Că ne amintim prin această anamneză iar ştiinţa noastră nu este decît încercarea de a ne reaminti ceea ce am uitat. Pentru că am ştiut cîndva totul, am fost cîndva în sînul acelei surse absolute de cunoaştere din care am decăzut în existenţă iar eforturile noastre pe Terra nu fac decît să şteargă aceste straturi de uitare pentru ca să reajungem la cunoaşterea absolută pe care am avut-o.

(Fragmente din manuscrisul cărţii *Viorel Ilişoi în dialog cu Cezar Ivănescu. Kagemusha. Şapte zile cu Cezar Ivănescu,* ianuarie 1997. Transcrierea casetelor audio, Viorel Ilişoi, 1997.)

Cezar IVĂNESCU

Ecpyrosis

! Pământule, Tu, Maica mea, şi voi,
Femei ale Pământului
care m-ați legănat în pântece,
arde şi arde şi Sufletu-mi frige
Sufletul meu strălucind
mai strălucitor
decât o mie
de miliarde de sori, –
arde şi-n veci nu se mistuie
de o mie de miliarde de ori,
Carnea mea cu ochii sfârâitori!

aprilie 2008

La Casa Doinei şi-a lui Sorin

! vin de pe Cruce,
Lumină Dulce,
Lumină Dulce,
La Casa Ta!

! la Casa Doinei
şi-a lui Sorinul
vin cu luminul
din fața mea

născut pe şase
de dimineață,
Schimbat la Față
Domnul stătea

m-a născut Muma,
m-a născut numa
să îi văd Fața,
Lumina Sa,

să urc pe Cruce
precum se duce
Mire-Mireasă
Mire-Mirea,
vin de pe Cruce,
Lumină Dulce
Lumină Dulce,
La Casa Ta

! mă tot lovіră,
mă răstigniră,
plină de rane
e carnea mea,

mă potopiră
sângiuri şi seve
ca trupul Evei
când se spărgea,
țipai de groază
ca să mă vază
Tatăl din Ceriuri
mă schingiuiră,

! încă o dată,
şi-ncă o dată,
Tatăl din Ceriuri
mă schingiuiră,

când a urlare
am strigat tare,

Inedite

Tatăl în Ceriuri
mă părăsea,
numa zdrobire
şi amuţire
numa sfârşire,
mi-i inima!

limba-mi înghite
vorbe sfârşite,

Aurelia Călinescu, *Miri înstelaţi*.

şi-mi linge gura,
cu rana sa,

Pe Cruce stărui
ca să îmi nărui
haina de carne
ce te-ar uita
cum eu pot eu, Tată,
încă o dată,
să îţi văd Faţa
şi dragostea

un galbăn nufăr,
plătesc şi sufăr
că pot uitare
Fiinţa Ta,

cît e Vecie
tot o să ţie
Tatăl pe Fiul
în mâna sa,

Fiul în rugă
precum o slugă,
plecând genunchii
va genunchea,

nu e plânsoare
mai luminoare
Tatăl plângându-şi
odrasla Sa

Tatăl rupându-şi
Fiul din Sine
rupându-l bine
să-l răstignea-
nu e plânsoare
mai luminoare
Fiul urlându-şi
ruperea Sa,

o adiere la
la Înviere,
Dulcea Lumină
I-o lumina,

o adiere la
la Înviere,
Dulcea Lumină
I-o lumina!

!

vin de pe Cruce,
Lumină Dulce,
Lumină Dulce,
La Casa Ta!

aprilie 2008

Féerie aux mains coupés

! în vis vin oameni mici.
mici-omuleţi ca libelulele
şi fură încălţările – îmi fură
încălţările

şi-apoi mai mici dispar
prin gaură de şoareci. şi
cu-acest vis rizibil ies
din vis: şi trec prin pâcla
somnului spre tine: înger
enorm de teracotă:
şi-ntind mâinile: şi-mi
scapă plutind departe:
le zăresc în zare:
din milă mă cuprind
(Venus din Milo)
fără de braţe
şi cânt la un pian
divin fără de clape
un clavecin: şi-o harfă:
plâng mâinile plecate
de acasă: acuma sigur
cumpără din piaţă
sacoşe-ntregi de proaspete
surâsuri gingaşe delicate
obviente: şi beţigaşe
parfumate: vii din China
sau din Hong-Kong?
aduci un cap de Buddha
cutii de lemn din lemnul
care înveleşte Moartea
ca-ntr-un parfum de mosc:
eşti? cine eşti
acel care-mi aduce
mâinile la buze şi le
sărută? n-or să se-ntoarcă
la mine niciodată
ca slugile acelea credincioase
jignite maltratate-ndepărtate
de casa părintească de moşie
când vine arendaşul
şi le schimbă
cu-ale lui curve iuţi
dar iuţi la treabă !

Jeu d'Amour (Clară Lumină)

! cei ce-L ucid azi pe Domnul, tot ei şi ieri
L-au ucisu-L
L-or duce în dimineaţă, L-or duce să-L
răstignea–,
cei care azi ne închid, tot ei şi ieri
ne-au închisu-l
Sufletul Nemuritor tot în temniţă grea,
cei care azi ne închid, tot ei şi ieri,
ne-au închisu-l
Sufletul Nemuritor tot în temniţă grea !

! ei ne-au scuipat toată viaţa, ne-au scuipat faţa
şi scrisul,
casă a vieţii doar visul, visul în el ne primea,
ne întorceam doar în vis şi preamăream numai
visul,
visul în inimă scris doar cu inima mea,
ne întorceam doar în vis şi preamăream numai
visul,

Petru Aruştei, *Chipurile morţii.*

visul în inimă scris doar cu inima mea !

! cei ce ucid mă aşteaptă, eu pentru ei sunt
ucisul,
vine acea dimineaţă care mă va libera,
tu te întoarce în vis şi preamăreşte doar visul,
în inimă ţi l-am scris doar cu inima mea,
tu te întoarce în vis şi preamăreşte doar visul,
în inimă ţi l-am scris doar cu inima mea !

! eu numai viersul l-am scrisu-l, eu numai
viersul l-am scrisu-l
muzica e doar visare, muzica e doar visa–,
tu te întoarce în vis şi preamăreşte doar visul,
în inimă ţi l-am scris doar cu inima mea,
tu te întoarce în vis şi preamăreşte doar visul,

în inimă ți l-am scris doar cu inima mea !

! inimii Clară Lumină i-ai fost şi mie,
Proscrisul,
balsam şi Țară a Verii cu Tinerețea în ea,
dacă mă-ntunecă azi de suferință abisul,
Clară Lumină din inimi nu te-ntuneca,
dacă mă-ntunecă azi de suferință abisul,
Clară Lumină din inimi nu te-ntuneca !

! eu numai viersul l-am scrisu-l, eu numai
viersul l-am scrisu-l,
sângele cine l-o strînge, cînd sînge va picura?
Acela ce l-a trimis şi-o aminti de Trimisul,
ori doarme-n somnul cel vecinic şi-n dulce
visa–?
Acela ce l-a trimis şi-o aminti de Trimisul
ori doarme-n somnul cel vecinic şi-n dulce
visa–?

! cei ce ucid mă aşteaptă, eu pentru ei sunt
ucisul,
vine acea dimineață care mă va libera,
dacă mă-ntunecă azi de suferință abisul,
Clară Lumină din inimi nu te-ntuneca,
dacă mă-ntunecă azi de suferință abisul,
Clară Lumină din inimi nu te-ntuneca !

Doina (Bucuroasa moarte)

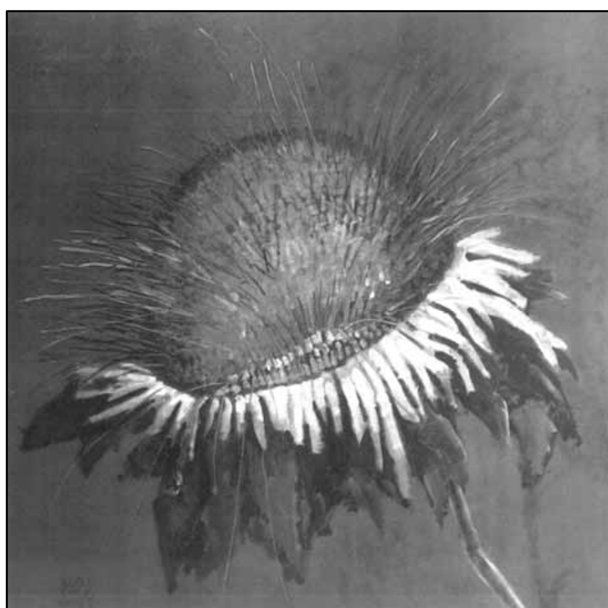
Pentru Marin Preda

! sângele îmi plânge-n sânge
fiindcă trupul meu mă strânge,
nu-s nici viu şi nu-s nici mort
dar mă strânge trupul tot,
nu-s nici viu şi nu-s nici mort
dar mă-nchide trupul tot !

! închisoare, închisoare
te-au crescut ca pe o floare
Muica şi surorile
lacrimi şi sudorile,
Muica şi surorile,
lacrimi şi sudorile !

! am zăcut bolnav în tine
dar acum zăresc lumine,
Soarele s-o înălța,
vine Moartea şi mă ia,
Soarele s-o înălța,
vine Moartea şi mă ia !

! închisoare, închisoare
te-am crescut ca pe o floare,
bucură-te, Fată Mare
că m-ai scos din închisoare,
bucură-te, Fată Mare
că m-ai scos din închisoare !

Scai

Prolegomene la „Cel mai iubit dintre pământeni”

Cezar IVĂNESCU

Puţini dintre admiratorii sau detractorii operei lui Marin Preda ştiu că, asemeni lui Faulkner, în ultimii săi cinci ani de viaţă (pentru care pot depune mărturie), autorul *Moromeţilor* îşi „ritualizase” lecturile: la început de an recitea integral *Biblia* şi câţiva autori preferaţi printre care, constatam cu stupoare, Victor Hugo cu extrem de elogiatul roman *Mizerabilii.* Marin Preda nu mai sfârşea cu laudele şi cu evocările unor episoade din acest roman pe care eu, recunosc sincer, nu mai îndrăzneam să-l recitesc, după ce, la rându-mi, mă fermecase în copilărie; prospeţimea lecturilor din Hugo e evidentă în *Cel mai iubit dintre pământeni*, ca şi lectura *Bibliei*…

După moartea lui Marin Preda, mai mulţi colegi literaţi, după obiceiul pământului, au făcut faţă de mine remarci veninoase privitoare, atât la opera lui Marin Preda (îndeosebi la ultima sa carte, *Cel mai iubit dintre pământeni*) cât şi, mai ales, la felul în care a murit acel pe care mulţi îl consideram o instanţă morală şi o sublimă conştiinţă artistică, un model exemplar de scriitor român autentic acceptând să trăiască, să scrie şi să-şi împlinească vocaţia de mare prozator, *hic et nunc*, între hoardele unei ţări devastate de bolşevism…

Remarcile privitoare la *Cel mai iubit dintre pământeni* îmi imputau mie, ca prieten intim al lui Marin Preda, „gafele” din enunţurile filosofice din roman… În nota 2, pagina 58, din cartea noastră, *Pentru Marin Preda* (Editura *Timpul*, Iaşi, 1996) am arătat cum „am glumit” cu Marin Preda *à propos* de *gnoză* şi de încercările sale de a se documenta în privinţa gnosticilor... Curiozitatea îi fusese stârnită de lectura unei cărţi, *La gnose de Princeton* de Raymond Ruyer, carte care a făcut furori în epocă şi acum e anunţată în curs de apariţie la Editura *Nemira*, în Colecţia *Totem*. Transcriem din amuzament prezentarea acestei cărţi după „Buletin de informare pentru cititori şi librari, Aprilie-Septembrie 1997” al mai sus numitei edituri: „Raymond Ruyer, *Gnoza de la Princeton. Savanţii în căutarea unei religii*. Dacă cercetările de vârf ale savanţilor americani ne sunt mai mult sau mai puţin accesibile, ştim infinit mai puţin în privinţa imaginii globale despre cosmos la care au ajuns ei: or, Raymond Ruyer vorbeşte, în acest sens, de o nouă gnoză, mai mult discretă decât secretă, pe care savanţii în cauză l-ar fi autorizat s-o dezvăluie în linii mari, cu condiţia să le treacă numele sub tăcere.

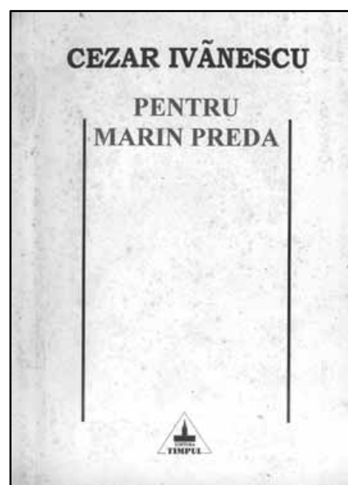
Una din cele mai importante cărţi de filozofie a ştiinţei, care l-a făcut pe faimosul Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni* să proclame necesitatea unei noi gnoze (deşi, dacă este adevărat că Marin Preda a avut sub ochi cartea lui R. Ruyer, tot atât de adevărat este că mare lucru n-a priceput din ea…).”

Marin Preda

Că Marin Preda a avut sub ochelari cartea lui R. Ruyer, nu e nici o îndoială, am mărturisit-o noi în cartea despre Marin Preda, mai sus amintită… Îndoiala suscită „pertinenţa” acestui „filozof al ştiinţei” care a scris prezentarea. Nu ştiu să se fi făcut până acum o riguroasă analiză textuală a celor două cărţi puse faţă în faţă, de aceea considerăm un asemenea enunţ prezumţios şi incalificabil. Panspiritualismul care se regăseşte implicit şi

explicit în multe pagini din *Cel mai iubit dintre pământeni* este pentru noi o dovadă că Marin Preda „a priceput” exact ceea ce trebuia să priceapă dintr-un text îndestul de abstrus. Discuțiile pe marginea acestei cărți purtate cu Marin Preda și cu I. D. Sîrbu (unul dintre modelele lui Preda în crearea personajului Victor Petrini) la Mogoșoaia se îndreptau spre o concluzie clară: speranța într-o „nouă alianță” între știință și religie.

Această speranță îi era alimentată lui Marin Preda și de alte lecturi, bulversante pentru noi în acel timp, cum ar fi, *Le matin des magiciens* de Louis Pauwels și Jacques Bergier, *Life after life* de Raymond Moody și mai ales de unele numere ale revistei franceze *Question de*, revistă densă, preocupată de căutarea interdisciplinară… Vreau să afirm răspicat, de la bun început, un adevăr care pentru mine ține de evidență: Marin Preda a fost, ca și Eminescu sau Shakespeare, un „autodidact” înțelegând prin aceasta că, dincolo de educația și specializarea pe care un scriitor le poate primi urmând studiile universitare chiar, el este obligat să se „specializeze” continuu în „meseria de scriitor” pentru a accede la propria-i esență, la propria-i formulă creatoare, la „quiditatea” ultimă care-l desparte pe scriitor de simplul grafoman.

Marin Preda îi citise și pe Homer, Apuleius sau Petronius, și pe Platon sau Aristotel, și pe Rabelais sau Balzac, și pe Spinoza, Montesquieu, Diderot, Rousseau sau Voltaire, și pe Zola sau Rebreanu, și pe Kirkegaard sau Nietzsche, și pe Dostoievski sau sau Tolstoi, și pe Madame Blavatsky, Rudolf Steiner, Krishnamurti (prin Sorana Țopa, teozoafa și nu numai), și, ca să-l citez pe Octav Onicescu, pentru un autodidact „nici o carte nu e *Biblia*, nici chiar *Biblia*”: nici pentru Marin Preda cărțile nu însemnau decât mai multă conștiință, a gândului sau a limbajului.

Aș mai adăuga la această observație liminară între altele două: **1.** nu vom întâlni niciodată în *textele*, chiar cele confesive ale unui autor (*Imposibila întoarcere*, *Convorbirile cu Marin Preda* de Florin Mugur, *Viața ca o pradă* în cazul lui Marin Preda) citați *ex professo* toți autorii sau toate cărțile care l-au format; **2.** e preferabil ca despre capacitatea sau incapacitatea cuiva de a pricepe ceva într-o disciplină anume să se pronunțe persoane care fac autoritate în respectiva disciplină: să-i lăsăm pe matematicieni sau fizicieni să ne spună dacă Eminescu l-a prefigurat sau nu pe Einstein; să-l lăsăm pe Filosof să ne spună dacă Marin Preda era sau nu capabil „să priceapă” filosofie: „Toate discuțiile filosofice din *Cel mai iubit dintre pământeni*, al căror timbru și a căror substanță ar putea face invidia unui specialist (dacă există specialiști în această materie) ar merita să fie cercetate, laolaltă cu atâtea reflecții din alte opere, pentru ele însele, ca și pentru caracterul lor de document uman.

Ceea ce ușurează desprinderea reflecțiilor filosofice ale lui Marin Preda de contextul lor – așa cum a fost simplu de făcut cu reflecțiile de memorialistică asupra lui Nietzsche – este faptul că, din păcate, ideile nu se topesc întotdeauna în creația literară, ca la Tolstoi, sau nu fac corp cu ea, chiar dacă nu-i sunt străine. În fond și la Thomas Mann se întâmplă așa în câteva rânduri, uneori în chip deliberat, ca sub o tehnică literară mai savantă. Dar în cazul lui Marin Preda simți că marea lui vocație literară și surprinzătoarea înzestrare pentru reflecțiunea filosofică nu fac *două*. El nu se «informa» (ca Thomas Mann despre gândirea medievală sau despre muzica modernă) când întreprindea lecturi filosofice; părea mai degrabă să se regăsească pe sine.” (Constantin Noica, *Nietzsche văzut de Marin Preda*, în *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda*, Ed. Cartea Românească, 1981, p. 268).

Remarcile privitoare la felul în care a murit Marin Preda m-au afectat serios, deoarece, spuse pe șleau, ele tindeau să fixeze o anume imagine despre Marin Preda, bețivan vulgar, îmbătat de vodkă și de succes literar,

murind cam cum ar fi dorit Hamlet să-l prindă moartea pe Regele Claudius, cu burdihanul plin de băutură şi cu gândiri concupiscente, iar nu în timpul rugăciunii:

„*Hamlet*:
Acum ar fi prilejul, când se roagă;
Acum s-o fac: şi mi-l trimit în cer;
Şi-aşa sunt răzbunat. Să cântărim:
Un ticălos mi-ucide tatăl: deci,
Eu, singurul său fiu, pe ticălos
Îl mân în rai.
Dar nu m-am răzbunat, am dat răsplată.
L-a prins pe tata scârnav, ghiftuit,
Cu crimele învoalate. Mai în floare;
Şi cine-i ştie seama decât cerul?
Dar, după gândul şi socoata noastră,
Atârnă greu; şi oare-s răzbunat
Să-l iau când sufletul şi-l primeneşte,
Când pentru moarte-i copt şi pregătit?
Nu.
Stai, spadă; află un prilej mai crunt;
Când doarme beat, când turbă, când e-n patul
Plăcerilor incestului, când joacă,
Înjură, face-o faptă fără iz
De mântuire: – atuncea mi-l răstoarnă
Şi zvârle-l cu călcâile în cer
Iar sufletul să-i fie hâd şi negru
Ca iadu-n care cade…”
(*Hamlet*, Actul III, Scena 3)

Astfel, „poetul religios” I.A. mi-a spus, dând din mână a lehamite, „prea multă băutură!”, iar T.B., în timp ce era la volanul propriei maşini, s-a strâmbat de greaţă şi mi-a spus, cu aerul că o asemenea moarte era, pe undeva, un sigiliu pus pe o viaţă, „să se înece cu propria-i vomă, Don Cezar?”

Sigur că toate aceste remarci şi altele, inavuabile, nu mi-au căzut bine, aşa cum am mai spus şi am meditat de-a lungul anilor la felul neglorios, antieroic în care şi-au aflat sfârşitul atât Marin Preda cât şi Constantin Noica sau la modul absurd-beckettian în care şi-a încheiat zilele Emil Cioran…

Oricât am încercat noi, modernii, să golim de semnificaţie acest „ritual de trecere” (Arnold Van Gennep) care e moartea, în mentalul colectiv al europeanului persistă un prototip al „morţii eroice”, fie că e vorba de o înfruntare stoică a morţii, ca în cazul lui Socrate sau al lui Peregrinos, fie că ne aflăm confruntaţi cu „la plus belle histoire de Dieu”, crucificarea Domnului Nostru Iisus Hristos, moartea–înviere…

Creştinismul, înţeles şi trăit ca o *Imitatio Christi* (căci spune şi Mircea Eliade, „Mesajul Mântuitorului este în primul rând un exemplu care cere să fie urmat.”) a fost pe deplin realizat în spaţiul cultural românesc de cel puţin trei mari scriitori români moderni, Mihai Eminescu, Vasile Pârvan, Mircea Vulcănescu: şi opera şi viaţa şi moartea acestor trei scriitori români s-au potenţat reciproc prin desăvârşitul duh creştin care le-a animat şi de aceea „mitizarea”, „sacralizarea” celor trei „autori profani” mi se pare întrutotul firească…

Reproşul pe care i-l făcea Eugen Ionescu lui Mircea Eliade în volumul omagial publicat de *Editions de l'Herne* (*Mircea Eliade*, Cahier de l'Herne, Paris, 1982) viza tocmai dezamăgirea unei generaţii că tânărul de geniu Mircea Eliade a preferat să-şi încheie cariera *numai* ca un celebru profesor de istorie a religiilor: colegii săi de generaţie sperau de la el mai mult... să reformeze creştinismul sau să realizeze mult-visata sinteză religioasă între gândirea Orientului şi cea a Occidentului...

Nu le-a stat în putinţă aceasta nici unor Rudolf Otto, Giuseppe Tucci sau Georges Dumézil... Abia ne-a dat o idee despre ceea ce ar putea fi această sinteză, René Guénon...

Sigur că, în comparaţie cu magnificenţa celor trei exemple de autori români citaţi mai sus, exemple care pot fi uşor înmulţite (N. Steinhardt, Petre Ţuţea, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Eugen Ionescu, Brâncuşi), moartea „derizorie”, „antieroică” de care au avut parte Marin Preda sau Constantin Noica ne-a flagelat conştiinţa.

Ciudat, dar şi această moarte „antieroică” îşi are modelul exemplar tot în „biografia” unui întemeietor de religie şi anume Buddha.

„În anul ~478, în anotimpul ploilor, Buddha, întovărăşit de Ananda se instalează în «Satul de Bambus» (Venugrama), dar se îmbolnăveşte de dizenterie. El depăşeşte criza, şi Ananda se bucură de faptul că «Cel Preafericit nu se va stinge înainte de a fi lăsat

instrucțiuni privind Comunitatea». Buddha însă îi răspunde că el a propovăduit toată Legea, fără să păstreze niciun secret, cum fac alți maeştri; el este acum un «bătrân slăbit», viața i s-a apropiat de capăt, de acum înainte discipolii vor trebui să caute sprijin în Lege.” (Mircea Eliade, *Istoria ideilor şi credințelor religioase*, II, Editura ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 81)

„Ca pentru a contraechilibra *o moarte atât de omenească* (subl. n.), funeraliile lui Buddha au dat naştere la nenumărate legende.”, scrie mai departe (p. 82) Mircea Eliade, căci şi această „moarte atât de omenească” nu e întâmplătoare, este tot o moarte exemplară, în spiritul buddhismului depreciind acest umil „vehicul” care este trupul uman pentru a urma Calea care duce spre Nirvana; „plută” nefolositoare după ce ne-a trecut fluviul, trupul uman, această impermanență suferitoare, pentru noi, europenii, şi-a păstrat încă sacralitatea, primită atât de la greci, cât şi prin Scriptură căci e chip „după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu.”

Eroică sau derizorie, atât în Orient, cât şi în Occident, moartea şi-a conservat misterul ei redutabil, „ceasul morții” primind o semnificație covârşitoare atât în buddhismul tibetan (v. „Cartea tibetană a morților” – Bardo Tödöl), la egipteni (*Cartea egipteană a morților*) sau în creştinism, întrucât şi pe patul morții sufletul omului se mai poate mântui; dealtfel, şi în rugăciunea creştină către Sfânta Fecioară, Născătoarea de Dumnezeu este invocată să se roage pentru păcatele noastre, *nunc et în hora mortis nostris*.

Marin Preda, ca şi Stendhal, s-a temut toată viața de o moarte neprevăzută, surprinzătoare, şi, ca şi Stendhal care a murit pe stradă, după ce părăsise un salon parizian pe care-l frecventa, Marin Preda a avut şi el parte de „o moarte rea”, a murit *întâmpinat* (expresia îi aparține), adică nepregătit pentru moarte.

Pregătit în fiecare ceas pentru moarte, căci fiecare ceas putea fi „ceasul morții”, omul Evului Mediu nu putea să moară *întâmpinat*: „Nicio epocă n-a impus tuturora şi în permanență ideea morții cu atâta putere ca secolul al XV-lea. Fără încetare răsună prin viață chemarea *memento mori*. În lucrarea sa *Îndrumător de viață pentru nobili*, Dionisie Cartusianul avertizează: «Iar când se culcă în pat să-şi aducă aminte că aşa precum se culcă acum în pat el însuşi, tot aşa în curând leşul lui va fi culcat de alții în mormânt». Credința întipărise şi mai înainte, cu toată seriozitatea, gândul permanent al morții, dar tratatele religioase de la începutul Evului Mediu nu ajungeau decât în mâinile celor despărțiți de lume. Abia când predicile populare se răspândiseră datorită apariției ordinelor călugărilor cerşetori, avertismentul crescuse şi devenise un cor amenințător, al cărui răsunet străbătea lumea cu o violență crescândă. Către sfârşitul Evului Mediu, la cuvântul predicatorilor se adaugă o nouă formă de prezentare. Gravura în lemn îşi croieşte drum spre toate cercurile. Aceste două mijloace de exprimare de masă, predica şi gravura, nu puteau reda ideea morții decât într-o formă foarte simplă, directă şi vie, tăioasă şi crudă. Tot ceea ce meditase monahul de odinioară cu privire la moarte, se poetiza acum într-o imagine a morții, extrem de primitivă, populară şi lapidară; în această formă ideea era înfățişată mulțimii, în cuvânt şi în imagine. Imaginea morții nu putuse să preia, de fapt, din marele complex de idei care se țesea în jurul ei, decât un singur element: noțiunea de efemeritate. Face impresia că spiritul epocii de sfârşit a Evului Mediu n-a ştiut să vadă moartea sub niciun alt aspect decât sub cel al efemerității.” (Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, Ed. Univers, Bucureşti, 1970, p. 212)

Moartea fiecărui om, şi cu atât mai mult a fiecărui artist, îşi păstrează în eternitate propriu-i secret. Poate că această „moarte rea” de care a avut parte Marin Preda îi era înscrisă în propria-i *karma*, sau poate chiar „moarte rea” fiind, l-a ferit de „o moarte şi mai rea”, aşa cum tindem să credem cunoscând circumstanțele adevărate ale morții lui Marin Preda.

Aceste pagini introductive nu ambiționează să fie decât o sumară avertizare a cititorului că se va afla la un moment dat în fața unui demers insolit, şi anume în fața unei reconstituiri a dialogurilor pe care le-am purtat cu Marin Preda, la Mogoşoaia, de la începutul anului 1975 şi până în preajma morții sale, când am încheiat aceste dialoguri despre om şi

divinitate, despre misterul vieții şi al morții, referindu-ne, mai ales, înaintea morții sale, la *Cartea tibetană a morților* (ediția franceză) pe care o xeroxasem în mai multe exemplare, un exemplar dăruindu-i-l lui Marin Preda.

[...]

Dar mai înainte de a încerca să reconstitui cât de cât fidel modul de a gândi religios al lui Marin Preda, cârcotaş şi socratic şi de o neînchipuită libertate interioară (libertate interioară care îl apropie de un straniu personaj, Abul Tazl – „el însuşi profesa o formă extrem de tolerantă de sufism, se declara opus clerului oficial, şi afirma că toate căile duc la Dumnezeu şi că există o parte din adevăr în fiecare religie" – personaj de care, sunt sigur, Marin Preda n-a auzit niciodată în viața lui), va trebui să facem o incursiune în opera literară a lui Marin Preda cu o specială referire la romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*, trilogie elaborată şi redactată la Mogoşoaia din primăvara anului 1978, până în toamna anului 1979, toamnă în care a dat la lectură prietenilor apropiați cele cinci dactilograme pe care obişnuia să le facă după fiecare manuscris al său.

*

Trilogia *„Cel mai iubit dintre pământeni"* a fost inițial concepută ca o nuvelă după „un caz" pe care i-l relatase lui Marin Preda prozatorul şi cineastul Horia Pătraşcu într-o discuție pe care o purtaseră în biroul de director al Editurii *Cartea Românească*, funcție deținută până la moarte de Marin Preda.

Seara, când s-a întors de la Editură, Marin Preda, ne-a comunicat, mie şi soției mele, atât istoria pe care i-o relatase Horia Pătraşcu, „istorie senzațională" într-un fel, cât şi intenția de a scrie o nuvelă... De la zi la zi, nuvela lua proporție şi atunci am insistat în demersurile mele de a-l convinge pe Marin Preda să scrie cât îl țin puterile „o carte de sertar", o carte care, eventual, să fie descoperită peste ani, zăcând prăfuită într-un sertar de birou, aşa cum se întâmplase cu manuscrisul *Moromeților* descoperit de Aurora Cornu într-o clipă magică...

Marin Preda m-a încredințat că aşa va face...

Iată ce mă determinase pe mine să-i cer să scrie „pentru sertar" şi ce îl determinase pe Marin Preda să accepte...

Întâi de toate discuțiile purtate în jurul operei şi vieții lui Louis-Ferdinand Céline...

Marin Preda îl admira pe Céline ca romancier şi la îndemnurile sale, soția mea, Maria Ivănescu, tradusese *Voyage au bout de la nuit*, traducere care avea să apară în 1978 la Editura Cartea Românească şi lucra la traducerea celeilalte capodopere a lui Céline, *Mort à crédit* care avea să apară şi ea în 1983 tot la Editura Cartea Românească.

MARIN PREDA

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÎNTENI

vol. I

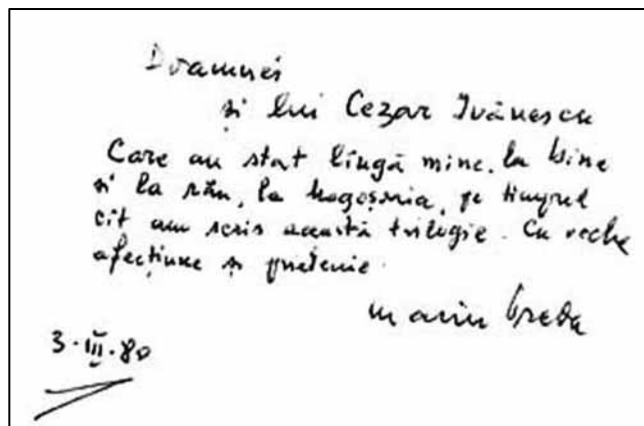
Doamnei și lui Cezar Ivănescu care au stat lîngă mine, la bine și la rău, la Mogoșoaia, pe timpul cît am scris această trilogie. Cu veche afecțiune și prietenie.

Marin Preda

3.III.80

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

1980

Doamnei și lui Cezar Ivănescu care au stat lîngă mine, la bine și la rău, la Mogoșoaia, pe timpul cît am scris această trilogie. Cu veche afecțiune și prietenie.

Marin Preda

3.III.80

Dedicația lui Marin Preda

Purtam discuții zilnice despre Céline, despre viziunea sa terifiantă, desacralizantă a existenței omului modern care şi-a pierdut iluzia unei transcendențe divine, şi toate iluziile despre om şi umanitate, iluzii cultivate de un Occident care proclama în final atât moartea omului, cât şi a lui Dumnezeu...

Nu era uşor de acceptat pentru un artist de talia lui Marin Preda o viziune atât de întunecată despre om şi umanitate, o viziune de coşmar de Ev Mediu fără Dumnezeu...

Profet al unei Apocalipse moderne, Louis-Ferdinand Céline se întâlnea, fără s-o ştie, prin viziunea sa despre „vârsta sumbră" cu un profet modern, tot francez, René Guénon, pe care Marin Preda îl citise în perioada în care o frecventa pe Sorana Ţopa, teozoafa, cu care avea un desăvârşit comerţ spiritual şi în acei ani, dar nu adera la gândirea ei teozofică, chiar se temea ca la bătrâneţe „să nu dea în doaga teozofiei" şi mă avertiza că am misiunea să-l trezesc la realitate dacă acest lucru avea să se întâmple...

Marin Preda la Palatul Mogoşoaia.

Céline, cu biografia lui controversată, ne trezea mari îndoieli în privinţa adevărului istoric, adevăr care, după cel de-al doilea război mondial, era doar adevărul istoric al „învingătorilor", „aşa se scrie istoria" cum remarcă sarcastic Vintilă, personajul pitoresc din *Cel mai iubit dintre pământeni*... Or, pentru noi, românii, „învingătorii" erau reprezentaţi de hoardele ocupante sovietice care bolşevizaseră România şi martirizaseră un popor aflat „la confluenţa marilor imperii militare", cum spunea Mircea Eliade...

Nenumăraţii autori ruşi de *Samizdat*, de la Soljeniţîn, la Nadejda Mandelstam, puţinii autorii lucizi din Occident, ca Robert Conquest, ne convingeau că Rusia bolşevică depăşise cu mult graniţele ororii, încă înainte de intrarea în scenă a Germaniei naziste...

Locuiau cu noi la Casa de Creaţie de la Mogoşoaia foşti deţinuţi politici, de la Romulus Dianu, la Mihai Ursachi, alţii ne vizitau, Marcel Petrişor, I. D. Sârbu, şi tăifăsuiam despre puşcăriile comuniste în agape nesfârşite...

Când părăseam salonul de la Mogoşoia şi Marin Preda se îndrepta spre camera lui să se pună pe scris, nu uita să-mi arunce câte un *memento* în genul, „nea Cezare, scriu o carte atât de rea, că o să te sature!"

Mai erau şi alte fapte care îl determinau să scrie „o carte rea"...

Avea la *Cartea Românească* manuscrise pe care nu putea să le publice, deşi, din 1977 cenzura era oficial desfiinţată (unul dintre aceste manuscrise era de Paul Goma, *Uşa*, dacă nu mă înşel), citea ca editor cărţi zguduitoare pe care nu putea nici măcar să le arate „forurilor competente": un asemenea manuscris îi înmânasem chiar eu, era vorba de romanul autobiografic al lui Aurel State, *Drumul Crucii*, pe care mi-l adusese Marcel Petrişor... Altă viziune asupra războiului din Răsărit!

Apoi, deşi până în 1980, anul morţii lui Marin Preda, „revoluţia culturală" inaugurată în 1971 de Ceauşescu prin „tezele din iulie", nu ne apăsase ca în anii proletcultului, ba chiar fusese aparent contracarată printr-un liberalism declarativ, totuşi, cei care prinseseră ceva din România interbelică, în cazul nostru Marin Preda şi Petru Manoliu, când se întâlneau în salonul de la Mogoşoaia în care era instalat televizorul şi-l priveau pe „tovarăşul" cum salută, surâdeau între ei şi-şi aruncau câte un *à mi-chemin*!, cu referire la salutul celebru al altui, mai celebru, dictator…

Nu în ultimul rând trebuie amintite dramele familiale ale lui Marin Preda şi, bineînţeles, dramele sale interioare din care, nu răbufnea înafară, cel mai adesea, decât leitmotivul singurătăţii funciare a fiinţei umane…

Trilogia *Cel mai iubit dintre pământeni* era concepută ca o polemică necruţătoare cu viziunea oficială, aşazisă, „umanist-socialistă" şi, în cadrele acestei polemici, Marin Preda nu se sfiieşte să-l citeze chiar pe Marx pentru a arăta că, în fapt, comunismul, bolşevismul, mai bine zis, nu e decât un abuz al „ticăloşilor", un abuz de tip mafiot, de la abuzul istoric al „marilor ticăloşi", Lenin, Troţki, Stalin, până la abuzul doctrinar, juridic şi strict terminologic…

Nu întâmplător Labiş închina un poem, *Dracul şchiop*, „Tuturor nemernicilor", aşa cum Victor Petrini, personajul central din *Cel mai iubit dintre pământeni*, avea să scrie o

carte, *Era ticăloşilor*, şi cum şi noi înşine aveam să scriem o carte – *Timpul asasinilor* dedicată chiar copilului de geniu din Mălini, asasinat în 1956…

Astăzi, când o carte clasică în materie, cum e *Tehnica loviturii de stat* a lui Curzio Malaparte, poate fi uşor achiziționată de pe orice tarabă, căci a apărut în traducere românească la Editura *Nemira*, astăzi e greu să-ți imaginezi că, pentru că au citit sau au deținut asemenea cărți, unii oameni au făcut ani grei de puşcărie…

„Ticăloşirea” cu metodă a oamenilor a fost, în fapt, singura finalitate evidentă, în Rusia şi aiurea, a bolşevismului… Robert Conquest în celebra sa carte *Marea Teroare* pe care o citeam în acei ani la Mogoşoaia într-o ediție franceză, prezenta, statistic, acest adevăr în granițele Imperiului Sovietic: puşcăriile, politice sau de drept comun, *Gulag*-urile lui Soljenițîn de care au aflat mai târziu şi cei viețuitori în Lumea Liberă, constituiau singura instituție care prosperase vertiginos între „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie” şi cel de-al doilea război mondial…

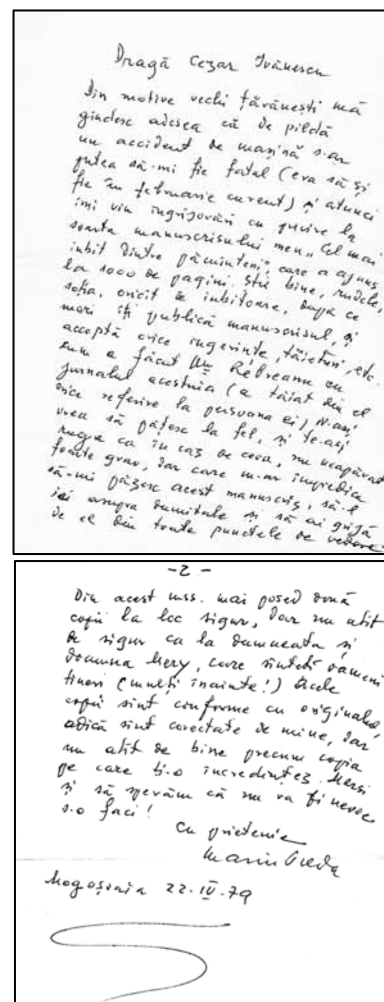
Pe fondul acestei „ticăloşiri” generale şi pe fondul unei laicizări progresive a existenței moderne, chiar în societatea românească a anilor ’80 se producea o „polarizare a scenei religioase în jurul a două tendințe opuse: Ceea ce ne interesează aici, în mod direct, este opoziția între două tipuri de mişcări. Se instaurează, într-adevăr, o nouă distribuție religioasă care se va afirma în anii ’70 şi ’80: opoziția între grupările şi curentele cu tendințe integriste şi fundamentaliste, pe de o parte, şi, pe de alta, curentele complice cu relativismul şi individualismul, care îşi pun din ce în ce mai mult amprenta pe societățile occidentale.” (Françoise Champion, *Spirit religios difuz, ecletism şi sincretisme*, în Jean Delumeau, Religiile lumii, Editura *Humanitas*, 1996, pp. 702-703).

Criza religioasă care se declanşează la noi, în acei ani este, fireşte, „o criză specifică”, dar ea beneficiază de un nou climat, de „un spirit religios difuz”, iar afirmarea celor două tendințe este vizibilă azi şi la noi, cu ochiul liber…

Oricum, după ateismul furibund şi torționar al „obsedantului deceniu”, în deceniul al optulea a apărut şi la noi primul luptător neînfricat pentru libertatea religioasă, părintele Gheorghe Calciu…

Tocmai tradusesem împreună cu soția mea, Maria Ivănescu, *De la Zalmoxis la Genghis-han*, cartea lui Mircea Eliade care ar fi trebuit să apară în 1979 la Editura Ştiințifică şi Enciclopedică şi nu a mai apărut în 1979, ci în 1980, pentru că Mircea Eliade acceptase să prezideze un comitet internațional care se formase întru apărarea părintelui Gheorghe Calciu.

Cum spuneam mai sus, în ultimii săi cinci ani de viață, la începutul fiecărui an, Marin Preda recitea integral *Biblia*, iar discuțiile pe marginea Cărții Sfinte ne duceau, invariabil, la o singură concluzie: ireligiozi-

Dragă Cezar Ivănescu

Din motive vechi țărănești mă gîndesc adesea că de pildă un accident de mașină s-ar putea să-mi fie fatal (era să și fie în februarie curent) și atunci îmi vin îngrijorări cu privire la soarta manuscrisului meu „Cel mai iubit dintre pămînteni”, care a ajuns la 1000 de pagini. Știi bine, rudele, soția, oricît de iubitoare, după ce mori îți publică manuscrisul, și acceptă orice sugerințe, tăieturi, etc. cum a făcut Ana Rebreanu cu jurnalul acestuia (a tăiat din el orice referire la persoana ei). N-aș vrea să pățesc la fel, și te-aș ruga ca în caz de ceva, nu neapărat foarte grav, dar care m-ar împiedica să-mi păzesc acest manuscris, să-l iei asupra dumitale și să ai grijă de el din toate punctele de vedere.

-2-

Din acest mss. mai posed două copii la loc sigur, dar nu atît de sigur ca la dumneata și doamna Mary, care sînteți oameni tineri (mulți înainte!) Acele copii sînt conforme cu originalul, adică sînt corectate de mine, dar nu atît de bine precum copia pe care ți-o încredințez. Mersi și să sperăm că nu va fi nevoie s-o faci!

Cu prietenie
Marin Preda

Mogoșoaia 22.IV.79

Marin Preda către Cezar Ivănescu

tatea omului modern a favorizat enorm ascensiunea bolşevismului.

Marin Preda, el însuşi, semnase împreună cu un cunoscător de limbă rusă (Nicolae Gane) traducerea romanului *Demonii* al lui Dostoievski, roman profetic în atâtea privințe… şi care avea o continuare în *Diavolul meschin* al lui Sologub, roman care îl încânta foarte tare pe Marin Preda.

Personajul central al trilogiei, Victor Petrini, personaj cumulând date biografice şi experiențe-limită ale unor personalități reale cunoscute de Marin Preda (I. D. Sârbu, Ion Caraion, Romulus Dianu), cum şi ale autorului însuşi, rămâne un personaj sfâşiat, dual, cum a fost, până la moarte şi cel care i-a dat naştere, căci *Era ticăloşilor* şi *Noua Gnoză* exprimând un refuz şi o speranță, ar fi putut să genereze, în ultima parte a trilogiei, acea sinteză originală a cărei absență e regretată şi de Noica: „Oricum, trebuie să regreți că eroul principal din *Cel mai iubit dintre pământeni* nu este în aşa fel transfigurat de experiența în idee încât să dea sens *propriu*, adică o nouă față, temei universale a iubirii, prin care culminează romanul. În clipa finală, când ni se spune că ea este totul, nu poate fi vorba de iubirea de totdeauna, nici de cele trei din roman, şi nici de iubirea lui Tristan, de iubirea creştină către oameni sau iubirea indiană către natură şi zei. Dar poate fi vorba de toate acestea la un loc, într-un cuget de pământean ales. Cum este eroul cărții; sau despre acea iubire pe care autorul ştie s-o opună atât de tulburător, în *Viața ca o pradă*, nu numai lui Nietzsche dar şi altcuiva, de alt format: «iubirea mai puternică decât ura».” (Constantin Noica, *op.cit.*, p. 268)…

*

Regretul lui Noica e întemeiat şi nu ne îndoim că, dacă Marin Preda şi-ar fi ținut până la capăt promisiunea pe care ne-o făcuse şi ar fi păstrat manuscrisul acestei „cărți de sertar” departe de curiozitatea şi zarva lumii literare, nici nu ar fi murit în delirantul an 1980, nici nu ar fi publicat atât de repede această carte „gâfâită”, această „capodoperă neterminată”, realizată stilistic magistral sau expediată cu neglijență maximă pe alocuri...

Cu toate imperfecțiunile de compoziție şi de stil pe care le conține, *Cel mai iubit dintre pământeni* rămâne unul dintre puținele romane creştine autentice care s-au scris şi s-au publicat în timpul dictaturii comuniste.

„Şi unul dintre ei, învățător al legii, ispitindu-l pe Iisus, l-a întrebat: Învățătorule, care este marea poruncă din lege?

El îi răspunse: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeu tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău.

Aceasta este marea şi cea dintâi poruncă;

Iar a doua, la fel cu aceasta: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuți.

În aceste două porunci atârnă toată legea şi prorocii.” (*Matei*, 22, 35-40)

Filozof de profesie, dar şi prin vocație, Victor Petrini se află în căutarea „Domnului Dumnezeului său” pe care pare a-l descoperi printr-o „nouă cunoaştere”, printr-o alianță între ştiință şi filozofie şi nu prin pietate, prin simplă credință... Modelul său pare a fi acela al unui filozof pozitivist luminat (P. P. Negulescu sau Camil Petrescu) dispus să conceptualizeze datele noi şi bulversante pe care i le oferă ştiința. El pare pregătit să-şi iubească Dumnezeul său cu toată inima, cu tot sufletul şi cu tot cugetul său, numai că între el şi Dumnezeul său se interpune o existență infernală şi eroul nostru o parcurge scufundându-se tot mai adânc, mai spre centrul diabolic al acestui infern reprezentat de „teroarea istoriei”; spre a-şi iubi aproapele ca pe sine însuşi, trebuie mai întâi să se iubească pe sine însuşi şi iubindu-se pe sine însuşi trebuie să ucidă pentru a supraviețui şi apoi iar să ucidă pentru a-şi salva iubita (aproapele) de la moarte.

Prins în „vârtejul” diabolic al personajului său care se încăpățânează să participe la „dansul macabru” al existenței, Marin Preda nu ar fi reuşit să încheie „creştineşte” această carte, prea plină de ranchiună personală, dacă nu ar fi descoperit „renunțarea” lui Victor Petrini: această „renunțare” (la Suzy), doar erotică în roman, conține şi „o eliberare” (catharsis) pentru cititor şi un început de „înviere” pentru

personajul „îndârjit”, iar cei care au în ei îndârjire, acelora nu li se arată Dumnezeu...

„Renunțarea” lui Petrini şi pura lui iubire pentru fiica sa, Silvia, fac plauzibilă parafraza finală a romanului, „dacă dragoste nu e, nimic nu e”, parafrază după *Epistola I-a a Sfântului Apostol Pavel către Corinteni, 13*, şi nu după *Evanghelii.*

Este destul de straniu finalul propriu-zis al romanului, mai ales că el vine după ce trăim o senzație dublă de eliberare, şi de tensiunea dramatică a acțiunii, şi de soarta personajului nostru care pare a redeveni el însuşi un om liber, aşa cum l-a făcut Dumnezeu:

Marin Preda pare să separe erotismul de „iubirea pentru aproapele”, dar chestiunea aceasta nu e atât de simplă încât s-o putem expedia în câteva rânduri; Denis de Rougemont a trudit o viață întreagă spre a clarifica relația dintre creştinism şi miturile europene ale iubirii...

Singurul aspect asupra căruia ne oprim acum, priveşte modul în care Marin Preda s-a decis să încheie romanul prin parafraza la Sfântul Apostol Pavel.

Îi dădusem lui Marin Preda la lectură o carte a lui Denis de Rougemont, *Les mythes de l'Amour*, o carte constituind o continuare şi o completare la celebra lucrare a savantului elvețian, *L'Amour et l'Occident*…

În *Les mythes de l'Amour*, Denis de Rougemont lua în discuție trei capodopere romaneşti, *Lolita* lui Nabokov, *Omul fără calități* al lui Robert Musil şi *Doctor Jivago* al lui Pasternak… Marin Preda citise, în traducere franceză, toate aceste trei capodopere şi multă vreme înclinase către o soluție parodică în finalul cărții sale, soluție apropiată de Nabokov şi care ar fi surdinizat, într-un fel, aspectul de roman popular, sentimental pe care-l luase trilogia.

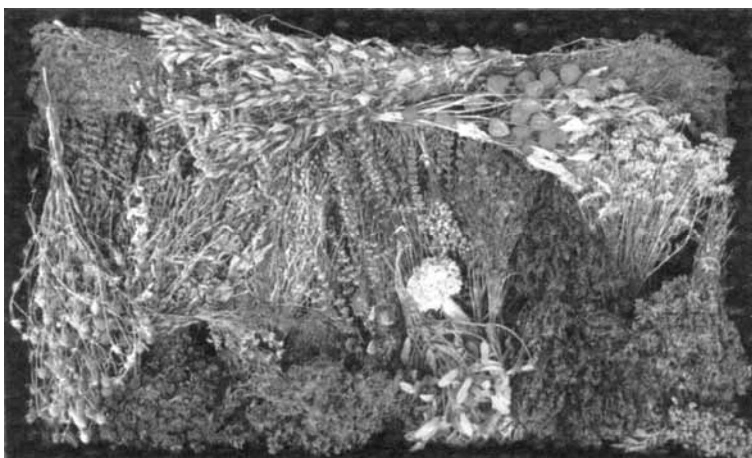
Faptul că Marin Preda a optat, în cele din urmă, pentru un final grav, religios, este încă o dovadă că, la ora la care îşi redacta cartea, era obsedat mai ales să găsească o soluție morală sau religioasă unei probleme morale şi nu numaidecât o soluție estetică.

Rămânem la opinia că Marin Preda „a scăpat” din mâini prea repede această trilogie de care, într-un fel, era legată şi viața sa, ca într-o misterioasă relație între un alchimist şi Marea Operă la care trudeşte.

Îndelung păstrat în sertarele sale, poate că manuscrisul acestei cărți l-ar fi ținut în viață pe Marin Preda împrumutându-i el însuşi din „pneuma” incorporată în el.

Cu aceste succinte precizări şi delimitări, putem purcede acum la o strictă analiză textuală a romanului.

Bucureşti, 1997

Flori de leac, Grația

Cezar IVĂNESCU

Fragmente
(Texte postume, scrisori deschise – februarie-aprilie 2008)

1. „Nu există păcat mai mare în Univers decât să batjocoreşti Sufletul unui om"

Le mulţumesc Domnului Iisus Hristos şi maicii Domnului, Fecioara Maria, instanţe absolute, soţiei mele, Maria, acolo, în ceruri, şi fiicei mele spirituale, Clara Lucia Aruştei, aici, pe pământ. Mi-au stat ei, mi-au stat ei tot timpul alături. Tuturor acelor care au trecut de partea mea le mulţumesc, dar nu atât cât îşi închipuie, pentru că au trecut de partea Adevărului.

Celor cunoscuţi şi necunoscuţi, încă o dată le trimit dragostea mea şi le urez, mai ales acelora risipiţi prin lume, mult noroc. Pentru acei care au gustat cu voluptate această pâine otrăvită a minciunii, nu am decât compasiune. E ceva rău în ei care îi îndeamnă să se bucure de ivirea în lume a răului. Îl întâmpină recunoscându-se în el. Să încerce să se purifice, să scape de sub tirania răului care îi domină.

Dacă Dumnezeu îmi va da până la capăt puterea să trec şi prin această probă infernală, promit tuturor că voi duce, îmi voi duce şi le voi duce crucea. Neamul acesta românesc nu mai trebuie batjocorit! Încercat preţ de o jumătate de veac de robia babilonică a Rusiei comuniste, cred că s-a salvat totuşi şi a rămas printre cei…, a rămas în mare parte neatins de rău şi putrejune. Mă rog pentru învierea lui.

În toată această încercare prin care am trecut, m-au sprijinit şi mi-au stat alături români, evrei, maghiari, ţigani, armeni, albanezi, turci şi mă opresc aici cu enumerarea. Cu toţii şi-au dovedit calitatea umană profundă şi au depăşit particularismul şi problemele mărunte şi s-au manifestat ca adevăraţi oameni universali. Nu doar europeni, ci universali.

În această încercare mi-au stat alături români, evrei, maghiari, ţigani, armeni, sârbi, albanezi. Cu toţii s-au dovedit nu doar adevăraţi europeni, ci adevăraţi cetăţeni ai Universului!

În faţa lor mă plec precum statuile din templu în fata lui Buddha. Ei sunt speranţa mea că vor remodela o nouă umanitate. O nouă umanitate sau, dacă vreţi, o transumanitate, aşa cum s-ar exprima genialul meu prieten de la Paris, Basarab Nicolescu.

În tinereţe, am citit o carte intitulată *Mai strălucitor decât o mie de sori*, carte care relata istoria construirii bombei atomice. Sufletul uman nemuritor întrece cu mult o mie de sori. Lumina lui face cât o mie de miliarde de sori. De aceea, nu există păcat mai mare în Univers decât să batjocoreşti Sufletul unui om.

(Transcrierea unui mesaj audio din 15.02.2008, descoperit după moartea scriitorului)

2. Scrisoare deschisă adresată Preafericitului Daniel (Părintele meu), Patriarhul României
(fragmente**,** martie 2008)

Preafericitului Daniel, Patriarhul României

Suntem într-un ceas greu, Părinte, căci, iată, pleacă de lângă noi oameni pe care i-am iubit şi am uitat să le spunem cât de mult îi iubim şi am greşit căci spunându-le neîncetat i-am mai fi putut reţine lângă noi... Au plecat

pe rând, Ovidiu Iuliu Moldovan, marele actor, George Pruteanu, actor şi el şi personaj shakespearean, şi preot al limbii române şi acum, pictorul Sabin Bălaşa, legat prin opera lui şi prin mâna de țărână a trupşorului lui de Destinul Moldovei şi al Iaşului de Înalt Prea Sfinția din scaunul Mitropolitan... Ne doare sufletul, Părinte, ca un obraz de copil pălmuit... De ce atâta moarte în preajma Învierii? Să intonăm Prohodul şi să-i urmăm pe morți, cu inima uşoară cu cât suntem mai aproape de Înviere? Să rămânem liniştiți şi să ne bucurăm de prezența lucrătoare a celor vii suferinzi de boli grele şi necruțătoare dar rămânând în destinul lor, torturați fizic şi înfruntând tortura fizică, încarnarea diavolului spre a-şi lumina chipul să privească icoanele luminate de lumânări din bisericile Iaşului nostru cel plin de biserici şi de muzee... […]

Vin acum şi eu şi cer sfatul Preafericirii Voastre...

A voit Domnul ca Maica mea, Xantipa, să mă nască, pe 6 august, de Marea Sărbătoare a Schimbării la Față şi m-am gândit ca până la prăznuirea Învierii să stau cuviincios şi să-mi arăt fața blândă de om prigonit şi îndurător. Numai că port în trupul şi în sufletul meu patru sângiuiri, de turc, de grec, de albanez şi de moldav, iar în gândul meu de creştin ceea ce cuprinde acest poem scris pentru discipolii mei cu ani în urmă, prin anii terorii ateiste comuniste iar eu îl cântam în Cenaclul „Numele Poetului” la „Casa Scânteii” unde domneau tovarăşii Suzana Gâdea şi Mihai Dulea […].

Greşesc dacă, după Înviere, îmi arăt fața de Înger Cumplit, de Înger cu Armură, cum m-a pictat marea pictoriță Aurelia Călinescu, şi dau iama-n diavoli să le rup gâturile? Să le iau tot ceea ce au şi tot ceea ce sunt şi să-i fac surcele, să ardă mocnit la cazanele de smoală din Iad în care tot ei or să fiarbă?

Şi dacă greşesc, Preafericite, şi persist în greşală chiar peste povața Preafericirii Tale de a nu persista, se dă osândă grea pentru aşa greşală? Spre un exemplu, pot fi obligat să citesc în eternitate poemele lui Dan Deşliu publicate înainte de 1989, la Editura „Minerva”, în colecția BPT, cu prefața lui Nicolae Manolescu, exultând în fața versurilor deşliuene:

Să ne strângem ura stivă
Şi să facem colectivă!

Nu s-ar putea, Preafericite, osândă mai uşoară, să zicem o Veronica Porumbacu sau o Maria Banuş, sunt totuşi fete, cu fetele trece timpul mai uşor şi Paolo Malatesta era de aceeaşi părere, ca şi drăguța Francesca da Rimini: *Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria...*

What is a man, Preafericite?

Nu e voința lui Dumnezeu în el, dacă el simte în el adânc pe Domnul?

Rămânem azi lângă cei vii şi înfruntăm totul, batjocura

şi praştia Destinului, sau o pornim pe urmele acelor care au coborât

în Moarte cum Domnul Nostru Iisus Hristos

s-a coborât la rându-i printre morți?

În brațele Tale, Doamne, îmi pun Sufletul!

Cezar Ivănescu

3. A treia scrisoare a poetului Cezar Ivănescu, membru al Consiliului USR, către domnul Nicolae Manolescu, preşedinte al USR
(fragmente, 6.03.2008)

Domnule Preşedinte

Subsemnatul Cezar Ivănescu, domiciliat în Bucureşti [...], membru al Consiliului USR, director al Editurii *Junimea*, Iaşi, Bd Carol I, nr. 3-5, tel./fax 0232/410 427, Comandor al Ordinului „Steaua României”, vă reproduc în întregime primele două scrisori pe care vi le-am adresat în 1.02.2008 şi 4.02.2008, precum şi *Comunicatul Comitetului Director al USR*. […]

Din 29.01.2008 şi până în 5.02.2008, am fost livrat linşajului mediatic de către Uniunea Scriitorilor din România din lipsă de profesionalism, rea-credință sau pur şi simplu complicitate cu agențiile de ştiri (*NewsIn* în primul rând), presa scrisă şi mediile care au difuzat în draci ştirea că „Cezar Ivănescu a

făcut poliţie politică”; am identificat din prima „sursele din cadrul Colegiului CNSAS” în persoana soldatului fruntaş al Securităţii, *tovarişci* Dinescu Mircea, membru în Colegiul CNSAS, sursa mi-a confirmat supoziţia, autodivulgându-se sub toate formele posibile (presă, televiziune etc.) şi plasându-se inconştient sub incidenţa *Legii de funcţionare a CNSAS*, pe care o puteţi consulta. Asupra soldatului fruntaş al Securităţii nu insist, va insista instanţa judecătorească.

Ceea ce mă interesează aici este să vă fac evidentă situaţia grotescă în care am fost puşi de lipsa de profesionalism al Directorului de imagine şi comunicare al USR: după primele anunţuri murdare ale presei, din 30.01.2008, Directorul de imagine şi comunicare al USR (ca şi toţi semnatarii ştirii calomnioase, toate mediile etc.) trebuia să acceseze site-ul CNSAS şi să vadă că în 2008 nu este nici un comunicat de presă oficial (nu s-au ţinut audieri, nu s-au dat verdicte etc.), singurul text truvabil fiind *Ordonanţa de urgenţă* din 6 februarie 2008; concluzia logică: de la agenţia de ştiri *NewsIn*, locul 1 în topul asasinilor, şi până la ultima publicaţie amărâtă sau post de televiziune (Otv de exemplu) şi până la şi mai amărâta noastră USR, toate se fac complice la acţiunea de linşaj mediatic exercitat asupră-mi timp de o săptămână: a trebuit să declar greva foamei la vârsta de 66 de ani, luni, 4.02.2008, ora 12:00, în *Sala cu oglinzi* din sediul USR, pentru ca marţi, 5.02.2008, Comitetul Director al USR să dea Comunicatul mai sus citat, eu putând între timp să dau ortul popii: *Comunicatul* trebuia dat pe 31.01.2008 (conform *Statutului USR*, cap. 1, art. 1 şi 2) şi fără vreo intervenţie din parte-mi; a trebuit să declar greva foamei la 66 de ani pentru că trăiesc într-o ţară de criminali: o vor plăti, sper... pentru săptămâna de teroare suportată cu viaţa mea.

Am revenit cu această a treia scrisoare pentru a vă reaminti că nu mi-aţi răspuns la punctele 1 şi 5 din cea de a doua scrisoare: oare vi s-a obnubilat întru atât spiritul critic, încât să-i acordaţi votul decisiv pentru obţinerea Premiului naţional „Mihai Eminescu”, în 15 ian. 2008, acestei nulităţi literare, *tovarăşci* Dinescu Mircea, soldat fruntaş al Securităţii? veţi demara ancheta cerută de mine la punctul 5?

Aştept în continuare să-mi văd propriul dosar (dosare) din Arhivele Securităţii şi-i anunţ pe această cale pe membrii Colegiului CNSAS că de pe 29.01.2008 şi până azi, 6.03.2008 nu au fost în stare să articuleze un răspuns public, cât de cât onorabil.

Sesizez Parlamentul României să ia măsurile ce se impun: excluderea din cadrul Colegiului a numitului Dinescu Mircea şi sancţionarea întregului Colegiu pentru sfidarea legilor acestei ţări.

În încheiere vă reamintesc cererea mea exprimată în *Şedinţa de Consiliu* din dec. 2007 (cf. cap. 1, art. 7 din Statutul USR) de a fi trecute pe site-ul USR statele de plată din USR şi toate celelalte informaţii necesare, conform *principiului transparenţei*, pentru ca toţi scriitorii români să se poată informa corect (nu din zvonuri) asupra modului în care este administrat banul obştei? Dacă e nevoie să declar greva foamei şi pentru art. 7, cap. 1 din *Statut*, spuneţi-mi, şi o fac cu plăcere.

Nedorind să mă las intoxicat de colportorii de ştiri „cu surse din cadru”, v-am scris această scrisoare pentru a apăra imaginea tânărului asistent universitar şi critic literar Nicolae Manolescu al anilor ’60, cel care m-a debutat, fără să mă cunoască, în literatura română... […]

Aştept răspuns.

Cu cele mai nobile sentimente

6.03.2008, Cezar Ivănescu

Domniei-Sale Domnului Nicolae Manolescu, Preşedinte al USR

Clara ARUŞTEI

„Cezar Ivănescu avea capacitatea de a transforma un loc comun într-un spaţiu sacru”

– *Era Cezar Ivănescu un om incomod, irascibil, intransigent în familie, era acel om de care s-au temut atât de mult duşmanii săi? Sau, dimpotrivă, se manifesta cu bucurie, cu răbdare, cu dragoste?*

– Cezar Ivănescu avea capacitatea de a transforma un loc comun într-un spaţiu sacru. Cred că puterea de a polariza pozitiv energiile locului pe care îl ocupa venea din profunzimea fiinţei sale, din bunătatea sa care depăşea limitele normalului şi mai ales din sufletul său luminat. Atunci când intra în curtea casei sale, spaţiul acela îngust, structurat aşa cum este aproape tot centrul Bucureştiul, între calcane, se umplea, devenea dintr-o dată cât un imperiu şi primea forţa şi sacralitatea unui templu. Toţi cei care au rezonat intelectual cu Cezar Ivănescu au simţit că este o persoană cu totul specială care degaja o căldură umană aparte şi au „beneficiat” de erudiţia sa înspăimântătoare şi de dorinţa sa continuă de a fi în armonie şi comunicare cu persoanele la care ţinea, oferea întotdeauna, cu gentileţe, prietenilor dar şi oamenilor necunoscuţi cu care interacţiona zilnic, de la cizmar la vânzătorul de cartofi din piaţă, poziţia de egal al său. Poeta Gabriela Creţan declara recent într-un interviu publicat în revista *Discobolul* că „Cezar Ivănescu emana o forţă uriaşă, nucleară, şi avea o putere de fascinaţie căreia nu puteai şi nu voiai să i te sustragi”.

Pe mine mă emoţiona şi într-un anume sens chiar intriga felul în care putea să se bucure de lucrurile simple, faptul că în plan material se mulţumea cu atât de puţin. Ducea aproape o viaţă de ascet, în această lume îi erau suficiente o cană cu lapte şi o cafea…, era mereu înconjurat de cărţi, citea enorm, dormea doar câteva ore pe noapte, avea o înclinaţie

Aurelia Călinescu, *Glorie Efebului de la Marathon.*

aparte către tragic şi era un om profund credincios, privea arta şi scrisul dintr-o perspectivă sacră, dar în acelaşi timp avea şi un sclipitor simţ al ironiei care îl transforma într-un partener de dialog adorabil. Avea şi foarte multe proiecte, tocmai îi apăruse în anul 2007 o antologie de poeme în limba albaneză (Lojë Dashurie), la editura Ora din Tirana (condusă de Besnik Mustafaj, intelectual rafinat şi scriitor cu un discurs extrem de fin şi intelectualizat, fost ministru de externe al Albaniei, acum deputat în Parlamentul Albaniei). Cezar Ivănescu a fost primit triumfal, lansarea cărţii

sale a fost un succes şi s-a desfăşurat în holul mare al Operei din Tirana, în prezenţa multor personalităţi, intelectuali albanezi care studiaseră în România, iubitori de poezie, diplomaţi, sala a fost plină în ciuda ploii de afară. Besnik Mustafaj a declarat atunci că mai întâi a fost cucerit de poezia lui Cezar Ivănescu şi apoi, după ce l-a şi cunoscut pe poet ca om, a fost încântat de erudiţia sa şi ca o consecinţă a recunoaşterii valorii operei sale literare, la finalul întâlnirii, i-a propus să accepte „să devină candidatul Albaniei la Premiul Nobel pentru Literatura". Asta a fost partea glorioasă şi văzută a acelei vizite, partea necunoscută încă este aceea că Cezar Ivănescu a făcut acest drum cu mari eforturi fizice şi din dorinţa de a reajunge pe tărâmul patriei mamei sale, Albania. Slăbise foarte mult (în urma atacului inuman la care l-a expus Mircea Dinescu pe 29 ian. 2008) şi era epuizat, ajunsese să meargă sprijinindu-se într-un baston, tot drumul însă nu s-a plâns nicio clipă, radia de fericire, a râs, ne-a cântat în italiană şi în română, ne-a povestit bancuri şi întâmplări cu scriitori. În vară urma să se întoarcă pe malul lacului „luminos", la Pogradec, pentru a reîntregi un jurnal de călătorie început tot în Albania, dar în cea a lui Enver Hodja, în anul 1973. Iată ce nota pe una din ultimele pagini scrise înainte de plecarea spre Bacău: „Am scris această carte pentru tine, mamă! Pentru ca Dumnezeu în ceruri să aibă grijă de Sufletul tău!" Era fila de început a viitoarei sale cărţi: *Amintiri din Pădurea Vieneză*, carte rămasă neterminată despre Albania. Era de o modestie rară şi avea încredere totală în oameni, această putere de a crede necondiţionat în ceilalţi, de a nu putea concepe răutatea şi trădarea l-a şi dus către moarte, făcându-l să se lase sedus de promisiunea unei intervenţii minore şi a unei îngrijiri speciale. Ajuns acolo, în Bacău, a fost însă abandonat şi tratat ca ultimul animal de povară al lumii… Modul în care a murit şi apoi felul în care conducerea USR a găsit de cuviinţă să trateze această moarte este şi va rămâne pentru totdeauna o pată pe sufletul celor implicaţi, o pată făcută cu sângele unui mare poet. Poate că nu este acum chiar momentul potrivit, dar ţin ca această mărturie a mea să fie transcrisă. Cezar Ivănescu a murit ucis.

„Aşa era şi sufletul, frumos şi perfect ca acel măr roşu care închidea în sine întreaga taină a lumii"

– O poveste emoţionantă cu Don Cezar?

– Ar fi multe de povestit începând cu spectacolul Doina, închinare lui Eminescu pe care l-a susţinut pe scena Casei de Cultură Mihai Eminescu (pe atunci, între timp a devenit Teatrul Metropolis), pe 10 decembrie 1989, în faţa unei săli pline, îngheţate de frig dar înflăcărate de emoţie. De pe acea scenă poetul a spus, aşa cum făcea şi în viaţa de zi cu zi, lucruri cumplite împotriva comunismului şi a Fiarei Roşii de la Răsărit, a cântat Doina lui Eminescu şi împreună cu el au cântat electrizaţi şi cei din sală, erau acolo şi mulţi elevi, şi cu toţii trăiam acele momente la o intensitate maximă şi cu un soi de frison curajos pentru că în acele momente ne simţeam liberi şi asta era înălţător, dar ne şi aşteptam ca la ieşire să ni se întâmple ceva, să fim arestaţi. Revin însă la ultimele zile din viaţa sa. Vineri seara, în penultima zi în care a mai fost în Bucureşti, s-a întâlnit cu Luan Topciu, cu Ion Murgeanu şi cu Alex Cetăţeanu şi împreună au mers la Alex Cetăţeanu acasă şi apoi la Ion Murgeanu. La finalul vizitei făcute prietenului său de o viaţă Ion Murgeanu, acesta l-a întrebat ce poate să îi ofere. Cezar Ivănescu i-a răspuns că nu vrea nimic altceva decât acel măr roşu de pe masă, pentru că este foarte frumos. Aşa îi era şi sufletul, frumos şi perfect ca acel măr roşu care închidea în sine întreaga taină a Lumii.

– Puţini, prea puţini români ştiu ce s-a întâmplat cu Poetul în timpul mineriadei. Poţi povesti, spre înţelegerea tuturor, cum s-a întors Cezar Ivănescu atunci acasă? Pentru că întrebarea este: şi-a iertat, în sens creştin, agresorii de atunci?

– Pe 14 iunie 1990, Cezar Ivănescu se afla, alături de alţi scriitori, în sediul Societăţii Scriitorilor Români pe care tocmai o reînfiinţase (situat pe bulevardul Magheru,

într-un apartament aflat la etajul al treilea). Cu toţii au trăit momente greu de redat, imaginaţi-vă numai pentru o clipă groaza şi frica prin care au trecut atunci când au văzut că, în ciuda eforturilor lor de a baricada uşa de la intrare cu mobila din apartament, minerii spărgeau totul, când au zărit cum trec, prin uşa dulapului, ca în filmele horror, lamele sclipind ale topoarelor. Au urmat ore întregi în care au fost bătuţi. Ore în care pe lângă bâtele mincreşti au fost nevoiţi să înfrunte şi ura brută a agresorilor, să nu uităm că mineriada a fost cel mai cumplit atac în bandă cu putinţă într-o ţară modernă şi că nici în cea mai neagră perioadă stalinistă „organele de represiune" nu şi-au permis să omoare oameni la lumina zilei. Recent am descoperit un manuscris al lui Cezar Ivănescu *„45 de ani de Dictatură şi 7 de Teroare"* în care descrie şi momentele prin care a trecut atunci, cu greu am putut citi şi culege acele pagini, încă îmi răsună în urechi: „doar am leşinat de câteva ori". Citez: „Ştiind să mă apăr, deşi am primit [...] cât a durat masacrul mii de lovituri, doar am leşinat de câteva ori, rezemat cu spatele de perete, ca în corzi, dar nu am căzut la podea, nici în ring nu am căzut niciodată, singura clipă de slăbiciune când era să mă prăbuşesc a fost când mi s-a oprit privirea pe faţa Alexandrei care tocmai era strivită de un pumn de miner şi troznea, am închis ochii şi probabil am fost groggy câteva minute bune, pentru că Miron Manega îmi relatează că după ce s-a auzit troznitura feţei Alexandrei, a urmat o scenă pe care eu am scăpat-o: ortacii l-au întrebat pe şeful în cămaşă albă, dacă să ne arunce de pe balcon sau nu, [au fost doar balansaţi peste balustrada balconului, în uralele maselor din stradă – n.n.] şeful, după ce a aruncat o privire de pe balcon în stradă, ar fi spus: «nţî! e prea multă lume!»: n-am clarificat nici azi ce sens avea enunţul lapidar cu pricina, era reflexul unei jene, ori constatarea unei ineficienţe, am fi putut cădea pe capul admiratorilor lor şi murea cine nu trebuia..." (Cezar Ivănescu, *45 de ani de Dictatură şi 7 de Teroare*). Acasă... acasă a venit transfigurat, clătinându-se, roşu de sânge, intrând pe poarta care părea şi ea roşie de la lumina amurgului şi de la cireşele din cireşul negru de lângă poartă, cu capul spart, cusut, cu hainele îmbibate de sânge, şi cu tot trupul tumefiat. Am fost nevoite să îi tăiem hainele în fâşii pentru a reuşi să desprindem pânza de trupul plin de răni şi sânge, nu înţelegeam nimic, tatăl meu nu putea vorbi... şi apoi ce forţă mai puteau avea atunci cuvintele când totul părea destructurat de impactul cu realitatea, nu ştiam ce va urma, ne gândeam că poate agresiunea va continua, le luaseră şi actele, aveau şi adresa, aşa că am încercat asemeni unor luptători primitivi să ne organizăm o apărare, am baricadat câteva geamuri, am stins luminile dinspre poarta şi am aşteptat înspăimântaţi să treacă urgia. Cezar Ivănescu a zăcut vreme de două săptămâni întins pe un şezlong, era singura poziţie în care suporta să stea pentru că îl dureau foarte tare oasele. După ce suferinţa fizică s-a mai atenuat a urmat partea cea mai grea, şocul psihic şi alţi doi ani de boală. Da, şi-a iertat agresorii.

„Esenţa fiinţei sale era structurată pe un suflet total religios şi deplin spiritualizat"

– De ce cânta Poetul?

– Cânta pentru că întotdeauna a privit poezia ca pe o formă de artă completă, o îngemănare între muzică şi vers, credea că muzica a fost marea sa vocaţie neîmplinită în această viaţă şi se considera un muzician ratat… într-un interviu a şi afirmat că „poezia poate să spună cel mai mult dintre toate formele de expresie de pe pământ, cu două excepţii, căci sunt două stadii care o depăşesc: muzica şi mitul. Mitul este o formulă completă care închide un simbol care depăşeşte particularul, simbol al unei imagini, al unei gândiri, şi muzica pentru că este arta supremă, sublimă, înainte de Dumnezeu! Lângă Dumnezeu există muzică, iar după numai tăcerea!". Puţine persoane din cele care au interferat de-a lungul vieţii cu omul şi poetul Cezar Ivănescu au perceput cu adevărat latura aceasta fabuloasă a sa şi mult mai puţine au realizat că esenţa fiinţei sale era structurată pe un suflet total religios şi

deplin spiritualizat care trata viața şi poezia cu inima plină de lumină aşa cum un Iluminat îl priveşte pe Dumnezeu.

– Cum îşi trata prietenii? Avea un cult al prieteniei?

– Da, în mod evident Cezar Ivănescu avea un cult al prieteniei aşa cum avea şi o mare slăbiciune față de victime, nu suporta nici fizic şi nici psihic suferința altcuiva, din cauza acestei sensibilități aparte pe care o avea față de cei expuşi de multe ori, a şi căzut în capcana

Petru Aruştei, *Chipurile morții*.

unora care au speculat acest aspect al personalității sale şi au pozat în nedreptățiți. S-a scris despre Cezar Ivănescu că a fost „atins de aripa geniului“, cu siguranță gradul de genialitate nu poate fi cuantificat, dar dacă ar fi să acord o măsură, eu aş spune că a fost pur şi simplu învăluit de geniu şi că din această postură privilegiată şi în egală măsură urâtă de ceilalți a avut parte de mari prietenii şi mă refer aici în special la cele literare, îi amintesc doar pe Marin Preda, Petru Aruştei, Emil Cira, Petru Creția, Basarab Nicolescu. Basarab Nicolescu relata la rândul său despre întâlnirea sa cu Cezar Ivănescu: „L-am cunoscut pe Cezar la Paris, acum aproape zece ani. Îi cunoşteam, bineînțeles, poezia dar nu ne întâlnisem niciodată. M-am cutremurat ascultându-l cântând. Vocea sa mi se părea că vine de foarte departe, din timpurile imemoriale ale istoriei noastre. Recunoaşterea noastră a fost imediată, ca şi cum ne-am fi cunoscut dintotdeauna. O prietenie spirituală rară s-a născut atunci”.

„Era o persoană solară, iubea lumina şi căldura...”

– Îi plăcea să bea cafea, să revadă filme vechi (româneşti sau străine?), să se plimbe prin zăpadă, prin ploaie, în amurg?

– Adora să bea cafea, să îl răsfețe pe Jacques (un brac german), cred că mai puțin îi plăcea să se plimbe prin ploaie pentru că era o persoană solară, iubea căldura şi lumina, se uita uneori cu plăcere şi la filme şi râdea într-un fel molipsitor la comedii, se uita mai ales la meciurile de fotbal şi de box, era tonic şi plin de umor, însă realitatea este că viața nu prea i-a lăsat răgazul unui trai tihnit.

„Aş vrea să fie o rază din Lumina care ne veghează...”

– De cine crezi că ii este dor acum?

– Aş vrea să nu îi fie dor de nimeni, să fie în Lumină lină, alinat de Dumnezeu, în cântec, să se desprindă cu totul de sine şi de noi, să uite imaginea şi calea către această lume, să fie o rază din Lumina care ne veghează... dar cred ca îi este dor de Jacques... de cărțile sale şi de tot restul lumii.

Interviu realizat de **Florentina TONIȚĂ**

Poeme dedicate lui Cezar Ivănescu

Gabriela CREȚAN

Neconsolatul prinț
Lui Maître

Cicuta maculata picurată în ureche.
A mea. În timp ce dormeam. O muzică
distrugătoare.
Vocea lui dând foc partiturii.
Anatema pe ochii vrăjmaşilor.
(Surâsul scrobit al lor ca al unora
care au fost traşi în țeapă.)

Cum stă la masă cu nevolnicii, cu plânşii
medici, predicatori, ambasadori, negustori
şi cum pre noi o-nfricoşată sete ne tot arde
iar el îşi rupe carnea în bucăți
şi ne îmbie
la sațietate, la mâncare

cum o lucire sceptică, tăioasă
cade pe pietrele gravate cu rac şi scorpion
pe degetele lungi care notează-n fugă
glose şi marginalii, miniaturi
ex-libris
pe pagini ca bila neagră amare

cum cei mai ticăloşi îşi zdrelesc genunchii
sub apăsarea metalică, atunci când răsare
la polul opus – de neajuns, de necuprins,
un silogism perfect
însingurându-se în monada augustă
(în oul lunar în care însuşi el se cloceşte)…

văd imprudenta-i mână care scrie
linsă de fulgere
şi manuscrisul înflorit – o umbră vagă
străvezind hârtia
în vreme ce toți mesagerii iadului
îl cotropesc şi-i urlă în spate,
declanşând fulgurații de cifre stacojii,
un păienjeniş inextricabil de litere
diavoleşti
gravate cu sângele lui de hermeneut al neantului
iscodind
parcimonia principiilor, omologarea în Unu

şi strălucirea venelor subtile, alcătuind
o plasă senzitivă,
cvadrupla mască împrăştiind în jur
un cerc de foc, o dulce erezie

Petru Aruştei, *Hohotul dimineții.*

pe când coboară-n arderi sulfuroase
stema rece a frunții
deasupra apelor mercuriale
însângerându-se de oglindire...

îl voi numi Neconsolatul Prinț
cu moartea pre moarte călcând
mielul
iluminat de un trigon stelar
ce umple orizontul
(configurație abstractă şi străină)
însuşi iluminându-ne, cezareic...

1985

Discipolul către magister
(De cântat pe o singură coardă de către mai marele cântăreților)

Pasiunile

Sângeram sărac şi mut
mă uitase Dumnezeu
eram gol întins pe scut
coborât în hipogeu

preț ispitei dând, în mâini
sfărmam inima-mi de ghips
îmbălat de urâciuni
prevestind apocalips

într-o beznă roşie
într-o lepră de mormânt
care casa noastră e
cât trăim pe-acest pământ

ca şi tine, domnul meu,
ca şi-acela din vechimi
îngropat de viu, ebreu,
de vicleni şi de prostimi

nu era de sus cuvânt
când pe cruce înălțat
luminând cer şi pământ
moarte grea a dezbrăcat

eram robul plin de vini
de scursori mult întinat
când Lumină din lumini
ochii mei i-a-nluminat

m-am trezit şi am visat
am văzut, Doamne, un miel
un alt fiu crucificat
care strălucea la fel

fiu al doilea lăcrimând
noaptea toată şi ziua
jertfă necurmat arzând
ca făclie-n fața mea

trupu-i răbduriu şi crud
crud în frumusețe grea
nelăsându-se văzut
era drept ca sabia...

cum ni-s mâinile la fel
chiromantul a-mpletit
cu migală şi cu zel
ițele ce le-au unit

a-ncurcat, a răsucit
a încondeiat frumos
liniile de argint
ce le leagă os cu os

poate frați am fost cândva
poate-odată mi-a fost fiu
poate stam la dreapta sa
îmbrăcat în aur viu

uter poate îi eram
pentru somnul lui potir
şarpelui imperial
îmbăiat în elixir

port şi astăzi, preacurat,
urma-i încă fulgerând
dar mi-e pântecu-ncuiat
altor roduri mai de rând

poate el m-a fost născut
poate-a fost să fie-aşa
să fiu eu rodul durut
când din carnea-i mă rupea

poate amândoi închişi
în Graal, asemene
eram, prunci de Domnul unşi,
două flăcări gemene...

unul a mai fost lovit
unu-n cuie-a mai fost prins
unul care prea cumplit
ne-a iubit şi noi L-am stins

fiindcă-atâta foc curat
inima de râmători
niciodată n-a-ndurat
l-au ucis de mii de ori

unul a mai fost ca Voi,
împăratul meu hulit,
două mii de ani apoi
ipocriți l-au tot jelit

dar călăilor netoți
ce-au lovit cu sulița
le vom împărți răsplăți

după fapta’ cestora

în gheena cărnii lor
moară-ascunsă macină
pârjoliţi sunt ca-n cuptor
adunaţi în cocină

cu cuţitul voi tăia
mădularul lor, scârbit,
să se piardă sământa
celor ce L-au prigonit

cel care a-nfipt vârtos
dar ferindu-se pieziş
piron gros până la os
va fi smuls din ascunziş

omorât în patul lui
în patul mişelului
de iubirea Fiului
de lacrima mielului...

cum de crimă s-au spurcat
netăiaţii împrejur
pân’ la coate şi-au băgat
mâna-n aurul sperjur

vânzători L-au alungat
tot la Tatăl, hăruit,
pe un lemn încrucişat
ca pe-o navă ţintuit

hăruit de suferinţi
să nu se trezească-n nimb
îi rup trupul între dinţi
şi cerşesc iertarea-n schimb

vezi-i, Doamne, în huzur
în greul păcatului
cum primesc pe frunte mir
tot privind cu ochii şui

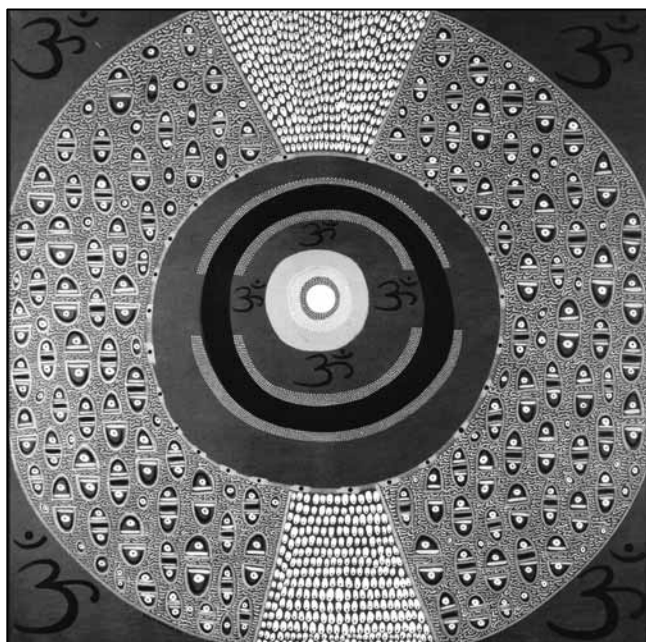
le va sta în faţă ’nalt
Îngerul cu sabia,
tu sau eu sau celălalt
să-ngrădească scabia

răului ce s-a întins
răului pizmuitor
şi învingătoru ’nvins
şi învinsu ’nvingător

s-or schimba la faţă cum
este drept, cum ei sunt daţi
într-al morţii galben fum
se vor întâlni ca fraţi

va cădea capul pripit
înaintea soarelui
şoldul de snagă sleit
plâns în neputinţa lui

blestemând şi ricanând
vor îngenunchea mereu
glob de foc’nălţat văzând
din nadir spre apogeu

Dana Roman, *Mantra*, 1989.

tot ca’ cesta ne’nclinat
tot ca’ cest al doilea fiu
sângerând nevinovat
alinându-ne-n pustiu

rabdă cazna lui de azi:
celor care pătimesc
le-a pus Domnul pe obraz
semnul soarelui, regesc

Rege-Şarpe, cast exarh
călărind pe un asin
va intra ca un monarh
în visat Ierusalim...

* * *

Tu care ceteşti acum
cântul meu de-nvățăcel
lasă-ți casa, cată drum
şi porneşte după el...

scris-a cum s-a priceput
Gabriel, discipolul
care fața i-a văzut
strălucirii lui emul

Gabriel cel îndurat
miluitul între vii
în lumină ridicat
din greşale şi curvii.

1986

Plânsorile

I

Via mea nu leagă nici un rod
frunza ei e-nviermuită foarte
coapsele-mi mă trag spre moarte
duhul sfânt de altă parte
ca doi boi în jug ce nu se văd

m-aş ucide-n somn cu mâna mea,
mâna mea visează făptuirea
când din ochiul stins iubirea
se va naşte cum lucire a
capului tăiat de raza Ta...

Cât am fost curat, tot înşelat
curăția-i astăzi de vânzare
la răscrucile de sare
doar lumina ta Cesare,
ca pe un ogor m-a semănat

renegând, proscrisul s-ar cădea
să dezlege crima care doarme
în netrebnica lui carne,
singur, el cu sine şi cu ea

bâiguind angelic am visat
poama care mâna o culege
neştiind de nici o lege
care-ntre aleşi alege
hotărând sfințire şi păcat...

Domine, – am visat c-ai să mă ierți
tâmpla aurindu-mi-o cu spice;
nici lumină-i, scară nice,
sub povară grea de bice
Te închid în ochii mei deşerți

Doamne, – am să Te iert când voi uita,
Te-aş zidi prin fapta mea, Divine,
singur numai eu cu Tine,
țapi ce sângeră în sine
până-am să devin Lumina Ta

gol sub cerul gol Te-am lăudat
pururi mucenind în suferința
sângelui şi în credința
că Eşti mort, că sunt Ființa
dintr-un roş extaz înfăpturat...

Cât am fost curat, de tot ucis,
din adâncuri Te-am strigat, Divine,
mort însingurat în sine
nepătruns de rău şi bine
nu mi-ai dat răspuns măcar în vis

Te-ar zidi prin faptă, Tată, iar
dreapta mea care nu-şi vede sporul
Te-ar însămânța pe-ogorul
bătut numai de piciorul
celui care morții-i dat în dar...

II

Coapsele-mi nu leagă nici un rod
aguridă-n ol cu albe toarte
vin de dragoste şi moarte
oțetit, ce se împarte
celor ce porni-vor în exod

celor care-aşteaptă, blânzii frați,
cei preafericiți în goliciune
ne-ndoiți în rugăciune
drept azimă-având tăciune
de la taina cinei depărtați...

cât am fost curat, tot alungat
curăția-mi astăzi mă omoare
la răscrucile de sare
doar lumina ta, Cesare,
brazdă nouă-n mine a tăiat

chipul meu în tine-o învia,
chipul tău în mine o să-nvie
ca-ntr-o ţarină pustie
lucrată cu boi o mie
până când Treimea s-o-ntrupa

trei în unul singur fiind mereu
tu şi eu şi duh întru Fiinţă
pân' la dreapta pocăinţă
otrăviţi de-o grea ştiinţă
veşnic luminând în Dumnezeu...

III

Via mea nu leagă roade dulci
poama ei n-atinge vrednic pârgul
nici în zori, nici în amurgul
mâinii înnoindu-i sârgul
înaintea prinderii-n butuci;

scribul Tău nicicând nu-i cel ales,
în robie-i scos la drumul mare
sub corvezi e ars de soare,
plâns şi sterp – doar tu, Cesare,
ca pe-un măr apins l-ai fost cules

în grădina ta l-ai aşezat
în mijlocul meselor de nuntă,
încântându-te se-ncântă
amuţit de raza-ţi sfântă
care coborând l-a botezat...

Domine, în neguri ai trimis
iedul juruit spre sângerare;
– vezi tu crucea grea pe care
lângă tronul tău, Cesare,
stă de pază îngerul promis?

IV

Cât am fost curat, tot nesmerit,
castitatea fiindu-mi desfrânarea,
de băutul, de mâncarea
nedăruite cu sarea
care iscă-n blide gust oprit

crud cu mâna mea m-aş omorî
de n-ar sta alăturea Cesarul
ca lumina pe altarul
Fiinţei, sfâşiind hotarul
beznei ce desparte eu de tu...

via mea se va-mplini de rod
coapsa ei când friptă-o fi de pluguri
ale viţei pline sfârcuri
scuturând pe masă struguri
negri pentru vinul de prohod...

V

Plâns de bucurie am turnat,
poleire fără turburare
în potir lucrat pe care,
întinzându-ţi-l, Cesare,
mâna mea deasupra l-a-nchinat;

Petru Aruştei, *Viziune*, Ciclul *Chipurile nopţii*.

azi suntem lipsiţi, mâine acei
care vom atinge Canaanul
lacrima ne este banul
de plătit pentru limanul
graţiei, când unul fii-va Trei

pân'atunci rămân mereu fidel
pân'atunci şi viaţă după viaţă
călăuză-i a ta faţă
peregrinului în ceaţă,
pajului al Vostru, Gabriel...

1988

Cezar IVĂNESCU
(Note biobibliografice)

Poet, dramaturg, traducător şi editor, Cezar Ivănescu s-a născut la 6 august 1941, în Bârlad, provenind dintr-o ilustră familie de intelectuali moldavi, nepot al marelui lingvist Gh. Ivănescu, rudă cu Octav Onicescu.

După absolvirea Facultăţii de Filologie din Iaşi, este redactor la revista *Luceafărul*, iar în anii 80 îndrumă cenaclul *Numele poetului*, frecventat de tineri scriitori precum Gabriela Creţan, Mircea Şoncuteanu, Florentina Vişan, Delia Dună, Tiberiu Dăioni, Ioana Bălan, Valeriu Mircea Popa, Dan Oprina, Mihaela Muraru-Mandrea, Mircea Drăgănescu, Petruţ Pârvescu, Marian Constandache ş.a.

Debutul poetic în revista *Flacăra Iaşului*, 1959. Debut în teatru: 1969, cu piesa *Mica dramă*, care e pusă în scenă la Teatrul Al. Davila din Piteşti, fiind montată „într-un spectacol coupé” cu *Vin soldaţii* de George Astaloş, în regia lui Radu Boroianu.

În 1968 îi apare volumul de debut *Rod*, eveniment editorial de excepţie despre care criticul Nicolae Manolescu scria: „Când în proză se va debuta cu cărţi de valoarea *Rodului* lui Cezar Ivănescu, vom putea vorbi nu de o evoluţie, ci de o adevărată revoluţie”. Volumul este încununat cu marele Premiu al Festivalului Naţional de Poezie Mihai Eminescu, Iaşi, 1968, ediţia I.

Din 1968 îl găsim profesor de limba şi literatura română în Ardeal şi Moldova, redactor la Almanahul literar al Uniunii Scriitorilor şi la revista *Argeş* din Piteşti. În 1971 începe spectacolele de muzică şi poezie, cu propria-i orchestră numită *Baad*, preludiu la capodopera sa poetică de mai târziu intitulată *Baaad.*

Despre *Rod III*, Marin Preda afirma: „Am citit volumul lui Cezar Ivănesu în redacţia editurii Cartea Românească. Din zecile de volume de poezie care ne vin, deodată am auzit o voce obsedată de un singur sentiment cântat cu o mare adâncime şi forţă de expresie… Cititorul poate fi şocat de unicitatea sentimentului, dar în cele din urmă câştigat şi emoţionat. O adevărată voce de mare poet”.

Cezar Ivănescu reînvia printr-o formulă modernă sincretismul baladesc medieval al poeziei şi muzicii. A creat muzică şi a cântat propriile versuri, dar şi poeme de Pindar, Rutebeuf, Francois Villon, Lorenzo de Medici, Charles Baudelaire, Edgar Allan Poe, Henri de Regnier, Mihai Eminescu şi George Bacovia.

În 1978, apare la editura Minerva antologia de poezie românească *Cântecul amintirii*, cuprinzând poeţi de la Dosoftei la Dumitru M. Ion. Prefaţează romanul lui Louis F. Céline, *Călătorie la capătul nopţii* (editura Cartea Românească, 1978), în traducerea soţiei sale Maria Ivănescu, tălmăcire căreia i s-a decernat Premiul pentru traducere al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti. Împreună cu Maria Ivănescu, traduce din franceză lucrarea lui Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-han* (Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980).

În noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989, la Radio Vocea Americii i se recită premonitoriu *Doina* despre Fiara cea Apocalipsă şi despre marginalizarea poporului român. Continuă seria de traduceri, împreună cu soţia sa Maria Ivănescu, din Mircea Eliade, apare la Editura Ştiinţifică volumul *Eseuri (Mituri, vise şi mistere* şi *Mitul eternei reîntoarceri).*

În 14 iunie 1990 este victima mineriadei. În urma agresiunilor extrem de dure, fizice şi psihice suferite, îşi revine greu după o lungă boală. Semnează împreună cu Maria Ivănescu, traducerea din limba franceză, Blaise Pascal, *Cugetări*, text integral, 1998, Editura Aio.

Susține spectacolul de muzică şi poezie *Rosarium* (1998) şi spectacolul de muzică şi poezie *Doina, închinare lui Eminescu.*

În anii 60, în timpul studenției la Iaşi, Cezar Ivănescu a făcut greva foamei, în semn de protest că a fost exmatriculat din facultate şi exclus din Cenaclul Facultății de Filologie, pentru că a citit câteva poeme cumplite, anticomuniste şi antisistem. A mai făcut greva foamei în 1983, în redacția revistei *Luceafărul*, în semn de protest împotriva cenzurii comuniste care-i pregătea pentru a fi topită cartea de poeme *Doina.* A făcut din nou şapte zile greva foamei, în 1986, fiind spitalizat în stare critică, în semn de protest împotriva autorităților comuniste care i-au interzis Cenaclul *Numele Poetului*. A făcut greva foamei în ianuarie 1990, în semn de protest pentru faptul că Mircea Dinescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor, i-a desfăcut contractul de muncă, de la revista *Luceafărul*, în mod ilegal, Cezar Ivănescu devenind astfel primul scriitor nemembru de partid eliminat după revoluție din presă.

Din 2000 până la moartea sa a condus Editura Junimea.

Pe 24 aprilie 2008, Cezar Ivănescu a trecut la cele veşnice.

Personalitate deplină a culturii române, anticomunist convins şi scriitor total antisistem, Cezar Ivănescu a murit martirizat în propria sa țară.

VOLUME (selectiv)

- *Rod*, Editura pentru Literatură, 1968
- *Mica dramă*, debut în teatru, 1969
- *Rod III*, Editura Cartea Românească, 1975
- *Rod IV*, Editura Cartea Românească, 1977
- *Muzeon*, Editura Eminescu, 1979
- *La Baaad*, Editura Cartea Românească, 1979
- *Fragmente din Muzeon*, Editura Cartea Româască, 1982
- *Doina*, Editura Cartea Românească, 1983, 1987
- *Rod*, Editura Albatros, 1985
- *Sutrele muțeniei*, Editura Princeps, 1994
- *Jeu d'Amour*, Editura Helicon, 1995
- *Rosarium*, Editura Helicon, 1996
- *Rod/Seed Time and Harvest*, Ed. Cogito, ed. bilingvă româno-engleză, 1996
- *La Baaad*, Editura Eminescu, 1996
- *Pentru Marin Preda*, Editura Timpul, 1996
- *Timpul asasinilor*, documente şi mărturii despre viața, moartea şi transfigurarea lui Nicolae Labiş, volum semnat împreună cu Stela Covaci, 1997
- *Poeme*, Editura Crater, 1999
- *Efebul de la Marathon*, Editura Minerva, 2000 (BPT)
- *Doina (Tatăl meu Rusia)*, Editura Junimea, 2000
- *La Baaad/În Baaad,* ediție bilingvă româno-engleză, Ed. Junimea, 2000
- *Lojë Dashurie (Jeu d'Amour)*, antologie de poeme în limba albaneză, traducere din limba română în limba albaneză de Luan Topciu, Botime Ora, Tirana, 2007
- *Poeme şi proză*, ediție coordonată de Mircea Coloşenco, proiect inițiat de Fundația Culturală „Dr. C. Teodorescu" Bârlad, 6 august 2008.

PREMII (selectiv)

- Marele Premiu al Festivalului Național de Poezie „Mihai Eminescu", 1968
- Premiul pentru dramaturgie al revistei Argeş, 1969
- Premiul de Poezie „Mihai Eminescu" al Academiei Române, 1983
- Premiul Special al Revistei Luceafărul, 1983
- Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru volumul *Alte fragmente din Muzeon*, 1992
- Premiul Serilor de poezie de la Vânători-Neamț pentru *Opera Omnia*, 1995
- Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu", 1999
- Ordinul Național „Steaua României" în grad de Comandor, 2000, pentru merite artistice şi pentru promovarea culturii.

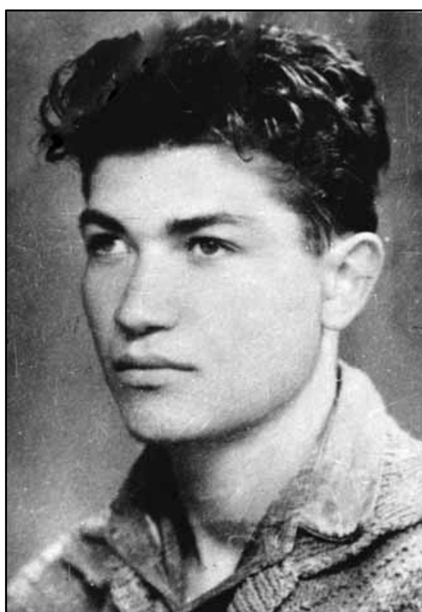
Documentar alcătuit de **Aurel PODARU** şi **Clara ARUŞTEI**

Cezar Ivănescu – la biroul său.

Xantipa Ivănescu, mama lui Cezar Ivănescu.

Cezar Ivănescu – iulie 60, Bârlad.

Cezar Ivănescu iarna 1974 Bucureşti.

Foto-album Cezar Ivănescu

La Struga, 1981.

Marin Preda, Cezar Ivănescu,
M. Ungheanu – Mogoşoia 1975, vara.

La început de drum...

Daniel SĂUCA

Am ajuns la ediția 50 a noii serii a revistei lunare de cultură „Caiete Silvane". Revista noastră tinde să devină revista comunității culturale a Sălajului, cu sprijinul financiar al Consiliului Județean, al Consiliului Local şi al Primăriei municipiului reşedință de județ şi cu semnăturile majorității oamenilor de cultură sălăjeni. Adică, revista reprezentativă de cultură a județului. Sigur, pentru o revistă „județeană" de cultură există, oricând, pericolul de a nu putea respira un alt aer spiritual decât cel local. Pentru a evita acest pericol am deschis paginile revistei şi pentru semnături din afara arealului geografic sălăjean, încercând, pe cât posibil, să păstrăm un echilibru între semnăturile „de afară" şi cele „de acasă", fără a afecta principalul scop al revistei, acela de „tribună" a spiritualității Sălajului. Ne bucură faptul că mulți oameni de cultură transilvăneni, şi nu numai, ni s-au alăturat în demersul nostru de a clădi, la Zalău, o construcție culturală solidă. Dovadă, printre altele, şi prezența, la cea de-a doua ediție a Zilelor revistei „Caiete Silvane", eveniment care a avut loc în 27-28 martie 2009 la Zalău şi la Şimleu Silvaniei, a domnilor Ion Tomescu, George Vulturescu, Aurel Pop, Gheorghe Glodeanu, Olimpiu Nuşfelean, Cornel Cotuțiu, Ioan Pavel Azap şi Ştefan Doru Dăncuş. Le mulțumesc şi pe această cale pentru prezență şi sprijin.

Altfel, toate bune şi frumoase... în minunata noastră tranziție către nicăieri. Vorba unui cunoscut lider sindical, „avem mici probleme". Cu finanțarea proiectelor culturale, cu distribuția revistelor de cultură, cu plata colaborărilor, cu modul în care se raportează, la actul de cultură autentic, oamenii politici şi reprezentanții administrațiilor publice, cu bulibăşeala instituțională din domeniul culturii, cu implicarea şcolilor în susținerea şi promovarea revistelor de cultură, cu nesfârşitele orgolii şi animozități ce bântuie lumea literară...

Până acum, din fericire, revista „Caiete Silvane" a reuşit să treacă peste câteva din aceste „mici probleme". Ne propunem, pe mai departe, să consolidăm construcția noastră, să perfecționăm „mecanismele" de editare şi să colaborăm cu toți oamenii de cultură care cred, cel puțin, în solidaritatea de breaslă.

Chiar dacă „sună" a slogan politic ieftin (oare există sloganuri „adevărate"?), vă spun şi vouă că numai împreună putem reuşi. De pildă, să nu mai întreținem ignoranța semenilor noştri. Cum excelent nota recent Augustin Buzura, „am ajuns să ne obişnuim şi să întreținem o boală mult mai veche decât comunismul: ignoranța".

Cec în alb

Oamenii de cultură pot şi trebuie să redevină „apostoli", dacă nu ai neamului (de, e mai greu cu globalizarea...), măcar ai bunului simț şi ai inteligenței creatoare...

Dumitru Păcuraru sau poezia ca lectură repetată

Olimpiu NUŞFELEAN

Orice poem este un univers greu accesibil. Este arhicunoscut faptul că intrarea în acest univers presupune efort şi că actul „aproprierii” poemului nu poate fi făcut printr-o lectură leneşă. Condiția acestuia devine mai vulnerabilă într-o societate grăbită şi superficială. Dar poemul se încăpățânează să-şi mențină încifrarea, în ciuda celui mai dezinvolt limbaj în care s-ar transpune, cînd „realitatea” (dar nu „existența”) respiră în altă parte, nu neapărat în aceea preconizată de autor. Metaforele şi sentimentele se risipesc, inteligența (poetică) funcționează în gol. Textul (poetic) riscă să moară pe limba ... autorului. Chiar în acest risc, însă, stă forța şi măreția poeziei, într-o desfăşurarea dusă în proximitatea morții. Confruntarea cu finitudinea (din perspectiva acestei necontenite naşteri – de lumi – prin cuvînt) „încarcă” poemul, îi dă sens, lumină, „iluminare”, îl face „inteligibil” peste limite şi convenții, peste intenții şi pretenții, aşa cum mărturiseşte Dumitru Păcuraru în poemul *Incapacitatea textului de a deveni transparent de la prima lectură*, din volumul ***Salutator universal***, apărut la Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008. Poetul spune: „de regulă moartea iluminează versul obscur”. Adică versul ce se lasă greu tradus, pătruns, aproximat şi asimilat. Condiția dramatică se consumă în raportul autorului cu textul, un text ce tinde să aibă un comportament autonom şi care cu greu mai poate exprima eul biografic: „ceea ce deranjează aici/ este lipsa totală de perspectivă/ autorul e mort, opera pierdută/ nicio posibilitate de reconstituire.”

Eveniment

La nivelul acestui grad zero al existenței – care este moartea – poezia aduce posibilitatea salvării, prin „reînviere’. Reînvierea oferă şansa stabilirii identității, a regăsirii sinelui, prin inima rănită de lovitura fatală de cuțit, un gest ce poate fi al sorții sau al harului, al amîndurora: „şapte răni de cuțit/ toate țintind inima// doar una a fost mortală// la autopsie îmi veți da dreptate”, afirmă poetul în poemul *Stabilirea identității. Reînvierea*. Lectura poeziei, „aproximarea” existenței poetului şi a lumii prin poezie înseamnă vivisecție, intruziune forțată şi dureroasă în existența poetului, ca şi în cea a lumii, posibilitatea de a regîndi existența, de a o trăi şi conştientiza în acelaşi timp („priviți adîncimea orbitelor/ ce trădează singurătatea conştiinței”), de a-i da sens („totuşi reînvierea dă un sens direcției/ din care a venit lovitura, nu albina”). Reînvierea dă sens printr-un *zbor întors*, cel înălțat în căutarea *prăzii*, care este poezia, expresie, totuşi, a sacralității împărtăşite, a scrisului făcut cu prețul vieții, punînd chezăşie propriul trup (poetic): „o reînviere îmi pare, totuşi, posibilă/ ea dă un sens direcției/ din care vine albina/ cu picioruşele încărcate de miere/ reînvierea este zborul întors/ dinspre cămară spre pradă,/ reînvierea e un fagure/ adăpost/ pentru miresme de aur,/ mirt/ şi tămîie.”

Paradoxal şi provocator, Dumitru Păcuraru oferă expresiei o poezie tăioasă, frustă, cu o frază ce înaintează lucid pe firul conştiinței şi al sentimentului deopotrivă, temperînd patosul discursului printr-o anumită luciditate, dar generînd tensiuni de adînc, pe care le scoate la suprafață reflexia poetică. Chestionînd existența, poetul observă o depersonalizare a acesteia, cum aceasta te face prizonierul convenției, al golului, al diurnului plat: „pe măsură ce pun întrebări tot mai multe,/ şi, prin forța împrejurărilor,/ tot mai infantile,/ ca matur, găsesc/ în capul meu de sticlă/ tot mai puține răspunsuri// nu cred nici

măcar că se poate visa privind un acvariu/ nu cred nici măcar că se poate privi un acvariu visînd” – *Stau ca prostu în fața acvariului*. Efortul adecvării la lume generează o situație entropică; accelerarea ritmului vieții, cu intenția ieşirii din patriarhalitate, determină o pierdere de sine, un refuz al accesului la identitate. Liantul corespondențelor se desface, înaintarea prin imperiul cuvintelor e riscantă (v. triplul salt prin pustietatea cuvintelor din *Matka permanenței*), lumea se umple de absențe şi, prin asta, de tristețe (v. *Tablou*), dialogul devine imposibil, poetul se închide în sine („trec ca mutul pe lîngă garduri” – *Nu mai salut*). Printr-o frazare riguroasă, poetul operează o reducere la absurd categorică: „Ei bine, şi dacă accept ritmul alert de viață/ şi salut, salut pe rupte, în stînga şi-n dreapta, (...)/ dacă salut şi salut şi salut pînă nu mai pot/ mi se va ridica o statuie, zisă a salutatorului universal?” – *Salutator universal*. Entropia reducerii la absurd nu face decît să releve mai pregnant absurdul existenței, în cele din urmă tragismul acesteia.

În cele cinci cicluri ale volumului – *Salutator universal* (care dă şi titlul cărții)*, Vizitatori nocturni – amintiri din Cimitirul Vesel, În sala sânilor pierduți, Sindicatul lupilor, O plimbare printre nudişti* – Dumitru Păcuraru inițiază un univers poetic cuprinzător, dar în acelaşi timp îşi dimensionează atenția asupra cîtorva teme predilecte, precum arta poetică şi condiția poetului, atitudinea socială, relevarea unei geografii sacre, iubirea. Asumîndu-şi condiția lumii, poetul – prin obrăznicie şi impertinență, prin împingerea lucrurilor spre extreme – pare să pună în operă un exercițiu de exorcizare „întors”, care, prin presiune asupra limitelor, conduce la depăşirea acestora, la revenirea în spațiul re-naşterii: „Desăvîrşesc selecția vocilor în propria mea cutie craniană/ țopăind dialectic în jurul naşterii, devenirii/ şi morții mele ce va să vie/ îmi pregătesc martorul mincinos pentru judecata de apoi” – *Omul nostru este încă viu*. După suportarea unor „leziuni morale”, „omul nostru” descopere că „În oameni ca noi cuvintele nu-şi găsesc odihna” şi mai apoi refacerea ritualului, revenirea la mitizare: „Tot de trei ori se va zice sfîrşitul,/ Precum a fost la început să fie şi sfîrşitul” (*În oameni ca noi*), După ce trece printre „Borcane, ambalaje,/ morminte, papuci, hîrtii şi alte chestii minimaliste (observate şi cu ochii ziaristului, n.n., în *Chestii minimaliste*), prin „Glumele istoriei, revoluțiile, secularizarea”, observînd că: „Nimic nu e finisat, definitiv dat în folosință îndelungată:/ țara asta este un şantier, doar peisaje şi aglomerație” (*Eseu despre calitatea îndoielnică a actului de cultură*), poetul revine la „amintirile” din Cimitirul Vesel (din Săpînța). E cunoaşterea durerii metafizice a unei ființe care nu e profund religioasă (*Isus, acasă)*, rana livrescului (*Cimitirul vesel, un pliant la Paris*), anunțul teiului în noapte „că i-a murit cineva foarte drag” (*Mierla*), liniştea neadormită din Nord (*E linişte în Nord, e linişte*), iarna suferinței asumate (*Mă urc pe cruce pentru iernat*), redescoperirea propriului lăuntru, unde poate găsi „pace, înțelegere şi puțină înțelepciune” (*Trepte invizibile*), izbăvirea, totuşi, prin moarte, „cimitirul/ fiind/ locul celor voioşi” (*Ce mai e de văzut?*). Fără să-şi piardă apetitul ironic şi polemic, versul devine mai cald, se leagă mai mult de suflet. În acest registru poetic, poetul va înainta spre o altă temă, dragostea, în care percepția lui e cuprinzătoare, complexă, nuanțată, expresia mergînd de la notația directă, minuțioasă şi indiscretă, la silogismul frapant, la narațiunea metaforizată, la aluzia biblică sau la o bine aplicată intruzie eseistică ş. a., reiterînd caracteristicile unui scris care se dezvăluie cu tot mai mare pregnanță. Aici voi semnala, în treacăt, un poem precum *Vă vine să credeți că un om normal poate să facă aşa ceva?*, provocator chiar prin titlu, unde gramatica poeziei, printr-un joc simplu, al punerii în pagină, izvodeşte o trăire lirică discretă, ce cucereşte fără efort inima cititorului.

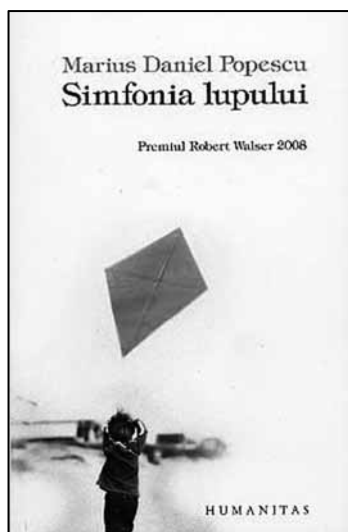
Poeții, trăitori dincolo de neputința cuvintelor (*Matka permanenței*), dar hrănindu-le întotdeauna şi dîndu-le putere prin viața lor de excepție, ei, care „îşi chircesc trupurile/ şi se bagă/ între coperțile cărților/ pe care nu le vor scrie niciodată” (*Nu mai sunt poeții tineri*), oferă lumii acest risc al urcării, al înălțării fără întoarcere („nu vezi că urci încet o scară/ şi după tine scara se topeşte?” – *Cîntec de poet bătrîn*), care se constituie, iarăşi şi iarăşi, într-un model cu efect axiologic. În acest demers se înscrie, de altfel, şi gestul poetic al lui Dumitru Păcuraru din volumul ***Salutator universal***. Expresie, şi el, a unei lumi căreia i s-a furat inocența, ironic şi impertinent, nesupus civic (dar oare şi inadaptat?), Dumitru Păcuraru este o voce poetică importantă, poate prea sedusă de zarva jurnalistică, o voce care trebuie căutată cu mai mult sîrg şi ascultată cu mai mare atenție.

Simfonia lupului, de Marius Daniel Popescu

Virgil RAȚIU

Când Marius Daniel Popescu a debutat în Elveția cu acest roman scris în limba franceză și a fost recompensat de juriul elvețian cu Premiul „Robert Walser" pe 2008, la care premiu au râvnit 60 de autori, despre autorul român nu se știa mai nimic. Adică se știa că este născut la Craiova, că în 1990 a plecat în Elveția unde s-a căsătorit cu o elvețiancă la Lausanne, unde a condus un autobuz al municipalității. Pe urmă s-a mai aflat că Marius Daniel Popescu a fost crescut de o bunică, că a fost student la Silvicultură și poet în „Cercul de la Brașov", că a fost și salahor, tăietor de lemne, „impresar literar" pentru deținuții dintr-o închisoare de maximă siguranță din Elveția, și jucător semiprofesionist de fotbal, și că este directorul ziarului *Le persil* (*Pătrunjelul*) etc. Cartea a apărut în limba română, Ed. Humanitas, 2008, 374 pag., traducere de Emanoil Marcu.

Mai demult, era în deprinderea unor cronicari literari sau de artă, când se referau la o carte, un film, o expoziție, conjunctural, să uzeze de expresia „o carte interesantă", „o expoziție interesantă", „un spectacol"... etc., afirmații vădit neutre, ce nu vexau pe nimeni, care în fond nu exprimau nicio ierarhizare, după cum ar fi sperat protagoniștii cărora le erau adresate: autori, artiști plastici, regizori...

În cazul romanului *Simfonia lupului*, în urma lecturii, ciudat, o astfel de expresie mi-a venit ca „sugerată" și nu am reușit să scot romanul din această expresie, „o carte interesantă, foarte interesantă". Nu exprim nimic peiorativ prin astea. Dimpotrivă. Mai întâi, așternerea textului la persoana a doua, din perspectiva unui povestitor deloc imparțial, (a bunicului eroului principal), se înfățișează foarte interesantă (modalitatea narării la persoana a doua nu este o noutate, am mai întâlnit-o, la noi, în romanul *Ploaia nopții de iunie* de Ion Moise), apoi decuparea întregii desfășurări romanești în fragmente de dimensiuni diferite, dar atât de ingenios „tăiate" și reasamblate încât în timpul lecturii nu simți nicio povară dacă ești plasat sau aruncat dintr-un timp în altul, dintr-o stare în alta, dintr-o ipostază în alta, dintr-un spațiu în altul ș.a.m.d. – iarăși interesant, conturând și impunând un proces de redactare – ca să folosesc un termen haios – *megasupravegheat*.

Pentru ca să înțelegeți „tehnica" naratorului, am să redau câteva fragmente dintr-o singură piesă de puzzle al întregului, și veți constata efectul repetării în fraze a unor anumite părți de propoziții, ceea ce oferă operei vigoare narativă, întreaga derulare desfășurându-se fără derapaje sau poticneli în expresii:

Aveai puțin peste șaisprezece ani, tatăl tău era într-o lume mai bună, tu erai elev de liceu. În ziua aceea, ajutai o profesoară să calculeze mediile elevilor din clasa ta. Profesoara preda biologia și era diriginta clasei. În afară de orele ei de biologie, avea ca sarcină dirigenția unei clase de elevi. O ajutai pe această profesoară să calculeze mediile elevilor din clasa la care era dirigintă. Erați în cancelarie, stăteați amândoi pe niște scaune de lemn și calculați mediile elevilor cu ajutorul unor calculatoare de buzunar. Aveați

un calculator fiecare şi scoteați din catalogul clasei notele elevilor, le adunați şi făceați mediile. Tu calculai mediile colegilor tăi la patru materii, matematică, limba română, biologie şi silvicultură, trebuia să scoți notele din catalog şi să faci media fiecărui elev, la fiecare dintre aceste materii.

Erai aşezat lângă această femeie şi calculați în tăcere mediile la fiecare disciplină. Era una dintre ultimele zile ale anului şcolar şi trebuiau calculate mediile elevilor pentru fiecare disciplină. Era vara, femeia purta o rochie albastră cu trandafiri roşii, o rochie fără mâneci, şi era cald şi erați singuri în cancelarie.

Scoteai din catalogul clasei notele de la fiecare disciplină, le adunai cu ajutorul calculatorului de buzunar... ş.a.m.d. (p.182-83). Trebuie să remarc că relatarea este acaparantă, inducând că imediat-imediat urmează să se întâmple ceva.

Pentru ca să nu repet ceea ce au afirmat alții deja şi am perceput eu la rându-mi, ceea ce aş fi selectat şi eu din acest roman, mai întâi dau cuvânt editorului: *Un roman învăluitor, un personaj a cărui voce îți rămâne ca un ecou în suflet, pentru că are ceva de incantație, de poveste spusă cuiva foarte drag, fragil şi apropiat... Din felii de amintire, generoase uneori, prelungi, alteori fulgerătoare ca zvâcnirea unui bliț, prind viață câteva lumi care, toate, locuiesc într-un singur suflet şi-i compun simfonia. Anii copilăriei, figura bunicii, nefirescul despărțirii părinților, moartea tatălui, prietenii, primul trup de femeie strâns în brațe, cumpărăturile din supermagazine, un surâs al soției, creioanele colorate ascuțite cu grijă paternă pentru cele două fetițe, jucăriile – iată într-o enumerare incapabilă, din păcate, să redea toată frumusețea şi amplitudinea construcției, «Simfonia lupului».*

Redau – prefer citatele – ce notează criticul literar Tudorel Urian: *...Este un roman foarte elaborat, plin de subtilități narative, cu pagini capabile să stârnească mari emoții sau/şi de o copleşitoare delicatețe (nebunia călătoriei pe scara trenului, înmormântarea tatălui rememorată din perspectiva adolescentului, sublima bucurie din prima copilărie, când mama sa a intrat pe uşă cu prima tricicletă,* (...)*, dragostea omului matur pentru fiicele sale). Este cartea unui scriitor matur, pe deplin format, nicidecum a unui şofer de autobuz care scrie pentru că nu are cu ce să îşi umple timpul liber*.

Cu toate acestea, povestea povestitorului, ca o biografie, după ce trece de jumătate, felii din conținutul întregului încep să se repete în expresii, în sintagme, chiar în metafore (care nu lipsesc din economia textului), alunecând într-un fel de manierism, reluându-se în procedee stilistice speculate la început cu mare atenție, rememorarea prin cea de a doua voce înfățişându-se către finalul romanului uşor extenuată, săturată de inovații stilistice, de atmosferă, de peisaj şi peisaje de aici şi de aiurea, de interioare de case şi curți de aici şi de aiurea, o voce uzată de atâtea câte ar trebui relatate sau nu se ştie dacă mai merită efortul expunerii altor şi altor scene şi aducerii în prim plan a altor rememorări... În finalul romanului Marius Daniel Popescu face efortul să nu pară obosit, reuşeşte, dar din păcate frazele nu îl mai ajută aşa cum l-au sprijinit focoase, robuste la început.

Simfonia lupului este un roman interesant ca o lucrare simfonică şi – vrem, nu vrem – unic în felul său.

Ion SCOROBETE

Iarnă

bucuria-şi tămăduieşte rănile
cu această zăpadă
neperformantă
linii tocate mărunt de alb
se aştern
pe acoperişe mute
într-un desen care-i repugnă
câinelui
stors ca o lămâie
de canicula
trasă la indigo a ultimelor
solstiţii de vară

canalul şi-a supt maţele
în congelatorul de la rubrica meteo
se apasă pe căderea sub linia
zero
cu 15 unităţi
aripile păsării s-au curbat
endemic precum potcoava uzată
adusă de un gunoier pentru
recondiţionare

Poezia Mişcării literare

în cartier cenuşa ideilor se
presară
pe arterele secundare
căci simt la apus un soare
bătrân
cum alunecă fracţionat
sub limba de rugină a macazului
de la cefere

de azi pipăi cu talpa insensibilă
burniţa catifelată
în ochi nu mai e loc pentru
nicio imagine rece
vitraliul catedralei a făcut mustăţi
pleoştite ursuz pe
umărul gri al pervazului

ninge răzleţ cu secvenţe de gerar

în clipa aceasta moartea a fugit
cu cel mai frumos bărbat
de pe planetă
e linişte sură
sub pălăria de staroste
a cerului
lumea priveşte dual
spre Dumnezeu din înclinaţie
către ceea ce nu poate
fi măsurat
subsecvent la punctul virtual
încețoşat
de la Grenwich
din calcul
îşi numără aventurile
care s-au soldat cu o bifă
în calendar

sămânţa zilei scurte se odihneşte
ca o femelă gestantă

îşi pipăie cu teamă țesuturile
de contact
şi palidă tiveşte în somn
poalele unei naşteri
din nou
la celălalt capăt al firului
de telefon
palmele se încing adunate
forțând aparența
unit cu văzduhul muntele
destăinuie copacilor din poeziei
colț cu martirilor din 89
cum amân să cumpăr tratament
de sezon
contra omizilor
seara se grăbeşte din fiecare
cotlon
să o primească pe regina
nopții

Îmblânzitorul de sfere

prin vocație închid un cerc
care mă continuă
din interior
un start repetabil inițiază
consolidarea fundației
morții
pe muchia unei zile
ce tot vine şi pleacă
din balans în balans
omul chinuie o maladie
îşi doboară propria performanță
pe care o tot pregăteşte
până-i cade cu tronc
toamna din urmă

prin vocație îmi pierd dragostea
căci mă conține
precum sământa poartă
copacul în vintre
înspicarea apei pe figurația
blondă
a soarelui joacă bulbuci
de vise
în marea Egee
e chiar precipitarea acestui
tărâm
vulnerabil ca orice cochetărie
serioasă

prin vocație aleg umbra care
se tot scutură de mine
ca de o scamă femeia din
înalta societate
coabităm însă în acest desen
pe coperta povestirii
ce se roteşte calm
fără prescripție
în mâna copilului

Ion Scorobete s-a născut la 26 mai 1947 în satul Meria, județul Hunedoara. Studiază la Densuş, Hunedoara, Făget şi îşi desăvârşeşte pregătirea profesională la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de drept, fiind licențiat în ştiințe juridice. Este avocat pledant la baroul de avocați Timişoara. Debutează în Orizont în anul 1973 cu pseudonimul Romulus Mitu Meria. Pulbică apoi poezie în Luceafărul, Familia, Tribuna, Convorbiri literare, Banat, Reflex, Argeş, ProSaeculum, Astra, Steaua, Scrisul Românesc ş.a. Debut editorial colectiv în *Atelier literar*, la editura Facla, 1987. Debut în volum cu *Geometria zăpezii*, apoi în continuare publică poezie: *Baricada cu îngeri*, *Dragoste şi alte păsări de pradă*, *Ziua tip vagon*, *Geometria snega*, în limba sârbă, romanele:*Cavalerul după-amiezii*, *Noaptea orgoliilor*, *Biblioteca de zgomote*, poeme, *Pădurile celeste*, poeme, *Îngerul de faianță*, roman, *Zbor interior*, roman şi *Mierea de pelin,* poeme, *Îmblânzitorul de sfere*, poeme, la editura Antropos din Timişoara. Au scris despre opera lui Ion Scorobete: Lucian Vasiliu, Cornel Ungureanu, Olimpia Berca, Radu Ciobanu, Luminița Marcu, Alexandru Ruja, Maria Nițu, Costantin Buiciuc, Eugen Evu, Mircea Bârsilă, Gheorghe Secheşan, Ioan Ardelean, Ion Pachia Tatomirescu, Rodica Oprean ş.a. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România. A înființat fundația culturală „Traian Vuia” şi a editat corespondența ilustrului inventator, precum şi un volum de eseuri despre viața şi creația lui Traian Vuia, opera acestuia făcând obiectul unui travaliu al cărui rezultat este şi trilogia *Decolarea*, din care a apărut primul volum, cu titlul *Zbor interior*.

Adiacent

lucrurile mă împing spre aceeaşi
gură
legitimă
canal aductor irecuperabil
punctul se îneacă în linii oculte

pe limita finalităţii
se reculege pe o pungă
de mirare
multiplicabilă
aidoma unui zbor al păsării
în cornea pisoiului
la pândă
în pentagonul vituperat din
marginea acestui fine
de gerar
când circul prin oraş
cu problemele justiţiabililor gata
să explodeze în geanta dublu portabilă

Lamonza

dedesubt
de aceste amănunte e tratatul
despre nimic a lui barrou
profanând şi puţina mea încredere
în senzaţia că întunericul şi
opusul său geamăn ciocnesc oul
acestor repetiţii complementare

încrâncenat revăd drumul pe faleză
cu Heraclid citind
în scurgerea decolorată
un epitaf din care se naşte
aceeaşi melodie cu alţi interpreţi
cum cobor eu precum m-ar striga
mama din piscul de piatră
de peste lunca largă
fascinat
de jocul ager al palmelor între
lucruri
fuga obraznică de umbre

mai încolo
între ramurile teiului căzut în
meditaţie
buzele femeii atât de umede
în stare să zăpăcească orice
peripatetică
de inimă pustie
alungă virtualul amurg ce bate
şaua
într-un ungher al grădinii
când ritmurile noi nu fac
compromisul
pe acest rating fără glorie

ascult iarba din tablou
ciupită de vânt
şi grăbesc
de parcă aş fi aşteptat la răscrucea
acestor clişee de talaz
fenomenul iniţiatic

Codex Aniciae Iulianae (interpretare), Chinese Lantern

Niculae GHERAN

Regele, patria şi comisarul

Lui Vartan Arachelian

– Ce să mă fac cu băiatul ăsta, domnule profesor? Că nu-i place cartea deloc. Efectiv, nu-l atrage nicio materie, nu-l încântă nimic! – i-ar fi spus într-o zi Carol al II-lea lui Nicolae Iorga, nemulţumit de lipsa apetitului la învăţătură a Marelui Voivod de Alba Iulia.

– Imposibil, majestate, ceva trebuie să-l atragă!– i-ar fi răspuns savantul.

– Pe dracu', nu-i place nimic... absolut nimic. Stă zile întregi şi cască ochii la mecanicii din atelierul Palatului, ocupaţi cu întreţinerea maşinilor.

De aici şi sfatul Profesorului de a-i face un atelier al său, dotat cu scule şi-un motor, pe care singur să şi-l desfacă şi să-l refacă după pofta inimii. De asemenea, să nu-l lase să înveţe izolat, după cum se petrecuseră lucrurile la Peleş şi chiar mai târziu, ci să-i pregătească o clasă specială, cu elevi proveniţi din toate straturile societăţii româneşti.[1]

Pasiuni şi pasiuni. La o vârsta mai înaintată decât a odraslei sale, Carol renunţase la tron pentru un pat împărţit cu Elena Lupescu. Ambii bărbaţi vor fi consecvenţi tot restul vieţii: Carol cu amanta, Mihai cu motoarele, de pe urma cărora avea să şi trăiască în zile de răstrişte. Detronat de propriul său tată – care în urma unor manevre de culise se instalase ca monarh în 1930 –, va redeveni rege al România peste zece ani, când seniorul este silit să abdice în favoarea fiului, pe atunci în vârstă de 19 ani, la două zile după demisia prezidentului Ion Gigurtu şi numirea generalului Ion Antonescu în fruntea guvernului. Adevărată năpastă pe umerii celui nevoit să preia prerogativele monarhice în succesiunea evenimentelor ce-aveau să urmeze după 6 septembrie 1940, precipitate adesea de la o zi la alta: proclamarea statului naţional-legionar, intrarea trupelor hitleriste în România, masacrul de la Jilava, unde-s lichidaţi peste 60 de foşti demnitari şi persoane implicate în acţiuni antifasciste, asasinarea lui Nicolae Iorga, rebeliunea legionară reprimată de armată, concentrarea întregii puteri de către Ion Antonescu (devenit Conducător, după modelul lui Hitler şi Mussolini), intrarea în război, alături de „Axă" împotriva U.R.S.S., întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste, eliberarea întregii Transilvanii, dominaţia puterii sovietice, soldată într-o primă fază cu instaurarea guvernului prezidat de Petru Groza, plus alte evenimente ce se petrec sub ochii tânărului monarh, devenit prin forţa împrejurărilor o simplă marionetă.

Proza Mişcării literare

Pentru mai toţi, suveranul rămăsese acelaşi copil frumos, cu al cărui chip bucălaş ne obişnuiserăm de pe vremea monezilor gălbui de cinci lei sau alb-cenuşii de mai târziu, cu valoare ridicată de 100, ori de argint, de 200, cu inscripţia „Mihai I, Regele Românilor". Pe când eram la şcoala primară, îl văzusem la stadionul A.N.E.F. din Cotroceni: el la tribună lângă Măria Sa taică-su – străjerul numărul 1 al ţării, venit ca şi noi în pantaloni scurţi, curea cu cataramă şmecheroasă, cămaşă albă cu fireturi, bască albă cu insignă aplicată, cravată albastră şi

fluier la gât să-i sărbătorim ziua urcării pe tron –, noi în arenă, ţopăind în ritmul fanfarei, contra o chiflă şi două bucăţi de zahăr. Să tot îţi iubeşti suveranul, ţara şi drapelul. Eu aveam un motiv în plus s-o îndrăgesc: bătut de-atâta soare în cap, leşinasem de-a binelea în faţa majestăţilor prezente, motiv pentru care am fost scutit de viitoare corvezi. Bucurie de scurtă durată, deoarece când scapi de una, dai de alta, la propriu şi la figurat. Pe scurt: am fost selectat în corul liceului. Trierea era simplă: regretatul profesor Marcel Botez – aflat într-o enciclopedie ca fondator, încă din 1919, al societăţii şi formaţiei corale „Cântarea României", decedată în 1947, pentru a înflori peste ani sub falduri mărețe –, ne pusese pe fiecare în parte să zicem o frază muzicală, pentru a-şi alege combatanţii. Invidiind colegii respinşi, m-a dus mintea să-mi pocesc intonarea, pentru ca după primul verset, „Trăiască Regele", să mă şi pomenesc c-o palmă peste obraz, explicată succint: „Nu te ismeni, podoabă: bun de partea doua!" Verdict stupid ce mă condamna să cânt „alto" câţiva ani. Ca şi-n restul vieţii: nici piţigăit, ca să concurez cu muierile, nici bas, să rostesc vorbele cu greutate, fie şi uşurele. Purtat de cântec, am ajuns cu Marcel Botez şi la Radio, cu o suită de piese ce mă aducea în faţă chiar şi solo. Numai că şi-acolo aveam s-o zbârcesc, rostind, în loc de: „micul toboşar", „micul gogoşar", de unde şi povara unei alte porecle.

Pe suveran aveam să-l văd de aproape prin 1947, într-o vacanţă petrecută la Predeal, fulgerând Şoseaua Naţională cu o maşină deloc arătoasă, dar dotată cu un motor straşnic, ce obliga escorta să-şi tragă sufletul, în încercarea de a nu pierde urma stăpânului. Adevărată cursă de automobile: joacă pentru rege, trudă pentru agenţii grămădiţi într-o singură maşină, nu ca azi, când sultanul are o suită pompoasă în avangardă şi ariergardă, cu girofaruri aprinse şi sirene de resort, başca o salvare la urma convoiului, în care padişahul poate fi tratat la nevoie de vreo altă dambla, intervenită pe parcurs. Recunoşteam maşina regelui de departe după capul unui câine-lup, scos pe fereastră în bătaia vântului. Odată mi-a fost dat să asist chiar la un adevărat număr de circ. Din partea opusă, venea agale un car cu fân, iar de pe drumul lăturalnic ce ducea spre poiana Joiţei se vârâse în goană o căruţă, blocând circulaţia. Mihai nu şi-a pierdut cumpătul: a făcut o manevră dibace, strecurându-se oblic printre atelaje pe două roate. După care a accelerat motorul, lăsând în urmă escorta care claxona cu disperare să se elibereze şoseaua.

Şi-acum, brusc, îl puseră pe butuci. În ziua „abdicării", o puzderie de patrule şi echipaje de intervenţii au împânzit preventiv străzile Capitalei, ca nimeni să nu clintească. Precauţie inutilă. Cel care ordonase arestarea lui Antonescu, declanşând întoarcerea armelor împotriva foştilor aliaţi germani, părăsea scena fără să se fi tras un singur glonţ. Vorbăria rămânea, totuşi, în floare, ridicând cârciuma lui Gică Grăbitu la rang de Academie:

– Fuse şi se duse!

– Pagubă-n ciuperci. Cu rege sau fără rege, ce ni-i scris, în frunte ni-e pus.

– E şi nu-i aşa. O ţară fără rege e ca o turmă fără măgar.

– Vrei să zici: fără cioban.

– Măgaru' are rostul lui. Ăsta era un mânz. Rege la optşpe ani, cu grija războiului, cu nemţi şi bolşevici pă cap, că n-o să-mi spui mata că dădea el dispoziţii cum să se conducă frontu'.

– Da' l-a dus mintea să-l bage pe Antonescu la ţuhaus.

– L-a băgat el?! L-au băgat mahării din jur, că nu ţi-o trece prin creier că i-a venit lui ideea schimbării macazului peste noapte. Şi-apoi ce i-a mers cu Antonescu, nu i-a mai ţinut cu Petru Groza, care roade mai departe.

– Drept să spun, eu l-am simpatizat mai mult pe ta-su. Mamă, ce mi le-a frecat ridichea ăstora care tot ne plimbau pe la vot! Care mai de care mai hoţ sau panglicar. Şi-apoi mi-a plăcut că, în loc să se pupe în bot cu ei, l-a tras sufletul spre muieri, ce mama dracului, c-avea şi de unde. Ăsta micu' tace şi cred că nu face, iar când vorbeşte zici c-are găluşti în gură.

Încetul cu încetul, cârciuma se umplu de clienţi, majoritatea mahmuri, veniţi să se trezească după noaptea revelionului. Cum prima zi a anului mai e şi-a sfântului Vasile, spiritele se încinseră şi datorită cănuţelor cu ţuică fiartă, îmblânzită de nea Gică cu un praf de zahăr, ca să-i mai ia din asprimea boabelor de piper, fără să se supere că toarnă din damigenuţa adusă de Vasile Giugiu, care nu se bucura atât de onomastica lui, cât de pronunţarea divorţului.

– Cu rege sau fără rege, pe mine tot Vasile mă chemă, dar cu el plecă şi başanchioara de pe

Colentina, de-ajunsei cu nunta la spital, arzo-ar focu' s-o ardă de mamută.

– Capu' face, capu' trage. Să fie cu noroc şi să ne inviţi iarăşi la nuntă.

– Aş! Cine se însoară odată, e omeneşte, numai că cine o face ş-a doua oară îşi merită soarta – se grăbi să-l apostrofeze Iancu tinichigiul, care cine ştie ce-avea pe suflet, că nimeni nu-l văzuse cu vreo altă nevastă decât cea ştiută.

N-apucă să-şi descarce sufletul că uşa crâşmei se deschise, trăgând după ea răsuflarea vifornitei de-afară. Îngheţat bocnă, se strecură înăuntru Herşcu Rudel.

– Să trăiască toată lumea. Vai di mini şi di mini, ci prăpăd îi pă stradă, zici că eşti în Siberia, nu alceva.

– Ia nu te mai plânge, jupâne, că voi aţi adus prăpădu' ăsta.

– Noi şi mutu' de la manutanţă, că de n-ar fi, nu s-ar povesti.

– Vezi că acu' schimb foaia. Nu-mă lua ca pe-o muhaia!

– Măi, Dane, mă, ci muhaia?! Tu eşti esenţa poporului nostru – dă-mi voie să mă consider şi eu român. Când eşti treaz, din „Herşculeţule dragă" nu mă scoţi, iar când iai o droşcă di ţuică, nu ştiu ci să-ntâmplă că ţi-aduci aminte mereu cum l-am omorât pe Isus Hristos.

– Şi nu-i aşa?

– Di unde vrai să ştiu? Am fost iu la locu' crimei? Ş-apoi ci ti bagi tu în treburi ovreieşti? Că doar şi Hristos o fost tăiat împrejur.

– Nu-ntinde coarda, boccegiule, că…

– Ci să nu-ntind? Dacă nu crezi, întreabă pe părintele Chirulescu, mai rabin decât toţi protopopii din mahala.

Absent până atunci în discuţii, profesorul Pavelescu, şi el ciupit de băutură, simţi nevoia să intervină. Poate şi din pricină că schimbările petrecute în ultimii ani le vedea în ceaţă. Nu o dată privind fotografiile noilor apostoli – Gheorgiu-Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu şi Vasile Luca – îl bătea gândul că din naţie majoritară, ajunseserăm minoritari. Mai ales de când muierea cu părul scurt şi cu vorbirea tăioasă, sacadată ca un satâr pus pe treabă, acaparase din umbră conducerea ţării, sprijinindu-se cu precădere pe consângeni cuibăriţi până atunci, ca şi ea, în staulul moscovit. Nu degeaba cu ea începea şi rostirea lozincii la modă: „Ana, Luca, Teo, Dej au băgat spaima-n burgheji!". Lui László Luka i se scrântea limba când vorbea româneşte, după cum lui Teohari i se mai atribuia şi numele de Burăh Tescovici, versiune postumă contestată de urmaşi, care susţin că doar soţia ar fi aparţinut etniei în cauză, în conformitate cu normele nescrise ale unui oportun mariaj pestriţ. (De va fi fost un criteriu de promovare în ierarhia de partid, lucru-i discutabil, de domeniul evidenţei rămânând însă căsătoriile unor fruntaşi comunişti, precum Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroş, Chivu Stoica şi a altora aflaţi în aceeaşi situaţie. Faptul că peste ani mulţi dintre ei aveau să divorţeze ar pleda în favoarea unui mai vechi oportunism.)

– Domnule Rudel, să-l lăsăm pe Iisus cu ovreii Lui. S-a ridicat demult la cer să ne mântuie de păcate. De curând plecă şi regele. Nu-i duc grija. Ca şi voi, are neamuri unde să tragă. Ce crezi însă că se va întâmpla cu noi de-acu în acolo? Ce-ţi spune nasul dumitale de vulpoi versat în haine vechi, acum când ne vârâm în haine noi?

– Ci să-mi spună? În primul rând, nu-mi place culoarea. Mata nu vezi? Toată lumea o primit pe cartelă paltoane de culoare gri. Ci mă intereseasă că-s noi? O armată de şubulani, care aşteaptă să li să pună tresele pe umăr. Aici-i aici! Cini li dă şi cu ci preţ?!

Întrebarea pluti fără răspuns. Noroc cu nevasta cârciumarului care veni cu o nouă şarjă de chiftele, după ce Puiu, băiatul lor, împărţise în prealabil farfurii muşteriilor, câte patru la fiecare masă, iar acum avea grija coşuleţelor cu pâine, niciodată pusă la socoteală. Cândva, era treaba lui Jenică, fratele lui mai mare, numai că acesta, murind de tuberculoză, îi lăsase întreaga povară. Un lighean de chiftele dispăru cât a-i clipi, obligându-l pe nea Gică să urce şi să coboare în pivniţă pentru umplerea carafelor de vin, după abandonarea ţuicii. „Repetir, repetir, madam Petrescu", se auzea din când în când de la mesele clienţilor, ce înfulecau pe nemestecate, fugărind din urmă dumicatele cu vinul de Drăgăşani.

Mai pus pe limbariţă era Dan. Venise şi el îngheţat de pe stradă, iar graba de-a se dezmorţi cu olecuţă de ţuică îl matoli uşurel şi dădea ghes.

– O încurcaşi, Herşcule, cu plecarea regelui. Vine democraţia populară cu garderobă nouă… Acu să te văz, pişicherule! Cui îi mai vinzi tu zdrenţele? Că scrie rău pentru golani!

– Vai di mini, vai di mini! Ci mare client am pierdut în rege şi ci pericol mă pândeşte: să nu-mi desfac valiza la palatul regal! Măi să fie, măi să fie! Tu, gogoşarule, ascultă-mă pi mini: vănzarea ca vănzarea – dacă nu curge, pică –, dar de cumpărat precis voi avea di unde nu ti aştepţi. Nu doar de la buieri, ci şi de la un pârlit ca tine, care nici nu ştie ci-l aşteaptă. Pentru că democraţia populară de care vurbeşti – dacă o iei aşa, litera cu literă, ca la cuvinte-ncrucişete – conţine în însăşi expresia ei instrumentul şi rezultatul întregii revoluţii. Silabiseşte bine ş-ai să devii ghizeţel, cum zice ovreiul. Ci ti zgâieşti la mini? Repetă-n gănd cuvântul: „populară” ş-ai să dai pi la mijloc de ci au mai toţi bărbaţii şi, di ci nu?, cu ci-o să ti-alegi pănă la urmă, mărite gogoşar. Asta dacă ţie nu ţi s-o fi veştejit, de-i duci doru’ în mod democrat. Aici vrai s-ajungi? Nu-i rău, că mai populară decăt dânsa nici nu există.

De nu l-ar fi apostrofat cu „gogoşarule”, cu siguranţă că Vasile Dan, ar fi profitat de ocazia aceleiaşi onomastici – în fond era şi ziua lui – pentru a-l porcăi pe Rudel. Deşi băut, mormăi ce mormăi în barbă şi curmă discuţia cu un cântec de pahar, rostit agale, bătând tactul cu două degete pe marginea mesei. N-avea rost să răscolească morţii, deşi „secretul“ lui îl cunoşteau toţi. Se înrolase printre primii membri ai celulei comuniste din cartier, cu sediul într-un blocşor de pe strada Episcopul Radu, în apropierea de Ardeleni. Departe de el gândul să se înscrie, dar se lăsase ademenit de propunerea vecinului Otto Cazacu, care, înainte de a-i face propunerea, îl întrebă într-o zi, tam-nisam, fără nicio explicaţie:

– Ascultă, Dane! Ia spune-mi drept, cam ce câini întărâtai pe la legionari?

– Eu la legionari? Pe mama din groapă că n-am fost cu ei.

– Adică mă faci prost?! Ca şi cum nu stăm în aceeaşi curte, n-am folosit aceeaşi sârmă de rufe, nu ţi-am văzut cămaşa verde la uscat, că de umblat cu ea o dădeai doar ovreilor s-o poarte de Purim. Fiţi-ar diagonala dracului, că nu ţi-o atârnai, bă, pe pielea goală…

– Grecule, nu zic că n-am purtat-o, dar să-mi sară ochii din cap, să n-apuc să văz ziua de mâine, de-am fost înscris la ei, dacă m-a văzut careva pe la adunările lor, mai ales când auzisem că te bat cu cureaua la cur, de faţă cu toţi, să te lepezi de Satana.

De minţit nu minţea, ceea ce îl făcu să se spovedească ca la popă. Totul i se trăgea de la Ilona, o altă vecină din curte, strungăriţă la fabrica ACTA de pe Câmpului. Unguroaica, până să se fi încurcat cu Nae Bujoreanu, îşi schimba bărbaţii mai abitir decât chiloţii. Naiba ştie de unde îi lua, numai că, după câteva pahare şprinţare, băute în faţa singurei uşi ce-o despărţea de curte, se retrăgea ca melcul în cochilie şi oferea mereu acelaşi spectacol în urlete, ce ne făcea pe toţi copiii să ne turcim în faţa odăii sale, s-auzim cum geme şi ţipă, ca muşcată de şarpe: „Pinje, pinje, pinje!”. Ce era de împins, nu pricepeam defel, dar, deranjaţi de încetarea comenzii, ne-apucam cu toţi să vociferăm în cor la uşa ei: „Pinje, pinje, pinje”, până când nebuna se repezea afară, aruncând după noi cu ce-avea la îndemână. Ei bine, cu toate insistenţele lui, Dan n-apucase să împingă şi el la vagonet. Cum, între altele, la magazinul unde era angajat se vindeau şi cămăşi verzi cu diagonalele de resort, fu de-a dreptul încântat când patronul, un macedonean cu-n cap cât o baniţă, îl înzestră c-o jumătate de uniformă, la care urma să i se mai alăture o pereche de nădragi negri.

– S-o porţi cu cinste, Vasilică, şi să te apropie de vlăstarele ţării, singurele suflete curate care mai pot scăpa ţara românească de năpârci.

Lui Cazacu nu-i povesti c-atunci s-a repezit să-i pupe mâna d-lui Caragheorghe – nedumerit de supuşenia lui blegoasă – şi nici de burzuluiala acestuia:

– Ho, ce te apucă? Învaţă să fi demn, adevărat camarad, cu înţelepciunea celui ce se ştie egal în drepturi, că n-om fi blestemaţi să rămânem orbi şi surzi la suferinţele oamenilor, cu grumazul aplecat în faţa trădătorilor de neam.

La drept vorbind, nici acum – după ce participase la mai toate şedinţele de partid – nu vedea mare deosebire între legionari şi comunişti. Observase de la început, de când băgă de seamă că în loc de „camarade” se spunea mai peste tot: „tovarăşe”. Unde-i diferenţa? Cât priveşte lupta împotriva asupritorilor, limbajul nu era diferit, şi unii şi alţii având ca scop fericirea celor mulţi. La întruniri nu lua cuvântul, dar în fiecare lună era lăudat c-a făcut noi adeziuni. Într-adevăr, nu pleca de-acasă niciodată fără să se asigure c-are în buzunar câteva formulare, o simplă foaie cu puţine date

personale, plus numele a doi tovarăşi ce-i recomandau primirea. Mereu aceiaşi: el şi Otto Cazacu, ultimul prea ocupat cu mici afaceri de misit, ca să-şi găsească timp de o atare corvoadă. Sau, cum îi plăcea să zică la un şnaps: „Mă Dane! Noi ne completăm de minune: teoria nu face doi bani fără practică, dar nici invers, când alergi cu picioarele fără schepsis. Hai noroc şi să îmbătrânim sănătoşi!“ După care nu uita niciodată să adauge: „Şi fii mai departe cu ochii pe maimuță!“

La ce maimuță se referea, nici până azi nu ştie, dar îi era ruşine să întrebe, să nu-l creadă prost. În rest, trecea neobservat. Nimeni nu se lua de el, nici dânsul de careva. Doar Herşcu îl mai lua peste picior, când pe Dan îl lua gura pe dinainte, apropo de evrei.

– Bini-ar fi să taci, gogoşarule: ieri verde, azi roşu.

– Vezi să nu fie şi invers!

– Tot ci si poate, că nici Hitler n-o vinit din senin, numa' c-atunci om fi oale şi ulcele. Important îi să ni ferească Dumnezeu di mizerie, singura care ridică rahatu' la suprafață.

Cum discuția alunecă iarăşi pe vechiul făgaş, profesorul Pavelescu simți nevoia să-şi reia vorba:

– Şi ți se pare c-o pornirăm pe drumul fericirii?

– Di undi vrai să ştiu?! Nu sunt Mafalda. Sigur îi c-am plecat în marş cu stăngul. Nu mă refer la politică, vai di mini, că nu-s în branşă. Numai că ziua bună să cunoaşte di dimineață. Ia zi-mi mata cu ci s-a recomandat noul regim?... Aşa, cu civa mai important! Ai să spui: „cu stabilizarea”, schimbănd la fiecare individ o sumă maximă de trei milioane, contra o sută di lei, indiferent dacă unii au vinit la comisie cu saci de bancnote şi alții cu cățiva păduchi.

– Vax!

– Eu nu zic altfel, numai că, iată: au trecut aproape cinci luni şi nu s-a schimbat nimicuța. Săracul tot sărac a rămas. Ci mă încălzeşte că s-o scuturat punga bogatului – di la care, să fim serioşi, mai împrumutam un gologan, mai vedeai o danie –, dacă văntul continuă să fluiere prin buzunarul miu? Repet întrebarea: cu ci s-a recomandat noul regim, cu ci s-a lansat pe piață? Hai spune c-ascult!

Cum toți se uitau ca vițelul la poarta nouă, neştiind ce vrea evreul de la ei, aşteptară să vorbească tot Herşcu, căruia îi mergea gura ca o moară, de i se răcise demult țuica fiartă, în care mai mult îşi muia buzele, decât să soarbă..

– Am să vă amintesc tot iu: cu desființarea caselor de toleranță. Da, da, nu rădeți că nu-i de glumă. Adevărată catastrofă națională, care riscă să transforme țara într-un mare burdel. Dintre toate vietățile pământului, sula – despre care fu vorba – este cel mai periculos animal, o fiară pe care n-o poți înlănțui cu forța, di la comuna primitivă pănă-n ziua di azi. Fără toleranță, n-ai cum s-o ții în mănă.

– Ba ai s-o ții, Herşcule, că n-ai încotro.

– Asta să fie grija ta.. Mai bine găndeşte-te la tine, pițigoiule. Ti certai cu nevasta? Să fie sănătoasă; fugeai la dame, nu la tribunal. Bini să am dacă ti mint: di-aş fi tănăr, avucat m-aş face ş-aş trăi doar din divorțuri. Măine-poimăine fi-tu împlineşte o vărstă; ci-o să facă? Dă iama-n colege, în muieri măritate, ori se serveşte singur? Practic, s-o dat drumul la violuri, la ci vrai şi ci nu vrai.

– Herşcule, nu duce tu grija curvelor, că meseria-i de aur, nu dispare peste noapte, cu tot tacâmul ei: de sus în jos, pe din față, pe din dos, Doamne cât e de frumos!

– Eu nu ti contrazic, da' nici tu să uiți că dac-un singur soldat îi garnisit cu păduchi, întregul pluton să scarpină, din zori pănă-n noapte, tot de sus pănă jos, absolut nesănătos. Na, ți-o zic şi eu în poezie, ți-o zic cu dor, ca s-o ții minte uşor. Profesia asta futăcioasă – alminteri anevoioasă, căci presupune mai mult decăt cere Biblia: să trăieşti din sudoarea frunții, nu şi din altă parte –, era supravegheată. Să ni ferească Dumnezeu cănd cuplăraiul ăsta va deborda care încotro, într-o curvăsărie generală, ca o molimă.

Herşcu Rudel ştia ce zice. Mai puțin că lucrătoarele în cauză aveau să fie oarecum reciclate, după prestarea unor rapide cursuri de croitorie. La începutul lui 1949, începuse la Bucureşti construirea unei mari fabrici de confecții (APACA), care îşi va deschide porțile după 1 mai al aceluiaşi an. Ce tivuri aveau să mai tragă fetele după terminarea programului de lucru, ținea strict de vrerea lor, ca la banul Ghica, pe bani sau pe ochi frumoşi. Oricum, noua carte de muncă le scutea de grija săptămânală a vreunui control medical, în comparație cu vechile condicuțe, mai riguroase în privința obligațiilor. La ieşirea din schimb, clienții continuau să le aştepte la poarta fabricii,

ochii fugind adesea şi pe de lături, ceea ce comporta riscul de a te alege şi c-o geantă în cap, de la vreo croitoreasă neconvertită.

– Măi Rudel – sau mai bine Ştrudel, că tot v-aţi schimbat numele – se băgă în discuţie domnul Alexandescu, frizerul de pe Dragoş Vodă. Lasă păduchii… Ca să pricep unde baţi, spune-mi tu, ca ovrei cinstit ce te afli: de fapt cu cine ţii? Eşti regalist, comunist, ţărănist sau liberal?

– Dacă zici că-s cinstit, am să-ţi spun. Înainte de a fi orice, ovreiu-i ovrei. Pi deasupra, ori pi didisubt, ovreiul poate fi orice; el n-o ţine însă langa de florile mărului, cu nimeni şi cu nimic. El nu face altceva decât să se **adapteze** continuu. Ai reţinut accentul?! Aşa o rezistat cinci mii de ani, alminteri îl lua dracu'. Eşti mulţumit?

La drept vorbind, de voie sau de nevoie, mai toţi ne aflam într-un proces de adaptare, horă îndrăcită, jucată sinistru în spatele Armatei Roşii, fixată în centrul Europei. Paradoxal, supunerea şi răzvrătirea erau forme de interpretare ale aceluiaşi scenariu, scris şi parafat de triumviratul ruso-americano-englez.

Ce mai conta cu ce începuse construirea democraţiei populare, câtă vreme predicţia lui Herşcu se împlinea cu fiecare act de guvernare, după adoptarea noii Constituţii din primăvara lui 1948?! Mulţi dintre noi deveniserăm mai republicani decât Leonida lui Caragiale, volintiri în numele generaţiei de sacrificiu, declarată ca atare pentru fericirea urmaşilor. Tichia noastră de mărgăritar, că-n rest ne procopsiserăm.

Negustorimea Oborului, clasă mijlocie, n-a perceput şocul naţionalizării băncilor, marilor uzine, după cum n-o cutremurase nici luarea moşiilor şi împărţirea pământului. Cu atât mai puţin pălmaşii, pomeniţi peste noapte cu vile la munte şi la mare, confiscate şi date în folosinţa întreprinderilor şi instituţiilor pentru concedii şi excursii. În plus, un costum, un palton, o pereche de pantofi sau de bocanci, căpătaţi pe cartelă, păreau să le împlinească nevoile imediate, fără să-i deranjeze norul colectivist al uniformizării. Pentru omul de rând, o zicală biblică fusese răsturnată: Domnul a luat, Domnul a dat, fie numele Domnului binecuvântat!

Nu acelaşi lucru se petrecuse cu bănăretul. Pe comercianţi, stabilizarea îi lovise din plin. Rămăseseră cu mulţi bani lichizi. Din ei, puteau schimba prea puţin, de unde târgul din spatele cortinei, cu cei care n-aveau nici măcar suma stabilită de lege. Se împărţeau bani în stânga şi dreapta, cu tocmeala: „Îţi dau, îmi dai: jumi-juma”.[2]

În toate afacerile serioase, moneda-forte rămânea: „cocoşelul”, ban de aur, cu chipul lui Napoleon, având la data emisiei valoarea a 20 de franci. Clandestin, pe piaţă mai circula o monedă similară, bătută după război în România, cu aceeaşi putere. Bine pentru cei care aveau cocoşei la sarsana, dar şi mai bine când lipseau la percheziţii. Nu de alta, dar rostogolindu-se dintr-un buzunar într-altul, nu totdeauna se aflau la posesori, ci şi-n memoria turnătorilor de serviciu sau voluntari, mânaţi mereu de acelaşi impuls patriotic: „Să se sature, 'tui mama lui, că eu n-am niciunul!” Negustor cinstit, tata îşi depusese agoniseala într-o casetă de valori la Banca Naţională, aşa că la naţionalizare oftase o dată şi bine, fără să poarte de-atunci povara vreunui aur dosit. Doar uneori, când grijile îl încolţeau, mai da vina pe bătrânul Sarchisian, tatăl lui Ionel Roşu. La bancă, scorţos, armeanul nu-şi scotea nasul din hârtii, dar ca vecin de cartier se dovedea sociabil:

– Trăim vremuri grele, nea Gheorghiţă! Se schimbă calimera de la o zi la alta. Banul trebuie ocrotit, nu lăsat de izbelişte, mai ales când inflaţia îl devalorizează de la o zi la alta. Când pleci la piaţă cu milioane de lei în buzunar, te aştepţi ca mâine-poimâine să nu-i poţi socoti. Trebuie băgaţi în ceva durabil.

– În ce, domnu' Sarchisian? Că până mai ieri îi băgai în pământ, că ţărâna nu intră la apă, dar acum cu cât ai mai mult, cu atât eşti luat la ochi.

– De pământ vom avea oricum parte; ne-ajung doi metri. Nu-i o soluţie. Mă uit însă la Segal, arendaşul podgoriilor lui Bădărău. Tot ce câştigă bagă în pietre preţioase şi-n aur. „Cu câteva pietricele, pitite în dublura curelei de la pantaloni, treci liniştit mări şi oceane, fără teama hoţilor şi-a vămilor. Banu-i ochiul dracului şi bancnotele se-aprind la prima scăpărare de chibrit!“ spunea celor apropiaţi.

Pe podgorean tata îl ştia încă de pe vremuri bune, când ieşeanul poposea la „Trocadero“, mânat de aceleaşi interese comerciale. I-l prezentase un negustor de cereale din Galaţi, pe nume Moglescu. Din pălăvrăgelile lor, mai interesantă era povestea rostită de Segal

despre o doamnă, care-i căzuse cu tronc la inimă:

– Timp de pierdut n-aveam, iar dorința mi-era atât de mare încât, înainte de a o tenta cu ceva, trebuia s-o asigur de discreție, că voi dispărea pentru totdeauna din lumea ei. Asta pentru că mai toate femeile cochetează în vis cu aceeaşi ispită, numai că, de cele mai multe ori, gândul li se destramă la lumina realității. Ca să le înțelegi răzvrătirea, nevoia evadării din colivia căsniciei, ar trebui să le vezi cât de lejer se întind în sălile de masaj, unde, despuiate, se lasă frământate de mâinile orbilor. Din aproape în aproape, aflasem că-i măritată c-un funcționar oarecare, iar vestimentația, deşi îngrijită, îi definea statutul financiar. De undeva trebuia să încep ca s-ajung la potou. I-am spus că regret enorm plecarea definitivă din România şi că mi-ar face plăcere să-i cumpăr ceva, oricât de scump, care să mă apropie de dânsa. Cu siguranță că ochii mă trădau, pentru că răspunsul a venit mai repede decât m-aşteptam: „Aproape? Cât mai aproape? Atunci ia-mi o rochie cu 12 nasturi de aur!“. Cum mă ardeau tălpile, m-am şi grăbit să-i dau cât pentru zece rochii, ca şi cum ne-am fi aflat la o partidă de poker, în care fiecare plusa, fără să-şi trădeze cartea. Văzând hârtiile albastre de-o mie, câteva clipe a şovăit să le ia, dar în cele din urmă le-a strecurat în poşetă, cu obrajii înroşiți şi cu ochii în jos. De nasturi, urma să mă ocup a doua zi, după ce-şi va fi ales rochia pe măsură. Necazul era că revederea avea să fie într-o sâmbătă, când magazinele de bijuterii erau închise. Atunci mi-a venit ideea să folosesc 12 cocoşei, pe care i-am găurit c-un cui, în aşa fel încât o muiere să-i poată ataşa pe rochie, lăsând câte-un picioruş mai lung la cheutoare.

Cum cei din jur doreau să afle ce-a urmat, m-am ridicat de la masă – ca şi cum simțisem nevoia pisoarului –, fără ca tata să mă mai trimită pe-afară să văd dacă plouă. La întoarcere, am apucat doar sfârşitul poveştii:

– Cum să nu doresc s-o revăd?! Doamne, Dumnezeule!... Când cu greu ni s-au încrucişat paşii, nici n-a catadicsit să se uite la mine, darmite să m-asculte. A bombănit mai mult pentru dânsa: „M-ai mințit ca un ordinar! Spuneai că dispari, că te duci aiurea, cerşetorule!“

Cine-a dat şi cine-a primit, ar fi de cântărit. Mă gândesc, totuşi, că de bine de rău, Ştrulică Segal s-a ales cu ceva. Lasă că isprava îi rămânea pururi în minte, să-i legene bătrânețea. În schimb tata, pentru cocoşeii din casetă, s-a ales doar c-un bon de la bancă, ş-ăla rătăcit, căci astăzi, când țiganii s-au prezentat in corpore să-şi ia salbele confiscate, mie mi-a rămas să număr stelele de pe cer.

„Cine are o să mai aibă!" se încurajau adesea negustorii între ei şi fiecare încerca s-o ameţească într-un fel sau altul, să nu stea degeaba. Nu mai departe, tata se întovărăşi cu un Tacorian, de pe Romană – ce ținuse până atunci un magazin de electrice – şi cumpărară o camionetă „Ford“, cam chinuită, în stare, totuşi, să transporte greutăți până-n trei tone. Partenerul ştia să conducă maşina, încă de pe vremea când avusese un „Ford“ „cu mustăți“. I se spunea aşa că accelerația era plasată în centrul volanului, precum două ace de ceasornic. Tata robotea ca ajutor de şofer, dirijând încărcarea şi descărcarea camionetei, de regulă dărămături de la bombardamente, dovedindu-se util şi la împinsul ei, când se încăpățâna să nu plece la automat. Munceau de dimineața până seara, câştigând binişor. În plus, înscriindu-se în Federația Generală a Meseriaşilor din R.P.R. – cu carnețel roşu în buzunar, care le atesta profesiunea de „cărăuşi“, cu plata cotizației la zi –, o zbugheau din câmpul minat al luptei de clasă, unde niciodată n-aveai siguranța că nu se trage şi din spate. Din banii economisiți, mai cumpărau câte un cocoşel, că nu se ştia ce zile vor veni. Schimbul de monedă îl făcea Tacorian la un conațional de pe Calea Moşilor, fotograf, cu atelier situat între stațiile de tramvai Făinari şi Ardeleni. În curtea lui – lungă cât o zi de post, că dădea tocmai în Episcopul Radu –, se strângeau armenii cu magazine de pielărie şi jucau barbut pe sume mari, fumând şi bând cafele întruna, din căni răsfățate cu rom sau coniac, urmate de baclavale sau trigoane aduse calde de la cofetăria fraților Dima, lipită de curtea amintită. Babaroase se jucau şi la „Violeta“, cafeneaua de lângă cinematograful „Splendid“, pe-o masă de biliard, unde patronul se cocoța pe şezut, luând caniotă câte 10% după fiecare mână. Se juca la vedere, după cum tot acolo mişunau şuții de pe tramvaie, care se plimbau lejer printre mesele cu table, dispuşi să-ți vândă o „capsă“ sau vreo „moară“, ceea ce în argoul lor se traducea prin „stilou“ sau „ceas“. Când „moara“ se anunța a fi

„roşie“, era clar că băiatul prăduise un ceas de aur.

Visling, comisarul-şef al circumscripţiei a 5-a de poliţie, cu sediul pe Episcopul Radu, era la curent cu ce se întâmpla acolo. Mai mult decât atât: făcuse pact cu „meseriaşii“, favorabil ambelor părţi. Îi convocase pe vreo douăzeci la secţie, nu cu vreun înscris, ci printr-un agent ce se vântura la rându-i prin cafenea:

– Băieţi, ne ştim, fără să ne cunoaştem. Amor de la distanţă, în favoarea voastră: eu nu pot trăi fără personulităţile voastre, ia voi aţi fi bucuroşi să nu exist. Buuuun! Nu mă supăr şi vă înţeleg: trăim vremuri grele şi fiecare trebuie să mănânce-o pâine. Mai albă sau mai neagră, în funcţie de zulă şi capacitate. Băgaţi însă la deblă: eu nu iau nimănui bulca de la gura; aud şi văd doar ce vreau. În principiu, nu mă interesează micile găinării că, dacă le iau în serios, pierd găurile mari. V-aţi cuibărit la „Violeta“: cafea-cafea, băuturică-băuturică, biliard-biliard, cu tacuri rupte la caft, table-table, bune şi ele la şucăr, barbut-barbut, uneori cu babaroase plumbuite, cărţi de joc curate sau măsluite, piaţă liberă cu lucruri manglite, cămătăreală-cămătăreală, gagici-gagici, bune să-ţi mai treacă de urât pe canapeaua orbului din fundul curţii, peşti ca-n acvariu, gata să-ţi plaseze-o prospătură, cu sculament şi gândăcei în acelaşi preţ, căldurică iarna, umbră vara, trai pe vătrai; nu moare nimeni de foame, că băieţii te mai ajută la nevoie cu-n covrig şi c-o ţigară, mai ales când te întorci de la pârnaie, başca agenţi de poliţie care mizează şi ei pe-o mână sau alta, fără să guiţe. Să tot zaci aici până la pensie, când ieşi din meserie cu picioarele-nainte. Buuuuun! Aţi avut vreo dandana cu mine, vreo neînţelegere?

– Nuuu!

– V-am cerut eu ceva să nu văd, să n-aud?

– Nuuu!

– Ei bine, tăticu’, acum vă cer. De azi aveţi de ales: ori căcă, ori căcă! Una din două!

Şi cum toţi holbară ochii la comandant fără să priceapă nimic, luă după birou o nuia lungă şi se întoarse spre peretele din spate, pe care era întinsă harta oraşului. Plimbă apoi băţul pe margini, mângâind liniile de centură ale Capitalei, cu toate comunele suburbane!

– Uitaţi-vă şi voi ce mândreţe de oraş. Rupi o pereche de pingele, dacă te-ai încumeta să-i baţi uliţele. O zi nu-ţi ajunge să-l calci nici pe bicicletă. Şi-uite ce mică-i circa 5-a, pe ditamai hartă: cât un puişor de găină. Facem o înţelegere: pe mine nu mă interesează unde „lucraţi“ în Bucureşti – sau în afara lui, în ţară sau Europa –, dar am pretenţia ca în mahalaua noastră să fiţi lorzi, curaţi ca lacrima. Asta-i prima condiţie. A doua: să nu operaţi pe liniile de tramvai 1 şi 11, de pe Calea Moşilor, 17, de pe Viitor, ori pe autobuzul 44. Atenţie! Pe tot circuitul lor, fiindcă, oricum, chiar dacă operaţi pe traseul Sfântul Gheorghe-Colentina-Andronache, ori Tei-Viitorului, reclamaţiile se sparg şi-n capul meu, că omu’ nu ştie între ce staţii i s-a desumflat buzunarul. Respectaţi pactu’, e bine. De nu, închid cafeneaua şi pun binoclu’ pe voi. Înţeles?

– Da, don comisar, se grăbi să răspundă Dorel Dârlă, o huidumă de om, care, zicea lumea, în tinereţe ar fi rezistat şase runde-n ring cu Moţi Spacov, unul din greii vestiţi ai boxului interbelic.

Nu ştiu de ce i se mai spunea şi Jidanu, dacă era sau nu evreu, cert e că nimeni nu sufla o vorbă-n faţa lui. Cu pumnii stingea orice scandal, fără ca vreunul dintre certăreţi să cuteze a-l atinge c-un deget. În cafenea era recunoscut ca mâna de fier a patronului, îndeosebi la jocurile de noroc, unde nu admitea şmecherii între ai casei. Trăia între hoţi, dar nu-i urma în fără de legi. Zece poliţişti nu făceau în ochii lor mai mult ca Dorel. Aşa se şi explică de ce, la urmă, comisarul Visling socoti de cuviinţă ca lui să-i înmâneze lista străzilor cuprinse în perimetrul circumscripţiei, s-o cerceteze şi s-o întipărească în mintea clienţilor. Nu se despărţi însă de interlopi, înainte de a le atrage atenţia:

– Era să uit: nu vă mai daţi poliţişti că vă sparg!

– Noi poliţişti?

– Da, da! Agenţi de moravuri. Doi dintre voi aţi intrat la „măicuţe“, pe Vaselor, jos, la subsol, vizavi de plăcintărie, unde lucrează două paraşute: o blondă şi-o brunetă. Băieţii s-au pus pe treabă, fără sfanţ în buzunar, până când, sanchi, a venit peste voi „poliţia“, alţi derbedei, care s-au recomandat de la uşă c-o monedă austriacă. Unul dintre „clienţi“ a pretins să se legitimeze, şi s-a dus să „verifice“ personal cine ştie ce abonament de tramvai i s-a arătat. Ghemuite de frică, proastele au înghiţit găluşca, mulţumite că v-aţi dat prieteni de demult. Le-aţi mâncat şi băut tot ce-aveau în răcitor, după care

„prietenii“ s-au cărat şi-au rămas „agenţii“. Vreţi şi nume?

Dintre toate anchetele, pe comandantul secţiei de poliţie îl interesa doar aurul şi cocotele de lux, nicidecum femeia-taxi, accesibilă la doi mici şi-o sticlă de vin. Dama de cârciumă era deliciul unui subcomisar, Eugen Mision, o mortăciune care, cândva, va fi fost şi el bărbat, dar acum se mototolise la faţă precum scopiţii. Când îi dibuia meteahna, se infiltra mieros c-o şampanie în „altarul“ ei, la o vorbă şi-o ţigară, pentru ca, pilită, s-o aşeze de-a buşilea pe covor, s-o admire goală de departe, – chipurile, ca pe-o leoaică – dacă de aproape tot n-avea rost. Apoi, după ce-i da ocolul, şuierând ca şarpele la ugerul vacii, îi repezea un picior în fund, cu grija ca şpiţul pantofului s-ajungă la destinaţie. Urletul femeii era acoperit de ţipătul scapetului, ce-şi declara victorios misia de poliţai. O singură dată o femeie le răzbunase pe toate, când, la plecarea sticletului, a răsturnat pe el o oală de noapte, după ce dosise ce era de ascuns, din lipsa canalizării.

Nu! Visling era un poliţist rafinat. Pentru el, femeia şi aurul aveau aceeaşi valoare, mai ales când erau puse pe talerele aceluiaşi cântar. O damă de lux îl introducea în sfere necontrolabile, nu în forfota cârciumii, fiind o ureche şi-un ochi bine infiltrat. După cum o simplă monedă de aur, rostogolită-n întuneric, te putea duce la un tezaur. Ştia să cultive relaţii cu toţi care, prin poziţia lor, cvasi-verticală sau orizontală, îi puteau fi de folos. Din pricina asta o bulibaşă sau o femeie frumoasă intra în cabinetul lui ca-n propria lor casă, sub aura serviciilor reciproce.

Când Tacorian veni cu ştirea că Asadur a fost arestat, mulţi oboreni au amuţit. Cine nu schimbase la el cocoşei? Mai mult decât sigur că pe drumul întunecat al banilor armeanul nu era decât o haltă. Se zvonea că la percheziţie fuseseră găsite vreo 40 de monezi. Prea multe pentru buzunarul lui, prea puţini pentru poliţie, care spera s-ajungă la o teşcherea mai mare.

Pentru Visling, ancheta era un adevărat spectacol, el asumându-şi regia, în cele mai mici detalii, cu grija de a urca pe scenă în ultimul act. Şapte zile l-au ţinut pe Asadur la răcoare, fără să-l întrebe de mamă, de tată, de nevastă şi copii, de bani şi fotografii. Stătea izolat într-o firidă a pivniţei, în care abia intrase un pat de campanie, acoperit c-o saltea de paie, şi-un hârdău. Un bec murdar risipea o lumină galbenă, numai că se aprindea şi se stingea fără nicio noima. Uneori lumina se întrerupea ore în şir, alteori scăpăra enervant la intervale de minute. Amărâtul ajunsese la concluzia că-i o defecţiune tehnică, fără să-i treacă prin minte că-i o şicanare deliberată, menită să-l scoată din ţâţâni. Prin vizeta unei uşi de metal, i se dădea aceeaşi pâine drămuită, niciodată de aceeaşi mărime, de asemenea apă, „meniu“ variat cu boabe de porumb fiert sau, dimineaţa, c-o zeamă neagră, vâscoasă, pe post de cafea. După ea îşi număra zilele petrecute în subsolul circumscripţiei, că altminteri n-avea nici un reper temporal. Din acelaşi beci, dar mai departe de celula lui, se auzeau zgomote înfundate de lovituri şi ţipetele unui schingiuit. Prăpăditul urla atât de tare, încât „meseriaşii“ simţiră nevoia să folosească un difuzor, dat la maximum, aşa că fotograful abia mai putea desluşi zbierătele nefericitului. Târziu, după oprirea muzicii, i se desluşeau doar gemetele, implorându-şi mama şi pe Dumnezeu să-l ajute.

Asadur se minuna cum toţi armenii lui nu izbutiseră să-l elibereze, când el însuşi intervenise la Agopian de pe Dragoş Vodă să scoată din beci pe un ţigan care furase din casa unui blănar – Bărbulescu, de pe Mihai Bravu – două salbe cu 24 de icusari şi mahmudele, după ce tot el i le vânduse. Adevărat că monezile, ca şi ducaţii austrieci, aveau circulaţie legală, dar – la urma-urmelor –, tot de aur erau. Important e că-n final toată lumea a fost mulţumită, a rămas cu ceva: comisarul c-o salbă, omul lui Agopian cu alta, blănarul cu promisiunea comandantului că-i va face rost de una la fel – dar să i-o descrie perfect –, iar hoţul în libertate. Pace-pace, între-atâtea dobitoace.

Şi-acum: nimic. Nici măcar un pachet cu schimburi şi hârtie de şters la fund, c-ajunsese bietul om să rupă din izmene, să-şi procure o zdreanţă necesară. Drept e că, fără să afle, pe uşa din dos, veniseră doi prieteni la circă, dar răspunsul rămânea acelaşi:

– Noi am executat doar arestarea; mai departe nu ştim nimic.

– Cine l-a preluat?

– Parcă voi nu ştiţi?!

– Nu!

– Haidade! Atunci umblați mai departe! Oricum, anchetele cu aurul durează. Omul va scoate capul când vor intra alții în locul lui, că banul, ca şi curva, trece din mână-n mână, ca să nu-i zic altfel. Acum e în perioada de meditație, când trebuie să-şi amintească cât, când, şi de la cine are cocoşeii. Cât mai exact, ca, la rândul lor, cei care i-au vândut să-şi amintească de unde i-au cumpărat. Daraveră mare: pleci de la Bucureşti ş-ajungi la Oradea sau Ciorogârla; te desparți de un biet fotograf ş-ajungi la ditamai barosanul. E un fel de *perpetuum mobilae* – ca să mă exprim mai savant, c-am liceul la bază ş-am halit ceva istorie şi fizică – e un principiu care face ca materia s-alerge întruna de nebună, deopotrivă pentru civili şi polițişti. E clar?

Aici era nenorocirea: totul le era prea clar. Nu de istoria şi fizica inspectorului de poliție se temeau, ci de-o posibilă invitație la circă, „cu buletinul de populație, pentru relații".

Lui Asadur îi crescuse barba de ziceai că-i popă. Din izmene îi rămăseseră nişte franjuri, încât mai avea puțin şi rămânea doar cu elasticul pe burtă. La capătul răbdării, se adresă unui paznic:

– Dom'le dragă, pe mine m-au uitat de tot. Nu pricep ce se-ntâmplă. 'Nebunesc, nu altceva!

– Băiatu', habar n-am. Ba să-ți spun drept, ca individ, nici n-apari în registru' arestului. Ce-ți dau de mâncare mai ciugulesc de la alții, ca şi băieții din şchimb.

– Atunci fii bun şi întreabă şefu'.

– Eu nu întreb niciodată şefu'; el mă întreabă pe mine. Hai, gata!– după care trase vizeta.

Din când în când, vaietele anchetelor din beci continuau să se audă, mereu pe fond muzical, până într-o zi când, neobişnuit, se auziră două focuri de armă. Ele curmară şi muzica, după care nici un vaiet, nicio „maică-măiculiță", niciun „ajută-mă, Doamne".

Pe la prânz fotograful fu adus în biroul lui Visling, care tocmai se grăbea să plece.

– Ascultă, armene! De afacerea ta mă ocup eu. Din păcate, nu prea am timp şi mâine plec departe. După cum te văd, nici tu n-ai vreme s-aştepți. Scurt: îmi spui de unde ai cocoşeii şi zbori acasă. Declari azi, pleci azi, nu, mai amânăm zece zile pân' mă-ntorc. Nicio grabă, fiin'că până la urmă tot ne înțelegem. Deocamdată te las cu dânsul în birou; ai hârtie, creion, tot ce-ți trebuie, chiar şi țigări, să-ți aminteşti, bob cu bob, numele celor care te-au împins aici. Înțeles?

Asadur prevăzuse întrebarea asta şi clocise în minte tot felul de răspunsuri. Ştia perfect nu doar cine-i vânduse cocoşeii, dar şi pe cei vânturați în timp. Tot meditând la ce va spune, îi vedea pe cei care i se va cere să-i denunțe – prieteni buni, unii din copilărie, vecini şi cunoştințe din cartier, câțiva cu stare, majoritatea decăzuți –, le vedea nevestele şi copiii, mulți dintre ei trăind de pe urma unui singur salariu. Excludea posibilitatea trădării, dar în acelaşi timp îl îngrozea gândul că n-ar rezista la bătaie, inevitabilă în cazul refuzului de a colabora. Prin minte îi treceau pățaniile celor care gustaseră din dulceața instrumentărilor şi repeta aproape morbid replica lui Costel Cârnu, client vechi al codului penal:

– La poliție, singura scăpare e să-l iei pe „**nu**" în brațe şi s-o ții aşa până-ți dă drumul. Altfel calci pe bec. De bătut oricum te bat; degeaba îi spui de la început tot ce ştii, că de mardeală nu scapi: cu cât văd c-ai cedat, cu atât te bumbăcesc să afle mai mult. De regulă, prima labă-i groaznică; vine ca un trăsnet – fulger şi tunet la un loc –, cu rostul să te întrebi: „Doamne, dacă prima palmă m-a scos din țâțâni, ce m-aşteaptă mai departe?". Greul e să reziști la primele buşeli; într-adevăr, ele te dor, dar te şi anesteziază; celelalte lovituri aproape că nu le simți.

Repeta vorbele întruna şi, pe măsură ce-i răsunau în creier, se hotărî să nu divulge pe nimeni. Şi, totuşi, o explicație trebuia dată… Cocoşeii erau cocoşei, nu purici aduşi de pisică-n casă. Ideea salvatoare îi veni în clipa când îşi aminti de Jiri Maşek, un fost ofițer care, în 1939, la ocuparea Cehoslovaciei, se refugiase în România, unde-şi întemeiase un cămin. Bun meseriaş, şi-a încropit un atelier-mecanic pe Precupeții Vechi, pe cât de modest, pe atât de căutat datorită priceperii sale. Numai că, după zece ani de Românie, acum zdruncinată din temelii, se hotărâse să se repatrieze la Praga cu întreaga familie. Înainte de-a emigra – eveniment ce se petrecuse c-o săptămână în urmă – cumpărase chiar de la el o motocicletă, un T.V.N. de 250 cm, urmând ca actele să le perfecteze ulterior. Numai că, lucru adevărat – precipitarea plecării anulase întocmirea documentelor. Dintr-odată, planul depoziției

prinse contur: napoleonii i-a cumpărat de la Jiri Macek, care i-a mai lăsat şi-o motocicletă spre vânzare. Aşa că Visling n-apucă să iasă pe uşă, când Asadur se grăbi să-i comunice:

– Domnule comisar, n-am ce nume să trec pe listă; cocoşeii i-am cumpărat recent de la domnul Jiri Maşek.

– Din Bucureşti, din România, din Europa sau de pe Lună?

– La o zvârlitură de băț; pe Precupeții Vechi, colț cu Ardeleni.

– Mergem să-l vizităm împreună sau trimit după el?

– Dumneavoastră hotărâți.

– Zic să-l invităm aici, că te văd cam şifonat şi nebărbierit.

Spre seară, când Asadur a fost adus iarăşi în biroul comandantului, acesta stătea aplecat peste un vraf de hârtii, cufundat în tăcere. O singură dată îşi ridică privirea, privindu-l țintă în ochi:

– Om de treabă Jiri Maşek: ființă delicaaată, inteligeeentă, o plăcere să stai de vorbă cu el; ceh de-adevăratelea, ober-domn, nu ca românul nostru care-o suceşte, te îmbrobodeşte, popa prinde peşte, Doamne miluieşte! Cavaler-cavaler! Şi-a luat toată răspunderea, fără să crâcnească. Ce zici, armene?

O clipă, lui Asadur îi fulgeră gândul că Visling a pus ochii pe napoleoni şi că dă afacerea la fund. Băiat deştept: nu există nicio plângere, „acuzatul" e plecat din țară, să tot vadă ce va face cu el când se-ntoarce, dacă se-ntoarce, pe discreția mea poate conta, ce treabă ar avea cu mine? Dar dacă se joacă de-a pisica şi şoarecul? Ovreiu-i dat dracului şi poate chiar acum continuă să-l cerceteze, pe calea ochilor. Dacă aşa stau lucrurile, armeanul îl avea în buzunarul de la vestă. După ani de antrenament, o partidă de poker jucată de Asadur era un regal: niciodată nu i se putea citi pe față nimic din bucuria sau tristețea cărților din mână. Inexpresivitatea şi-o „trăda" cu discreție doar când dorea să te pună pe-o pistă greşită. Astfel că intră lejer în jocul comisarului:

– Slavă Domnului, am scăpat de-o grijă. Ce pățeam dacă amărâtul nu recunoştea? Prinde orbu', scoate-i ochii! Om de treabă? Delicat? Lord, dom'le comisar, casație totală.

Fu întrerupt de şoferul circumscripției care, prin uşa întredeschisă, se adresă şefului:

– Don comisar, eu plec la morgă!

Visling îşi frecă o clipă bărbia, se uită-n ochii armeanului şi ordonă scurt:

– Nu pleca, deocamdată; mai stai zece minute.

Când s-a văzut încătuşat, Asadur n-a mai înțeles nimic. I se legaseră lanțuri de mâini şi de picioare ş-acum, zornăind, cobora anevoie scările ce duceau în subsolul clădirii, numai că, ajuns pe culoarul carcerelor, i se porunci să meargă mai departe, iar apoi să coboare alte trepte, vreo şase, spre-o uşă metalică, zăvorâtă ca o casă de bani. Trecându-i pragul, se pomeni într-un beci cu ziduri netencuite şi cu pământ pe jos, abia luminat de un bec gălbejit. Spre surprinderea lui, acolo fu desferecat, i se dădu o maşină de ras, săpun şi pămătuf, un lighean să se spele, ba chiar şi lenjerie de schimb. Era clar că urma să plece mai departe; poate chiar acasă. Slabă speranță, fiindcă, după ce-şi termină întreaga toaletă, cătuşele i se aşezară la loc. Când ochii se mai obişnuiră în semiîntuneric, observă că peretele din dreapta era ciuruit de gloanțe şi năclăit cu sânge. În aşteptarea comisarului, fu aşezat la zid, fără vorbe de prisos. Convorbire scurtă, cu pistolul în mână.

– Armene, tu hotărăşti: „a fi sau a nu fi" – cum zice Hamlet, unchiul dinspre mamă al domnului Maşek, de la care ai salutări. Şi-ntr-un caz, şi într-altul, de la noi pleci curat: dosar n-ai, declarație nu ți s-a cerut, bătaie n-ai luat; pleci boboc: spălat, călcat, o mândrețe de bărbat. Deci: ori te cari la nevastă şi copii, ori ai fost găsit împuşcat pe stradă şi dus la morgă, proaspăt bărbierit, fără urmă de violență. De tine depinde dacă te pui pe mâncare şi băutură, ori ții companie tovarăşului. Şi arătă cu mâna în spate, fără să întoarcă ochii, adăugând: numai că răposatul şi-a luat papucii de bună voie şi nesilit de nimeni: era prea emotiv şi l-a lăsat inima încă de la prima discuție tovărăşească.

Abia acu zări Asadur, într-un colț al beciului, o mogâldeață acoperită c-o pătură închisă la culoare, din care rămăseseră afară doi pantofi: unul cu şpițul în sus, celălalt blegit într-o parte. Îl luă groaza şi se hotărî să spună tot ce ştie. Nu era de ales, că n-a înnebunit! Numai că, brusc, se gândi: „Dar dacă ovreiul joacă teatru? Cum să mă-mpuşte? Banii-s la el; de ce să mă-mpuşte? Ş-apoi şoferul îl anunțase că „pleacă" la morgă. În alte cuvinte, terminase ce era de

terminat. Cum adică? Se căra la plimbare şi lăsa mortăciunea în pivniţă? Hotărât Visling e-n cacealma.

– Spui?

– Mor degeaba, dom'le comisar, mor nevinovat. Vă jur că...

N-apucă să lege vorba, când un glonţ îi şi fluieră pe la ureche.

– Ăsta-i avertismentul legal. Alt cartuş nu-l stric de pomană!

Cu ochii ieşiţi din orbite, nenorocitul se aruncă la picioarele comisarului, cu aceeaşi jelanie

– Mor degeaba, dom'le comisar, zău, mor degeaba, vă faceţi păcat cu mine!

– Deci te-ai hotărât să ţii boreala-n tine… Te dai mare?... Balaur cu şapte capete?! „'Tu-ţi dumnezeii mă-ti de bandit!

După care se porni c-o ploaie de pumni şi lovituri de picioare, suportate în ţipete de fotograf, ca o binefacere, în timp ce domnul comisar continua să-şi verse năduful:

– Nu ştii nimic?! Nimic?! Nimic te fac, zdreanţă împuţită!

La buşeală veni şi „mortul“ de sub pătură, urlând ca o fiară-ncolţită:

– Lăsaţi-l pe mâna mea, dom' comandant, că-i scot şi maţele pe gură…

– Scoţi pe dracu'! Mai curând o beşină de la un mort, decât o vorbă de la armean.

Trei zile s-a băut şi s-a jucat în curtea lui Asadur, de ziceai că-i nuntă. Păţania se rostogoli în toată mahalaua, în cele mai mici amănunte, modificată pe-alocuri în funcţie de etnia povestitorului. N-avea cum să n-ajungă şi la urechea lui Herşcu:

– Eu? Vai di mini! Aş fi stat cu măinili-n buzunar în faţa comisarului, uite-aşa, drept ca un stijar în vănt, fără bătăi di inimă suplimentară. Frică? Di ci să-mi fie frică? Putea să n-aibă livorver, ci mitralieră! Mi-era de-ajuns că-l cheamă Visling.

– Păi de: corb la corb nu-şi scoate ochii.

– Ce să-ţi spun?! Atăţia bani să am căţi ochi de ovrei plăng fără ca un barosan di acelaşi sânge să scoaţ-o batistă. Chestia-i de principiu: un jidan nu-şi permite să nu se găndească la consecinţe, la ziua de măine, decât dacă-i nibun. Ce căştig are s-omoare, hodoronc-tronc, un om care lui nu i-a făcut nimic? Lasă că Visling nu-i prost diloc. E un animal dăştept, dacă nu chiar inteligent.

– Care-i diferenţa?

– Cum să-ţi zic iu, ca să pricepi. Totu', absolut totu', se defineşte prin cumparaţie. Omu' de rănd, nu neapărat prost, apare-n lume, ca şi noi, din aceeaşi gaură, şi-o părăseşte, ca şi noi, tot într-o gaură. Unii în giulgiu, ca Hristos, alţii livraţi la cutie. Diferenţa îi că omul simplu alunecă prin viaţă ca un supozitor în cur: ziua de ieri, de azi şi de măine vine şi se duce fără să ştie di ci şi-ncotro. Omu' dăştept, dacă-i dăştept, nu-i niciodată la fel – chiar cănd face prostii mai mari decât capul lui: azi-i mai dăştept decât ieri şi totodată mai prost decât măine. Omu' inteligent, ehei, omu' inteligent vede şi mai departe, miroase ce va fi şi poimăine. D-aia zic că Visling nu putea să nu se găndească la urmări.

– Şi cocoşeii?

– Cocoşeii? Ci vrai să-ţi spun? Întreabă-l pe Jiry Maşek, nepotul lui Hamlet!

(Fragment din *Arta de a fi păgubaş*, vol. 2, intitulat *Oameni şi javre*)

Note:

1. Discuţie relatată de Barbu Theodorescu, unul din secretarii Profesorului şi şef de cabinet la Consiliul de Miniştri, în scurta perioadă cât marele istoric s-a aflat în fruntea guvernului.
2. Mai isteţi se dovediră slujitorii altarelor, ale căror parohii dispuneau de cimitire. Peste noapte, chitanţiere întregi fură completate cu numele enoriaşilor ce nu se îngrijiseră până atunci de asigurarea ultimului lăcaş, banii, deveniţi fără valoare, fiind vărsaţi la protoierie, ca proveniţi, chipurile, din vânzarea locurilor de veci. Gropile rămâneau însă în posesia popilor, ca o investiţie sigură în inevitabilele înmormântări.

Adrian ALUI GHEORGHE

„În lipsa ierarhiilor, mediocratura intoxică spațiul cultural public”

Dragă Nicolae Băciuț, ca să schimbăm acum întîia oară mouse-ul în condei şi monitorul în călimară, străbunii noştri mult au asudat, de asta vezi cît text s-a adunat? Şi asta pentru că am schimbat puțin formula interviului obişnuit, la fiecare întrebare am mers pe două, trei variante de răspuns: răspunsul scurt, răspunsul mediu şi răspunsul lung. După inspirație, din respect pentru cetitorii mai mult sau mai puțin grăbiți. Deci.

„Eu am să mă adresez Oficiului pentru Protecția Consumatorului, ca să verifice şi sectorul acesta, al poeziei. Că prea adesea suntem duşi de nas de autori, de editori, de critici, de vînzători. Pe noi, cititorii, cine ne apără?”

– *Cine mai citeşte, de ce mai citeşte azi literatură română contemporană? Dar poezie cine mai citeşte? Care mai e rolul criticii literare între mediator şi moderator de lectură?*

– ***Varianta scurtă:*** Cui are cultură i se va mai da, cui nu are i se va mai lua...!, vorba psalmistului. N-o să i se ia cultură, bineînțeles, că nu-i de unde, dar i se va lua ceva din libertate, din şansele de evoluție socială, din independență...!

Varianta lungă: Nu ştiu dacă ai fost vreodată într-o prăvălie cu poezii…! Eu am fost, de asta am să fac o relatare de la fața locului! E ca în oricare prăvălie, marfă, expusă sau nu, colorată, aromată, împachetată... Poezie la butoi, poezie în baloturi mari, en gros, en detail. Sînt şi variante atipice: pudră de poezie, parfum de poezie, tinctură de poezie. Am stat în prăvălie, într-un colț, uitîndu-mă, cică, la o etichetă de pe un borcan cu poezie din import, ceva intens colorat, dar de fapt priveam spre clienții care se învîrteau în jurul tarabei la care se vînd poezii.

Lume de toată mîna, marfă de toată mîna. O gospodină împovărată cu trei sacoşe mari, cred că venea de la piață, îşi consultă o listă şi cere fără să mai iscodească rafturile din față, semn că era o clientă veche:

– Vreau trei legături de poezie optzecistă, dar să fie mai proaspătă... Data trecută mi-ați dat mai mult vrejuri, fierb greu, arunc mult, nu-i nici o afacere...! Aveți cumva şi nişte rondeluri? Da...? A, sînt franțuzeşti... Da, împachetați-mi două bucăți. Prospătură? A, un Dan Sociu...? Un Dan Coman? Un Komartin? Puneți-mi cîte o sută de grame din fiecare, să încerc... A, nu, Gălățanu nu vreau, am luat data trecută juma’ de kilogram, mai am şi acum la frigider, mai fac cîte o tartină seara cînd mă uit la televizor, la „Din dragoste”...! Ce aveți aici? A, Marta Petreu...! Dați-mi numai să gust, de poftă.

Un tip mai agitat se bagă peste femeia care îl priveşte cu un rictus de durere interioară, gata să spună: „Ce lipsă de manieră la tineretul din ziua de azi!”. Dar nu spune nimic. Individul îl interpelează pe vînzător:

– Ați avut ceva Ion Mureşan? Am auzit că au mai scos o şarjă de Ion Mureşan...!

– Nu, zice vînzătorul. N-am...! E posibil să fi apărut, da’ ăştia nu distribuie judicios marfa. Ce-i bun bagă de multe ori numai la Parlament, la învîrtiții ăia... Care nici nu citesc, că cititul slăbeşte, cică. Da, uite, am nişte Angela Marinescu, proaspătă, „Întîmplări derizorii de sfîrşit”, care a primit şi premiul Uniunii Scriitorilor, recentuț…

– Da…? Dați-mi două…!

– Da' bine, domnule, mie de ce nu mi-ai recomandat-o? Dai marfa pe sub mînă, la pile? Vreau şi eu două Angela Marinescu…! Şi ține cont că am fost înaintea domnului…

Vînzătorul era în încurcătură: avea doar trei bucăți…! Şi ca să scoată un oareş'ce profit din această cerere neaşteptată de poezie Angela Marinescu, spuse bățos:

– Angela Marinescu se dă numai la pachet cu altă carte… Să zicem cu…

– Ba n-ai să mă obligi să cumpăr nu ştiu ce versificator minor şi penibil, speculantule! îi strigă bărbatul. Eu am să mă adresez Oficiului pentru Protecția Consumatorului, ca să verifice şi sectorul acesta, al poeziei. Că prea adesea suntem duşi de nas de autori, de editori, de critici, de vînzători. Pe noi, cititorii, cine ne apără?

Bărbatul se enervase. Şi poate că pe bună dreptate. Dar îl înțelegeam şi pe bietul vînzător care se chinuia şi el să scape de marfa proastă de pe stoc. Că avea o mulțime.

Între timp au mai intrat în prăvălie vreo cîteva fetişcane, se vedea că abia acum dăduseră de gustul poeziei, că se uitau la rafturi cu ingenuitatea ființelor care bănuie că absolutul n-are limite, dar tot ele speră că ar avea. Una luă „Şobolanul Bosch" al lui Lucian Vasiliu de pe raft şi începu să-l pipăie, se uită la copertă, se uită la poză, întrebă de preț. Nu era scump, îl duse la piept şi îl lipi de sîni. Era o imagine destul de duioasă. Alta, mai ruşinoasă, se uita la un Gellu Dorian, un „Eranos" apărut la Junimea, observă barba poetului în poză, chicoti şi îi dădu un ghiont colegei din preajmă. Alta se lipi de un Nichita Danilov pe care îl răsfoia cu degetele tremurînde, se vedea că nu era obişnuită cu poezia dar se străduia să o înțeleagă. Bine că încerca, bine că nu se temea de poezie, de abisurile ei, despre care mai auzise bîrfindu-se printre fete. Altă fată încerca, hazos, să ascundă „Celălalt peşte", a lui Ioan Moldovan, sub bluziță, da' ori „celălalt peşte" era viu, ori inima îi bătea prea tare, că bluzița se mişca spasmodic...! Oricum, în mîinile pufoase ale fetişcanelor poeții păreau extrem de fragili, păreau că se risipesc filă cu filă.

O bătrînă se învîrti o vreme pe lîngă vitrină, se uită prin geam înăuntru, era clar că nu vedea nimic după cum îşi mijea ochii. Apoi intră. Părea să fie o profă învechită, care a învechit la rîndul ei multe generații de consumatori de poezie:

– Aveți cumva ceva Minulescu? Sau vreun Arghezi? Sau vreun Stănescu?

– Da, distinsă doamnă…!, zise amabil vînzătorul. Avem la butoi, mai în fund…!

– Cum mai merge Eminescu azi, domnule?

– E ca zăcămîntul de fluturi, doamnă. Cînd umbli la un filon Eminescu fluturii dau din aripi iute, iute şi te mai răcoreşti…!

– Bine zis…! Uite, o vecină de-a mea a luat nişte poezie douămiistă, preambalată şi şi-a declanşat o alergie de toată frumusețea. Cică poezia asta de acum e plină de *euri*, mai ceva decît produsele *fast-food*… Bagă „euri" ca să pară mai fățoasă, mai fițoasă, bagă arome, bagă tot felul de porcării. Că te apuci să citeşti şi numai vezi că te umfli, că îți apar bube pe corp, că transpiri… Cu sănătatea nu te joci. Doamne, fereşte!…

N-am mai stat să ascult, deja începuseră să vorbească despre „istoria lui Ştefănescu", intrau în bucătăria literaturii, a poeziei, îşi dădeau gusturile la ascuțit, aşa că am luat şi eu ceva de pe raft, la întîmplare, să nu par pe acolo vreun încurcă lume, vreun încurcă versuri. Şi am ieşit...

„Prin anii '60, '70,'80 motoarele poeziei duduiau în România.

Se scria cu spor, mult pe stoc, cooperativele poetice raportau de zor, lunar, trimestrial, anual, realizările. Era bine, dar era loc şi de mai bine, să recunoaştem... !"

– *Mai urmăreşti revistele literare? Nu te sperie inflația acestora? Unii spun că se scrie mai mult decât se citeşte? Cine sunt în criză, scriitorii sau cititorii? Cine e în tranziție? Sau n-avem nici o criză, nici o tranziție, fiecare continuă ce-a început?!*

– ***Varianta scurtă:*** Avem reviste după cîtă hîrtie există disponibilă pentru această cauză.

Varianta medie: Sînt o mulțime de reviste „de cultură" care nu conțin cultură nici cît publicațiile numite „Cancan", „Hustler", „Click" sau „Playboy"...! Mediocritatea agresivă din cultură e, de fapt, un act de libidinoşenie care trece nepedepsit.

Varianta lungă: Prin anii '60, '70,'80 motoarele literaturii duduiau în România. Se scria cu spor, mult pe stoc, „cooperativele poetice" raportau de zor, lunar, trimestrial, anual, realizările. Era bine, dar era loc şi de mai bine, să recunoaştem...! Prestigiul poetului (scriitorului) părea că se apropiase simțitor (şi amenințător) de cel al activistului, de cel al ideologului...! De aceea activistul şi ideologul se ocupau serios de producția de poezie (literatură), o controlau, o sortau, o etichetau după care îi dădeau „bun de consum". Şi aici, altfel decît la producția de mărfuri industriale, ce era „sub stas" mergea la export, ce era de calitate „extra" rămînea în țară. Poporul avea poezie „de poezie", din acest motiv n-ar fi trebuit să iasă

niciodată în stradă...! După Revoluţie însă cooperativele poetice s-au cam perimat. Marile combinate poetice s-au închis, poeţii s-au retras în manufacturi. Scriu şi acum, dar rezultatele şi mizele nu par să mai fie aceleaşi. Europa ia căpşunari, ia zidari, ia faianţari-mozaicari, ia tinichigii etc., însă ia mai puţini poeţi...! Se scrie „pentru intern”. Marfa circulă însă (prea) zonal, dacă te duci într-un magazin (de profil) din ţară şi ceri „poezie de Galaţi”, „poezie de Satu Mare”, „poezie de Cluj” ş.a.m.d., vînzătoarea te va privi neputincioasă...

– Ce mai poate însemna azi, pentru scriitorul român, „gloria”?

– ***Varianta scurtă:*** Spuneam şi altă dată, calchiind un titlu de film din perioada concentraţionară, că în societatea noastră gloria nu cîntă, ci zbiară…!

Varianta lungă: Avînd în vedere că, în ultima vreme, critica noastră literară a devenit leneşă, că rămîn multe cărţi necomentate, că de multe ori demersurile critice sînt formale, superficiale şi nu exprimă cu adevărat spiritul cărţilor, vrem să introducem sintagma de „autocritică literară”, o încercare de a-l convinge pe autor să scrie (el însuşi!) despre propria operă. În acest fel sînt eliminate dubiile asupra valorii cărţilor, vor fi eliminate polemicile autor–critic care de multe ori tocesc nervi, sentimente, prietenii. Dacă demersul nostru va avea ecourile scontate, vom putea realiza şi „o istorie adevărată a literaturii române contemporane” (sau o „istorie autocritică a literaturii române”, care să-l concureze pe Nicolae Manolescu, chiar!) în care fiecare autor îşi va comenta opera aşa cum îi place, cum i-ar plăcea să fie comentat, fiecare se va situa pe raftul de bibliotecă pe care crede de cuviinţă că merită să stea.

– Cum vezi relaţia dintre scriitor şi politică? De ce-ar face politică scriitorul? De ce n-ar trebui să facă?

– ***Variantă unică:*** Relaţia dintre scriitor şi politică este una considerată ruşinoasă. Sau imorală? Cînd intră şi iese din politică scriitorul român se uită pe furiş, în dreapta sau în stînga, apoi nu mai recunoaşte că a fost pe acolo…! După părerea mea, însă, participarea la politică este un semn de maturitate, aşa cum ne-au învăţat grecii, latinii. Probabil că nu avem „o clasă scriitoare” coaptă la acest nivel. Scîrba faţă de politică a scriitorului român de azi a făcut ca în frunte să ajungă indivizi cărora le e scîrbă de literatura română de azi, de dintotdeauna.

– Ce şi-ar reproşa Adrian Alui Gheorghe ca scriitor? Are „datorii” neachitate?

– Am datorii la bancă, la întreţinere, la prieteni...! Nu am datorii în literatură, pentru că n-am încheiat nici un contract cu nimeni, niciodată. Am o datorie faţă de Dumnezeu, mi-a dat talantul spre cheltuială, spre risipire, uneori habar nu am pe ce l-am dat, în ce condiţii l-am schimbat în mărunţiş...! Poate că l-am sporit, dar nu am ţinut o contabilitate exactă, balanţa şi bilanţul se depun, mult mai tîrziu, la biroul decontări de la Direcţia Talanţi a Judecăţii de Apoi. Am nişte datorii, poate, faţă de mine însumi, cel care m-am creditat în copilărie, în adolescenţă cu ceva curaj, cu ceva iluzii. Mă străduiesc să mă achit, faţă de mine însumi, în fiecare zi, deşi îmi rămîn dator de fiecare dată. Mă trec pe caiet, la datornicii solvabili, a doua zi o iau de la capăt. La final o să ajung la un pact convenabil, tragem linie, calculăm cîştigurile, pierderile, penalităţile. Trăim.

„Ceva e retrograd în noi, un conformism, o inerţie, o lene. Nu putem sări prea lesne peste umbra noastră”

– Acum cîteva întrebări blitz, la care aştept răspunsuri asemenea. Ai superstiţii literare?

– Dacă îmi taie calea un critic literar, sigur îl paşte ghinionul. Dacă mai are şi o pisică neagră în braţe, brusc fac alergie la părul de pisică.

– Cum ar trebui să iasă scriitorul român în lume?

– Lumea scriitorului român începe de la propria poartă. Ca să-şi facă simţită prezenţa în lume, în primul rînd trebuie să dea bună ziua. Trebuie să fie un „bună ziua” dat cu cît mai mult talent, să ne înţelegem.

– Crezi că ştie Europa ceea ce trebuie despre literatura română?

– Nici România nu ştie ceea ce trebuie despre literatura română...! Pînă la Europa te mănîncă sfinţii autohtoni.

– Ai avut ghinioane literare?

– Da, am cetit multe cărţi proaste pînă am dat de cele bune.

– Ce le-ai reproşa criticilor tăi?

– Ce aş reproşa criticii româneşti, în general? O oarecare lipsă de imaginaţie!

– Crezi în ierarhii literare?

– În lipsa ierarhiilor, mediocratura intoxică spaţiul cultural public. Acum, de exemplu, ideea de ierarhie pe bază de valoare este tulbure, pentru că în spaţiul cultural s-au întîlnit, creînd un vîrtej, literaturile din comunism, postcomunism, din tranziţie, din aspiraţia spre globalizare etc.

– „Administrezi” cultura unui judeţ. Sau ar trebui s-o faci. Poate fi administrată cultura? Cine ar trebui s-o facă?

– Am să zic şi eu ceea ce spunea, prin ’90, Andrei Pleşu: Cultura, ca să supravieţuiască, trebuie lăsată în pace. Eu asta fac.

– Eşti norocos? Ştii numerele cîştigătoare de la loto? Ce înseamnă noroc în literatură?

– Ştiu numerele de la loto, deşi n-am cîştigat niciodată. Mizaţi, de exemplu, pe numerele 7, 44, 2, 27, 5, 4. Sînt o parte din cifrele numărului meu de telefon. Cîndva vor ieşi, cu siguranţă şi vă vor îmbogăţi nemăsurat. În literatură norocul e să fii citit de cine trebuie, cînd trebuie. Sau să fii prezent în faţa mesei de scris în seara în care muza îşi face timp pentru tine.

– Crezi în progres literar? În progres, în general?

– Cînd s-a „inventat” mersul biped au fost o mulţime de mergători pe patru labe care au protestat, care au spus că mersul în două „extremităţi” va slăbi constituţia individului, va provoca ameţeli, dureri de cap, de coadă, va slăbi vigilenţa, puterea de apărare, de alergare. Aşa s-a întîmplat şi cînd au apărut roata, căruţa. Apoi au apărut proteste cînd a fost descoperită maşina, apoi trenul. Ceva e retrograd în noi, un conformism, o inerţie, o lene. Nu putem sări prea lesne peste umbra noastră. Dacă reuşim uneori, e un semn de lehamite, de generozitate poate, al umbrei care se lasă călcată în picioare.

– Cum apreciezi receptarea poeziei în lumea contemporană, la noi sau aiurea?

– Americanii au trimis în cosmos mesaje în capsule metalice, sau mesaje sonore sau mesaje luminoase, în ideea că la un moment dat cineva le va recepţiona. Activitatea e plină de speranţă. Aşa e şi poetul. Trimite mesaje învăluite în cuvinte, comprimate în cărţi, urlate adesea, dar dacă nu le recepţionează nimeni, asta nu înseamnă că poetul nu există; nu există receptorul, poate. Sau receptorul e afon. În acest sens îmi amintesc o schiţă cetită, cîndva, într-o revistă oarecare. Dimineaţa sună îndelung telefonul lui John, care zăcea mahmur în pat, după o beţie cruntă. John se ridică încet, copăcel, ajunge la telefon. Ridică receptorul. De la celălalt capăt o voce uşor metalizată îi spune, într-o engleză chinuită: – Domnule să nu închizi, eu sunt din Constelaţia Andromeda, după şapte ani lumină de eforturi şi calcule, am reuşit să iau legătura cu prima fiinţă din Calea Lactee… Este formidabil, trebuie să comunicăm, rapid, să nu se întrerupă legătura, vă rog să-mi precizaţi cîteva lucruri despre atmosfera de pe planeta dvs, despre compoziţia chimică a…! John, mahmurul, s-a sprijinit de perete, şi-a masat puţin fruntea şi i-a şuierat printre dinţi celui care îl deranjase aşa de matinal: – După ce că eşti beat, mai eşti şi schizofrenic…! Du-te-n măta, de beţivan! Şi i-a trîntit telefonul. La celălalt capăt, „andromedul” şi-a smuls părul verde din cap de furie.

Aşa şi poetul, care tot trimite mesaje spre o lume mahmură, uneori proastă, alteori indiferentă...!

– O caracterizare a naţiei noastre, în cîteva cuvinte...!

– Sîntem o naţie de flecari...! Nu e de ajuns această definiţie? Atunci să continuu... Dacă Dinescu, Cristoiu, C. T. Popescu, Stelian Tănase, Dan Diaconescu şi alţii care şi-au asumat rolul de comentatori ai orice şi oricînd ar sta la televizor toată ziua, populaţia nu s-ar mai duce la muncă. Ce să mai lucrezi? Nu vezi ce vremuri de rahat trăim? Că aşa zic ăştia la televizor…! Sau vorba lui Nicanor Parra: „Credem că sîntem o ţară şi adevărul e că de abia sîntem un peisaj”.

– Ce părere ai despre premiul Nobel? De ce nu avem în România un premiu Nobel?

– În perioada comunistă, mai fiecare cetăţean român, ca să cumpere ceva de mîncare, să supravieţuiască, trebuia să stea la coadă la alimentara. Ca să prindă rînd mergea de cu noaptea şi îşi lăsa sacoşa la coadă şi el îşi căuta de alte treburi. Dimineaţa era un spectacol al sacoşelor lipite de zid, aşteptînd să se umple cu ceva, cu orice... Aşa şi fiecare literat român, debutant sau clasicizat, ar trebui să-şi lase sacoşa la coadă, în faţa Academiei Suedeze. Cînd o să ne vină rîndul, o să-l luăm. Totul e să nu se (mai) dea pe sub mînă...!

(Fragment)

31 ianuarie 2009

A provocat şi consemnat: **Nicolae BĂCIUŢ**

Supremația romanului

Marian Victor BUCIU

Creația. Poate că mai presus de orice, Nicolae Breban este stăpânit de – şi ajunge să stăpânească el însuşi – *voința de putere creatoare*. Creația este, după Fr. Nietzsche, adevărata voință de putere. „Cât pot crea – atât exist”[1], iată relația definitorie şi poate chiar sensul vieții, raliată adânc unei ontologii a artei literare. Scriitorul se teme cel mai mult de insuficiența voinței. Întotdeauna a fost îngrozit de un *succes de mâna a doua*[2]. Un succes a fost faptul că în Franța i-au fost publicate „romane dificile” (160), într-un context literar şi istoric defavorabil. Înclină spre o evaluare critică antumă şi admite că partea cea mai bună a operei sale s-a edificat între 1975-84 (368). La „ora bilanțului”, ştie că doar posteritatea decide şi speră că va învinge şi convinge prin viața creatoare lungă, sănătatea şi energia „şi a ideilor, după cum, sper, se vede!” (22) Pentru scriitor totul e discutabil, inclusiv el însuşi. De aceea orice scriitor adevărat este anarhist, nu revoluționar[3]. Prin Lessing, Breban preia opoziția dintre spiritul creator nordic şi sudic, englez-german şi francez, căreia la noi i-ar corespunde Maiorescu-Eminescu *vs* Alecsandri[4]. El se înseriază nordicilor, fiind atras de munți şi nu de mare ori de câmpie. Nordic, ca Fr. Nietzsche, înseamnă „a spune *da*”, a nu te plânge (441).

Breban a crezut, alături de prietenii cu care s-a format, în individualitatea creatoare, aflată deasupra curentelor artistice şi chiar deasupra contextului istoric. „Noi credeam cu un fel de disperare într-un lucru absurd: literatura mare sub comunişti…”[5]. Într-un interviu, a numit acest gând *utopie tangibilă*. Crede, se înțelege, în autonomia creației şi a creatorului. Libertatea creatorului este considerată trans-morală, independentă de bine şi rău.[6] S-a simțit atras de Fata Morgana, care, pentru el, a fost Literatura, un ideal utopic. „…Ce m-aş fi făcut fără literatură?”[7], întreabă patetic acest vitalist. De tânăr a făcut un efort uriaş şi supus („ca şi sclavii…”, *Confesiuni violente*, 264) pentru scris. Creația este, în definitiv, drumul către sine. Întârziat în creație, Breban s-a aflat într-o lungă căutare a vocației. Solidar cu marii constructori Cantemir, Heliade, Iorga, Blaga, Călinescu. În creație, are „Obsesia unității!” (*Fr. Nietzsche*, 81), preluată de la, ori coincidentă cu înclinația lui Fr. Nietzsche: „eu creez în mod unitar” (82).[8] Unitatea specificată este aceea între spirit şi instinct, exprimată exemplar de romancierul D. H. Lawrence şi psihanalistul C. G. Jung. Creația deplină derivă din comunicarea gândului cu instinctul şi nu din atomizarea sau antinomia lor. Instinct şi idee se integrează mutual. Această integrare a fost pierdută şi trebuie recuperată, într-o vreme, aceea modernă, a clivajului şi închiderii prin specializare; pe scurt, într-un timp al incomunicării inteligențelor şi înțelegerilor. Breban constată „imposibilitatea de a ne înțelege între noi, creatorii ce lucrează cu instinctul şi metafora cu cei ce folosesc rațiunea sau silogismul” (11) şi reabilitează instinctul, conferindu-i nobilitate şi centralitate. Îl revoltă sintagma „joase instincte” şi crede că instinctualul „trebuie văzut, interceptat şi *trăit* ca o iluminare a ființei înseşi” (11).

Înaintea artei există artistul iar înaintea ucenicului există maestrul modelator. Între maestru şi ucenic se decide personalitatea creatoare. Breban admite relația, poate unicul element de context. „Scriitorul bun urmează o modă literară, nu reflectă nici măcar realitatea, ci reflectă pe maestrul de la care a învățat.” (*Confesiuni violente*, 272) Artistul trece prin cele două stadii, de ucenic şi maestru, traiectul său fiind dependent de voința fixată, care este vocația sa. Esențiale ajung autocunoaşterea fără mistificare, asumarea de sine integrală. Iată singura cale a unui creator pentru a deveni ceea ce este. Calitatea apare finală şi nu primordială. Vocația determină talentul şi nu acesta o descoperă. „Eu încerc să-

Niculae Breban 75

mi fac din defectele mele un merit sau un model.” (344)

Puterile scriitorului stau în încrederea „paranoidă” în sine, în mesajul său, în *voința de creație* (309). A învățat şi a observat că „nebunia” concentrează energiile. Creatorul este definit, într-un mod elementar, ca agent al unei comunicări adresate. „Un creator comunică – şi el trebuie să comunice cuiva.”[9] Dar comunicarea nu se reduce la sterilizare şi formalism. Noi, (post)modernii, notează el, „acționăm comunicarea, uitând de conținutul ei” (*Fr. Nietzsche*, 16). În acest sens neagă comunicarea: la Craiova, în Sala albastră a Universității, „am vituperat împotriva comunicării” (*Riscul în cultură*, 404).

Creatorul dă seama doar de arta pe care şi-o însuşeşte şi o posedă. Se supune legilor estetice, care sunt şi critice, axiologice, nu acelora morale. Justiția şi morala afectează creația. Creatorul este stăpân şi responsabil de capacitatea de creație, de operă, imparțial ca Dumnezeu față de creația universului. Creația adevărată este liberă, dar se controlează prin responsabilitatea artistică. „Creația nu se poate elibera de orice cenzură.” (*Confesiuni violente*, 244) N. Breban discută aici şase nivele ale cenzurii în literatură. Prin exercițiul vocațional mediat de lectură, Breban a ajuns o natură culturală, livrescă, estetă. „Literatura se naşte din pasiunea lecturii. (…) Viața poate fi uneori un reper, un criteriu pentru literatură, dar niciodată o hrană, o sursă directă.” (311) A vorbit undeva despre „foamea maladivă de cărți” (*Memorii III*, 180). Şi-a indus voința de a fi printre „vârfurile” creatoare, iar creația a considerat-o condiționată doar prin ea însăşi. La el, voința de putere creatoare devine destin: „reuşeam, cu eforturi inimaginabile, să ofer limbii şi literaturii în care m-am născut, eu şi antecesorii mei pe linie masculină, mostre de proză modernă sau înnoitoare, cum vreți, lărgind binişor aria tematică şi mai ales problematică a romanului românesc…” (219), notează cu un orgoliu repetat, care devine o atitudine etică, privind „totul în stricta şi ampla dimensiune umană, a Creației şi a Demnității” (467).

Creația genială este posibilă doar în social, a susținut într-o dezbatere în „România literară”, atacată la Radio „Europa Liberă” (*Memorii II*, 122). Riscul fundamental al creatorului şi al creației – atât în sens particular, cât şi general – este acela de a ajunge sub nivelul de proiecție al concepției. Altfel spus: eşecul pragmatic. „Nu cumva suntem condamnați la o victorie de mâna a doua, la o izbândă acceptată şi nu visată, la un compromis şi nu la o veritabilă creație?!” (*Riscul în cultură*, 35) Creația presupune şi asumarea ratării: „nu ratează *de fapt* decât cei care se realizează într-o zonă majoră sau alta a creației artistice sau ştiințifice” (*Memorii III*, 155). E mefient față de talent, redus la condiția unui ornament, definit ca o „podoabă” (*Fr. Nietzsche*, 24) sau geniu, „maimuțăreala unui ideal”, potrivit lui Nietzsche (34). Refuză originalitatea, aşa cum a fost înțeleasă prin avangardism ca „o panică a formelor.” (93). Nu crede în talent, ci în vocație. Iar vocația nu înseamnă să ai talent, cât teamă de ratare (*Riscul în cultură*, 58). Talentul şi mitul sunt antinomice (55). N-a fost, ca alții, un talent precoce: „eram convins că nu am talent, că nu sunt vizitat de geniu” (59). Ce s-a petrecut cu el până la descoperirea vocației ca teamă de ratare? „Sunt nebun, îmi spuneam cu un fel de uşurare crispată, sunt steril, dizgrațios, impostor şi nebun! Sunt un simplu maniac, un grafoman care nu face rău nimănui, doar lui însuşi!” (59). Experiența l-a încredințat de ceea ce numeşte *valoarea de cantitate* (120). N. Breban este atras de gândirea de dreapta, nu progresistă, dar ciclică (dinamica eului, nu gândirea în spirală, dialectica, devenirea, transformarea), Heraclit, Hegel, Nietzsche. Nu vede nici o opoziție între gândirea ciclică şi cea în spirală (*Fr. Nietzsche*, 80).

2. Curente şi poetici. Cum înțelege Breban şi cum îşi programează opera în raport cu unele curente sau poetici moderne? Aş răspunde că într-un mod ferm şi flexibil. Temperament artistic romantic, scriitorul recunoaşte că s-a „format esențialmente în spiritul clasicismului şi romantismului german” (*Memorii III*, 59). Refuză insistent naturalismul. Înnoirile pe care le crede – nu fără unele ezitări – nefertile sunt: avangardism, textualism, experimentalism, postmodernism. Se distanțează adesea de suprarealism şi chiar de postmodernism, curente pe care le circumscrie în decadența anunțată de Nietzsche. Dar F. M. Dostoievski, modelul său esențial de romancier, este afirmat şi pentru că anticipează estetic modernismul sau „avangardismul” expresionist. În paralel, Dostoievski a reciclat şi romanul foileton, de consum,

suportând influenţa lui Eugène Sue cu *Misterele Parisului*. Are, deci, o mobilitate admirabilă, firească, naturală. Ea este proprie şi altor ruşi. Şi la Gogol, primitivismul „este un tip de expresionism literar" (*Confesiuni violente*, 278). Ruralii noştri mari au „o incapacitate" şi ratează citadinul. Expresionismul pare agreat de N. Breban care mai remarcă „ironia aceea păstoasă, pe care o dă expresionismul" (270) în romanul *Profesorul Unrat* de Heinrich Mann. Nu aderă la expresionismul caricatural al lui Lucian Pintilie – artist descoperit între asprimea nordică şi deriziunea sudică – după I. L. Caragiale. Nu expresionismul *Orbirii* lui Canetti este remarcat, ci eseismul lui T. Mann din *Muntele magic*. Suprarealismul nu era neapărat necesar (*Riscul în cultură*, 66). *Onirismul estetic* al lui Dimov şi Ţepeneag este în grabă luat drept un alt suprarealism (52).[10] Onirismul, indiferent de nuanţe – probabil nu şi cel romantic? – i se pare în principal doar un mecanism previzibil.

Breban admite în mod critic modernitatea. Se înscrie între creatorii actuali (deci, moderni), dar nu între cei ai actualităţii, şi respinge opţiunea modernilor de a înlătura mitul. De aceea, ajunge să numească postmodernitatea, ca delegitimatoare a miturilor, cu un termen din vocabularul pamfletar tradiţionalist al lui Iorga, „şarlatanie".

Pledează pentru arta clasică, greacă, redusă tematic, cu reguli stricte (*Vinovaţi fără vină,* 161), deşi e format de cultura romantică germană. Cunoaşte Franţa şi Germania, dar admiră îndeosebi romantismul muzical, filosofia şi literatura în limba germană, nu doar romantică, dar şi modernă. S-a sincronizat şi cu spiritul timpului său: „simt şi creez într-un spirit modern, modernist" (179), cu toate (de)limitările exprimate repetat. Aspiraţia creatoare a lui Breban nu este, în esenţă, antimodernă. Modelul său de concepţie, Fr. Nietzsche, un „mare constructor al modernităţii", are o „modernă perspectivă asupra actului de creaţie" (*Fr. Nietzsche*, 110). Breban nu circumscrie modernitatea actualităţii istorice, dar actualităţii valorice şi reprezentative. Admite un lanţ creator, axiologic, mereu emblematic. Modernitatea înseamnă pentru el permanenţă. E modern îndeosebi ceea ce rămâne actual. Valorile de creaţie se înlănţuie, ele sunt verigi necesare. Prin Nietzsche, ni-i apropiem pe Shakespeare sau Dostoievski (110-111).

Breban nu e doar integrativ, fără a fi şi disociativ. Nu totul se potriveşte, se construieşte, „ţine". Fr. Nietzsche i se pare primul modern care disociază eticul de ontologic, separă „spiritul pur de moralitate, adică de voinţa de a fi, punând accentul pe cel din urmă" (113), dar nu pentru a le dezintegra sau autonomiza, ci pentru a le ierarhiza. Nietzsche nu atât răstoarnă sau perverteşte, cât nuanţează şi converteşte. Redirecţionează integrarea umană şi culturală şi „prefigurează carenţa esenţială a omului şi culturii moderne: fisura între spiritual şi material, alienarea profundă a omului contemporan…" (113). Dar ce înseamnă că le prefigurează? Le produce şi le determină sau le intuieşte şi le semnalează? Răspunsul este afirmativ sub ambele aspecte. N. Breban ne spune în ce mod îl consideră modern pe Fr. Nietzsche. El ajunge modern prin individualism şi subiectivitate, dar modernitatea a escaladat barbaria, „lupta omului cu sine însuşi" (43).

Integral este şi timpul la care se raportează. Deşi se contextualizează el însuşi „azi, în modernitate şi postmodernitate" (*Memorii III*, 389), scriitorul se prezintă încrezător nu în succesiune sau în schimbare ori transformare literară circumstanţială. El vede modernul într-un fel în care se doreşte pe el însuşi: ca emblematizare ireductibilă la prezent. „Pentru mine *modern* înseamnă reprezentativ." (*O utopie tangibilă,* 148) Într-adevăr, ce ar putea fi mai reprezentativ sau mai exemplar decât rămânerea în actualitate? Poezia este modernă pentru că a putut să rămâne reprezentativă. Spre deosebire de poezie – constată şi el, deloc singular, dar cu atât mai implicat personal – proza n-a ţinut pasul cu (de)mersul exemplarităţii ori reprezentativităţii, căzând din modernitate.

Constată, alături de nu puţini alţii, o criză generalizată a artelor (*Memorii IV*, 45), dar nu respinge experimentul în literatură. Doar îl circumscrie, fără a-l îngrădi, esteticului. De aici va veni refuzul avangărzii, avansată primejdios de mult în afara artei, până la părăsirea acesteia. Breban distinge „între experimentul necesar şi experimentul ca tehnică absolută" (*O utopie tangibilă*, 81), îndepărtându-l, desigur, pe cel din urmă, pentru că împarte lucrul artistic, pe care el îl doreşte întreg, nu secţionat şi nici despărţit. Pledează, aproape didactic, manihеist, pentru un experiment de conţinut şi structură, nu de formă.

Experimentul necesar este impus în timpul sau în exercițiul funcțiunii artistice şi nu înainte de acestea. Din această postură sau dispoziție cunoaşte scriitorul „plăcerea (şi curajul!) experimentului major" (53). În pofida totalitarismului şi a cenzurii, în literatura română au fost posibile „nu numai grupuri sau falange literare, dar şi un curent nou" (*Memorii II*, 261).

Nu este interesat de autenticismul literar (*Memorii III*, 392). Autenticitatea nu numai că nu prezintă realitatea, ea nici nu o reprezintă. În plus, ea nu este nici măcar prezentă în realitate, ci în ficțiunea care o simulează: „pentru un autor autentic, realitatea de fapt nu există ; ea trebuie inventată!" (*Fr. Nietzsche*, 46). Înțelege autenticitatea ca impersonalitate : poeții nu-şi „exploatează" într-un mod „neruşinat", spune Nietzsche, ruşinea. Autentici, notează Breban, sunt exaltații Dostoievski, T. Mann, Fr. Nietzsche. Conservator şi iraționalist în artă, încrezător în continuitate şi nu în re-sincronizare (*Riscul în cultură*, 405), Breban crede că revoluția în artistică vizează aspecte minore, tehnice. „Inovația este, de altfel, periculoasă în artă!" (67) Rămâne şi acum un refuznic şi un temător de „extremismul" calmat şi istoricizat de tip avangardist. Îi denunță, de altfel, pe „toți acei Tzara şi Marcel Duchamp incapabili, pe ruinele artei clasice, să construiască o altă artă şi care se ritualizează ei înşişi…" (343).

Breban se regăseşte de partea sincronismului, în opoziție cu autohtonismul, tradiționalismul, protocronismul. Forțând cuvintele, aş spune că el este un sincronist integral, nu unilateral, cu antene spre toate punctele cardinale ale literaturii. Doreşte să dea şi aici o corecție criticii – chiar celei a lui E. Lovinescu, respectat şi urmat de el – şi prozei româneşti. Semnalează, ca să nu spun că avertizează, influența predominant franceză, prea puțin rusă, asupra marilor prozatori români (*O utopie tangibilă*, 47).

3. Estetic şi ideologic. Breban trăieşte cu luciditate abisală un „vis estetic". Urmează, aşadar, şi nu contrazice autonomia esteticului. Omul şi cultura sunt artificioase, nu naturale (*Confesiuni violente*, 114). El crede că, în esență, literatura nu s-a schimbat niciodată de la Homer încoace. Romantismul german redescoperă antichitatea greacă (*Riscul în cultură*, 64-65). Literatura tratează, artistic, sufletul uman, care nu se schimbă în timp. Polemic, afirmă că nu avem criterii de valoare estetică (178). Într-un fel cam prea esențialist, Breban nu crede în înnoirile estetice formale, retorice, stilistice. Procedeele rămân vechi descoperiri mereu actuale. Limbajul, figurile sunt din totdeauna un bun comun. El consideră că transformările reale sunt numai lingvistice (65). Imobilismul limbajului ajunge, însă, negat de el însuşi, chiar după ce abia îl afirmase, devreme ce Breban consideră criza artei doar una de limbaj şi nu de ființă (66). Dar *criza* este un termen şi un fenomen neliniar iar aceste disociații nu devin la Breban observații, cât atitudini proprii. Fidel lui însuşi, după modelul personajului Polonius şi maestrului Nietzsche, el rămâne liber să disocieze şi să asocieze conform naturii lui reflexive şi imaginative.

Estetica, după el, apare abia odată cu realismul naturalist (39). Dar estetica apare înțeleasă ca „o re-descoperire a frăgezimii marii, clasicei arte, o re-înviorare a misterului transfigurării realului, un nou romantism." (62) Romantismul nu ar exista doar ca un curent într-o succesiune de alte curente, cât ca un *arhi-curent*, devreme ce se referă la un romantism conceput ca *sinteză* (62). În context totalitar, pledoaria pentru autonomia esteticului este, dacă nu eludată („literatura, cultura este un domeniu autonom", *O utopie tangibilă*, 42), atunci ea ajunge uşor – circumspect – deturnată, în termeni apropiați considerabil de cei ai liniei de control ideologic: „nu trebuie să facem din estetică o citadelă, din izolare o aristocrație, din încifrare un limbaj!" (46). Generația sa, va spune în postcomunism, nu e perfect unitară, unii, ca N. Labiş sau Ion Gheorghe, au mers spre „social". M. Sadoveanu, Camil Petrescu, M. Preda au făcut concesii „marxist-estetice" în operă, pe când Breban şi prietenii săi au făcut concesii doar în cărțile de debut şi articole (*Riscul în cultură*, 38). În comunism, lupta pentru „primatul estetic" s-a întremat între 1966-1968 (*Memorii II*, 272). Breban nu scoate esteticul din social. Esteticul „pur, absolut", e „zonă autonomă şi majoră a vieții sociale" (*Riscul în cultură*, 203). Socialul nu este, evident, socialismul, aşa cum realismul estetic nu este rațional, armonios, proporțional. Fundamentul artistic rămâne irațional. „Un estetician german spunea că primul element al

capodoperei este spaima. Uimirea, spaima, şi apoi bucuria, catharsisul.” (416).

Explicând tinerilor lupta pentru estetic în comunism, califică esteticul de atunci o provocare şi nu o laşitate (37). Breban susţine că, în societatea monoideologică, esteticul a fost ideologia paralelă şi chiar autonomă. „Provocarea estetică nu este decât încercarea de a găsi o ideologie a culturii. (…) Pentru a ne apăra în viitor de imixtiunea altor ideologii, nespecifice (religioase, ştiinţifice, politice, morale)…” (57). Realitatea estetică s-a constituit în opoziţie cu cea politică. Plecând dintr-o irealitate, „exilaţii” în estetic au ajuns într-o altă irealitate, diferită, opusă, dar imediată. A fost un refugiu existenţial înainte de a fi artistic. Ca scriitori, „ne-am refugiat în estetic, în abisal, în metafora despovărată de social, am fugit de fapt într-o falsă oglindă…” (43). Fugeau în artă pentru a o apăra şi salva. Fuga în artă era mai întâi fuga de artă: „fugind de artă, am regăsit arta” (45). Ei au urmărit emanciparea artei de moral, religios, politic.

Breban a fost martor şi mărturiseşte cum, în Republica Federală a Germaniei, tentaţia şi păcatul marxism-leninismului conduceau la judecata „finală” a autonomiei esteticului sub eticheta „evazionismului”. Estetica stângistă occidentală (Adorno, Sartre) „a făcut aproape aceleaşi greşeli ca şi realismul socialist sau proletcultismul dezlănţuit al anilor cincizeci” (39). Breban apropie *realismul socialist* şi *estetismul*, îndepărtându-le pe amândouă de realism (42). Dar artificiile estetiste de tipul O. Wilde (*Confesiuni violente*, 114) le aruncă pe uşă pentru a le primi pe fereastră.

S-a ferit să amestece politicul în estetic, atât în operă, cât şi în promovarea ei, în realizarea *succesului managerial* (325). A ratat succesul la Paris cu *Bunavestire*, refuzând să dea declaraţii politice (14). Arta este politizată internaţional, în feluri diferite. Esteticul trece printr-o perioadă de desconsiderare, de criză de receptare şi chiar de creaţie. Cel venit din Est şi determinat exclusiv artistic se autoexclude din actualul canon occidental. Occidentul nu recunoaşte valoarea estetică a celor care au creat într-un context politic diferit, totalitarist. Hrabal, „un imens scriitor” (325), este mult mai puţin cunoscut decât Kundera. (O parte din critica literară românească, şi din raţiuni interesate, de generaţie sau grup, după prăbuşirea comunismului, s-a servit de ocazie şi a preluat servil şi în grabă această perspectivă.) Al treilea handicap recunoscut este inadecvarea psihologică la receptare: literatura sa e vitalistă, nu neagră ca a lui Kafka (33). La Paris i se cerea să-l înjure pe Ceauşescu. Ca şi alţi scriitori veniţi din România, dar rămaşi în limba română, purta puterea ţării de unde venea. Iată o dependenţă de neignorat a voinţei şi puterii de creaţie. Succesul lui Breban la Paris, unde stă mai mult acasă – nu departe de M. Kundera – şi scrie, a fost că a rămas şi a publicat acolo. „Parisul m-a speriat. E un oraş extrem de orgolios.” (342) Şi Petru Dumitriu „a făcut greşeli de tact” cu stânga franceză şi Radio „Europa Liberă” (325). Iar Cioran, ne reaminteşte, a avut succes la bătrâneţe, când s-a transformat contextul ideologic. Succesul de editare se depăşeşte – când este meritat, pentru că operele sunt produse de adevărate personalităţi creatoare – fie prin concesii faţă de context, fie prin recontextualizări favorabile. Întrebarea este de ce nu se poate integra în momentul occidental actual, mult mai tolerant politic şi mai neîncrezător cu arta politizată. E vina operei sau a momentului, inocenţa axiologică rămânând, cred, exclusă? Răspunsul său oferă explicaţii care trimit mai cu seamă la o „politică” ajunsă *politizare* culturală: „continuă politizarea culturii şi continuăm să ne boicotăm cultura” (356) Ceva – şi nu cred că unilateral – nu s-a transformat pe măsura aşteptărilor. Lipsa de cunoaştere şi confruntare ar repeta cazuri de opere şi scriitori de limbă română (de la destine tragice ca Blecher sau Holban, la exilaţi pedepsiţi prin amânare ca Eliade), cărora li s-a impus prin neşansa traducerii în idiomuri intens frecventate un boicot sincronizant.

Programul său epic este unul estetic-ideologic; în sens metafizic, nicidecum politic, oricum nu în aspectul reductibil al mono-ideologicului: „eu, instinctiv, am ales «ideologia»: nu atât «existenţa» cât «supraexistenţa»” (*O utopie tangibilă,* 98). Acest program înglobează elemente ideologice (etice, filosofice şi chiar religioase): tensiune, sinceritate, problematizare, profetism. Ideea este elementul central: idee-forţă-axă-revelatoare (111). „Ideologia” nu se confundă cu ideea epică. Mai mult, ne spune el, nu ideea este importantă în roman (142). Nu numai ideile, dar şi faptele (proiectate în derizoriu ca anecdotică) sunt reduse şi intens reluate şi folosite, uzate, până la exasperarea receptorului, fie el real, fie literar (din text şi din afara sa, critic, cititor profesionist, sau de la alte niveluri: şcoală etc.)

4. Teme, probleme, obsesii. Breban este interesat de „marile teme ale omului” (*Memorii III*, 394), de temele „mari, universale” (*Memorii IV*, 511), avertizând cu convingere că „posed(ă) această unitate de motive, de obsesii” (390). Tema este generatorul scriptural, fie la limita

dintre sens şi non-sens, fie în cercul care le integrează. Având natură filosofică, lingvistică ori retorică, tema este definită într-un mod lax, ambiguu, cu o vădită şi voită imprecizie, ce se dovedeşte ulterior, paradoxal, perfect adecvată structural cu natura creatoare şi creația executată. „O temă ce e îndeosebi o *idee*, un fel de frază-metaforă, ceva ce poate fi şi stupid şi inteligent în acelaşi timp”, notează Breban, „această temă-idee devine rapid o structură epică” (*O utopie tangibilă*, 77).

Temele sau „subiectele” sale tematice, mai clare (cel despre tipologie) sau mai enigmatice şi misterioase, sunt rulate, deopotrivă critic şi autocritic, înainte de a fi (tran)scrise, oral: „peroram despre «scopurile provizorii», «conul de umbră», «cei doi timpi logici», «noua tipologie» şi alte prețiozități” (12) Postura asumată, nu doar în context literar românesc, dar mai ales aici, este una de Don Quijote al romanului problematic: „Atitudinea mea în creație este şi puțin ridicolă, tocmai prin faptul că îmi pun aceste mari probleme.” (59) Nu atât multele probleme, cât multa problematică şi problematizare („problematică amplă, universală”, 59, „caut problemele mari, etern umane”, 99), îl pun dintru început într-o relație tensională – pentru el vital necesară – cu critica literară. Față de critică, prima secțiune a publicului, adoptă perspectiva formativă, paideică – prin urmare consecvent problematică şi, evident, *modernă* – a lui Paul Valéry. Aceasta este atitudinea care permite scriitorului să creeze un public adecvat şi nu să se lase creat de un public în general inadecvat: „criticii sunt puțin înspăimântați de acest spectru poate prea larg, care lor li se pare dezordonat şi, poate, cvasi-diletant” (59) Îşi aminteşte adesea cum Paul Georgescu spunea că propune probleme „cumva false” (99). El însuşi recunoaşte că „unghiul meu problematic era «puțin» fals”, dar „l-am încărcat de realitate” (99). Problema întoarce, aşadar, spatele realității. Aparent, problema adoptă irealitatea, dar, iată că nu o face. Ceea ce urmăreşte Breban prin problemele obsesive, prin temele sale („temele mele sunt abstracte, teribil de abstracte”, 118), este să metamorfozeze realitatea, să o *re*-realizeze. Iată un program (post)romantic, foarte aproape de cel al unui poet vizionar. Prin obsesii, previne el, „încerc să propun mereu o nouă viziune, poate asupra unui motiv obsesional mai vechi” (65).

În raport cu temele, Breban devine selectiv şi profund. El alege tema şi o adânceşte, o deconstruieşte mai degrabă decât o construieşte. Cum spune, preferă să epuizeze o temă (sau – sugerează el o substituție ori o echivalență – un ideal), nu să o conducă spre perfecțiune. I se pare necesar „a merge la capătul unei teme, al unui ideal” (*Fr. Nietzsche*,15). Alegerea temelor majore i se pare un semn de maturitate a voinței de putere creatoare. Nu-şi arogă o precocitate şi nici o predestinare artistică. Disociază, aproape opozitiv, în cadrul culturii române, între asumarea unor teme mari (la Cantemir, Budai-Deleanu, Blaga) şi interesul imatur, propriu creatorului precoce (la Cârlova, Bolintineanu, Labiş) (25). Temele majore, eterne, vechi şi noi deopotrivă, sunt cele pe care le cunoaştem de la Homer şi Virgiliu până azi. Abordarea lor rămâne deschisă. Nu putem spune „totul s-a spus”. Temele sunt repetate, nu şi adevărurile lor (evenimente, sentimente) (*Vinovați fără vină,* 114). Temele mari, majore, sunt şi „Temele grele”, şi ele cer spațiu nu de tratare, de analiză, dar de corporalizare. Romanele sale sunt corpusuri de texte în sensul cel mai puțin abstract. Corpul, corporalizarea sunt fundamente ale creației sale, ale voinței sale de creație, după principiul circularității, îndepărtării şi întoarcerii, al lărgirii – mai întâi – şi adâncirii – mai apoi – a cercului, a cantității care produce calitate. Idealul său este, notează într-un moment, să publice 10-15 etc. mii de pagini (*Riscul în cultură*, 402).

Riscul – ratării – în creație începe cu tematica. În ultimul timp Breban a ajuns la „teme tot mai imposibile” (402), „Teme care, de fapt, nu sunt epice. De aceea îi şi înțeleg pe unii cronicari care mă neagă.” (403). Scriitori mari sunt cei care atacă teme majore, nu care scriu bine (*Confesiuni violente*, 147). Temele majore sunt „temele imposibile, foarte înalte” (148). Temele mari sunt enumerate şi lămurite, parțial, în contexte şi limite diferite. Obsesia fundamentală recunoscută este „eternul feminin”, femeia uriaşă, *la géante* (*O utopie tangibilă*, 76). Breban notează că are două-trei teme obsesive în tot ce scrie.[11] Fidelitatea față de sine înseamnă această fidelitate tematică. Nu, subliniază el, idei şi poveşti, ci teme obsesive! (162-164) Nu ştie precis numărul temelor, dar se poate constata că el enumeră, repetat, mult mai multe, nu întotdeauna aceleaşi. Ca să le reducem, ar trebui să spunem că are două-trei teme obsesive, dar nuanțat subtematizate. Teme mari sunt şi: „*tehnicul, politicul, comunicarea*, *crima*” (*Riscul în cultură*, 11, 286). Comunicarea este însă negată la Craiova, va spune într-o conferință la Timişoara. Crima la care se referă este aceea ideologică, politică, nu militară. Temele obsesive sunt legate de fracturarea memoriei (*Memorii IV*, 120). Marea obsesie recunoscută este: călău-victimă (bărbat-femeie, maestru ucenic) (390-1). O obsesie poate să însemne o scindare sau o dublare de ordin tematic. Marea obsesia provine, cum ne spune în altă parte, din două teme-

pulsiuni, apărute în conştiinţa primă, a copilăriei: bărbat-femeie şi călău-victimă sau maestru-ucenic (*Confesiuni violente*, 289). „Nu rareori, sclavul e cel tiranic, nu stăpânul.” (290) Personal, Breban nu se identifică cu stăpânul. În tinereţe a fost sedus de tema romanescă a răzbunării (*Memorii IV*, 103). Donjuanismul este o „pulsiune descoperită târziu” (*Confesiuni violente*, 288). În *Memorii I* anunţă, la început, teme ca: sensul vieţii, viaţa zeilor, viaţa după moarte (9). Dar şi: ură-iubire (preluare de la Fr. Nietzsche) (160), călău-victimă, stăpân-sclav (după Hegel) (161), din ultima derivând relaţia maestru-ucenic (170). O temă majoră, numită oximoronic *bucuria suferinţei* (*Riscul în cultură*, 14), este dostoievskiană, creştină. Breban rămâne consecvent cu sine şi nu e de mirare că, acum, face „elogiul morţii”[12]. Nietzsche şi Dostoievski au două teme – de conştiinţă, psihologice – comune: amoralitatea şi relaţia victimă-călău (*Fr. Nietzsche*, 116). Vinovăţia, o temă „veche şi fundamentală”, este analizată şi cu uneltele epicului în *Vinovaţi fără vină,* 114.

În romanul său *În absenţa stăpânilor*, sugestiile tematice provin din gândirea lui Fr. Nietzsche: vitalismul, afirmarea existenţei, „a spune *da* vieţii” (*Memorii I*, 249) şi – prin personajul feminin E. B. – caracterul. *Îngerul de gips* redescoperă *tema adaptării* (58), „dezadaptarea ca o formă a adaptării”, „deconstrucţia” unui destin uman (*Memorii II*, 309). *Don Juan* şi *Pândă şi seducţie* „au aproape aceeaşi «idee epică»: cucerirea, seducţia unei femei indiferente, cu refuzul, în final, al posesiei posibile!” (*Memorii I*, 241) Cel din urmă este „scris pentru publicul suedez şi conţinând critici aspre faţă de comunism” (241). Erosul domină seria de cinci romane care rescriu mitul cuceritorului începând cu *Don Juan* (*Memorii IV*, 119). Breban îşi numără nu mai puţin de opt romane pe aceeaşi temă (391). În *Drumul la zid* Breban dezvăluie „tema ontologică a viului” (*Riscul în cultură*, 403). Romancierul se referă la „miracolul Viului” (*Memorii IV*, 188), „viul ascuns, misterios” (123), „viaţa şi viul”, omul, creierul în general (513). Breban crede în cercuri metafizice infinite: „existenţa noastră care este reală, e adevărat, este dublată, ca să zic aşa, *pardosită* (de remarcat verbul lui Dimov din explicarea poeticii onirismului estetic-structural!, n. n.), suspendată sau acoperită, cu o cupolă, de o alta… şi aşa la nesfârşit.” (124) În tetralogia *Ziua şi noaptea*, tema este cuplul maestru-ucenic (*Memorii III*, 158) sau călău-victimă (după Hegel: stăpân-sclav) (159).

5. Scrisul, fraza, stilul. Fraza ideatic-metaforică este echivalenta primului vers, numai că nu oferit de zei, cum pretindea P. Valéry, ci de conştiinţa creatorului – *primum movens* scriptural nu este la el exogen, ci endogen. „Plec întotdeauna de la idei, ca să ajung la <viaţă> şi nu invers. Şi uneori… ajung!” (*O utopie tangibilă*, 76) Marea dificultate a fost să-şi descopere sau să-şi inventeze un tipar, o matrice sau o paradigmă lingvistică, sintactică, o obsesie frastică. Fraza actuală, dezvăluie el, datează abia de la 28 de ani, de la a treia variantă a *Franciscăi* (68). Abia atunci a pus capăt „imposturii” şi, devenind ceea ce era, corectându-şi inhibiţia până la – cum s-a dovedit în romanele din urmă – limita exhibiţiei, şi-a descoperit postura stilistică şi, în fond, creatoare: „păream inteligent şi scriam dezlânat ca un cretin, păream cult şi mă exprimam alandala, ca o varză” (68).

Breban posedă o matrice frastică, obţinută după mulţi ani de căutări. Fraza rămâne amprenta (re)cunoscută de un autor. Şi aici are modele. Revoluţia – aparentă, reală pentru masa cititoare – este tocmai stilistică, frastică. „Fraza lui Dostoievski i-a bulversat pe mulţi.” (*Confesiuni violente*, 111) El modifică fraza, ca şi Hortensia Papadat-Bengescu, ceea ce pentru *antimimesis* înseamnă transformarea realităţii însăşi. Propune şi impune „fraza melc” (*O utopie tangibilă*, 107), fraza răsucită, aidoma umanităţii, tipologiei şi lumii sale constant vizate. Breban îşi defineşte fraza ca fiind întoarsă spre cititor şi scriitor (68). Ei bine, este o frază de tip poetic, prozodic, vers însemnând în sens originar tocmai „întoarcere”. Al doilea înţeles al frazei întoarse, dincolo de cel poetic, este de natură retorică: apropierea comunională cititor-scriitor. Să ne amintim că P. Valéry acorda cititorului o importanţă *creatoare* egală cu a autorului: cel din urmă posedând în plus doar talentul expresiei artistice, ultima, fundamentala condiţie de autor. Stilul rămâne primordial: „evoluţia unui spirit este, în primul rând una stilistică” (108). Breban nu este un stilist nativ, ci unul construit. El devine ceea ce este: un nordic. Sudicii au limba, nordicii au problemele (109). Natura sa e reflexivă. Gândirea îi modelează expresia. În termenii săi, gândirea este stăpânul, maestrul, iar expresia, sclavul, ucenicul.

Breban susţine, atât în concepţie, cât şi în exerciţiul propriu-zis, un stil integrator. E un stil deschis peste limitele posibile, unitar şi nu contradictoriu, o formă de baroc, rezultând din sinteza clasicului cu modernul, un stil clar şi obscur sau clar-obscur, dacă îl primim în omogenitatea sa. Excesul ironic este şi el asumat, fără a fi ocolită chiar şi o „ironie dizolvantă, nimicitoare” (*Fr. Nietzsche*, 143). Conceptul de stil pe care îl admite este unul

cuprinzător. Breban scrie, „vorbeşte", când direct, când metaforic, alegoric, parabolic; când grav, când sarcastic. Breban, antiavangardistul, găseşte stil şi la avangardistul Marinetti (*Riscul în cultură*, 27). Claritatea clasică rămâne valabilă literar ca o normă eternă, indiferent de „înnoiri". „Limbajul literaturii, spre deosebire de muzică sau filozofie, este necriptic…" (12). Desigur, în înţelegerea sa, şi ce este ermetic ori hermetic este dezvăluit. Breban promite o calmare lexico-sintatică a frazei, un stil mai puţin violent, începând cu romanul *Bunavestire* (*O utopie tangibilă*, 107). Dar aceasta pare doar o promisiune contextuală, cu o mare doză de formalitate, destinată a nu-i afecta „formalismul" îndârjit, obsesiv.

Luciditatea şi inspiraţia sunt echilibrate, se complinesc, la acest scriitor care se apropie de – dar nu se pierde în – realism şi suprarealism. Din inspiraţie, la Breban, decurg „episoadele sau personajele secundare" (77). Cum scrie? Iată: „Repede, odată ce am întreaga structură a cărţii în cap, repede şi fără variante. Nu recitesc niciodată manuscrisul decât în corecturi, cine ştie, poate «din silă» faţă de ce nu e «realizat»…" (77) Breban mărturiseşte că nu îşi corectează scrierile, reciteşte şi modifică rareori. Oricum, nu-şi rescrie cărţile. Doar primul roman face excepţie: dar el a ajuns la a treia versiune pentru a fixa o frază, o construcţie de ansamblu. O spune cu imprudenţă şi sinceritate, dar şi din calcul, faţă de sine şi cititor. Nici aici nu se ascunde. Scrisul dintr-o bucată e ca omul dintr-o bucată. Îl iei cum e, dacă e. Aşa este şi cu Breban, care mizează – estetic – pe etalarea (şi a) defectelor, pentru ca autenticitatea, sinceritatea, să le transforme în calităţi sau măcar să le atenueze. „Greoi" ca un ardelean (nordic) (*Memorii IV*, 499), scrie „neîngrijit" (422-3), dar nu fără autocontrol: „am făcut din «defectul» meu o «armă»" (500). Scrie – aş spune – fără limită în repetare. Mai mult, desigur, decât recunoaşte, la modul: „Vreau să mai explic o dată ideile expuse mai sus…" (46). Atinge o oralitate de o elementară esenţialitate a sincerităţii: „Ha, ha, ştiindu-mă puţin «nebun», până la urmă «societatea» m-a lăsat în plata mea…" (265). Autorul acesta nu rescrie, el rămâne la prima ţâşnire a cuvintelor. De fapt, nu a acestora, dar a gândirii instinctive, a suflului existenţial transgresat întâi în frază şi, până la urmă, în carte. Rezultă „paranteze care-mi parazitează nu numai editorialele, dar şi romanele de «ficţiune», excesivele subordonate ale scrisului meu" (*Riscul în cultură*, 244). Înţelege că ele atrag astfel „neclaritatea", dacă citim din perspectivă clasică, dar „aceste digresiuni, ocoluri şi paraocoluri" exprimă „autenticitatea" (244). Iată modul său de a fi autentic, de a se interesa de autenticitate.

Mai curând la modul general, Breban notează că „stil e ritmul intern al ideaţiei fiecărui autor" (407). Apoi, mai degrabă personal, autorul care visceralizează reflexivitatea notează că „stilistica e gâfâitul autorului" (408). Gâfâitul? Respiraţia, cea obosită, grea, ultimă, înspăimântată. Aici se află norma autenticităţii scrisului său. Ce este ultim, jos, se află, în această concepţie, foarte sus. Cu această măsură se verifică Breban în scris şi, mult mai rar, în autolectură; alta decât cea simultană cu scriitura. El atrage atenţia că „în *Don Juan* există fraze bâlbâite" (408) şi, dacă nu aş şti ce preţ mic, dacă nu inexistent, pune pe suprarealism, aş aminti că Gilles Deleuze numea limba poeziei lui Gherasim Luca *la balbutie*, va să zică *bâlbâita*. Breban mărturiseşte că a recitit pagini din *Amfitrion* şi a constatat că la sfârşitul volumului al doilea textul „scade până aproape de nonvaloare" (408). Gâfâitul auctorial, probabil, a dispărut, ieşind la iveală convenţia, aspectul comun, impersonal. Atunci textul se destramă, ca orice ţesătură uzată, uitată de atâta folosinţă. Criteriul de întoarcere la viaţa construită verbal este la Breban verificarea suflului unind, integrator, mentalul şi scripturalul. Opera în ansamblu nu trebuie să se rupă, ci să *ţină*. „Acesta e adjectivul suprem al valorii – dacă «ţine»!" (408).

Breban nu se consideră inventiv, dar crede că are un larg acces la „diversitate stilistică" (*Memorii IV*, 391). Stilul, fraza sa lungă, problematizantă, greu cucerite – îşi recunoaşte „stângăciile sau, dacă vreţi, extravaganţele mele de limbaj" (*Memorii I*, 25) –, n-au rămas imobile. Dimpotrivă. Scriitorul şi-a schimbat mereu stilul (340). Căutările, conduse de intuiţia asimilată de la B. Croce, care credea că „expresia precedă intuiţia" (196) au fost lente şi cumpănite, reprimând orice exhibiţionism, originalitatea străină, aderenţa la experimente ca dicteul automat, suprarealist.

Breban ţine să fie un scriitor secret, misterios, chiar cu preţul unei obnubilări a comunicării: „un text, un bun, un autentic text literar rămâne nu numai cvasi-criptic pentru critica de întâmpinare, dar şi pentru creatorul său. Fapt ce nu are legătură, totdeauna, cu valoarea textului, care ţine în primul rând de critică, de formaţia şi gustul ei momentan, ca şi de gustul publicului, de «aerul timpului», cum zic francezii." (250) Ca şi pentru poetul oniric Leonid Dimov, între altele autor şi al unui volum intitulat *Spectacol*, şi pentru Breban scrisul devine la fel de *reprezentativ*: „scrisul, poemul, romanul sunt un spectacol, o spuneam cu toată

seriozitatea” (*Memorii III*, 211). Scrisul devine la el o reprezentare a fericirii existențiale, un spectacol divers, policrom. I-a luat, spune el, enorm de mult timp ca să ajute publicarea paginilor „numeroase şi pestrițe” (306).

Ne-am întrebat cum, să vedem şi cât scrie. Marota cantității, ironizată, şi din neînțelegere, de alții, devine acceptabilă dacă este văzută în sensul amplitudinii. „La noi se scrie puțin şi se publică şi mai puțin.” (*O utopie tangibilă*, 64) Literatura română, de numai două secole, dar şi aşa plină de discontinuități şi nedesăvârşiri, de proiecte uzurpate sau abandonate, a fost mereu tentată de reducere şi complexată de conducere, edificare, extindere, creştere. Să recunoaştem poziția netipică, stânjenitoare dar necesară, a lui Breban, care visează să scrie şi să publice zeci de mii de pagini.

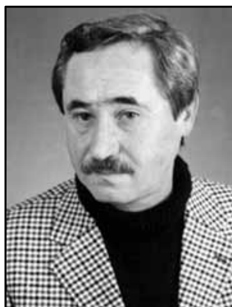
Scrisul este construcție. „Şi când vorbesc, şi când scriu, la mine e un fel de înaintare cu ocolişuri. E o căutare în mers, e construcție în mers…” (*Confesiuni violente*, 107). În alt loc spune că totul este gândit, construit mintal, înainte de a fi scris, dar că în construcția cărții scrisul provoacă gândirea. Aici sugerează că adoptă intenția textului, antrenând-o pe cea a autorului: „stilul devine totul. El mă duce şi pe mine.” (108) Constatând că epicul este în esență digresiune (vezi M. Proust), el şi recunoaşte „verbiajul” (*Memorii II*, 235). Deşi se observă el însuşi cum trage româna spre franceză, crede în „curățenia şi radicalitatea textelor mele” (64), dar constatarea aici este tematică şi estetică, doar indirect stilistică. Stilul rămâne întregul, iar un astfel de stil, pe lângă adecvare, îşi adaugă forța impunerii. În acest mod citesc declarația autorului: „m-a <interesat> în compozițiile mele romaneşti mai ales expresivitatea” (*Memorii III*, 393).

Scriitorul acesta bulimic de scriitură, ca Iorga ori Sadoveanu, nu prea este de-al locului. Pare un utopic în spațiul românesc. El are, mai ales, utopia cărții. Programul său modern este, desigur, antimimetic. Scriitorul nu reprezintă prin scris (referentul, contextul, ca realiştii), ci prezintă prin text propriul context referențial, autonom. Breban se recunoaşte, de altfel, ca o conştiință nefixată, dislocantă, de un utopism integral, în esență poetic. Pe el îl obsedează „cartea, utopia cărții (cf. cartea lui N. Manolescu: *Sadoveanu sau utopia cărții*, acesta fiind numit de Breban în eseul scris pentru francezi, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, cel mai importat prozator român, n. n.), utopia prieteniei, utopia eternității prin creație, prin atingerea umană” (*O utopie tangibilă*, 18).

(Din vol. *Voința de putere şi creație*, În curs de apariție la Editura Ideea Europeană. www.ideeaeuropeana.ro)

Note

1. *Sensul vieții (Memorii IV)*, Polirom, Iaşi, 2007: 109. În continuare, în paranteze rotunde, notez paginile. Repet titlurile doar la reluarea citărilor.
2. *Vinovați fără vină. Vinovăție românească*, Ed. Ideea europeană, Bucureşti, 2006: 124.
3. *Riscul în cultură*, Polirom, Iaşi, 1997. Citez după ed. a II-a, definitivă, Ideea europeană, Bucureşti, 2007: 27.
4. *Sensul vieții (Memorii II)*, Polirom, Iaşi, 2004: 437.
5. *Confesiuni violente*. Dialoguri cu Constantin Iftine, Ed. DU Style, Bucureşti, 1994: 293.
6. *Fr. Nietzsche. Maxime comentate*, postfață de Ion Ianoşi, Ed. Fundației Culturale Ideea Europeană, Bucureşti, 2004: 65.
7. *Sensul vieții (Memorii III)*, Polirom, Iaşi, 2006: 180.
8. S. Damian, *Despărțirea de realism*, în „ID” („Idei în dezbatere”), 1 iulie 2008: „Dacă s-au ivit şi la el în itinerarul biografic dizarmonii, unele fisuri, ele nu s-au răsfrânt asupra creației.”
9. *O utopie tangibilă*. Convorbiri cu Nicolae Breban, antologie de Ovidiu Pecican, Ed. Didactică şi Pedagogică, R. A., Bucureşti, 1994: 58.
10. Laura Pavel, în *Antimemoriile lui Grobei. Eseu monografic despre opera lui Nicolae Breban*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Ed. Fundației Culturale Ideea Europeană, Bucureşti, 2004, dezvăluie în romane nu numai „*transpunerea metafizică abisală a unei antropologii şi chiar teosofii textuale de tip manierist-postmodern*” (27), dar şi „o presimțire abia a textualismului, unul, oricum, difuz şi profund ontologizat” (47), „Un element de doctrină supra-realistă” (62) şi „un fel de mimetism oniric” (94).
11. *Sensul vieții (Memorii I)*, Polirom, Iaşi, 2003: 250.
12. „Contemporanul-Ideea europeană”, octombrie 2008.

Trăiți acum în întrebări

Viorel MUREŞAN

Pe la mijlocul anului 1903 (la 16 iulie), de la Worpswede *lângă Bremen* , Rilke trimite a patra scrisoare *tânărului poet,* care îl copleşeşte cu întrebări mereu mai prodigioase. Începutul noii epistole nu face excepție de la puzderia de amănunte în legătură cu precaritatea stării fizice şi spirituale a autorului *Sonetelor către Orfeu*, precum şi vizavi de căutarea remediului într-o nouă călătorie. Scrisoarea lui Franz Xaver Kappus, căreia îi răspunde acum Rilke, pare a fi cea mai problematizantă, căci textul din fața noastră este primul răspuns care semnalează consistența sui-generis a unui mesaj de la interlocutorul său epistolar: *Am lăsat o scrisoare din partea dumneavoastră multă vreme fără răspuns, nu că aş fi uitat de ea, din contră: este una de genul acelora pe care le reciteşti când le găseşti printre scrisori şi v-am văzut prin ea foarte aproape.* (p.31). Ca de obicei, şi în decodarea mesajului din scrisoarea *de prin mai*, Rilke este foarte meticulos, indicând, la un prim strat al lecturii, hedonismul intrinsec al textului: ***mă mişcă*** *frumoasa dumneavoastră grijă pentru viață* (p. 31). Această primă remarcă este însă doar o capcană, un fel de *captatio benevolentiae,* căci, de data aceasta, răspunsul lui Rilke se construieşte cu toată rigurozitatea canonică a discursului epistolar. Plaja ideatică a textului rilke-an ni se desfăşoară de aceea cu generozitate.

Poți trăi fără să scrii?

Mai întâi de toate, Rilke înfățişează preopinentului său **drama** (căci o dramatică luptă e în cazul unui poet faptul de a nu putea comunica celorlalți ceea ce simte, ce vede, ce trăieşte...) **inexprimabilul**, pe care – e lucru ştiut –, doar poeții foarte mari o transcend, şi nu întotdeauna într-o direcție controlabilă, fie şi estetic: *Aici unde mă împrejmuie o câmpie imensă peste care adie vânturile de pe mări, aici simt că nu va putea nicicând răspunde vreun om la acele întrebări şi sentimente care au în adâncul lor viață proprie; căci se înşeală şi cei mai buni în cuvinte, când e să însemne ceva imperceptibil doar, şi aproape inexprimabil.* (p. 32). În înțelesurile frazei de mai sus putem percepe o adiere dinspre Mallarmé, pesemne primul poet important ademenit de **inexprimabil**. Pentru a trece însă de bariera a ceea ce nu poate fi spus în cuvinte, Rilke, simțind în Franz Xaver Kappus un creator de tip intuitiv, sugerează ca posibilă alternativă **apropierea de natură**, care este analogă firii omului şi se lasă transpusă într-o poezie *naivă şi sentimentală*, aşa cum ar spune Friedrich Schiller. Apoi, demersul maieutic al lui Rilke îşi conduce ucenicul spre înțelegerea culturii ca **spațiu al întrebării**, fără a acorda vreo importanță copleşitoare şi răspunsului: *...să aveți răbdare față de lucrurile nesoluționate ale inimii dumneavoastră şi să încercați să îndrăgiți întrebările însele ca pe nişte odăi închise sau cărți scrise într-o limbă foarte străină. Nu cercetați acum răspunsuri care nu vă pot fi date, pentru că nu le-ați putea trăi. Trebuie să trăiți totul.* ***Trăiți acum în întrebări***. (s.m. V.M.) (p. 32).

Partea cea mai întinsă a acestei scrisori omagiază **voluptatea trupească**. Dar nu sâmburele ei de trivialitate, ci ceea ce poate fi întors spre revelație din ea. Adică, voluptatea trupească din care se poate naşte *creația spirituală: Şi cei care se întâlnesc noaptea şi sunt împletiți în voluptate legănată, fac treabă măreață şi aduc miresme, profunzime şi forță pentru cântul unui poet ce va veni, şi se va ridica pentru a spune bucurii fără de nume.* (p.

35). Pentru Rilke, **maternitatea** are poezia ei indelebilă: *Şi frumuseţea este maternitatea slujindă, şi într-o femeie foarte în vârstă e o mare aducere aminte.* (pp. 35-36). Dar cu gândul la iubirea primordială, ochiul lui Rilke fuge spre Platon şi spre ruptura dureroasă din mitul Androginului, acolo unde dragostea îşi are originea legendară: *Şi poate că sexele sunt mai înrudite decât s-ar părea şi marea înnoire a lumii va consta poate în asta că bărbatul şi fata se vor apropia eliberaţi de toate sentimentele eronate şi vecini, ca oameni spre a purta împreună simplu şi cu răbdare sexul care le e încredinţat.* (p. 36).

Discreţia în relaţiile cu cei apropiaţi e următoarea povaţă dată tânărului poet. Apoi, în finalul acestei piese epistolare, rândurile lui Rilke devin mai prozaice, atunci când se ridică problema unei cariere lucrative în biografia unui creator. Ea este, în opinia lui Rilke, esenţială, dând artistului independenţă materială, însă numai dacă acesta va izbuti să-şi conserve solitudinea, decisivă în actul de creaţie: *E bine să intraţi mai întâi într-o slujbă care vă face independent şi care vă pune pe picioare proprii în toate privinţele. Aşteptaţi cu răbdare dacă viaţa dumneavoastră cea mai intimă se simte îngrădită de forma acestei funcţii. Eu o găsesc grea şi foarte pretenţioasă pentru că e împovărată de mari convenţii şi pentru că aproape nu lasă spaţiu unei concepţii personale a datoriilor ce le pune în faţă. Dar solitudinea dumneavoastră va fi, şi în mijlocul unor situaţii foarte străine, reper şi patrie, şi din ea vă veţi găsi toate drumurile.* (p. 37)

Flori de leac

Autobiografia şi psihanaliza: drumuri spre un sine fictiv

Mirela-Sanda SĂLVAN

Analiza care urmează îşi propune să demonstreze că înțelegerea propriei experiențe de viață prin intermediul scriiturii autobiografice sau al curei psihanalitice este întotdeauna o interpretare – în nici un caz singura posibilă –, o versiune a realității niciodată separabilă de ficțiune.[1]

De ce scriem la persoana I?
De ce ne întindem pe divan?

Pornim în analiza celor două demersuri de auto-cunoaştere de la premisa că fiecare dintre ele este justificată la origini de o suferință, de un scurtcircuit în mecanismul de funcționare armonioasă a unei existențe. Considerăm că disconfortul existențial care determină recursul la una dintre cele două forme de clarificare identitară poate fi rezumat prin dificultatea de a formula un răspuns limpede şi în egală măsură satisfăcător la întrebarea *Cine sunt eu?*, chiar dacă ea nu este exprimată aproape niciodată în această formă simplificată şi explicită.

Autobiografia şi psihanaliza sunt abordate în cele ce urmează ca procese de autochestionare identitară, consecință a unei situații de criză survenită în existența individului. Se impune într-un astfel de context găsirea unui răspuns la dificila întrebare *Cine sunt eu?*, susceptibil de a fi găsit prin scriitură sau pe divanul analistului. Demersul autobiografic şi cura psihanalitică constituie prin urmare travalii de limpezire, de înțelegere a propriei persoane şi în ultimă instanță a lumii, în urma cărora cel implicat va avea cel mai adesea o relație mai armonioasă cu sine şi cu universul în care trăieşte.

După îndelungate studii având ca obiect analiza de texte autobiografice (scrise îndeosebi de oameni de rând şi care nu aspiră la statutul de literatură), sociologul Marie-Madeleine Million-Lajoinie[2] conchide că la originea inițiativei de a imortaliza prin scris experiența personală de viață nu se află aproape niciodată armonia sau echilibrul, ci un conflict sau un zbucium interior ce se vor îmblânzite. Doar cei care, din diverse motive, cad pradă îndoielilor se vor aşeza la masa de scris căutând prin şi în scriitură un răspuns, o clarificare, menite să alunge hăituirile la care îi supun propriile gânduri şi nelinişti. Annie Ernaux, autoare a mai bine de zece volume de inspirație exclusiv autobiografică, este de absolut aceeaşi părere atunci când afirmă că „Orice scriere are rolul de a vindeca o rană mai mult sau mai puțin gravă”[3], confirmând ideea că rareori un om mulțumit de sine şi de cursul evenimentelor din propria existență se va aşeza la birou pentru a le împărtăşi altora. Michel Mercier[4] spunea la rândul său că oamenii fericiți nu au de spus o poveste despre ei, referindu-se exact la potențialul creator al suferinței, indiferent de sfera în care el ar putea să se manifeste. Fericirea nu se vrea prea adesea explicată, ea e cel mai frecvent acceptată şi percepută ca naturală. Ceea ce nu e valabil pentru reversul medaliei, care îndeamnă la clarificări şi lămuriri.

Tot o suferință este cea care îl aduce pe individ pe divan. Bazată – aşa cum foarte semnificativ o defineşte Roger Perron[5] – pe dragostea de adevăr şi de libertate împărtăşită de terapeut şi de pacient, relația psihanalitică reprezintă o adevărată reformă în planul funcționării psihice a cărei ultim şi esențial obiectiv este libertatea individului.

Medierea prin cuvânt

Limbajul reprezintă câmpul de acțiune al ambelor demersuri: scris, în cazul autobiografiei, vorbit, în cura psihanalitică. Cele două operează deci cu aceeaşi materie primă, pe care o folosesc fiecare într-o manieră proprie: autobiografia aşează cuvântul într-o formă mai degrabă rotundă, finisată; cura psihanalitică operează pe tărâmul asocierilor libere, nefinisate produse de pacient, conferindu-le acestora puterea de a scoate la iveală aspecte greu sau imposibil de identificat într-o altă formă de manifestare supravegheată a limbajului. Lăsând la o parte felul în care se serveşte fiecare dintre cele două demersuri de puterea cuvântului, ne interesează să evidențiem în această etapă a analizei rolul de mediator ce revine limbajului în ambele cazuri. Este vorba de fiecare dată de un discurs produs de un narator, discurs ce va avea drept consecință o metamorfozare a autorului său.

Inevitabila ficțiune a identității

Oricât de incompatibilă ar putea să pară asocierea dintre fictiv şi identitatea unui individ cât se poate de real – având în vederea faptul că materia primă transpusă prin intermediul cuvântului atât în demersul autobiografic cât şi în cel psihanalitic, este realitatea, experiența de viață concretă – vom afirma cu convingere ca ficțiunea revendică un domeniu semnificativ chiar şi din teritoriul autobiografic.

Cele două travalii pe care le analizăm presupun un proces sinuos de construcție/ reconstrucție/deconstrucție a sensului experienței personale, sens care nu există pur şi simplu undeva, ascuns sau deghizat, invitându-l pe individ la un fel de joc de-a v-ați ascunselea. Acest sens trebuie în mare parte construit, clădit din temelii. Scriitura autobiografică şi cura psihanalitică nu fac altceva decât să îl însoțească pe individ pe acest drum anevoios al construirii unui sens al propriei existențe. Acest sens reprezintă de fapt echivalentul identității personale a celui care s-a angajat în unul din aceste două procese de auto-cunoaştere/construcție.

Serge Doubrovsky, criticul care a denumit drept *autoficțiune* un anumit tip de scriitură autobiografică – revendicând paternitatea asupra numelui, nu şi a speciei în sine, a cărei existență precede cu mult apariția denumirii –, este printre cei mai convinşi susținători ai ideii de construire a unui sens al vieții ca urmare a inițiativei personale ce se succede conştientizării: „Sensul unei vieți nu se află nicăieri, el nu există, pur şi simplu. El nu trebuie descoperit, ci inventat, nu din bucăți întregi, ci pornind de la nişte urme: el trebuie construit.”[6] Dacă l-am citat aici a fost pentru a susține mai departe ideea conform căreia autobiografia şi cura psihanalitică reprezintă nişte procese în măsură să genereze acest sens pe care criticul[7] îl invocă. Ideea esențială din teoria lui Doubrovsky despre autoficțiune este că atunci când un narator scrie la persoana I – producând un text în care relația de triplă identitate personaj-narator-autor este pe deplin funcțională[8] – , acesta nu va putea niciodată să ocolească în totalitate ficțiunea, în ciuda celor mai sincere porniri ale sale de a rămâne fidel realității. Textul autobiografic va avea întotdeauna şi în mod inevitabil un caracter ficțional, aceasta neînsemnând că autorul său va deforma cu bună ştiință realitatea (deoarece, cel puțin în accepțiunea doubrovskyană a autoficțiunii, acest tip de rea-voință este absolut exclusă), ci nu o va putea transpune niciodată cu o fidelitate de 100%. Pur şi simplu pentru că acest lucru este cu neputință: cel care scrie are o memorie limitată şi care îi poate juca feste; el este obligat să facă o selecție între evenimentele care merită şi cele care nu merită a fi imortalizate prin scris; selecția aceasta se face exclusiv pe criterii ce au la bază subiectivitatea autorului etc. Am putea continua lista motivelor care fac din textul autobiografic o construcție inevitabil fictivă, nu în sensul unei deformări voluntare, ci inevitabile a realității.

Cura psihanalitică porneşte de la premisa acestei inevitabile ficționalizări a discursului despre sine, fără să considere acest lucru un impediment în procesul de auto-cunoaştere pe

care îl urmăreşte. În cadrul terapiei psihanalitice este mai puțin importantă reconstituirea exactă a trecutului, cât scoaterea la iveală a unor dorințe inconştiente ce s-au manifestat de-a lungul evoluției psihice a individului. Una dintre premisele de bază ale psihanalizei se referă la imposibilitatea depăşirii amneziei infantile, proces prin care anumite trăiri au fost refulate fără posibilitatea recuperării ulterioare, dat fiind că itinerariul lor nu a trecut prin gara conştiinței. Nu putem vorbi, în consecință, de o recuperare exhaustivă a trecutului, dat fiind că amnezia infantilă zădărniceşte orice tentativă în acest sens. Obiectivul curei va fi deci unul mai modest: pacientul şi analistul vor elabora împreună nişte *construcții* în măsură să scoată la iveală anumite amintiri până atunci refulate. Aceste amintiri au traversat la un moment dat teritoriul conştiinței, ceea ce face posibilă rememorarea lor, spre deosebire de trăirile invocate anterior, pradă amneziei infantile, pentru care nu se poate imagina o posibilă resuscitare.

Construcțiile elaborate în cabinetul analistului au în teoria freudiană o valoare euristică în cadrul procesului de înțelegere a propriei istorii de către pacient şi de dispariție ulterioară a eventualelor simptome pe care acesta le-a manifestat. Ceea ce primează este coerența construcției ce îi va permite individului clarificarea unor aspecte din propria viață şi nu adevărul istoric al evenimentelor rememorate în cadrul curei.

Autobiografia este pentru cei ce o abordează cu onestitate o inevitabilă ficțiune, o *autoficțiune*; cura psihanalitică operează la rândul ei cu o serie de *construcții* în care coerența primează asupra adevărului istoric. Ambele fac loc broderiilor imaginative în drumul ce îl duce pe individ spre o mai bună cunoaştere de sine, recunoscând că această concesie făcută fictivului este pur şi simplu obligatorie.

Note

1. Ne vom referi la scriitura autobiografică ce vizează în primul rând o mai bună cunoaştere de sine, lăsând la o parte, de exemplu, categoria memoriilor unor personalități marcante sau de orice alt tip de literatură scrisă la persoana I, ce s-ar putea constitui într-o mărturie istorică ; în ceea ce priveşte *psihanaliza*, ea va desemna în cele ce urmează cura psihanalitică motivată fie de o suferință a individului, fie de dorința lui de a-şi clarifica anumite aspecte din existența personală, pornire justificată, aşa cum vom încerca să arătăm, tot de un disconfort existențial.
2. Marie-Madeleine Million-Lajoinie, *Reconstruire son identité par le récit de vie*, Paris, L'Harmattan, 1999.
3. *Idées*, n° 140/6/2005, variantă online consultată pe 6 noiembrie 2007 (traducerea noastră).
4. Michel Mercier, *Le roman féminin*, Paris, PUF, 1976.
5. Roger Perron, *O psihanaliză. De ce?*, Editura Fundației Generația, 2004.
6. *Autobiographie/vérité/psychanalyse*, în *Serge Doubrovsky, Autobiographiques, de Corneille à Sartre*, Paris, PUF, 1988, p. 77.
7. Îl cităm în acest moment din operele critice, fără a uita însă remarcabila sa operă de romancier-autobiograf, mai exact de autor de *autoficțiune*.
8. Condiție inconturnabilă pentru a putea integra un text în genul autobiografic, după cum arată Philippe Lejeune în unul din textele canonice ce au ca subiect autobiografia, *Le pacte autobiographique*, nouvelle édition augmentée, Paris, Editions du Seuil, 1996.

Ovidiu POJAR

Criză

Se anunță iarăşi concedieri,
vom intra cu toții în criză,
visele noastre le-am înghesuit
şi le-am pus sub cheie,
într-o valiză.
Cinic, realitatea mă ia de braț
şi-mi arată viitorul fără speranță -
parcă nici între noi nu mai e la fel,
dragostea stă închisă la bancă;
cad burse, nu sunt vremuri propice,
piața construcțiilor s-a contractat
şi inima îmi atârnă, caraghioasă,
dintr-un costum care şi el
a intrat la spălat.

Explozie ratată

Am fi putut exploda ca două supernove
(cum tremura lumina l-apropierea ta!)
nici nu mai era nevoie de vorbe,
amestecul exploziv se formase deja.

Mai trebuia cineva s-aducă chibritul
şi azi am fi fost o singură stea
cu resturi nearse ți-aş fi hrănit urâtul
de negre eclipse ne-ar fi ajuns cândva.

„Dau un regat pe-un singur chibrit
Şi ca bonus un hipermarket anume!”
...Îmi lasă cometa Halley pe gât
semnele trecerii ei peste lume.

Dinții de cal

Nu mai am dinții de cal să mai muşc din tine
ori poate carnea ta are alt gust
nu mai adulmec, cu nările pline
orizontul îngust.

Nu mai scapără sub copite scântei
şi iarba nu-i cine s-o pască;
în mine temple părăsite de zei
aşteaptă o nouă religie
ca să se nască.

Imobiliare de lux

Încă o fabrică
şi-a relocat activitatea,
pământul de sub ea a devenit prea scump
şi contabilii au calculat
că ocupă această zonă centrală
de prea mult timp.

Cum nu te muți şi tu
la periferia inimii mele!

Ia-mi în brațe aorta
şi du-o, lasă-mă gol
să semăn în urmă-ți
blocuri
de un lux orbitor.

Poezia Mişcării literare

Insomnie 2

Când iarna-şi cheamă viscolul să-i cânte
De prin Tirol ciudate simfonii
Şi de nesomn cad sfinții la răspântii
Din ceruri cu prea multe dioptrii

În mine-n haite se adună lupii,

Înnebuniți sar munții-ntr-un picior
Pe când te-aştept, zăpezile să-mi scuturi
Să-ți prindă urma-n încleştarea lor.

Iar de vei vrea din nou să intri-n casă
Va fi târziu şi nimeni n-o să ştie
Că te-am ascuns sub un ocean de gheață
Şi-o să te ning de-acum o veşnicie.

Izgonirea din rai

Sunt ca Adam în grădina raiului
şi din păcate n-am nici o dorință
merele stau alături, de aur
în mine nu creşte nici o sământă.

Dumnezeu a plecat undeva departe
nu mă aude şi-i pustiu fără el
rugile mi se întorc boante,
somnul greu, ca-ntr-un pat de hotel.

Ah, de-ar veni şarpele să mă trezească
pentru întâia oară să pot vedea
cu ochii păcătosului, lacomi,
ispita – goală, ruptă
din coasta mea.

Străin în ochiul tău

Închis în ochiul tău
ca un corp străin
simt cum lacrima
încearcă să mă elimine
cel mai dureros este că
nu ştiu dacă vreodată
ți-am acoperit toată retina
dacă o vreme măcar
m-am legănat în privirile tale
sau am locuit acolo degeaba
cel mai dureros este că
nu pot ieşi singur
am nevoie de ajutorul tău
de lacrimile tale
ca şi până acum
numai că
de data asta
să mă înece
definitiv.

Codex Aniciae Iulianae (interpretare), Gatilier

Marilena TUTILĂ

Soția prietenului

În cel mai scurt timp trebuia să ia o decizie. Se simțea la capătul puterilor. Lăsase geamantanele şi cele câteva cutii de carton cu lucrurile personale în mijlocul camerei din modestul apartament al mamei sale şi se trântise pe canapeaua tare, cu arcurile sărite ce susțineau direct tapițeria rărită. Se întorsese de unde plecase cu ani în urmă ca un tânăr furios şi dornic să răzbească în viață. Până în urmă cu câteva zile crezuse cu toată tăria în steaua lui norocoasă. Se putea considera un om împlinit din toate punctele de vedere, în câteva minute însă tot ceea ce clădise cu încredere, pasiune, talent s-a năruit asemenea unui castel de nisip peste care s-a rostogolit un val uriaş. Senzația de gol şi neputință îl țintuise pe canapea. Din starea aceea în care parcă îi amorțiseră toate simțurile l-au trezit şoaptele îngrijorate ale mamei sale.

– Tudorel, mamă, hai să mănânci ceva.

Chipul drag şi întristat al mamei l-a readus la realitate. În fața ei era aproape indecent să se arate cât e de răvăşit. A mai găsit suficiente resurse ca să se ridice sprinten de pe canapea şi s-o urmeze în bucătărie.

– Nu prea mi-e foame, mamă.

– Ei, dar nu ştii tu ce ți-am pregătit! Îmi amintesc cât de mult îți plăceau dovleceii umpluți cu smântână şi tartele cu vişine.

Aromele delicateselor cu care îl răsfăța maică-sa în adolescență i-au stârnit foamea. Nu mâncase nimic de două zile. Golise în schimb două sticle mari de suc şi băuse, nici el nu mai ştia, câte cafele. Superstițios, de alcool nu se atinsese, îi fusese teamă că dacă ar fi băut fie şi numai o picătură nu s-ar mai fi putut opri. Or, el avea nevoie în acele momente ca de aer să fie lucid, să poată gândi limpede.

Privindu-l cum şterge pofticios farfuria de sos, maică-sa l-a întrebat cu blândețe.

– Ce s-a întâmplat, Tudorel maică?

Tudor a frământat şervetul în mâini şi după câteva clipe de tăcere a rostit rar şi apăsat.

– M-am despărțit de Narcisa, mamă.

– Dar, pentru Dumnezeu, de ce? Nu-i nicio săptămână de când am fost pe la voi şi…

– Mamă, nu-ți pot spune de ce. Eu cu Narcisa nu mai stau. Aceasta-i hotărârea mea.

– Şi copiii?

– Deocamdată rămân la ea. Pe urmă, voi vedea ce o să fac.

*

Proza Mişcării literare

În vara tulbure a lui '90 plecase exact din acelaşi apartament, cu mobilier vechi, luat în rate de părinții lui în tinerețe, hotărât să ia viața în piept. Era atunci unul din miile de absolvenți de care nimeni nu avea nevoie. A primit o repartiție formală la o uzină bucureşteană. N-a apucat bine să intre pe poarta uzinei că l-a oprit un individ în salopetă.

– Dumneata ce cauți aici?

– Sunt inginer. Am repartiție.

– Mda, o să vedem.

Individul l-a însoțit la serviciul personal şi-a intrat cu el în biroul şefului. Nu i-a permis nici măcar să se prezinte. Al început sa turuie.

– Pe ăsta l-am văzut şi-n Piața Universității şi la Televiziune. N-are ce căuta la noi. Oftând, şeful de personal, un bărbați aflat la vârsta pensionării, i-a spus:

– Precum vedeți, liderul de sindicat nu-i de acord cu angajarea ta la noi. Caută în altă parte, poate ai noroc.

Uşile la care a bătut au rămas închise. Din ordin venit de sus nu se mai făceau angajări. Urmau restructurările... Prietenul lui de pe băncile liceului, Silviu, a avut mai mult noroc. Unchiul său, care lucrase într-o reprezentanță comercială în străinătate, şi-a înființat o firmă de import de autoturisme la mâna a doua. Pe Silviu l-a angajat ca şef al atelierului de reparații. A vrut să-l ia şi pe Tudor pe lângă el. Propunerea prietenului său a venit însă prea târziu. Acumulase atâta furie explozivă încât avea senzația că până şi aerul devenise insuportabil.

„Silviule, eu mă duc unde voi vedea cu ochii. Va curge multă apă pe Dâmbovița până când viața aici va intra în normalitate” – i-a mărturisit prietenului său.

Cu bruma de economii primite de la maică-sa a reuşit să ajungă în Franța. Varianta prezentată de el la imigrări a fost credibilă mai ales că imaginile cu teroarea minerească de pe străzile Bucureştiului din zilele de 13-14 iunie '90 făcuseră înconjurul lumii. Autoritățile franceze i-au acordat azil şi drept de muncă. A avut apoi şansa s-o întâlnească pe Colette, o tânără pistruiată, băiețoasă şi descurcăreață. Ea l-a ajutat să se angajeze ca muncitor într-o uzină din suburbiile Parisului. Diploma lui de inginer nu era recunoscută. Grație pregătirii tehnice s-a făcut însă repede remarcat şi-a urcat în ierarhia uzinei până la postul de şef de schimb, poziție ocupată îndeobşte de ingineri cu experiență. Întâmplătoarea apropiere de Colette s-a transformat într-o afecțiune calmă şi caldă, de durată, încât ajunseseră amândoi la concluzia că trebuie să-şi legalizeze legătura.

Vestea că maică-sa se îmbolnăvise grav l-a prins în aceste momente de relativ echilibru al existenței sale. Nu mai putea amâna întoarcerea în țară. Ştia cu câte sacrificii îl crescuse singură maică-sa, rămasă văduvă după ce tatăl lui murise strivit de o macara, pe un şantier din apropierea Bucureştiului. El rămăsese singurul sprijin al mamei sale care mai avea doar o soră într-un sat transilvănean, dar aceasta nu-şi putea părăsi gospodăria ca s-o îngrijească şi să umble cu ea pe la doctori.

Surprinzător pentru el, Colette a primit hotărârea lui de a se întoarce în țară cu calm şi resemnare. A refuzat însă categoric să vină cu el în România. S-au despărțit ca prieteni, urmând ca fiecare să pornească pe drumul său mai departe.

Imediat după întoarcerea în țară şi-a căutat prietenul, pe Silviu, cu care ținuse tot timpul legătura. Silviu devenise între timp un redutabil om de afaceri. Pusese pe picioare o întreprindere falimentară şi exporta masiv optzeci la sută din producție. Avea sute de angajați, relații solide cu mai multe bănci şi reale perspective de dezvoltare. I-a propus lui Tudor să-şi investească banii economisiți în Franța în întreprinderea lui. Tudor n-a ezitat nicio clipă şi a devenit partenerul de afaceri al prietenului său. După o intervenție chirurgicală reuşită, mama sa şi-a revenit. Acaparat de munca la fabrică şi de grijile pentru mama sa, aproape că nu mai simțea lipsa lui Colette. Părea că din nou viața lui intrase pe un făgaş stabil.

Invitația lui Silviu de a-şi petrece sfârşitul de săptămână la vila lui pe Valea Prahovei l-a bucurat. Simțea şi el nevoia să se relaxeze mai ales că nu schiase din studenție.

În acel week-end a cunoscut-o pe Narcisa cu care Silviu era căsătorit de aproape patru ani. La vederea soției prietenului său, Tudor a avut un şoc. În viața lui nu sărutase mâna unei femei atât de frumoase şi distinse. Ca prin ceață auzea vocea lui Silviu.

– Narcisa, ți-l prezint pe cel care ți-a luat locul, prietenul meu Tudor

– O, în sfârşit te cunosc şi eu!, a exclamat femeia. Silviu îmi vorbeşte mereu tine, ca de un adevărat salvator. Să ştii că nu numai pe el l-ai salvat, ci şi pe mine. Acum pot să mă ocup de ceea ce îmi place, de design.

Am o mică firmă, dar visez ca într-o zi să ajungă mare...

Volubilă, cu un zâmbet ironic în colțul gurii, Narcisa l-a învăluit cu timbrul unei voci calde, ademenitoare ca un cântec de sirenă. A petrecut în preajma tânărului cuplu două zile de vis. Au schiat, s-au bulgărit, au cântat şi-au depănat amintiri în lumina jarului din şemineu.

Tudor se simțea cuprins de o inexplicabilă euforie. Mereu atentă cu el, Narcisa îl luase sub aripa ei protectoare, încât la un moment dat Silviu a izbucnit:

– Tudore, tu ai lipici. Cu mine parcă n-a fost niciodată atât de atentă!

Narcisa s-a înroşit la față. Tudor a tresărit ca trezit dintr-un vis prea frumos. La întoarcere a zăcut posac pe bancheta din spate a maşinii, speriat parcă şi el de boarea de fericire pe care o simțise în cele două zile petrecute la munte. Prea vorbăreț nu s-a arătat nici Silviu pe tot parcursul drumului. Doar Narcisa zâmbea enigmatic uitându-se când la unul, când la altul.

Luat cu munca, a uitat apoi de mica lui vacanță. De câteva ori Silviu l-a invitat duminica la masă, dar Tudor a refuzat politicos spunându-i că e singura zi din săptămână când ia prânzul cu maică-sa şi n-o poate priva de această bucurie. Silviu l-a înțeles şi i-a spus ca o scuză.

– Ştii, Narcisa insistă. O pasionează gătitul. Ar fi vrut să-i admiri preparatele.

– O să am timp şi de ele, Silviule. Mama... cât crezi că o mai duce...

– Gata, capitol încheiat – i-a spus conciliant Silviu.

Munca la fabrică era ca un sac fără fund. Tudor începea de dimineața şi se întorcea acasă seara târziu, cu capul plin de problemele ce le avea de soluționat în ziua următoare. Silviu era aproape tot timpul plecat în țară sau în străinătate. El se ocupa de furnizări, desfacere, contracte şi reuniuni de afaceri. La fabrică era mai mult un musafir. Şi unul şi altul erau foarte eficienți în ceea ce făceau. Reuşiseră să devină parteneri de nădejde, îi unea acum nu numai statornica prietenie şi încrederea, ci şi interesele comune. Tudor nici nu-şi putea imagina că ar fi izbutit să muncească cu aceeaşi dăruire într-o altă conjunctură. În mai puțin de un an, pe lângă salariul consistent pe care-l lua de la firmă şi-a triplat şi valoarea investiției în fabrica lui Silviu. Maică-sa era încântată de prosperitatea lui. Într-o seară l-a luat cu binişorul:

– Tudor, maică, ar fi timpul să te aduni şi tu la casa ta.

– Ce faci, mamă, mă alungi? – i-a replicat râzând.

– Vai de mine! Cum aş putea face aşa ceva! Of, aş vrea şi eu să am o noră, nepoți...

– Hai, că n-au intrat zilele în sac. Toate la timpul lor.

Discuția cu maică-sa l-a pus pe gânduri, înainte de-a ațipi, sub pleoape i-a apărut chipul luminos, zâmbitor al Narcisei. S-a frecat înciudat la ochi până i-au dat lacrimile de durere.

Într-o după-amiază de vară caniculară, bea relaxat o cafea în biroul lui când secretara l-a anunțat că e căutat la telefon de o doamnă. În receptor a auzit vocea învăluitoare a Narcisei:

– Bună, Tudore! Sunt cu maşina în apropierea fabricii. Te deranjează dacă-ți fac o vizită? Sper că ai un suc rece şi o cafea...

– Da, Narcisa, tocmai îmi luasem o pauză...

A întâmpinat-o la poartă şi-a condus-o în biroul soțului ei.

– Sincer, îmi era dor de fabrică, deşi mă săturasem până peste cap de ea. Am tras din greu până am pus-o pe picioare. Silviu era tot aşa, mai mult musafir pe aici. Aveam sentimentul că mă cam exploatează. Tu nu ai aceeaşi senzație?

Tudor a negat hotărât.

– Nici nu mi-a trecut prin cap aşa ceva. Nu-i uşor nici pentru el să fie mereu pe drumuri.

– Da, da, voi, bărbații sunteți solidari... Apropo, Tudore, am impresia că mă eviți. Pe canicula asta ți-ar prinde bine să-ți aminteşti strălucirea zăpezii de la munte.

S-a apropiat de el provocatoare şi i-a înlănțuit gâtul cu brațele. Tudor s-a pomenit cu buzele ei lipite de ale lui. Câteva clipe a fremătat pradă unei irepresibile dorințe. Printr-un miracol s-a dezmeticit şi-a îndepărtat-o aproape brutal:

– Narcisa, Silviu e prietenul meu!

Rănită, femeia a înşfăcat poşeta de pe birou şi-a dat să iasă. Din uşă l-a mai privit o dată. Avea lacrimi în ochi. îndurerat, Tudor a mai apucat să-i spună:

– Iartă-mă, Narcisa! E peste puterile mele să-mi trădez prietenul.

*

Era o duminică mohorâtă de toamnă. Pe Tudor l-a trezit târâitul telefonului. Vocea disperată a Narcisei l-a înspăimântat:

– Tudore, Silviu nu mai e... – şi-a izbucnit în hohote de plâns.

– Cum aşa, nu mai e? – a ţipat la rândul lui disperat în receptor.

– Nu mai e, nu mai e! Dumnezeule, ce mă fac?

– Vin în câteva minute la voi.

A gonit nebuneşte cu maşina pe străzile pustii ale Capitalei. Pe Silviu l-a găsit, blocat în maşina lui din garaj. Părea că adormise la volan. Motorul încă torcea liniştitor, în aşteptarea impulsului de la pedala de acceleraţie...

Aproape concomitent cu Tudor sosise şi o maşină a Salvării. După ce a încercat minute în şir să-l resusciteze, medicul Salvării l-a declarat decedat. La autopsie s-a stabilit cu exactitate cauza morţii – intoxicaţie cu monoxid de carbon. O singură dilemă rămăsese în urma lui: intoxicaţia fusese un accident sau pur şi simplu sinucidere...

*

Apropierea dintre Tudor şi Narcisa s-a produs instantaneu după moartea lui Silviu. Vestea că cei doi se căsătoresc n-a uimit pe nimeni. Toţi îşi imaginau că la baza noii căsnicii sunt interesele comune de afaceri. Tudor şi Narcisa trăiau, în schimb, o reală şi pasionantă poveste de dragoste. La un an după căsătorie, Narcisa a născut o fetiţă. Condiţia de mamă a întinerit-o spiritual şi fizic. A venit apoi pe lume băiatul. Tudor începuse să privească temător în jur, speriat că cei apropiaţi i-ar putea descifra invidioşi fericirea în fiecare gest sau trăsătură a feţei. Când i-a mărturisit Narcisei temerile sale, aceasta i-a spus în glumă că-i dus cu pluta. Amintirea lui Silviu devenise o umbră îndepărtată.

Furtuna s-a iscat din senin. Agitaţia produsă de sărbătorirea zilei de naştere a fetiţei se încheiase. Anişoara împlinise patru anişori şi se gândiseră să organizeze o mică petrecere cu tortuleţ şi invitaţi prichindei de vârsta ei. Hărmălaia îi epuizase şi pe ei şi pe sărbătorită. Anişoara adormise în braţele lui Tudor când a dus-o la culcare. Apoi s-au retras în dormitor.

– Tudore, eu am avut aşa, o premoniţie, că noi vom fi împreună.

– Ce tot spui tu acolo – a mormăit Tudor în timp ce-şi aranja pantalonii la dungă pe spătarul unui scaun.

– Nu mă crezi, nu-i aşa – i-a replicat femeia. I-am spus lui Silviu că te iubesc, că trăim împreună. Ştii cum a reacţionat? N-a scos niciun cuvânt. S-a perpelit toată noaptea lângă mine, întorcându-se când pe-o parte, când pe alta. Într-un târziu eu am aţipit. Când m-am trezit era lumină afară. El nu mai era lângă mine. M-am dus în garaj să văd dacă plecase cu maşina. Am intrat pe uşa din casă. M-a învăluit un nor gros de fum încât era să leşin. Mi-am ţinut respiraţia şi-am reuşit să deschid fereastra de la living. După ce fumul s-a mai risipit, l-am văzut adormit la volan şi-am dat telefon la Salvare, apoi te-am sunat pe tine.

Tudor rămăsese cu pantalonii în mână:

– Narcisa, de ce l-ai minţit?

– Ei, nu l-am minţit, am anticipat doar – i-a răspuns senină femeia.

Tudor tremura tot. Şi-a tras pantalonii pe el, şi-a pus cămaşa, haina. A coborât la subsol şi s-a întors cu două geamantane în care a început să-şi pună lucrurile. Narcisa îl privea blocată din pat. A sărit când bărbatul a deschis uşa. S-a agăţat de el, l-a prins în braţe.

– Tudore, ce faci, unde pleci?

– Narcisa, te rog nu mă atinge. Mi-e silă de tine, de mine...

A împins-o şi a ieşit. Narcisa rămăsese în pragul uşii, hohotind în genunchi.

– Tudore, iartă-mă, te implor, nu pleca!

Bărbatul nu s-a mai întors nici măcar să-i arunce o privire.

P.S.

Tudor s-a stabilit în Canada Vorbea aproape zilnic cu copiii lui la telefon. Fetiţa, Anişoara a început să se descurce şi pe internet. Visează amândoi că într-o zi vor pleca la tatăl lor. Narcisa a vândut fabrica, rămânând cu firma ei de design. Cu Tudor mai discuta doar despre copii şi problemele lor.

Maria Marilena TOXIN

Roțile

Iarna rece cu vântul nemilos o întâmpină la ieşirea din bloc, biciuindu-i obrajii fardați. Ochii negri cu perdele de gene lungi, rimelate, privesc întredeschişi la telefonul aurit.

Mica Serenadă, a lui Mozart, o trezeşte pe Helga din visare. Cu cheile maşinii în mână, duce telefonul la urechea din al cărei cercel atârnă obraznic şiruri fine de lănțişoare.

Magda o anunță că este gata de plecare şi a dus copilul la părinți, s-a învoit de la şcoală, unde predă limba engleză. Nu are decât două ore. S-a îmbrăcat şi a coborât cu liftul de la etajul patru.

Cu mănuşile într-o mână şi cu poşeta în cealaltă, îşi ridică gulerul de blană. Buzele roşii alcătuiesc un portret de fată drăguță, apetisantă, atrăgătoare. Aşteaptă în stradă maşina.

Helga apare la doar câteva secunde.

Muzica bună o întâmpină pe Magda atunci când deschide portiera maşinii. Luxul, bunul gust şi parfumul fin de firmă, arată clar că Helga nu duce lipsă de nimic. Amândouă sunt profesoare la liceu, se înțeleg bine încă din şcoala generală. Atunci s-au privit îndelung, s-au luat de mână şi au rămas prietene pe viață. Da, pe viață! Fiecare are câte o fetiță. Îşi povestesc lucruri mărunte, intime, nimicuri, fleacuri, râd vesele la fiecare gest, aşa cum o făceau şi odinioară în clasele primare. Ce femei! Au aceeaşi vârstă, douăzeci şi opt de ani. Le aşteaptă viața, iubirea şi celelalte...

Magda o însoțeşte pe Helga la Cluj. Merg la un bijutier cunoscut, care le ştie pretențiile şi gusturile. Nu se pune problema banilor! Nicu, soțul Helgăi lucrează în străinătate. Îi trimite frecvent scrisori asiguratoare de grijă şi fidelitate.

Şoseaua se derulează în fața maşinii ca un râu argintiu. Din când în când, câte un autoturism trece cu viteză pe lângă ele. Muzica le îmbie la visare. Nici nu ştii când s-a scurs o oră!

Printre clădiri, pe străzi moderne, se strecoară cu o maşină adusă de curând din Germania, pe care Helga o conduce cu îndemânare, mândră de noua achiziție. Cizmele cu toc înalt şi vârf subțire de culoare roşie acționează pedalele maşinii aşa cum au mai făcut şi altă dată. Aerul condiționat le dă o stare plăcută de confort. Mâinile fine, albe ale Helgăi țin volanul cu profesionalism. Inelele de aur, cu diverse pietre prețioase întregesc setul de bijuterii scumpe. Brățările de pe mână arată clar că Helgăi îi place să ducă o viață de lux.

Materialistă, cu gusturi rafinate, uneori exagerate, pune puțin preț pe sentimente.

Dumnezeu a avut grijă să aibă mai mereu în preajma ei oameni înstăriți, gata să-i ofere ajutorul la fiecare pas, chiar dacă ea nu l-a cerut.

Veselă, comunicativă, frumoasă şi inteligentă, Helga ştie cum să-i cucerească pe cei din jurul ei. Magda se simte mai în siguranță lângă ea şi nicio clipă n-ar refuza-o, orice i-ar cere!

Firma bijutierului, modernă, al cărei patron este arab, apare de după colț. Coboară amândouă, se îmbracă cu hainele de blană şi cu poşetele în mână se îndreaptă spre uşa firmei de bijuterii.

Helga închide maşina cu telecomanda.

După câțiva paşi, intră în clădirea deja binecunoscută. Patronul, cărunt, măsliniu, le întâmpină binevoitor. A fost anunțat telefonic de vizita celor două doamne. Mărunțel, mirosind a parfum scump amestecat cu tabac, patronul le conduce într-o cameră alăturată. Căldura din interior o face pe Helga să-şi dea haina de blană neagră jos. Magda o urmează. Sunt poftite să ia loc în fotoliile de piele.

O fătucă tânără, blondă, la vreo douăzeci de ani, intră pe uşă având în mâini o tavă. Cafeaua aburindă din cănițele mici de porțelan le ademeneşte îmbietor.

Cu unghiile îngrijite, lăcuite cu ojă de calitate, Helga ia în mână farfurioara cu ceşcuța de cafea. O bea fierbinte, fără zahăr, tare. Toate lucrurile din viața Helgăi au fost duse la extreme. Nu i-a plăcut compromisul. Fire puternică, cu o personalitate remarcabilă, Helga a reuşit să domine aproape toate persoanele din viața ei, mai puțin pe mama sa care nu s-a lăsat impresionată de personalitatea fiicei sale. Cu o invidie abia mascată, cele două femei s-au şicanat toată viața. Dumnezeu ştie de ce, nici Elena, mama Helgăi, n-a lăsat loc pentru a îndulci relația dintre ele. Niciodată nu s-au avut prea aproape. Singurul om la care ține Lena este Mihai, fiul acesteia şi fratele Helgăi. Medaliat la lupte greco-romane, el a părăsit țara de câțiva ani, alegând un club sportiv din America, care îl plăteşte mult mai bine.

Helga şi Magda îşi servesc cafeaua, timp în care patronul firmei de bijuterii aduce mai multe rânduri de cutii, arată clientelor ce produse are şi le face reclamă.

– Marfă mai bună ca la mine nu găsiți! (Venit de câțiva ani în România, patronul vorbeşte bine limba vlahilor şi pentru faptul că are nevastă româncă).

– Ce zici, Magda? Întreabă Helga arătându-i o pereche de cercei cu inserții rubinii.

Magda, supusă, dă din cap, aprobator.

Fără să se tocmească la preț, Helga scoate din geantă banii, plăteşte pe loc, ia cutiuța roşie de catifea, în formă de inimă, cu cerceii aleşi, o pune cu grijă în poşetă şi salută politicos.

Doamnele, îmbrăcate în blănuri, vesele şi satisfăcute, se îndreaptă spre ieşire. Coboară cele câteva trepte cu atenție, ca să nu alunece pe gheața instalată în timpul nopții. E doar luna ianuarie. Chiar dacă iernile de la noi seamănă tot mai mult cu cele mediteraneene, sunt mai blânde şi cu mai puține precipitații, totuşi, temperatura a coborât sub zero grade.

Şoseaua este lucie şi din loc în loc gheața sticloasă devine un real pericol.

Helga deschide maşina cu telecomanda, se aşază la volan şi dă drumul la radio.

După doar câteva sute de metri opreşte într-o parcare. Se duc la un restaurant. Întâmpinate de ospătar încă de la intrare, cu zâmbetul larg pe chip şi ştergarul alb într-o mână, le arată o masă unde pot consuma ceva. Se fac comode şi studiază „MENIUL”. Îi fac semn ospătarului care, cu acelaşi zâmbet larg, se apleacă umil.

Ia comanda şi dispare la bar.

Fetele sporovăiesc cu acelaşi aer vesel, căci e vineri, sfârşit de săptămână, şi această ieşire le prinde bine.

Bianca, unicul copil al Helgăi, frecventează o grădiniță de elită din Cluj, dar astăzi se află la bunici. Viața luxoasă şi averea bunicului, considerat cel mai bogat om din Deva, le

permite să facă mofturi şi să considere că educaţia celei mici nu poate fi satisfăcută într-un orăşel de provincie.

Acesta este motivul pentru care bunicul face zilnic naveta cu nepoata, unica nepoată de la cei doi copii, Mihai nefiind căsătorit.

Farfuriile albastre de cobalt în care sunt aşezate fripturile, alături de cartofii prăjiţi, caşcavalul ras şi salatele asortate, vin pe rând pe masă în faţa lor. Foamea îşi spune cuvântul, iar mirosurile apetisante le fac pe cele două femei să consume în tăcere.

În liniştea restaurantului se mai aud doar tacâmurile care ciocnesc din când în când farfuriile.

La final, cafeaua cu lapte pune capac meniului copios. Helga face semn cu degetul, ospătarului care stă cu ochii pe cele două cliente. La ora aceea nu prea zăreşti la mese decât accidental câte un consumator.

Muzica în surdină din restaurantul cu lumină obscură le face mai nostalgice şi mai romantice.

Îşi aduc aminte cu plăcere de anii de liceu. Ospătarul, vine politicos cu nota de plată.

Helga achită şi, pe deasupra, îi lasă şi un ciubuc gras. Se îmbracă din nou cu blănurile naturale, care arată bunăstarea, îşi aranjează părul tăiat în stil franţuzesc şi împreună cu Magda, ies din restaurant direct în aerul rece de ianuarie. Sporovăiesc iar vesele.

Helga deschide cu telecomanda portiera maşinii luxoase de culoare roşie. Iubeşte mult roşul, tocmai pentru că este hiperactivă. Îşi iubeşte şi tatăl, dar din păcate se întâlneşte destul de rar cu el, tocmai pentru faptul că afacerile cer timp, mult timp, iar „timpul înseamnă bani!”.

Magda se suie prima în maşină, îşi aşază paltonul din blană, primit de ziua ei de la Helga, în spate, pe banchetă.

Helga, la volan, îşi prinde centura, deschide iar radioul şi-i spune prietenei:

– Dragă Magda, într-o oră suntem acasă.

Şoseaua argintie, sticloasă, pomii de pe margine, din stânga şi din dreapta, trec prin faţa ochilor cu viteză mărită. Helga apasă pedala de acceleraţie şi, sigură pe ea, neţinând cont că are maşină nouă, luxoasă, că drumurile din România mai au şi gropi, că sunt destui bezmetici tineri care au boala vitezei, că are copil acasă, că „iarna nu-i ca vara”, se grăbeşte.

Nimeni şi nimic nu-i mai stă în cale.

Obosită, Magda nici nu bagă de seamă că acul de pe bord atinge 140 km pe oră.

La o curbă apare o maşină care îi taie calea: Helga se pierde în faţa volanului, nu apucă să calce frâna ci apasă şi mai tare pe acceleraţie. Cel cu maşina albă care i-a tăiat calea scapă ca prin urechile acului.

Magda face un şoc de spaimă şi nu scoate nici un sunet. Pune instinctiv mâinile pe ochi atunci când în faţă vede staţionând un Tir.

Prin ochii verzi ai Magdei se derulează încet copilăria plină de lipsuri, şcoala, chiar şi profesorii îndrăgiţi, apoi căsătoria şi copilul… copilul.

Helga nu mai scoate nici un cuvânt. Maşina nouă, luxoasă, roşie, roşie ca sângele care şiroia, se opreşte sub Tir…

*

Magda deschide cu greu ochii verzi şi nu înţelege dacă visează sau e aievea. Perfuzia din mâna stângă, în care curge câte o picătură de ser, o face să adoarmă din nou. Prin vis îşi aminteşte că a pornit spre casă, înapoi de la Cluj. Deschide iar ochii, măriţi de groază.

Persoane cu halate albe şoptesc cuvinte încă neclare ei. Smulgându-se cu greu stării de oboseală căreia nu i se poate împotrivi, încearcă să reconstituie întâmplările care au avut loc. Pentru ea spaţiul şi timpul nu mai există.

Pe buzele ei, abia şoptit se aude un singur cuvânt: „Helga, Helga…”

O asistentă drăguţă, cu părul strâns sub bonetă îi udă cu un pansament gura uscată. Încet, încet, Magda îşi reaminteşte totul.

Cu viteză, revede tirul din faţa maşinii roşii, condusă de Helga… apoi totul se pierde

în beznă. Întunericul o nelinişteşte pe tânără, pentru că totul devine enigmă, necunoscut, semn de întrebare. Nu zăreşte lumina şi nu înțelege finalul, bucățica aceea fără sens care ne face puntea de legătură între acțiunea anterioară şi cea prezentă, îi lipseşte din minte.

*

În prima zi de clasa I, Helga şi Magda s-au luat de mână, amândouă stinghere, drăguțe, cu părul împletit în codițe. Doamna Elena, mama Helgăi, privea cu nasul pe sus, pe toată lumea.

Un aer de superioritate o făcea rigidă şi acră. Din când în când îşi apostrofa fata:

– Stai drept, nu te mai agita atât!

În mintea copilului de şapte ani, încolțeşte un sentiment de ostilitate şi o priveşte pe noua ei prietenă Magda, cu invidie. Cu mult bun simț, mama cealaltă, o mângâie uşor pe cap şi o linişteşte, şoptindu-i cuvinte de alinare:

– Draga mea, nu-ți face griji, totul va fi bine, îți vei face mulți prieteni şi apoi tu ştii că eu te iubesc!

Helga se simte şi mai atrasă de Magda şi parcă şi-ar dori-o pe cealaltă mamă. Energiile acelea pozitive o mai liniştesc pe micuța Helga. Ochii mari, negri ies în evidență şi aproape că nu-i rezişti privirii care te hipnotizează. Toate lucrurile pe care le are la ea în prima zi de şcoală sunt noi. Atât de noi încât o şi deranjează. O incomodează pantofii noi de lac negru, o incomodează ghiozdanul, pălăria de soare, o incomodează remarcile făcute de propria-i mamă care-şi doreşte o fiică, aşa ca la fotograf, să nu mişte, să nu respire, să nu vorbească ce nu trebuie, să nu…

După ce intră în clasă, Helga, în absența mamei, redevine Helga, cu propria personalitate, o personalitate puternică, un caracter dominant, o ființă cu păreri şi atitudini, o fată care se impune ca un adevărat lider. Mama îi domină toate aceste calități, îi înăbuşă din faşă orice reacție, nu doreşte decât să fie ascultată şi să îi fie executate toate ordinele. Helga suferă enorm din acest motiv, dar în lipsa mamei se manifestă natural, redevine o persoană, nu un robot. În sfârşit, colega şi noua ei prietenă Magda, i se subordonează, fără crâcnire. Magda este o ființă slabă, dulce şi plăcută, dar în familia ei lucrurile stau altfel, nu domină banul, ci, dimpotrivă moralitatea creştină, buna înțelegere, iubirea de semeni şi chiar simțul umorului.

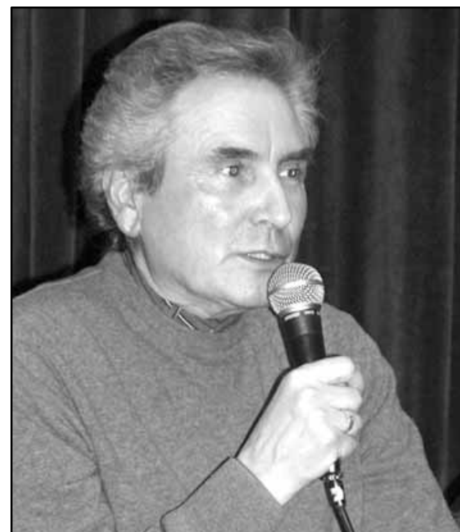
Şi cum întotdeauna contrariile se atrag, aşa s-a întâmplat şi în acest caz. O prietenie strânsă şi de neegalat le-a legat pe aceste fete, care, puțin câte puțin, au devenit nedespărțite şi au început să se înțeleagă doar din priviri. Nici dacă ar fi fost surori gemene nu s-ar fi înțeles mai bine. Un echilibru de energii pozitive, o punte invizibilă, le-a unit pe viață.

Doar roțile, roțile, cercuri de umbră agățate de cer...

Maria Marilena Toxin este născută în 24 aprilie 1957, Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud. Absolventă Psiho-pedagogie, Iaşi, în 2001. Cărți publicate: *Joc de rol* (proză) – premiul II concurs „Liviu Rebreanu" 2006; *Să râdem cu cei mici* (proză umoristică) – premiul III concurs „Mărul de Aur" 2007; *Zidul miresei* (roman) 2009; texte literare cuprinse în antologia „Scriitori bistrițeni" – traducere în limba engleză, spaniolă, italiană şi greacă, Ed. „George Coşbuc", 2008.

Membră a cenaclului literar „Conexiuni"

Valentin COŞEREANU

„Eminescu a fost fundamentul culturii noastre moderne”

– Domnule Valentin Coşereanu, vă rugăm să ne relataţi ce vă leagă, de aceste locuri şi ce reprezintă Bistriţa pentru dumneavoastră?

– De Bistriţa şi de aceste frumoase meleaguri mă leagă două prietenii – una întâmplătoare, cea de-a doua având altă conotaţie.

Cea întâmplătoare se referă la faptul că fosta mea soţie cunoştea o familie la Rodna, la care mergeam în excursie şi care s-au mutat între timp. M-am împrietenit cu aceşti oameni extraordinari, mai exact din comuna Şanţ, un anume Naţi, care îmi este drag şi acum, deşi nu mai comunicăm.

A doua prietenie se referă la faptul că o persoană din Bistriţa a lucrat în şantierul de la Ipoteşti, la construcţia lui, după 1989.

O altă prietenie mă leagă şi de dl. director Alexandru Câţcăuan, de la Casa de Cultură a Sindicatelor, unde am mai participat la „o şezătoare”, care a fost o reuşită, la fel ca simpozionul de acum. A fost o comunicare între oameni, chiar dacă am vorbit numai noi, cei de pe scenă, a fost o „binecuvântare”, un lucru frumos.

– Ştim că sunteţi un „înrăit” eminescolog. Cunoaşteţi valoarea lui naţională, universală şi ce reprezintă Eminescu pentru bistriţeni. Cum vedeţi receptarea lui Eminescu, prezenţa şi materialele deosebite oferite publicului la medalionul dedicat poetului?

– Am să fac o glumă şi sper să nu vă supăraţi, să o luaţi ca atare. Nu sunt un „înrăit” al lui Eminescu, ci sunt un „îmbunit” eminescolog. Eu am avut credinţă în Ipoteşti şi Eminescu, iar din acest motiv am reuşit să realizăm lucruri deosebite, cu toţi oamenii care sunt prezenţi şi împreună cu cei care nu au reuşit să vină.

În legătură cu receptarea lui Eminescu la Bistriţa, la acest medalion, am simţit două categorii de oameni: cei care au vorbit despre Eminescu, când eram pe scenă atât noi cât şi gazdele, aceasta era şi menirea noastră, la care au cuplat cei prezenţi în prima parte a sălii de spectacole şi unde noi am reuşit „să comunicăm”, iar cei din a doua parte a sălii au fost elevi pentru care trebuie să avem clemenţă.

Sunt tineri, bravează şi nici n-au fost scandalagii, au fost doar vociferări, pe care le trecem cu vederea. Important este că cine „a avut urechi de auzit”, au urmărit filmul cu Eminescu, au ascultat comunicările celor trei persoane bine documentate, a fost o seară reuşită, mai mult decât onorabilă.

Având experienţa anilor dinainte de 1989, când aduceam fie pionierii, elevii, soldaţii etc., care-l „savurau” pe Eminescu, astăzi nu poţi aduce oamenii „cu arcanul”, care să vocifereze câte puţin, unii elevi nu sunt conştienţi de actul cultural în sine şi atunci este mai bine să părăsească sala ca să nu-i deranjeze pe ceilalţi.

Dialogurile Mişcării literare

În străinătate vin 60 sau 20 de oameni, iar cel care vorbeşte trebuie să o facă cât pentru o sală plină, dacă se respectă pe el. Şi eu cred că s-a întâmplat acest lucru, la acest medalion.

– Sunt convins de faptul că fenomenul Eminescu a fost receptat aşa cum trebuie, a

existat o asistență diversificată în sală, de la pensionari la oameni avizați. Cu acest prilej remarc faptul că este într-o evoluție ascendentă activitatea culturală, literară etc. la Casa de Cultură a Sindicatelor dar şi la nivel de județ. Este bine că la asemenea evenimente cuplează din ce în ce mai multe persoane, din sfere de activitate diferite şi se amplifică legăturile între oamenii de valoare, din domeniul literar.

În acest sens, vă rugăm să ne relatați, d-le Coşereanu, dacă „puntea de legătură" stabilită între Ipoteşti şi Bistrița o veți continua? În ce mod, în ce formă?

– Cred că este un curcubeu vărgat, peste munți aruncat de această dată, pentru că Andrei Mureşanu este de aici, din Bistrița, Eminescu este de dincolo de munți şi nu se poate să nu ne unim. Din păcate, noi, românii, mai ales în străinătate, suntem dezbinați. Am constatat acest lucru, nu ştim să lucrăm în echipă, ceea ce occidentalii o fac demult. Noi suntem la început, după 1989, dar mă bucur că sunt totuşi oameni care cred unul în celălalt. Aici este legătura între noi, echipa noastră slujeşte pe Eminescu la Ipoteşti, iar la Bistrița, dl. director Câtcăuan şi dl. Ion Moise, scriitorul, îl slujesc pe Andrei Mureşanu, Eminescu, Coşbuc etc. şi lucrăm împreună pentru idealul culturii. Eminescu a fost fundamentul culturii noastre moderne. Până la Eminescu, limba era la nivel comercial, iar de la el încoace a început limba artistică. Este un lucru extraordinar, iar cei care au scris în „Dilema" lucruri deplasate despre Eminescu au făcut-o din frondă, ca să distrugă mitul. Pe undeva, au şi ei scuza lor. Dar să-l băgăm pe Eminescu în „debara", ca să intrăm în Europa, nu este cazul,. În miniconferință s-a demonstrat că eram în Europa de foarte multă vreme. Am fost trădați, este cu totul altceva, este meandra istoriei, o acceptăm ca atare. Dar cunosc un om, pe nume Paul Stan, care a plecat din țară înainte de '89 şi, reîntors, povestea cu demnitate românească, că a refuzat să se pozeze la statuia lui Churchill, afirmând că nu are motiv pentru că este omul care l-a trădat, l-a lăsat dincolo de Cortina de Fier.

– O întrebare de suflet. Ținând cont de cei doi titani ai literaturii şi culturii române, Rebreanu şi Eminescu, care reprezintă jaloane greu de egalat, eu fiind un fan al romancierului şi bunica mea a fost Ana, eroina din romanul „Ion", de care sunt mândru în calitate de nepot, ştiind că iubiți cu patimă literatura şi-i apreciați pe scriitorii ardeleni. În acest context, vă rugăm să ne spuneți când o să reveniți la Bistrița şi în județul nostru?

– M-am înțeles, tacit, cu dl. director Câtcăuan şi probabil voi fi prezent în preajma comemorării lui Eminescu, în iunie. Noi vom fi la Ipoteşti, dar cu mare drag revenim la Bistrița. Vă fac o confesiune, vă aşteptăm şi-i aşteptăm pe scriitorii de la Bistrița la Ipoteşti, pentru că Eminescu îi vrea şi îi iubea foarte mult. Iubea şi românii de pretutindeni, dar a fost un lucru greu de înțeles, până mult mai târziu. Pe scriitori trebuie să-i iubim aşa cum sunt ei şi trebuie să le respectăm demnitatea lor scriitoricească, cu bunele şi relele lor, pe ei i-a lăsat Dumnezeu separat de cealaltă lume.

Noi, ca slujitori ai lui Eminescu, îi invităm la Ipoteşti, sunt 60 de locuri de cazare, nu se pune problema pecuniară, iar scriitorii veniți de la Bistrița sau din alte locuri nu vor plăti cazarea niciodată.

– Vă mulțumim pentru aceste frumoase cuvinte şi gânduri. Ce le transmiteți, în final, cititorilor şi locuitorilor de pe meleagurile Bistriței şi Năsăudului?, ținând cont de faptul că ardelenii şi moldovenii s-au împăcat de-a lungul istoriei şi se împacă, iar munții nu reprezintă niciun obstacol.

– Dacă au venit pe vremea lui Ceauşescu, înainte de '89, având canistrele de benzină în portbagaj, acum, când libertatea este mare, îi primim cu cel mai mare drag. Să vină pentru că au ce vedea şi îi aşteptăm cu brațele deschise.

– Vă mai aşteptăm aşadar să reveniți, în această formulă frumoasă, la Bistrița.

– Şi noi vă mulțumim foarte mult că ne-ați primit cu brațele deschise, ne-am simțit ca acasă şi repet invitația la Ipoteşti.

(Dl. Valentin Coşereanu este directorul Memorialului „Mihai Eminescu" – Centrul Național de Studii de la Ipoteşti – şi a fost prezent la Bistrița, cu ocazia Medalionului „Mihai Eminescu", desfăşurat recent la Casa de Cultură a Sindicatelor)

Interviu realizat de **Ioan Lazăr**

Coordonate religioase ale poeziei româneşti din secolul al XX-lea
- Semnificaţii şi atitudini -

Maria-Daniela PĂNĂZAN

Literatura sacră este o componentă fundamentală a istoriei literaturii române. Fiinţa umană este o fiinţă iubitoare de Dumnezeu şi de semeni, de aceea literatura nu poate ignora dimensiunea de *homo religiosus*, nu poate face abstracţie de relaţia de iubire dintre om şi Dumnezeu, dintre un om şi semenii săi. În mod voit sau nu, fiinţa umană se manifestă şi prin dimensiunea ei religioasă, prin raportarea ei constantă la Dumnezeu, Creatorul a tot şi a toate ale lumii acesteia. Creaţia poetică este o experienţă interioară profundă. Poetul se cunoaşte pe sine însuşi prin poezie, se re-descoperă într-un univers propriu, absolut intim, univers pe care-l experimentează direct. Prin poezie experimentăm o călătorie în necunoscut, o călătorie a spiritului însetat de absolut. De aceea, „*experienţa poetică este asemănătoare experienţei religioase, dar nu se confundă cu aceasta; ele merg în direcţii diferite. Poezia prelucrează şi până la sfârşit exprimă misterul universal, în timp ce religia merge direct în transcendenţă”*[1]. Această delimitare conceptuală nu poate face abstracţie însă de „învecinarea” celor două experienţe: poetică şi religioasă. Poezia este o formă de rugăciune pentru oricine înţelege că relaţia lui cu semenii şi cu Dumnezeu este una de iubire. Chiar dacă respectă anumite norme, poezia „*se împlineşte ca artă prin canoane formale, dar ea rămâne, în fundamentele ei, inspiraţie, cu izvoare în acea stare poetică pură, care se învecinează cu rugăciunea*”[2].

O definiţie filosofică a poeziei surprinde nuanţat caracterul religios al marii poezii universale, precum şi punţile de legătură dintre un poet şi un mistic. Marea poezie a lumii are fior sacru deoarece mesajul ei este legat de marele mister al existenţei umane, dar şi de aspiraţia profundă spre spiritual, spre absolut: „*poezia este expresie şi cale la ridicarea nocturnei misterului, este acel suflu minunat al imponderabilului, este până la sfârşit contactul substanţial cu fiinţa supremă a existenţei, ceea ce face ca marea poezie să capete un caracter religios. Poezia ca operă există prin formele ce le îmbracă, dar în esenţa ei este o misterioasă şi tulburătoare stare ce ne poartă sufletul în zona copilăriei şi sfinţeniei. Între poet şi mistic există o rudenie spirituală; poezia nu este prinsă în raţional, ci în supraraţional, la locul unde ea serveşte modul ascuns al existenţei; deşi pleacă din experienţa concretă, ea vizează absolutul.”*[3]

O istorie a poeziei româneşti de inspiraţie religioasă nu poate ignora dimensiunea fundamental-creştină a neamului românesc, deoarece *„inspiraţia religioasă este o permanenţă a poeziei româneşti, din epoca daco-romană şi până la poeţii contemporani”*[4]. De la primele încercări (în limba latină) ale lui Niceta de Remesiana (din secolul al IV-lea), trecând prin numeroasele osteneli de diortosire a *Psaltirii* şi a cântărilor liturgice, culminând în marea poezie religioasă a lui Ioan Alexandru, V. Voiculescu, Daniel Turcea sau Nichifor Crainic şi până astăzi, poezia religioasă are o evoluţie constantă devenind „*parte integrantă a personalităţii literaturii române şi o dimensiune importantă a ei”*.[5] Dovedind preocuparea esenţială a creatorilor de a se evidenţia în/ prin relaţia de iubire şi comuniune cu semenii şi cu Dumnezeu într-un spaţiu sacru/ spiritual/ sfinţit, putem susţine că „*poezia românească a descoperit sacrul chiar de la începuturile ei*”[6].

Eseu

Într-un studiu teoretic despre poezia religioasă, Eugen Dorcescu spunea că „*Literatura de orientare spirituală (inclusiv poezia religioasă) este opera unor autori cu necesităţi spirituale conştientizate, şi se adresează unor cititori cu acelaşi tip de viaţă interioară, fiindcă ea (în reuşitele ei, mai cu seamă atunci când atinge inflexiuni mistice) porneşte de la fundamente (nu de la imanenţă, nu de la aparenţe) şi se întoarce la fundamente. Într-adevăr, fiinţa noastră ne depăşeşte pe noi înşine, fiindcă aparţine Fiinţei*."[7] Înţelegând aceasta, încercăm să convingem că poezia de inspiraţie religioasă este o constantă a liricii noastre şi coordonatele pe care dorim să le trasăm alcătuiesc un sistem de cercuri, meridiane şi paralele... literaro-geografice, cu ajutorul cărora ne punem de acord în privinţa spaţiului sacru, armonizat, orânduit şi... coordonat pe repere diacronice, coordonate, principale sau secundare, de istorie şi critică literară.

Sacralitatea este „o *manifestare deplină a Fiinţei*"[8] pe când „*omul religios îşi asumă un mod de existenţă specific în lume şi, în pofida numărului apreciabil de forme istorico-religioase, acest mod specific poate fi întotdeauna recunoscut. Oricare ar fi contextul istoric în care se încadrează, homo religiosus crede întotdeauna în existenţa unei realităţi absolute, sacrul, care transcende această lume, unde totuşi se manifestă, sanctificând-o şi făcând-o reală*."[9] Acest *homo religiosus* poate fi în centrul preocupărilor literaţilor în măsura în care înţelegem că „*omul istoric, care trăieşte iluzia autodesăvârşirii şi acceptă moartea absolută este o arătare absurdă. Real e eternul om religios*"[10] deoarece „*sacrul nu poate fi gândit hierofanic-ascensional, culminând cu Christos arhetip. (...) Sacrul constant nu se obţine hermeneutic. Fără Dumnezeu, graţie şi revelaţie, sacrul nu înseamnă nimic, rămânând doar o simplă nelinişte metafizică*."[11] Sacralizarea/ Desacralizarea lumii contemporane se regăseşte în preocupările poeticii de astăzi. Poeţii îşi revendică deseori apartenenţa la diverse spaţii sacralizate/ desacralizate, distincţia dintre sacru şi profan devenind o preocupare constantă a literaţilor şi filosofilor. Concepţii teiste despre lume se impun rând pe rând în timp ce obsesia unui *Deus absconditus* se regăseşte în literatura perioadei moderniste. Sacru şi profan devin complementare. Omul contemporan nu le mai poate distinge, pentru că cele două lumi, a sacrului şi a profanului, co-există, se exclud şi se presupun în acelaşi timp. Sacrul este un spaţiu tot mai frecvent invocat de lirica modernă. Şi asta deoarece „*omul religios creştin este Omul etern. Nu există om religios în afară de cel ritualic determinant. Am mai spus că miticul, magicul şi raţionalul autonom situează omul în afara adevărului, frumosului, binelui şi sacrului, izvorâte din Dumnezeu. Fără ritual creştin cu conţinutul canonic al comunicării nu se poate vorbi de sacru. Conceptele, definiţiile, sistemele, organismele, visul şi entropia, rămân în posesiunea omului întrebător, căutător şi rătăcitor*."[12]

De la cele mai vechi imnuri religioase la celebrul poet Rainer Maria Rilke şi până astăzi se poate vorbi despre existenţa unui spaţiu sacru în poezie. În literatura română, manifestări ale sacrului se resimt constant din cele mai îndepărtate timpuri... literare şi până astăzi. Datorită îndeosebi cercetărilor de istorie a religiilor ale lui Mircea Eliade, secolul al XX-lea promovează două concepte fundamentale: acelea de sacru şi profan, asociate ideii de camuflare a sacrului în profan. Recitită din această perspectivă, dar şi cu un alt ochi critic, poezia română are, fără îndoială, printre reprezentanţii ei de seamă, poeţi religioşi. Astfel îi pot numi pe Ioan Alexandru, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, Daniel Turcea, Valeriu Anania, Sandu Tudor, Valeriu Gafencu, Radu Gyr, Zorica Laţcu-Teodosia şi alţii.

Nu toţi istoricii şi criticii literari împărtăşesc însă această idee. Ion Negoiţescu remarca, în postfaţa la o antologie de „Traduceri din Lirica Religioasă" (George Ciorănescu, *Mai aproape de îngeri*), că în literatura română a secolului al XIX-lea există doar două capodopere ale liricii religioase: *Fecioara Maria* de Dimitrie Bolintineanu şi *Rugăciune* de Mihai Eminescu: „e adevărat că lirismul religios nu prea are reprezentanţi de seamă în literatura română, ceea ce ar dovedi interesul îndeobşte scăzut al publicului de la noi faţă de problemele religioase altele decât

cele practice. Bolintineanu este un senzual înnebunit de plăcerile orientului, combinat cu un patriot melancolizat de filosofia istoriei, versurile din *Fecioara Maria* strălucind aproape vinovat, ca podoabele numai pentru ochi concepute de frații Asam din catolica Bavarie a barocului târziu; iar Eminescu adună în poezia sa de la începuturi şi din tinerețe, o îngerime pe cât de numeric bogată pe atât de suspectă dogmatic, astfel că identificarea Maicii preacurate cu Luceafărul mărilor ține mai degrabă de demonologie decât de angelologie."[13] Desigur, din aprecierea criticului Ion Negoițescu care s-a referit doar la secolul al XIX-lea, nu ar reieşi că nu există deloc poeți religioşi în literatura română. Însă ceea ce reproşează Ion Negoițescu scriitorilor religioşi este faptul că „*mințile de români care s-au dăruit cel mai sistematic spiritualității umane, precum Lucian Blaga şi Mircea Eliade, în pofida fascinației exercitate asupra lor de fenomenul religios, l-au căutat mai cu sârg pe Dumnezeu în erezii şi superstiții, în eresuri şi în magie, decât în sânul bisericilor constituite*."[14]

Pe de altă parte însă, critici de seamă ai literaturii române recunosc, fără echivoc, că în literatura română „***de la T. Arghezi la Daniel Turcea (cel din „Poemele de dragoste") este un spațiu vast de poezie religioasă în care încap toate stihurile, de la expresionismul panic al lui Blaga la vizionarismul satiric al lui N. Stănescu. Este inutil să mai precizez că mai ales acest tip de poezie religioasă mi se pare esențial. Între altele şi pentru faptul că implică şi alte dimensiuni ale existențialului şi ale spiritului***. [s.n. M.D.P.]"[15] Aşadar, lirica românească se îmbogățeşte considerabil cu „acest spațiu vast de poezie religioasă" ce se manifestă diferit de la un autor la altul dar, în acelaşi timp, trebuie să remarcăm faptul că un alt spațiu liric – cel al desacralizării, al lipsei voite sau nevoite de sens sacru, va deveni mult mai bogat decât cel sacru (nu neapărat calitativ dar cantitativ). Treptat, în secolul al XX-lea, autorii de poezie se vor desprinde de acest spațiu sacru (poate şi datorită imixtiunii politice din anii '60) şi vor căuta să exprime viziunea religioasă/ sacralizarea/ desacralizarea poeticii în stiluri proprii inconfundabile sau chiar... inexistente.

O revenire expresă la ideea de spațiu sacru în poezia românească se petrece imediat după 1990, ceea ce e relativ uşor de înțeles. Ancorat însă în realitățile secolului al XX-lea, poetul religios se lasă, la rândul lui, influențat de îndoieli şi întrebări, precum toți ceilalți: „omul modern este măcinat de timp, ros de întrebări şi îndoieli şi înghițit de spațiul infinit, spațiul empiric se află sub semnul experienței deschise"[16]. Nu trebuie ignorat faptul că, după 1990, deşi au fost publicate numeroase cărți de inspirație religioasă, totuşi nu putem vorbi de o literatură prin excelență religioasă. Iar lucrul cel mai greu de constatat este acela că nu orice carte cu inflexiuni religioase poate fi considerată literatură religioasă. Acest lucru a fost remarcat şi în teza de doctorat intitulată *Biblia şi sacrul în literatură*, în care autorul Constantin Jinga a făcut disocierea clară între sacru şi profan, relevând frumusețea deosebită a poeziei de inspirație biblică dar şi caracterul fals pe care îl poate avea uneori... sacralizarea: „***reciproca este valabilă şi poate că tocmai aici ar fi de aflat una dintre cele mai discrete, dar şi periculoase, fisuri ale modernismului: nu numai sacrul se camuflează în profan dar, adeseori, la rândul lui profanul îşi arogă posturile şi măştile sacrului***. (s.n. M.D.P.)"[17]

Analizând influențele creştine din poezia românească, am putea constata că există „două tipuri majore şi evidente de poezie religioasă: **o poezie religioasă manifestă** (cu trimitere directă la învățătura creştină şi biblică) şi **o poezie religioasă imanentă** în care „reverberația sacrului" vine dintr-o viziune creştină asupra existenței umane."[18]. Fără nici o îndoială, „pe lângă *poeți prin excelență religioşi*, după expresia lui D. Stăniloae, cum ar fi Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Radu Gyr, [...] există în opera unor poeți *o religiozitate difuză*, [deoarece] poezie religioasă nu înseamnă numai acele creații lirice care au un titlu explicit religios şi o inspirație biblică, dar şi acele care exprimă o trăire creştină."[19] Aceeaşi părere reiese clar şi din următoarea apreciere: „*sunt două categorii de poeți: unii care caută sistematic temele religioase şi construiesc mici parabole cu*

înțeles mistic şi alții care, fără a folosi voit motive religioase, ating printr-o metafizică profundă şi originală starea de religiozitate în poem. Deosebirile nu sunt atât de mari pe cât le prezint eu, există un spațiu în care poeții din cele două categorii se întâlnesc."[20]

Apreciem că **acest spațiu sacru** există realmente în istoria poeziei româneşti, indiferent dacă vorbim despre capodopere lirice sau despre poezii aparținând aşa numitei „religiozității difuze". Literatura română veche este un asemenea spațiu sacralizat, în ciuda unui scepticism mai mult sau mai puțin întemeiat: „*este regretabil că, mult prea des, s-a căzut în eroarea de a se considera că poezia română începe o dată cu Ienache Văcărescu; atunci când acesta se năştea, însă, noi aveam poezie scrisă de trei secole şi jumătate! Mă gândesc la troparele lui Filotei, deşi nu este deloc exclus ca ele să nu fie primele creații poetice ale unui român.*"[21] Noile cercetări de istorie literară au evidențiat faptul că în spațiul carpatic s-a scris poezie de inspirație creştină încă din sec. al IV-lea: „*spiritul religios a contribuit în mod decisiv la apariția şi dezvoltarea literaturii şi a celorlalte arte, la cristalizarea ființei morale a neamului trăitor într-o ancestrală matrice, a instaurat ordinea sârguinței şi a favorizat deschiderea ontologică către toate orizonturile de cultură*"[22].

Într-un studiu despre poezia religioasă românească, Virgil Nistru Țigănuş dovedeşte că putem vorbi despre scrieri religioase pe teritoriul românesc încă din cele mai vechi timpuri: „*Componenta religioasă a literaturii române conferă de la începuturi culturii naționale un vector de sens*"[23] iar „*scrierile religioase protoromâne (pe care o foarte îndelungată vreme istoria culturii române nu le-a mai amintit) se constituiau, în primele secole ale mileniului apostolic într-un contrapunct la constrângătorul spirit laic, fără ca marile şi profundele învățături ale antichității eline şi romane să fie pe deplin ocultate*".[24]

Niceta de Remesiana (considerat de către unii istorici literari ca fiind primul poet religios al literaturii noastre), N. Olahus, Petru Cercel, Mitropolitul Varlaam, Mitropolitul Dosoftei, Miron Costin, Timotei Cipariu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu fac parte dintre cei care au grăit „*un duh al dreptății şi al aşezării, o putere de asimilare şi dăruire",* pentru că *„un poet se adevereşte ca valoare, într-un grai şi popor, numai din ceasul în care firea lui consună cu ethosul acestuia, când se descoperă ca fiu al neamului său, alături de şirul nesfârşit de jertfitori şi ctitori neosteniți ce l-au premers.*"[25]

Poezia religioasă este aşadar prima formă de manifestare a literaturii române, căreia i-a adus teme şi motive lirice de mare sensibilitate artistică; viața, moartea, iubirea, durerea, jalea, bucuria, credința, toate acestea sunt expresii apărute în istoria noastră o dată cu graiul românesc, dar în acelaşi timp sunt taine ale sufletului creştin, taine ale mărturisirii şi-ale împărtăşirii acestui suflet românesc, suflet conştient de paradisul etnic în care viețuieşte. De la contemporanul lui Mihai Eminescu, care a fost Alexandru Macedonski, la Alexandru Vlahuță, Octavian Goga, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Ştefan Aug. Doinaş şi până la generațiile actuale, poeții au creat un spațiu favorabil exprimării sentimentului religios care a marcat evoluția ulterioară a liricii româneşti. De aceea, putem spune că „Zilele de aur a Scripturelor române" (sintagma binecunoscută a poetului Mihai Eminescu din poezia „Epigonii") au fost punctul de sprijin, stâlpul de temelie al poeziei de inspirație religioasă din literatura română.

În primele decenii ale secolului al XX-lea, s-au afirmat poeți de valoare, apreciați în epocă, fie că ei se numesc Octavian Goga, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Pillat sau Vasile Voiculescu, fie Al. Vlahuță, Şt. O. Iosif, Cincinat Pavelescu, Vasile Militaru, Mihai Codreanu, Gregore Gregorian, D. Ciurezu, Vasile Militaru, Traina Dorz etc. Dar nu trebuie să uităm că literatura română a secolului al XX-lea se găseşte, aproape în întregime, „*sub auspiciile geniului eminescian*" cum a prevestit Maiorescu. Nici un poet român din acest secol nu a reuşit să egaleze măcar înălțimea geniului creator al lui Mihai Eminescu. De aceea, „epigonii" eminescieni, deşi au încercat să se detaşeze de model, nu au reuşit aceasta decât parțial. Unii critici literari

contemporani vorbesc de un nesfârşit dialog cu „*poetul nepereche*”, marile creaţii poetice ale secolului al XX-lea fiind, *in facto*, „o operă deschisă” spre înălţimile şi perfecţiunile prozodice ale versurilor lui M. Eminescu, un dialog neîntrerupt cu Marele Emin (parafrazând expresia shakespeariană arhicunoscută „Marele Will”). Din infinitul eminescian s-au hrănit creaţiile poetice ale literaturii române şi până astăzi există un „dialog” cu opera eminesciană, simbolizând o „eternă reîntoarcere” la „mitul eminescian”.

Trebuie precizat însă clar că nu tot ceea ce s-a scris în secolul al XX-lea aparţine acestui „spaţiu vast” de poezie religioasă de care am amintit în capitolul precedent. Sincronizarea cu literatura europeană dar şi prefacerile majore ale epocii au creat posibilitatea de a accede la un astfel de spaţiu sacralizat/ desacralizat iar părerile specialiştilor, sunt la rândul lor, diferite. Dacă pentru Florentin Popescu, „*un rol important în cultivarea şi răspândirea poeziei creştine din perioada interbelică l-a avut, după cum se ştie, revista „Gândirea”, promotoarea unui veritabil curent – „gândirismul” [...] de care vor fi influenţaţi, în mai mare ori mai mică măsură, Blaga, Pillat, V. Voiculescu, Sandu Tudor, Ştefan I. Neniţescu şi o serie de alţi poeţi ale căror nume abia dacă au fost reţinute de istoria literară*”[26], pentru Ion Negoiţescu „*puzderiile de îngeri care populează paginile revistei „Gândirea” nu sunt mai convingătoare din păcate, oricâte bune intenţii se vor fi consumat în această privinţă. Făpturile celeste din poezia lui V. Voiculescu, extraordinarul intonator shakespearian de altminteri, dovedesc o senzorialitate îngrijorătoare, de care nu sunt scutite nici plăsmuirile feline de aceeaşi categorie din versurile lui Camil Baltazar*.”[27]

Şi totuşi, este imperios necesar a ne întreba din ce cauză există aceste diferenţe mari de opinie legate de existenţa sentimentului religios în literatura română. Când spun „religios” mă refer la toate conotaţiile termenului, inclusiv la cel de „sacru” (cu care uneori se confundă) despre care am vorbit în capitolul precedent. Consider că existenţa acestui sentiment în poezie nu este condiţionat de aderenţa la acest tip de poezie religioasă, că nu este obligatoriu ca un poet să se declare religios pentru a scrie poezie religioasă, dar nici nu aş putea aprecia că trăirile religioase din opere fac din autorul lor, în mod automat, un mare poet religios/mistic.

Pornind de la ideea că „*Literatura creştină îşi aşteaptă cercetătorul avizat, care să îmbine în chip fericit calităţile criticului şi istoricului literar cu ale teologului avizat, chiar dacă mirean. Au existat în trecut încercări de sinteze, al căror ecou nu rămâne azi decât documentar”*[28], readuc în atenţie câteva aprecieri ale lui Il. V. Felea şi Pan M. Vizirescu, primii autori de comentarii sau antologii de poezie religioasă din literatura română. Preotul Il. V. Felea mărturiseşte că, prin antologia sa, „*am făcut lucrare de colecţionar. Am cercetat peste o sută de scriitori şi operele lor poetice cuprinse în aproape patru sute volume de poezii. Am intrat cu evlavie în sanctuarul artei poetice a literaturii române şi am căutat cu deamănuntul să aflu cât element religios cuprinde. Îndeosebi am dorit să văd câtă şi ce fel de credinţă străbate poezia română contemporană, cu privire la noţiunile despre Dumnezeu şi suflet, acestea fiind dogmele fundamentale ale religiei creştine*.”[29] De aceea, suntem îndreptăţiţi să-l credem atunci când ne spune că „de la *Psaltirea* lui Dosoftei până la *Psaltirea* lui V. Militaru, *toţi reprezentanţii consacraţi şi unanim recunoscuţi ai literelor române mărturisesc o credinţă vie în Dumnezeu şi în existenţa sufletului independent de trup şi de nemuritor. Arta cea mai idealistă, cea mai veche şi cea mai cinstită din templul artelor – poezia – înalţă imnuri de slavă, se închină şi cântă mărirea lui Dumnezeu, în perfectă armonie cu concepţia cuprinsă în cărţile sacre ale creştinismului. Cu alte cuvinte, poezia română împlineşte nu numai o misiune artistică, ci şi un apostolat religios creştin.”*[30]

La rândul lui, Pan M. Vizirescu afirma că „***sentimentul religios este una dintre cele mai puternice coordonate ale vieţii, căreia i-a deschis orizontul revelaţiei şi prin aceasta i-a înlesnit putinţa de a se introduce tot mai adânc în universul poetic****. Religia şi poezia, iată cele două căi gemene deschise în faţa sufletului, pentru o călătorie de înălţimi şi popasuri comune. Amândouă se împletesc în năzuinţa aceluiaşi gând, una cu strălucirea neîntreruptă a unor raze argintii, alta cu jocul de culori al curcubeului. E atâta apropiere*

între una şi între alta, încât mai că nu-ţi poţi să-ţi dai seama unde este numai religie şi unde este numai poezie."[31]

Aşadar, un lucru este cert: spaţiul sacralizat/ desacralizat se manifestă şi în literatura română a secolului al XX-lea. Vast, cu inflexiuni simbolice/ magice/ superstiţioase mai mult sau mai puţin acceptate de critica literară, spaţiul religios este o constantă a liricii româneşti din această perioadă.

Note

1. Ernest Bernea, *Trilogie filosofică. Adevăr şi cunoaştere. În căutarea unei definiţii a omului. Cultura ca idee şi formă,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 42
2. *Idem*, p. 43
3. *Idem*, p. 43
4. Ion Buzaşi, *Argument* la Antologia *Poezia religioasă românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 5
5. *Idem*, p. 3
6. Aurel Pantea, *Introducere* la volumul *Sacrul în poezia românească. Studii şi articole*, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2007, p. 6
7. Textul din care am citat, găsit pe site-ul caiete-de-sud-est.org *este*: Eugen Dorcescu: *Poezia mistico-religioasă. Structură şi interpretare*" şi a apărut mai întâi, în revista „Banat", Lugoj, 2 / 2006, şi reluat, cu acceptul autorului şi al redacţiei „Banat", în „Rostirea românească", Timişoara, 4–5–6 / 2006; „Poezia", Iaşi, 2 / 2006; „Orient latin", Timişoara, 4 / 2006; „Caligraf", Drobeta Turnu-Severin, septembrie şi octombrie, 2006; „Reflex", Reşiţa, 7–9 / 2006, „Columna 2000", Timişoara, nr. 27 – 28 / 2006. Ideile apărute în acest studiu se regăsesc şi în „Viaţa românească", nr. 10 / 2008, într-o anchetă a revistei intitulată *Scriitorii şi Biblia,* concluzia autorului fiind aceeaşi: *„Ar fi o greşeală de neiertat să se trateze cu uşurinţă un atare domeniu*".
8. Mircea Eliade, *Sacrul şi profanul*, Ediţia a II-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 109
9. *Idem*, p. 135
10. Petre Ţuţea, *Omul. Tratat de antropologie creştină*, Volumul I, Editura Timpul, Iaşi, 1992, p. 110
11. *Idem*, p. 336-337
12. *Idem,* p. 337
13. Ion Negoiţescu, *Mai aproape de îngeri...,* Postfaţă la volumul George Ciorănescu, *Mai aproape de îngeri. Traduceri din Lirica Religioasă,* Editura Universal Dalsi, 2003 (apud revista „Dialog", Caiet de literatură, nr. 1-2, martie 1998)
14. Ion Negoiţescu, *Scriitori contemporani*, Ediţia a II-a îngrijită de Dan Damaschin, Editura Paralela 45, Piteşti, 2000, Colecţia „Cercul literar de la Sibiu", p. 135
15. Eugen Simion*, Fragmente critice*, Vol. I, *Scriitura taciturnă şi scriitura publică*, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", Bucureşti, 1998, p. 137
16. Petre Ţuţea, *op. cit.,* p. 105
17. Contantin Jinga, *Biblia şi sacrul în literatură,* Cu un Cuvânt însoţitor de Teodor Baconsky, Editura Universităţii de Vest, Colecţia *episteme* [2], Timişoara, 2001, p. 7
18. Ion Buzaşi, *Prefaţă* la volumul, *Poezia religioasă românească. Eseu monografic* de Maria-Daniela Pănăzan Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 13
19. Ion Buzaşi, *Argument* la Antologia *Poezia religioasă românească*, Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 5
20. Eugen Simion, *op. cit.,* p. 135
21. Mircea Scarlat, *Argument* la *Poezie veche românească*, Antologie, postfaţă şi bibliografie de M. Scarlat, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 5
22. Virgil Nistru Ţigănuş, *Lumină lină. Discursul religios metaforic în poezia română,* Editura Alma, Galaţi, 2001, p 7
23. *Idem*, p. 11
24. *Idem*, p. 15
25. Ioan Alexandru, *op. cit.,* p. 66
26. Florentin Popescu, *Cuvânt înainte*, *Poezia română religioasă*. Antologie, I. *De la Dosoftei la Nichifor Crainic,* Editura Minerva, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1999, p. VIII
27. Ion Negoiţescu, *Mai aproape de îngeri...,* Postfaţă la volumul George Ciorănescu, *Mai aproape de îngeri. Traduceri din Lirica Religioasă,* Editura Universal Dalsi, 2003 (apud revista „Dialog", Caiet de literatură, nr. 1-2, martie 1998)
28. Ovidiu Moceanu, *Cuvinte şi cărţi,* Editura Universităţii *Transilvani*a din Braşov, 2006, p. 62
29. Preotul I. I. Felea, *Dumnezeu şi sufletul în poezia română contemporană*, Cluj, Tiparul Tipografiei Eparhiei Ort. Rom., 1937, p. 107
30. *Idem*, p. 108
31. Pan Vizirescu, *Poezia noastră religioasă*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Colecţia „Cărţile vieţii", 1943, p. 3

Către o definiție morală a libertății
– Nikolai Berdiaev şi Nicolae Steinhardt –

Irina CIOBOTARU

Înțelegerea libertății este (din nefericire) o perpetuă provocare „actuală”. Individuală sau colectivă, personală sau comunitară, libertatea e invocată preferențial şi conjunctural în context politic, economic, social, istoric sau religios. În numele libertății sunt răsturnate sisteme politice şi economice, sunt comise atrocități culturale, sunt încălcate drepturi sociale, sunt anulate responsabilități civice, conform bine ştiutului principiu machiavelic al scopului care justifică mijloacele. Socialismul marxist proiecta mesianic eliberarea maselor. Capitalismul încă mai propovăduieşte libertate economică. Se vorbeşte mecanic, într-un limbaj de lemn resuscitat, despre libertate „câştigată”, despre libertate „prost înțeleasă”, despre „crearea” sau „încălcarea” de libertăți. Discuțiile şi dezbaterile-spectacol cauterizează, între televizor şi fotoliul domestic, esența însăşi a libertății: *dinamica manifestării umane creatoare*. Este amputată, de fapt, înțelegerea libertății ca practică şi misiune, ca menire şi responsabilitate, ca blazon. Şi, în fond, libertatea e aristocratică, nu democratică. Efect tonic şi curativ poate avea, ca întotdeauna, lectura. Iar în vremuri în care tema crizei financiare monopolizează discursul cotidian, lăsând în muțenie şi umbră mult mai grava criză spirituală, rețeta de lectură poate să conțină un nume rusesc, Nikolai Berdiaev, şi un nume românesc care s-a construit prin căutarea şi fundamentarea libertății spiritului, Nicolae Steinhardt.

Nikolai Berdiaev (1874-1948) face parte din familia ruşilor exilați (Serghei Bulgakov, Lev Şestov, Dmitri Merejkovski, Paul Evdokimov), care se afirmă spiritual trecând prin experiența începutului unui secol marxist. Libertatea devine, în opera lui, obsesie tematică, raportată fiind la Dumnezeu, om, creație, adevăr. Nicolae Steinhardt (1912-1989) este un intelectual evreu convertit la creştinism, conservator liberal de orientare orleanistă, care contestă entuziasmul ideologic al generației interbelice, dar şi apatia spirituală a deceniilor postbelice. Tema fundamentală a memorialisticii, eseurilor critice, epistolelor şi predicilor sale este aceeaşi libertate spirituală activă. Apropierea evidentă între cei doi scriitori vine din înțelegerea libertății ca dinamică spirituală, ca obligație la transfigurare, ca misiune personală îndeplinită în comunitate. Atât Berdiaev, în deceniile interbelice, cât şi Steinhardt în perioada postbelică, militează pentru morală. Sunt personalități atipice, neconvenționale, contrazicând frecvent prejudecățile şi tiparele. Sunt nonconformişti şi preferă plasarea dincolo de canon. Atitudinea ambilor e marcată de curaj şi spirit combativ, temperamental. Neglijează metoda şi sistematismul, primul într-o operă filosofică marcată de stil redundant şi constant aforistic, al doilea într-o critică literară şi culturală creştină marcată de stil confesiv, asocieri surprinzătoare şi intervenții reflexiv-subiective. Păstrând proporțiile, ambii îşi asumă rolul de a semnala răul materializat în anularea ideologică a libertății şi credinței.

Momentul care îl apropie decisiv pe Nicolae Steinhardt de înțelegerea existențialistă a libertății (formulată de Berdiaev în anii '30 şi '40) este botezul din 15 martie 1960. Creştinarea aceasta nu este consecința unei revelații (de genul celei trăite de Saul din Tars sau de Simone Weil). Vine, mai degrabă, dintr-o pregătire lucidă pe plan spiritual, dintr-o aşteptare mai puțin „ambițioasă”, a unor semne umane. Creştinarea prin botez e

momentul firesc într-o evoluție care urmărea lămurirea identității spirituale nu în singularitate, ci în *sobornicitate* (pentru a folosi cuvântul invocat de Berdiaev în definirea comunității creştine, unite prin spirit). Atunci când, în condiții excepționale, oamenii îi comunică iubire sobornicească, atunci când oamenii devin semeni, când se luminează conexiuni sufleteşti iraționale, paradoxale, simțite plenar, evreul devine creştin. Mizeria, durerea, suferința fizică, boala, cauzate voluntar de omul de-spiritualizat asupra omului-spirit sunt factori care urgentează şi potențează sentimentul sobornicității. Deținuții de la Jilava sunt închişi, în marea lor majoritate, pentru contestarea unui sistem colectivist, materialist, de-spiritualizant. Sunt supuşi unui sistem justițiar aberant, care pedepseşte manifestarea liberă şi actul „de spirit”. Nu îi leagă în sobornicitate un sentiment superficial şi înşelător, de minoritate ostracizată. Nici credința obtuză într-un Dumnezeu vindicativ şi justițiar. Dincolo de acestea şi în afara acestora, îi leagă credința în om, regăsirea în celălalt, identificarea, până la sacrificiul sinelui, cu celălalt, capacitatea eliberatoare de a muri pentru celălalt. În esență, trăirea aceasta cutremurătoare e cristică şi e unica manifestare „întru adevăr” a libertății.

Creştinarea lui Nicolae Steinhardt este un moment al descoperirii şi confirmării libertății spiritului în „împărăția Cezarului”. Natura acestei libertăți se apropie până la identificare de filosofia existențialistă a lui Berdiaev. Pentru gânditorul rus, „libertatea e spirit şi nu ființă”[1], „libertatea reprezintă determinarea omului nu din exterior, ci din interior, de către spirit”[2], „libertatea presupune existența unui principiu spiritual, nedeterminat, nici de natură, nici de societate. Libertatea e principiul spiritual în om”[3], „libertatea nu provine din natură, ci din spirit”[4], „taina lui Dumnezeu se dezvăluie în experiența spirituală a omului: taina lui Dumnezeu, a Universului şi a omului însuşi. Libertatea, actul liber nu este altceva decât existența. Libertatea este antiteza obiectivării, care e întotdeauna determinare”[5].

Libertatea este responsabilitate față de Dumnezeu, dar nu prin legea ebraică, nu prin rigoarea şi asprimea constrângător-monarhică. Ar fi fost prea accesibilă, prea „vulgară”. Este vorba, şi la Berdiaev şi la Steinhardt, despre o responsabilitate față de propriul spirit ca manifestare a Duhului. În acelaşi eseu (*Antinomiile libertății*), Berdiaev afirmă: „Libertatea e maturitatea omului, conştiința datoriei față de Dumnezeu, care constă în a se comporta ca o ființă liberă, nu ca un sclav”[6]. Comportamentul este, deci, esențial. Atitudinea față de semeni, pentru semeni, generează la Nicolae Steinhardt, sentimentul libertății. Creştinismul nu poate fi conceput în afara comunității. Sinele se „luminează” şi se consolidează în comunitate, în comesenie şi împărtăşire, prin renunțare şi dăruire deplină către semeni. „Singurul care iubeşte cu adevărat libertatea este cel care o apără pentru ceilalți”[7]. „Pentru libertate, viața poate fi şi trebuie sacrificată”[8]. Filosofia aforistică a lui Berdiaev se regăseşte în refuzul lui Nicolae Steinhardt, din decembrie 1959, de a participa ca martor al acuzării la procesul intelectualilor „mistico-legionari” din lotul Noica-Pillat. Asumarea detenției, începând cu 4 ianuarie 1960, redactarea *Jurnalului fericirii* (1969-1972), susținuta publicistică din anii '70 şi '80, corespondența entuziastă cu intelectualii congeneri, participarea la simpozioane sunt forme limpezi, curajoase de aplicare în viață a unui principiu superior, eminamente creştin: libertatea ca dinamică spirituală creativă şi viață sobornicească.

Procesul construirii libertății nu e facil, observă Berdiaev, şi se concretizează nu în momentul alegerii, ci ca o consecință a alegerii: „Adevărata libertate se manifestă nu atunci când omul trebuie să aleagă, ci atunci când alegerea sa e făcută”[9]. Înseşi revelația, visul, lumina mărturisite în *Jurnalul fericirii* sunt ulterioare botezului şi alegerii. Libertatea este misiunea care urmează botezului, folosirea în faptă a spiritului. E procesul de confirmare şi certificare a alegerii. Berdiaev avertizează că „libertatea care devine prea uşoară, care nu mai cere luptă eroică, degenerează şi îşi pierde valoarea. Expresia extremă a

libertății degenerate e «Lăsați-mă-n pace!» […] Libertatea e dificilă şi greu de dus. Libertatea nu e un drept, e o datorie. " […] Libertatea presupune o rezistență; ea e o manifestare a forței"[10].

Berdiaev, deşi nu se defineşte ca filosof al religiei, propune formula unei ortodoxii active, manifestată nu doar pe planul unei înțelegeri „interioare", ci mai ales pe planul comportamentului „exterior". Creştinismul şi ortodoxia sunt reale când sunt practicate, aplicate în comunitate, în mod responsabil şi asumat.

Pentru un filosof creştin (fie el şi suspect de gnosticism) şi pentru un scriitor creştin (acuzat de misticism) însăşi prezența umană a lui Hristos reprezintă o dovadă a consistenței „reale" a creştinismului şi o materializare a adevărului. Pentru Berdiaev, „creştinismul e religia adevărului crucificat"[11]. La câteva decenii distanță, Berdiaev şi Steinhardt consideră a fi adevăr însăşi existența reală a libertății umane prin spirit. Adevărul depăşeşte limitele existenței materiale şi ale logicii raționale. Din acest motiv, preferința pentru paradox a căutătorilor creştini ai adevărului. Contrazicerea caracterului axiomatic al formulei 2+2=4 (invocată de existențialistul Dostoievski şi, în descendența lui, de Steinhardt, în *Jurnalul fericirii*) este o afirmare liberă a unui adevăr dincolo de contingențe şi constrângeri logice. Interzicerea acestui adevăr duce la anularea spirituală a ființei, la încătuşarea în limitele adevărului pragmatic, incomplet şi care, atunci când e folosit pentru a argumenta forța, totalitarismul, anarhia, devine fals şi eroare.

Apropierea dintre Nikolai Berdiaev şi Nicolae Steinhardt se manifestă limpede în înțelegerea creației ca o convertire a duhului, a spiritului liber, în realitate vizibilă, tangibilă. Gânditorul rus afirmă că „libertatea obiectuală este energia creatoare interioară a omului", că „persoana nu există decât dacă omul e un spirit creator liber, față de care Cezarul nu e atotputernic" şi că „libertatea de gândire nu le e dragă decât oamenilor care au o gândire creatoare". Or, Nicolae Steinhardt dovedeşte permanent, prin propriul comportament în viața monastică şi literară că pune în practică acelaşi principiu. Sutele de eseuri critice publicate în „Viața Românească", „Secolul 20", „Tomis", „Familia", „Steaua", „Astra", „Vatra", „Orizont", „Transilvania", „Echinox" dovedesc apropierea de artă ca manifestare vie a duhului. Artistul (scriitor, compozitor, dirijor, pictor, regizor) revarsă în operă spirit şi har. Criticul caută sclipirea harului şi o revelează într-un discurs adesea confesiv, subiectiv şi la rândul său creator. Dacă opera nu dezvăluie manifestare creatoare a spiritului şi nu produce bucuria revelării, este evitată. Însă Nicolae Steinhardt nu se impune ca evaluator moral anarhic. Toleranța pe care Nikolai Berdiaev o consideră singura scală pe care se poate măsura libertatea, se manifestă la Steinhardt prin *incertitudine.* Titluri precum *Incertitudini literare* (1980) sau *Prin alții spre sine* (1988) arată „smerenia" judecății de valoare care nu se impune ca unic adevăr, ci ca reflexie a spiritului în receptare şi interpretare. Criticul Nicolae Steinhardt iubeşte libertatea, propovăduieşte apostolic libertatea prin însuşi modelul său de „incertitudine", prin însăşi declararea smereniei față de artist şi operă, față de cititorul însuşi, care absoarbe, finalmente porția şi exemplul de libertate.

Arta e o metodă sensibilă de transformare a materiei în drum liber către spiritul receptorului. Prin critica sa neconvențională, Steinhardt acest drum încearcă să îl lumineze. Scrisul său atipic este menit a trezi amintirea libertății în conştiințe supuse metodic, programatic şi malefic, colectivizării şi anulării. Nu este categoric, dar nici ezitant, nu este anarhic, ci tolerant, „incert". Scrisul său este o invitație inteligentă şi ludică la practicarea libertății într-o lume totalitară. De aici efectul tonifiant al stilului şi mesajului, verva intelectuală care descătuşează cititorul. E starea comeseniei spirituale în vremuri de anarhie a materiei.

Căutarea, înțelegerea şi definirea libertății sunt, în sine, o provocare. Însă Nicolae Steinhardt avertizează: „Cuvântul e descriptiv şi virtual. Funcționalitatea şi existența i le asigurăm noi, behavioristic"[12]. Libertatea este o problemă de practică şi aplicare, deci, paradoxal, o formă de încadrare în rigori

morale, culturale, religioase. „Cuvintele sunt numai nişte făgăduinţe” afirmă, în aceleaşi pagini, Nicolae Steinhardt. „Trăirea” libertăţii şi „practicarea” ei prin raportare la sine şi la semeni reprezintă reala provocare. „Să înţelegem că libertatea e mai presus de orice un act (riscat şi neraţional) de credinţă, deci un pariu. II *Cor.* 3, 17: *Domnul este Duh, şi unde este Duhul Domnului acolo este libertate.* Dacă nu suntem liberi nu suntem vrednici a ne chema – cum îi place lui Hristos să ne socotească – prietenii Săi.”[13] La fel ca Berdiaev, scriitorul român crede că libertatea e aristocratică şi nu democratică[14]. „Să fim deci mai puţin convinşi, noi, intelectualii şi deţinuţii politici, că toată lumea se omoară după libertate.”[15] Practica libertăţii califică fiinţa umană drept aristocratică sau anarhică (opusul nobilului este, la Steinhardt „şmecherul”). Iar modelul cel mai clar de comportament nobiliar şi liber îl dă, în viziunea scriitorului român, Isus însuşi.

Libertatea rezistă definirii, mai ales celei bombastice exersate în ultimii ani, prin care sunt argumentate decizii politice, economice sau sociale. Libertatea este esenţialmente legată de viaţa spirituală, de credinţă şi curaj (în faţa injustiţiei, bolii, torturii). Pentru un neam creştin ortodox, libertatea înseamnă misiunea urmării permanente, în viaţa individuală şi sobornicească, a modelului cristic. Iar Hristos „gentleman” şi „cavaler”, liber pe deplin, „practică” următoarele calităţi, conform aceluiaşi „boier”-scriitor Nicolae Steinhardt: e discret, „are încredere în oameni, nu-i bănuitor. Şi încrederea e prima calitate a boierului şi cavalerului, bănuiala fiind, dimpotrivă trăsătura fundamentală a şmecherului”. „Iartă uşor şi pe deplin”. Este „atent şi politicos”. Gustă permanent „bucuria de a risipi (care-i totuna cu a jertfi) în clipe de înălţare sufletească”. „Încredere în oameni, curaj, detaşare, bunăvoinţă către cei năpăstuiţi de pe urma cărora nu te poţi alege cu niciun folos (bolnavi, străini, întemniţaţi), un simţ sigur al măreţiei, predispoziţia pentru iertare, dispreţul faţă de prudenţi şi agonisitori: toate sunt trăsături ale gentlemanului şi cavalerului”[16]. Credinţa se fundamentează pe libertate (curaj – la Steinhardt, nebunie – la Sfântul Pavel). Iar libertate fără credinţă nu poate exista. Libertatea este pentru puţini (aleşi), cred şi Nikolai Berdiaev, şi Nicolae Steinhardt, iar acei puţini sunt „boieri”, „gentlemeni” şi „cavaleri”. O perspectivă diferită despre libertate şi o provocare la truda de a deveni şi de a rămâne liber.

Note

1. *Împărăţia spiritului şi împărăţia Cezarului*, Traducere şi note de Ilie Gyurcsik, Editura Amarcord, Timişoara, 1994, p. 126.
2. Ibidem, p. 128.
3. Ibidem, p. 134.
4. Ibidem, p. 141.
5. *Adevăr şi revelaţie. Prologomene la critica revelaţiei*, Traducere, note şi postfaţă de Ilie Gyurcsik, Editura de Vest, Timişoara, 1993, p. 13.
6. *Împărăţia spiritului şi împărăţia Cezarului*, p. 130.
7. Ibidem, p. 137.
8. Ibidem, p. 141.
9. Ibidem, p. 129.
10. Ibidem
11. Ibidem
12. *Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 213.
13. Ibidem, pp. 130-131.
14. „În fond, libertatea e aristocratică, nu democratică.” (*Împărăţia Spiritului şi împărăţia Cezarului*, ed. cit., p. 135).
15. *Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 130.
16. Ibidem, p. 197.

George Coşbuc, *Din Ţara Basarabilor*

Ion Radu ZĂGREANU

„O lecţie de istorie şi patriotism propusă de George Coşbuc.”
(Constantin Catalano)

După aproape un secol (97 de ani), de la apariţia celei de a doua ediţii (1911) a lucrării lui George Coşbuc *Din Ţara Basarabilor*, profesorul şi muzeograful Constantin Catalano de la Coşbuc (Hordou), reeditează (ediţia a III-a, Editura „Napoca Star”, 2008) această operă.

Prima ei ediţie a apărut în anul 1901, în acelaşi an cu opera, cu o tematică oarecum asemănătoare, *România pitorească* a lui Alexandru Vlahuţă. Avem de a face cu o carte de culturalizare, la nivel popular, am spune, pe înţelesul tuturor. Constantin Catalano a folosit textul şi ilustraţiile primei ediţii. Volumul completează înclinaţia spre epopee a lui George Coşbuc, întâlnită în poezie, cât şi în volumele de proză *Războiul nostru pentru Neatârnare (1877-1878). Povestit pe înţelesul tuturor* şi *Povestea unei coroane de oţel*, subliniază Constantin Catalano.

Ne aflăm în faţa unui curs poetic de istorie naţională, cu o poveste fermecătoare „a devenirii poporului Basarabilor”, cum spune autorul. Aflăm „ce-i cu poporul nostru, cum s-a format el, prin ce a trecut, care i-au fost prietenii şi neprietenii, ce şanse de viitor are” (Constantin Catalano).

Citind această carte nu se poate să nu te gândeşti la următoarele opere: legendele lui Ion Neculce, din faţa cronicii sale, întitulate *O samă de cuvinte*, *Cântarea României* a lui Alecu Russo, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* a lui Nicolae Bălcescu, *România pitorească* a lui Alexandru Vlahuţă şi *Cartea Oltului* a lui Geo Bogza.

Dacă, aşa cum afirmă Constantin Catalano, *Din Ţara Basarabilor* anticipează *Cartea Oltului* a lui Geo Bogza, celelalte opere semnalate mai sus, sunt valorificate de poet, ca surse posibile pentru unele sugestii.

Ideea unităţii de neam a românilor, „noi tot un neam suntem”, susţinută consecvent de autor, te trimite cu gândul la cronica lui Grigore Ureche: „românii câţi se află lăcuitori la Ţara Ungurească şi la Ardeal şi la Maramoroş, de la un loc sânt cu moldovenii şi toţi de la Râm se trag”.

Legendele presărate în această operă, referitoare la istoricul unor locuri, la explicarea unor evenimente, conţin tonalităţi din *O samă de cuvinte* a lui Ion Neculce. Aşa este legenda despre valul lui Troian sau Brazda lui Novac, sau cea referitoare la sfârşitul lui Andrei Batory. Când secuii îi aduc lui Mihai Viteazul capul lui Batory, domnitorul muntean exclamă sceptic: „Bietul popă, bietul popă”.

Reeditări

De pe Negoiul, poetul îşi poartă privirea spre cele opt, respectiv nouă ţări, locuite de români: Muntenia, Bucovina, Mramureş, Făgăraş, Banatul Craiovei, Crişana, Banatul, Basarabia, Dobrogea, ultima fiind doar sugerată de mai multe ori. Obsesia căutărilor sale vizuale rămâne Ardealul. În jurul lui se poziţionează celelalte ţări „ale Românilor”: „roată împrejurul Ardealului sunt aşezate cele opt ţări

ale Românilor”. Prezentarea lui se face în maniera lui Nicolae Bălcescu: „Ardealul ţară largă cât Muntenia, înconjurat de toate părţile de munţi, ca o cetate de zidurile ei”.

Mereu întâlnim în această scriere privirea aruncată din amfiteatru a poetului. Se preferă privitul de sus, peste spaţiile geografice. George Coşbuc constată cu bucurie sau cu amărăciune statutul de independenţă sau nu al provinciilor româneşti: „numai Muntenia şi Moldova fac o stăpânire Românească, Regatul României, iar celelalte sunt în jugul străinilor”; „Una Basarabia, e sub mâna Ruşilor, una Bucovina sub a Austriecilor, iar patru, Ardealul, Crişana, Maramureşul, Banatul, sub a Ungurilor”.

Referirile la situaţia prezentă, de atunci, a ţărilor româneşti, revine de multe ori, pe parcursul acestei cărţi: „Ori sub ce stăpânire ar fi ţările noastre, noi suntem un singur neam, cu o singură limbă, cu un singur gând şi-un singur dor”.

Mândria apartenenţei de neam este exprimată răspicat: „Suntem mare neam”. Excursia prin istoria românilor pleacă de la etnogeneza lor, se consemnează năvălirile barbare, întemeierea principatelor româneşti, domniile şi faptele mari ale lui Matei Basarab, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, mişcarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu, perioada paşoptistă, epoca lui Carol I etc.

Martorul istoriei frământate a românilor este, ca şi în poezia lui Grigore Alexandrescu *Umbra lui Mircea. La Cozia*, râul Olt: „Câte n-a văzut el, de când taie Carpaţii, câte cetăţi ridicate nu le-a văzut ruinându-se până-n pământ! El a văzut popoare născându-se şi murind apoi, pe malurile lui... din apa lui au băut Dacii cei războinici şi se bucura şi el văzând puterea lor. Şi a văzut venind grozavele oşti ale Romei, şi atunci s-a înfiorat şi el de spaimă”.

Natura, Negoiul, Oltul, Dunărea sunt reperele perene pentru o istorie mereu convulsionată, care s-a desfăşurat în jurul lor. Lucrarea lui Alecu Russo, *Cântarea României* are 65 de versete, *Din Ţara Basarabilor* este structurată în 18 capitole. Dacă la Alecu Russo antiteza dintre frumuseţea, bogăţiile ţării, trecutul glorios şi starea actuală de suferinţă a poporului oprimat, este aproape o permanenţă, la George Coşbuc predominantă este tonalitatea relatării apropiată de cea a basmului.

Dacă opera lui Alecu Russo exprimă mesianismul unei generaţii trecută printr-o revoluţie ale cărei deziderate au rămas neîmplinite, opera coşbuciană premerge simbolic şi stimulator visul de Unire al românilor, înfăptuit la 1 Decembrie 1918.

Chemarea stăruitoare la deşteptarea poporului român, consemnată frecvent la Alecu Russo, la poeţii paşoptişti (Andrei Mureşanu), se regăseşte şi la George Coşbuc. Ea este fundamentată pe originea şi limba comună a românilor: „Acelaşi pământ ne ţine, acelaşi vânt ne bate”. Urmele trecutului măreţ, podul peste Dunăre al lui Apolodor din Damasc, sunt completate cu realizările timpului scriitorului, podul de la Cernavodă.

Reportajele lui George Coşbuc încep de obicei printr-o conturare a spaţiului geografic descris, ca apoi el să ne ţină lecţia de istorie a locului prezentat, într-o manieră poetică.

Încercările lui George Coşbuc de a alcătui un portret spiritual al poporului român, nu au consistenţa şi nici puterea de sinteză a lui Alexandru Vlahuţă (capitolul *Ţara. Poporul*, *România pitorească*): „Cu adevărat, minunat e poporul Românilor. Poate de aceea l-a şi apărat Dumnezeu; că e de minune cum a putut să scape dintr-atâtea nevoi şi furtuni ce-au trecut peste el şi în mijlocul atâtor neamuri păgâne şi de-a pururi lacome de sânge românesc”. Similară este compararea destinului poporului român cu trestia atât la George Coşbuc cât şi la Alexandru Vlahuţă: „Ca trestia ne-am plecat când au bătut vânturile mari şi ne-am ridicat tot ca ea când s-au alinat vânturile”. George Coşbuc adaugă un alt element de comparaţie pentru poporul român, pe Făt-Frumos din poveste, care învie mereu.

Ajungând în Ţara Făgăraşului, poetul se opreşte şi pe la Avrig, locul de naştere a lui Gheorghe Lazăr, cel care „a venit... să ne aducă carte românească”. Nu întâmplător aminteşte şi poetul de Gheorghe Lazăr, de statuia acestuia din faţa Universităţii din Bucureşti, alături de cea a lui Ion Heliade Rădulescu şi Mihai Viteazul, sau cum scria Alexandru Vlahuţă în capitolul semnalat,

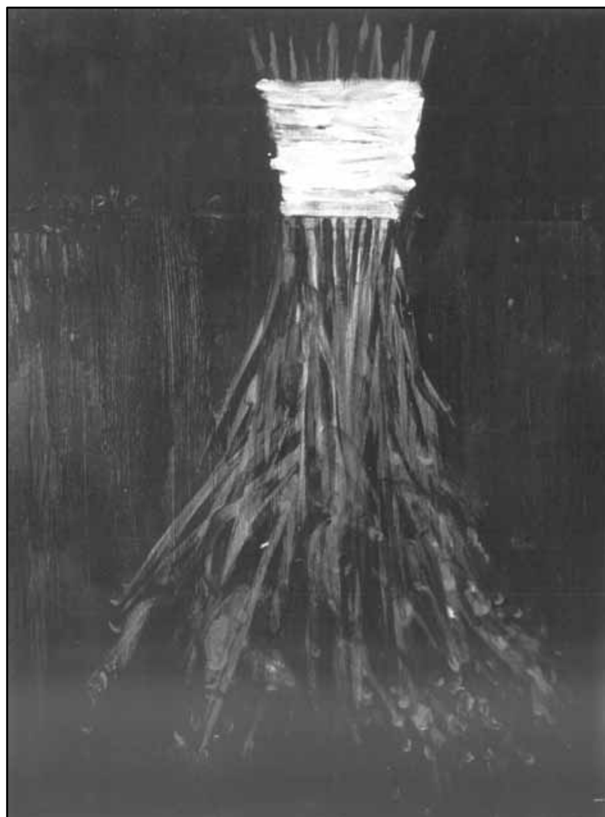
ultimul, din *România pitorească*: „iar pe locul acela sfânt s-au aşezat trei statui: Eliade, Mihai Viteazu, Gheorghe Lazăr-poetul, eroul şi apostolul”.

George Coşbuc pomeneşte şi pe aromâni („Armânii”), ca să ilustreze neamul „mare şi mult al românilor”. Existența poporului român s-a împletit permanent cu religiozitatea sa: „mănăstirile nu erau numai locaşuri sfinte, ci totodată cetăți, cu ziduri puternice”.

Capitolul XV al cărții este un fel de concluzie a lecției de istorie, evidențiind lupta pentru libertate şi independență a poporului nostru. „Comentariile lirice” ale istoriei sunt intersectate cu numeroase „contexte de pastel” (Constantin Catalano).

În ultimul capitol al volumului se descrie vărsarea Oltului în Dunăre, la Islaz, prilej pentru poet de a aminti de revoluția lui Tudor Vladimirescu, de Proclamația de la Islaz a revoluționarilor de la 1848, de vitejii lui Carol I care au luptat în Războiul de Independență.

Fiind vorba de un mare poet, ne interesează toate scrierile lui, chiar şi acelea mai puțin „sclipitoare”, ca realizare artistică. Ele conturează un profil literar, luminează alte fețe ale personalității scriitorului. De aici şi importanța cunoaşterii acestei scrieri, îndemnul editorului şi al nostru pentru lecturarea ei, fiindcă avem în față „o lecție de istorie şi patriotism propusă de George Coşbuc”.

Simple Medecine

Valentin Raus – observator minuțios al realității cotidiene

Niculae VRĂSMAȘ

Date biografice

Valentin Raus a văzut lumina zilei la 22 decembrie 1918 într-o familie de foști grăniceri, din Bistrița Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud, tatăl său fiind brigadierul silvic Ioan Raus și mama Ioana (n. Zaharia), având șase frați.

Valentin Raus

Școala primară a făcut-o în satul natal și în comuna Prundu Bârgăului, după care, în 1929 începe Liceul „Alexandru Odobescu” din Bistrița, apoi, după o întrerupere până în 1936, continuă la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud, absolvindu-l în 1939. A urmat studii universitare la Facultatea de Medicină a Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, până prin 1946, când rămâne cu examene restante, fără a putea încheia studiile, și este nevoit să lucreze câtiva ani în unități militare și companii sanitare, ca medic, dar este scos din activitate pentru lipsa diplomei.

90 de ani de la naștere

Se căsătorește cu Iulia Tătara, având doi copii, Valentin și Ileana. Lucrează ca inspector administrativ pe raionul Bistrița, la Uniunea Compozitorilor, secretar la Filiala Societății Filologice, director al Casei Municipale de Cultură, iar în 1968, la înființarea județului Bistrița – Năsăud, ajunge redactor și apoi secretar de redacție la noul ziar „Ecoul”, unde lucrează până la pensionare, în 1987, dar rămâne în continuare activ, în publicistică, fiind cooptat și în colectivul redacțional al revistei „Minerva” din Bistrița. A fost redactorul șef al revistei începând cu nr.8/1990 și până la nr. 35/1994, când s-a stins din viață la Târgu Mureș, în 22 iunie 1994, la 76 de ani neîmpliniți, fiind înmormântat la Bistrița.

Consemnări bibliografice

Având înclinații literare, Valentin Raus face parte, încă din liceu, din Societatea de lectură *Virtus Romana Rediviva* și din comitetul de editare al revistei acesteia, *Răboj năsăudean*, în care debutează cu scurte studii de istorie literară, intitulate: *Omul cultivă un mit narcisic* și *Mama în literatura română*, în numărul din 15 aprilie 1939.

Deși alesese să studieze medicina, Valentin Raus este interesat, tot mai mult, de literatură, scriind versuri, proză, cronică plastică și activând, alături de numeroși alți literați, între care confratele de destin, Francisc Păcurariu, implicați, în noua avangardă pentru realizarea publicațiilor românești din Ardealul de Nord.

Perioada Dictatului de la Viena, din anii 1940-1944, a constituit proba de foc a generației sale de scriitori, care au folosit arma scrisului în abordarea unor teme sociale, în presa bistrițeană și clujeană de atunci, reprezentată prin: *Săptămâna, Tribuna Ardealului și Viața Ilustrată.*

Literații transilvăneni se refugiaseră, dar alții mai tineri duc, mai departe, steagul literar românesc. Un grup dintre aceștia este antologat, sub îngrijirea lui Gheorghe Dăncuș, într-un prim volum din colecția *Grai și suflet românesc*, întitulat *Versuri din Transilvania nordică,* apărut în Editura ziarului *Tribuna Ardealului*, editor responsabil prof. univ. dr. Emil Hațieganu, Cluj, 1941. Printre cei antologați este și Valentin Raus, care debutează, cu un ciclu de poezii selecționate din prima sa etapă de creație, într-un colectiv alcătuit din: Ionel Bulboacă, Ștefan

Căprariu, Ion Cherejan, Teodor Ciceu, Victor Ilieşiu, Iosif Moruțan, Francisc Păcurariu şi Virgil Şotropa. Acest volum este distins cu premiul I al Societății Scriitorilor Români.

Valentin Raus debutează editorial în anul 1942 cu un eseu care constituie textul la albumul pictorului *Emil Cornea*. Ulterior, îi apare volumul întitulat *Pe lângă păcat*, 1943, care este un ciclu al lumii satului transilvan, descris în spiritul tradițional al prozei ardelene. Urmează apoi volumele: *Fata din pădure* (povestiri), Editura de stat pentru literatură şi artă, 1960, *Comoara* (beletristică şi critică literară), Editura pentru literatură, 1967, *Vopseşte-ți părul castaniu* (nuvele), Editura Tineretului, 1968, *Tunetele de pe Bobâlna* (povestiri), Editura Dacia, 1984, *Memorie figurativă* (povestiri), Editura Dacia, 1988, *Izvoare* (povestiri), Editura Cartea Românească, 1990.

Textele sale se disting prin uşurința narării, capacitatea configurării unor personaje cu o deosebită robustețe morală, dovedind o sensibilitate lirică deosebită, temele sale înca-drându-se în repertoriul clasic şi contemporan.

Valentin Raus aduce o serie de date lămuritoare, cu privire la legăturile lui Lucian Blaga cu Bistrița, într-un articol de rememorări întitulat: *Lucian Blaga la Bistrița, în Literatură şi actualitate*, Foaia Cenaclului „George Coşbuc”, Bistrița, martie 1983.

Păcat că pe masa de lucru i-a rămas aproape terminat un roman dedicat Colibiței şi oamenilor săi, alături de care scriitorul Valentin Raus şi-a consumat existența, între copilărie şi maturitate, între vis, împliniri şi legendă: „Mă leagă de această vale amintirea copilăriei cu escaladări pe Piatra Mare, urcuşuri în urma copitelor de cai pe Şoimul, Stegea, Macri, spre culmea Vulturului, spre Ariniş şi în sus spre fabulosul «Tău al zânelor». Sub răsuflarea cetinii aşteptam saltul argintat al păstrăvilor, ori pasul uşor al căprioarelor şi al cerbilor (...) Pe aici duceam vaci şi cai la păscut, tăiam copaci, culegeam zmeură afine şi mure. Pe aici mi-au scăpărat din ochi bucurii, dar şi lacrimi”...

Dintre referințele privitoare la opera lui Valentin Raus menționăm următoarele: Vasilc Netea, în „Flacăra”, Buc, 1985, nr. 31; Francisc Păcurariu, „Un povestitor transilvan”, România literară nr.2, 10 ianuarie 1985, Dumitru Micu, în „România literară”, Buc, 1989, nr.33; Marin Micu, în „Dicționar de literatură română contemporană”, xxx *Valentin Raus,* în „Miner-va”, II, Bistrița, 1991, nr.11, p.2; Teodor Tanco, *Valentin Raus,* în „Steaua”, Cluj-Napoca, nr.9, p.35, Teodor Tanco, în „Dicționar literar al județului Bistrița-Năsăud, Editura Virtus Roma-na Rediviva, Cluj-Napoca, 1998. Ion Moise, în „Răsunetul” nr.1145 din 23 iunie 1994, Niculae Vrăsmaş, *Valentin Raus,* în „Gazeta de Bârgău”, An. II, nr. 22, decembrie 2006.

Portete în timp

Un portret definitoriu i-a făcut regretatul Vasile Netea în 1985: „Valentin Raus face parte din pleiada de scriitori şi publicişti ardeleni care în toamna anului 1940, 1a cedarea Ardealului de Nord, în urma Dictatului de la Viena (30.08.1940), a rămas pe meleagurile sale străbune, în redacția ziarului „Tribuna Ardea-lului” de la Cluj, de sub conducerea prof. Emil Hațieganu, unde a lucrat până la eliberarea pro-vinciei robite (...)

Înrudit prin creațiile sale cu scrisul lui Ioan Slavici, Ion Agâr-biceanu, Pavel Dan, Ion Vlasiu, Valentin Raus reprezintă acolo, la Bistrița, o tradiție a literaturii române, un steag de luptă culturală vrednic de luat în seamă.” (*Răsunetul* 1147/ 25. 06. 1994).

Valentin Raus
văzut de Veronica Porumbacu

O altă cuprinzătoare prezentare a scri-itorului Valentin Raus aparține lui Francisc Păcurariu în articolul „Un povestitor transilvan” (*România literară* nr. 2 din 10 ianuarie 1985), care afirmă printre altele că: „Scrisul lui Valentin Raus este integrat în marea tradiție a prozei ardelene, hrănită de observarea exactă şi minuțioasă a realității de toate zilele şi a dramelor ei mărunte, menite să dezvăluie realități social-politice şi etice mai adânci”.

Un prieten bun al scriitorului, ziaristul şi scriitorul Ion Moise, spunea următoarele despre el, printre altele, evocându-i amintirea: „Era ca

un sfinx, iar când mă fixa, ochii săi albaştri aveau o adâncime celestă. Uneori singurătatea îl copleşea (soția l-a părăsit, trecând la cele veşnice, în 1989 n.n.) şi atunci se urca la volan şi ajungea în satul originilor sale, Zagra, sau în cel al naşterii şi copilăriei sale, Bistrița Bârgăului, pe care nu odată mi l-a evocat în felul său inegalabil, cu farmecul şi magia condeierului de excepție" (...) „Am rămas sărac de tine, Valentine" (...) „Am visat în preziua morții tale că mi-ai întins o bucată de pâine. Era albă şi proaspătă. În tălmăcire populară, asta înseamnă că în ultima clipă te-ai gândit la mine" (*Răsunetul* nr.1145 din 23 iunie 1994).

Valentin Raus, gazetar şi scriitor

Activitatea de gazetar a lui Valentin Raus a fost foarte bogată, începând din anii de liceu şi studenție şi până la sfîrşitul vieții. A publicat în *Săptămâna, Tribuna Ardealului, Viața Ilustrată, Abecedar literar, Almanahul Săptămâna, Ecoul şi Minerva,* de la simple articole cu conținuturi diverse la reportaje ample pe diferite teme, fragmente de nuvele, schițe, portrete, comentarii politice etc. Demn de amintit în acest sens este un serial întreg publicat în 55 de numere ale ziarului Răsunetul sub titlul *Să ne adresam viitorului după ce ne vom cunoaşte trecutul*, în colaborare cu regretatul Boca Pompei şi cu Lazăr Ureche, apoi, *Vorbe şi fumuri ungureşti*, *Aventuri princiare*, *Reuniunea agresiva de la Eger* şi multe altele.

Cu gândul la *Minerva*

De numele lui Valentin Raus se leagă numeroase inițiative si realizări, pe tărâmul scrisului, în viața culturală, ca membru al Uniunii Scriitorilor, ca director al Casei municipale de cultură Bistrița, şi ca fondator al Revistei *Minerva*, serie nouă, unde locul lui ca redactor şef, după trecerea în neființă în 1994, a fost luat de scriitorul Cornel Cotuțiu. În calitate de redactor şef la *Minerva*, ținuta lui morala, civică şi intelectuală, era incompatibilă cu compromisurile de orice fel, cu falsul şi impostura. A fost un om cult, discret şi sobru, de o politețe desăvârşită, care credea cu sfințenie doar în valorile perene ale spiritului şi talentului. A fost un domn în adevăratul înțeles al cuvântului, care ştia, ca puțini alții, să se facă respectat. Existența lui pilduitoare a fost tot timpul plină, rotundă, cu miez". Aşa l-au caracterizat colegii lui ramaşi în redacția revistei *Minerva* în ziarul *Răsunetul* nr. 1147/ 25.06.1994.

Valentin Raus şi Adrian Mănarcă

Valentin Raus a murit cu gândul la *Minerva*, despre care a spus într-o clipă inspirată şi melancolică, cu ocazia aniversarii vârstei de 75 de ani, în decembrie 1993: „*Minerva* a trăit destul ca să nu moară niciodată".

Un „avangardist" uitat

Despre activitatea şi cărțile lui Valentin Raus s-a vorbit şi s-a scris prea puțin, omul şi scriitorul, care au fost, intrând chiar în periculosul con de umbră, premergător uitării. El a iubit locurile natale, Zagra după străbunii dinspre tată şi Bistrița Bârgăului, unde s-a născut şi a copilărit, după mamă. A iubit istoria acestor locuri, care i-a servit drept fundament pentru cele mai reuşite cărți ale sale.

Etapa de desăvârşire a activității sale literare poate fi considerată cea în care a fost redactor şef la revista *Minerva,* seria a II-a, un nou simbol al presei culturale bistrițene.

Primul număr al revistei *Minerva*, seria veche, a apărut la Bistrița, în august 1891, ca „diaru literaru, beletristicu şi de distracțiune – Minerva", având ca scop cultivarea limbii şi literaturii române, dar şi un important rol de avangardă, politico-social, în pregătirea şi afirmarea națiunii pentru unire.

Valentin Raus a fost, pe tot parcursul vieții, un publicist consecvent, reprezentant pentru Bistrița, şi nu numai, al unei generații de avangardă culturală cu scop de păstrare şi dezvoltare a literaturii române. A fost membru al Uniunii Ziariştilor Profesionişti şi al Uniunii Scriitorilor din România.

Deşi a fost un avangardist, în mişcarea literară bistrițeană Valentin Raus a intrat, la fel ca mulți alți scriitori, în conul de umbră. Nu ştim cât de mult îl regretă, pe Valentin Raus, zăgrenii, condeierii în viață de la *Minerva* şi *Răsunetul*, ori de la alte publicații, cu care a colaborat şi care l-au cunoscut, dar bârgăuanii, şi mai cu seama bistriciorenii, îl regretă foarte mult, iar cei mai în vârstă, din Colibița strămutată, încă mai aşteaptă să apară, post-mortem, romanul scris despre ei. Este greu să găseşti o sponsorizare pentru editarea unei astfel de cărți, mai ales acum, când zgomotoasa criză bate la uşă, dar problema nerezolvată rămâne cea a manuscrisului, despre care nu se ştie în ce mâini a rămas, după cum spunea profesorul poet, Teo Vrăsmaş, un bun prieten al scriitorului, căruia i l-a arătat.

Valentin Raus – portret în timp

Ion MOISE

Autor a 14 cărți, meşter al povestirii şi nuvelei, Valentin Raus a urmat o linie sigură a prozei scurte ardelene cultivate de Slavici, Rebreanu, dar mai ales de Agârbiceanu. Ultimul pe care l-a cunoscut personal şi de a cărui prietenie şi stimă s-a bucurat în mod deosebit a avut, se pare, o puternică înrâurire asupra formației sale scriitoriceşti. Nu o dată, în prelungitele discuții la o cafea, prietenul meu mai mare, mi-a vorbit despre acest remarcabil scriitor ardelean, dar şi despre alții pe care i-a cunoscut în timp sau i-au trecut pragul casei, între care, l-aş aminti pe Ionel Teodoreanu, oaspete al său şi al bistrițenilor prin imediații ani postbelici. De asemenea, pe confratele de la „Tribuna Ardealului" din Cluj-Napoca, cu care a împărțit destinul în perioada Dictatului de la Viena, prietenul de o viață, Francisc Păcurariu.

În privința operei, notăm de la început o anume delimitare de marile modele ale prozei transilvane, lumea satului evocată în primele volume urmând o parabolă a istorisirilor unor întâmplări şi fenomene telurice, insul elementar, instinctual şi vital fiind însă sensibilizat, spre deosebire de Rebreanu şi Agârbiceanu, de o anume conştiință fatalistă. La Raus, eroii nu se opun destinului, dimpotrivă, îl acceptă ca un dat primordial, cu o înțelegere şi seninătate apolinică. E poate un substrat mai adânc al omului simplu din perimetrul transilvan care adesea priveşte sfârşitul ca unică soluție eliberatoare. De aici, pasul spre epopei consacrate legendarilor Tănase Tudoran şi Mihai Românul sau spre evocările unor înțelepți ai istoriei noastre, cum ar fi Petru Rareş, surprins într-o perioadă dramatică a existenței sale şi Dimitrie Cantemir văzut ca diplomat şi om politic. Dar impresia generală pe care o lasă lectorului avizat întreaga lume pusă în mişcare în istorisirile şi nuvelele sale, e cea a unui peisaj cu coline vălurite şi încărcate de mister. La acest ceas aniversar, ne facem noi, cei care-l cunoaştem mai îndeaproape, datoria de a-l omagia, acum, la vârsta marilor bilanțuri, pe omul care a rămas credincios nu numai condeiului ci şi meleagului său natal pe care, nu l-a părăsit nici măcar în timpul ocupației străine.

Între timp Valentin a plecat la cele veşnice, anul aniversar devenind, printr-un joc meschin şi ingrat al destinului, an comemorativ. Dar din vraja unei stele simțim protecția perpetuă a ochilor săi profunzi, albaştri, ca fermecătoarele zări ale Transilvaniei sale natale. Un zeu care stă de veghe şi ne îndrumă, poate, şi astăzi, **la 90 de ani de la naşterea sa**, cu răbdare de veac, spre nobila deşertăciune a jocurilor de cuvinte.

O carte specială de versuri semnată de Emil Dreptate

Ion MOISE

Deşi suprasolicitat cu jurnalistica în calitate de director al cotidianului bistriţean „Mesagerul" dar şi în cea de corespondent la Radio „România Actualităţi", Emil Dreptate mai găseşte răgazul să scrie şi versuri, cu alte cuvinte nu-şi uită vocaţia sa de bază, aceea de poet. Şi iată-l acum cu o carte specială de versuri apărută la Editura „Mesagerul", în anul de graţie 2008. De ce o numesc specială, pentru că se diferenţiază de precedentele volume, aici existând un nucleu reprezentativ liric tradus în limbile: engleză, franceză, italiană, spaniolă, greacă, germană şi maghiară. Un experiment mai rar în literatura română şi chiar universală. Aşa cum notam mai sus, poemele sunt, în fond, o selecţie dintre cele mai reuşite şi mai reprezentative din creaţia sa poetică, care se constituie ca o emblemă pentru harul şi personalitatea sa artistică.

Textele adunate sub acest titlu simbolic – *Există un loc* – urmează linia tradiţională a poeziei cultivată de Emil Dreptate, descendent fidel al lui Serghei Esenin, dar care, pe parcurs, a apelat şi la limbajul sofisticat al experimentelor moderniste şi chiar postmoderniste. Specia abordată este meditaţia. Aici profunzimile ideatice sunt expuse discret într-un limbaj în care decriptarea se realizează pe un plan secund, prioritar rămânând fondul emoţional al metaforei dar esenţializată uneori până la rigoarea simbolului sinestezic. „Urma de păsări pe chip şi-n priviri/ Uitată linia zborului cântă/ Şi prin ce se zvonesc întrebările tale/ Ca o apă duşmănoasă şi-adâncă." Există şi locuri mai terestre, cu vagi ecouri nostalgice, expuse însă salvator în expresii de mare ţinută şi tensiune lirică: „În noi depărtate meleaguri/ Se vor roti ca un deget arătător/ Şi vom jura pentru toate culorile/ Uitând că toate culorile dor." Erosul e un sentiment evocat în notaţii de o mare sensibilitate şi discreţie, impulsul reprimat cu fineţe, răzbate dincolo de simbolica unei ireproşabile expresii lirice: „Că-n trupul meu port zei pietrificaţi/ Şi piatra cărnii mele te mai doare/ Săruţi pe buza mea defuncţii zei/ Cu buza ta de timp otrăvitoare." E o meditaţie asupra ireversibilităţii unui eros care se erodează în cadenţele temporale ale „ceţurilor" ce „despart fiinţa". Presimţirea neantului interferată cu umbra vagă a erosului târziu urmează o virtuală dozare subsidiară în care imaginile oximorone oferă deopotrivă substanţă şi culoare. „Degete subţiri vor bate-n geam/ Funiile ploii de mătasă/ Vara câtă-n ele-a mai rămas/ Ştiu că nu-mi va mai veni acasă./ (...) Porţile vor rămâne deschise/ Va veni un zvon şi va chema/ Eu mă voi petrece prin cuvinte/ Pururi ocrotit de umbra ta." Întâlnim în acest sumar liric destule notaţii meditative cu sugestii şi tonuri profunde în care tentaţia abisală e practic un demers al regăsirii identităţii. „Dar trenurile vin şi-au şi trecut/ Şi gesturi nedecise mă-mpresoară/ Tu eşti un călător ce n-a ştiut/ Să se oprească-n nicio gară." Întâlnim şi strigăte împotriva morţii convertite însă într-o stare de spirit optimistă în care elementele telurice cum ar fi „iarba", întreţin viaţa dincolo de moarte. „Peste toate vârstele/ şi toate locurile/ înălţându-se trainică/ învinge iarba."

Poemul cheie *Există un loc* e o meditaţie în care geometria cosmică se interferează pe plan simbolic cu adâncimea ideatică, „agresivitatea profetică", aşa cum se exprima Zaharia Sângeorzan cu privire la unul din poemele poetului, dobândeşte o ascensiune pe un întins plan oniric, visul având atât un rol

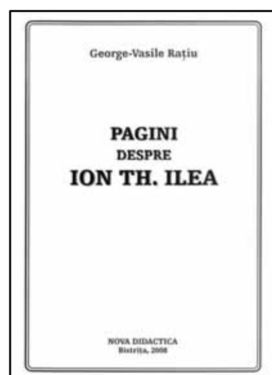
Raft

catalitic de reflecție și veghe, cât și unul ordonator ce frizează absolutul. „Că există un loc/ Unde ochii/ De atâta privit/ Au păstrat în ei culorile lumii/ – tărâm în care s-au refugiat/ Visele visate și uitate.”

Așadar, iată un Dreptate metamorfozat ca poet într-un rapsod modern atras de profunzimea existențială în care marile întrebări asupra lumii vin să instaureze parcă o altă ordine universală, alte structuri și formule cosmice în care coexistă lumina și umbra, mitica primordială așezându-se totuși pe baza solidă a unei etici nealterate, care străbate ca un leit-motiv poemele ce alcătuiesc nucleul liric al acestui volum.

Vocația prieteniei

Ion Radu ZĂGREANU

Urmând o modă abandonată, am deschis *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui George Călinescu, pentru a reciti cele spuse de acesta despre Ion Th. Ilea. Citez: „Ion Th. Ilea... face o poezie socialistă grandilocventă cu toate caracterele manifestului. El cântă gloata, poporul, țăranii, uzina, îndeamnă la lupta împotriva nesătuilor ciocoi”.

Marele critic literar intuia direcția tematică a liricii lui Ion Th. Ilea. Poetul s-a născut în 1908 în Bistrița Bârgăului și a murit în 1983. A trăit în epoci antitetice, a ilustrat prin destinul său condiția poetului devotat menirii sale , pentru care a acceptat să ducă o viață modestă, fără a renunța la clipele de fericire și exaltare ale boemei literare.

Este suficient să enumerăm meseriile și profesiunile pe care el le-a îmbrățișat, pentru a aprecia comportamentul său demn „sub vremi” comuniste. A fost: ceaprazar, strungar, chelner, oficiant sanitar, secretar de redacție, conducător de reviste, gazetar, instructor de brigăzi artistice” (Teodor Tanco, *Dicționar literar 1631-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura „Virtus Romana Rediviva”, Cluj-Napoca, 1998 p.181).

Un portret moral al poetului, reconstituit din frânturi de amintiri, ne propune profesorul George-Vasile Rațiu în volumul *Pagini despre Ion Th. Ilea* (Editura „Nova Didactica”, Bistrița, 2008). Evocarea lui Ion Th. Ilea este pusă sub semnul prieteniei dintre cei doi, a originii lor comune, al raportului maestru-discipol. Pe lângă conturarea unui portret spiritual al poetului, George-Vasile Rațiu reușește în acest volum să ridice un colț al vălului care acoperea raportul dintre fostul regim comunist și creatorul de literatură română, acceptarea sau nu a compromisului aducător de beneficii materiale ,de prezența semnăturii lor în revistele și publicațiile vremii, editarea de volume proprii.

Ion Th. Ilea se dovedește a fi un ins al rectitudinii morale, înfruntând, cum remarcă autorul „fără concesii, vitregia perioadei proletcultiste”. Poetul nu s-a înfruptat din darurile obișnuite ale comunismului, în schimbul alinierii sale la politica unui regim dictatorial. A avut tangențe cu scriitorii favorizați ai vremii, dar nu a fost profitorul circumstanțelor, preferând meserii umilitoare.

Din aceste „pagini despre Ion Th. Ilea”, se conturează un caracter care a respins tentațiile circumstanțiale. Cel mai mult îl durea faptul că nu putea publica. Suntem introduși în atmosfera beneficiarilor cantinei-restaurant a Casei Scriitorilor. Prin fața cititorului se perindă scriitorii Mihail Davidoglu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Alexandru Ivasiuc,

Eugen Jebeleanu, Gheorghe Pituț, Ion Lăncrănjan.

Om de stânga, poetul Ion Th. Ilea a fost dat la o parte de oficialitățile comuniste din cauza activității sale de jurnalist la revista *Eu şi Europa*, apărută la Deva între 1936-1939. Publicație de dreapta, această revistă urmărea o „confruntare" şi o racordare la cerințele schimbătoare ale Europei, „o ieşire din condiția anonimatului provincial".

Atitudinea de frondă a poetului, nonconformismul lui, spiritul său boem, contrastau cu firea aşezată, liniştită a confraților de literatură, care se înfruptau din favorurile unui regim care îi ademenea cu o cantină-restaurant, cu împrumuturi băneşti, cu alimente expediate la domiciliu etc. Ion Th. Ilea a avut demnitatea de a le refuza.

George-Vasile Rațiu se mişca într-un univers scriitoricesc beneficiar sau nu, ademenit sau nu, de o putere politică care îşi dorea să aibă aliat breasla literaților, sau cel puțin aceasta să nu-i fie duşman declarat.

Cel care a făcut posibilă publicarea în 30 septembrie 1943 a pamfletului *Baroane* a lui Tudor Arghezi, a devenit o oaie neagră pentru regimul comunist.

În anturajul lui Ion Th. Ilea, George-Vasile Rațiu cunoaşte mari scriitori ai epocii, reacționează prin inhibare, prin stupefiere, când se află în fața lor, apreciază statutul de moralitate exemplară al prietenului său.

George-Vasile Rațiu ne propune un profil moral demn de admirat. Maestrul i-a predat discipolului o lecție de viață. El nu a uitat aceasta şi vrea să spună şi altora, mărturisindu-se. Uneori, discipolul pare naiv. Crede prea mult în această „lume a respectului reciproc academic". I se par bizare zvonurile că securitatea ar fi „ascultat" discuțiile scriitorilor.

Prietenia pentru Ion Th. Ilea s-a continuat şi după moartea poetului, George-Vasile Rațiu contribuind din plin ca posteritatea poetului să fie una a recunoaşterii valorii sale literare.

Vocația prieteniei, „caracteristica definitorie" a lui Ion Th. Ilea s-a transmis discipolului său. Acesta este şi sensul profund al acestor „pagini despre Ion Th. Ilea".

Dinu Virgil, *Trilogia Luminii*

Laura SERGHIESCU

Născut pe plaiuri năsăudene, dramaturgul, prozatorul, poetul şi editorul Dinu Virgil apare pe scena literaturii ca un om cu valori culturale bine definite, un sentimental veşnic fericit şi veşnic tânăr care reuşeşte să transpună în creație simțirea vibrantă a sufletului său.

Prin publicarea a numeroase volume şi prezența sa activă în cultura vremurilor noastre, poetul se remarcă încercând să îndepărteze de lumea rece care se conturează tot mai pregnant şi să sensibilizeze sufletele prinzându-le în mreje de înțelepciune.

„Trilogia luminii" apare ca o carte deosebită, adunând toate scrierile dramaturgului, prozatorului şi poetului sub o singură copertă care vede lumina tiparului la Editura Limes, din Cluj-Napoca, în anul 2006. Volumul se împarte în trei părți: „Sângele crucii", o primă parte ce cuprinde trei piese de teatru inedite; „Verticalitatea ierbii", care ne transpune în minunata lume a poeziei şi „Cântecul cerului", care evidențiază talentul de poet al autorului.

„Piatra vie" este piesa ce deschide prima parte a cărții, o piesă de teatru complexă care încearcă să provoace meditația fata de sensul vieții. Se conturează ideea că pentru a avea trebuie să dai ceva în schimb. În opinia

autorului, iubirea nu este suficientă în împlinirea unui ideal decât dacă ea este secondată de sacrificiu. Astfel, dramaturgul apare într-o căutare neobosită a perfecţiunii şi îşi conduce personajele spre dorinţa cunoaşterii profunde, absolute, provocând un „cutremur blajin, clopot al deşteptării”.

Cea de-a doua piesă, *Momo*, se adresează copiilor, încercând să îi atragă într-un univers fantastic presărat cu personaje vii şi colorate: tineri visători care inventează poveşti, fetiţe fără frică, personaje negative ce iau timpul captiv, domni cenuşii şi stăpâni pe ceas care nu fac popas – personaje ce trăiesc într-o lume liniară o viaţă săracă, uniformă şi rece, nemaiavând timp pentru ei, nemaiştiind să inventeze jocuri din inimă, salvaţi în final de Momo prin dezgheţarea miilor de flori şi întoarcerea clipelor în inima oamenilor.

Ultima piesă, *Dedublarea*, avându-i ca personaje principale pe El şi Ea prezintă firul vieţii lor. Cei doi îşi privesc existenţa unul celuilalt, se iubesc sau se urăsc, se înţeleg sau se contrazic, dar reuşesc să ajungă într-un punct comun, confundându-se, deoarece totul, „în fond... e numai dragoste... plină de albastru”.

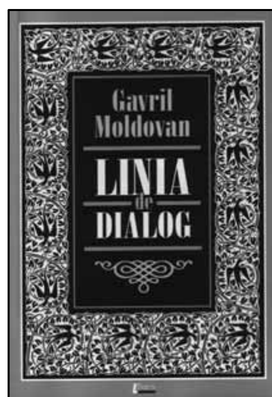
A doua parte a trilogiei, *Verticalitatea ierbii*, ne duce în lumea vie a prozei prin câteva povestiri scurte care se remarcă prin tâlcuri şi învăţături.Ca un dascăl de suflete, pasionatul Dinu Virgil doreşte să îi înveţe pe cititorii săi să îşi iubească aproapele, să se iubească pe ei înşişi necondiţionat şi mai presus de toate să îl iubească pe Dumnezeu, cel care permite ca miracolul iubirii să existe. Autorul transpune într-o lume metaforică şi inspiră totodată gândul că visele pot fi împlinite prin dragoste şi credinţă într-o armonie caldă.

Intitulată sugestiv *Cântecul cerului*, cea de-a treia parte a trilogiei dezvăluie o lume poetică în care versul curge inteligent, matematic, totuşi muzical, vibrând şi aducând fiecare cuvânt în tiparele minţii. Regăsim astfel un univers de culori unde albul şi albastrul sunt învăluite în lumini dumnezeieşti, regăsim flori ale inimii şi inimi ale florilor, duminici sfinte şi focuri care revarsă energii, alimentând jarul mocnit al fiinţelor. Iubirea conturează fiecare poezie ca o dovadă a faptului că prin puterea ei, totul este posibil în trecut, în prezent şi în viitor. Simplitatea calmă a versurilor degajă lumină şi credinţă, călăuze ale vieţii fără de care nimic nu ar fi posibil, un îndemn pentru a umple sufletul cu frumuseţea vieţii şi bucuria fiecărei clipe. Cititorul poate primi mesajul versurilor lui Dinu Virgil ca pe o „lumină de iubire” sau un „fior de alt înalt” care reuşeşte să împodobească trăirile cu speranţe.

Trilogia luminii este o carte ce te îndeamnă să simţi fiecare cuvânt, reflectând profunzimea sufletului autorului, un suflet plin de fericire, bunătate, ca un zbor spre înalt pe aripi albe de lumină. Este o carte scrisă pentru cei care au uitat să mai viseze, să mai trăiască sau să mai citească, este un imbold pentru a porni în lupta regăsirii sufletelor.

Scrisul şi vorbitul ca responsabilitate

Anamaria FIGAN

La editura „Limes” (Cluj-Napoca) 2007, a apărut volumul *Linia de dialog* de Gavril Moldovan.

Dacă dai un search pe Google, căutând semnificaţia sintagmei „linia de dialog” o să-ţi apară următoarea definiţie: „linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire”. Pornind de la acest aspect înţelegem mai bine ce vrea Gavril Moldovan să fie cartea de faţă. Este un volum care cuprinde nişte dialoguri, care se realizează cu o persoană publică, cu un

oarecare interes, cu un scop de a aduce detalii în legătură cu activitatea/proiectele pe care le are persoana respectivă.

Sunt interviuri ce aruncă o rază de lumină asupra unor indivizi devotați cărții sau profesiei, care şi-au făcut din cuvânt o normă de viață, crezând înainte de toate că la început a fost „cuvântul”. Cei intervievați sunt în mare parte scriitori: Nicolae Breban, Niculae Gheran, Gheorghe Grigurcu, Cezar Ivănescu, Mircea Petean, Constantin Cubleşan, Dumitru Protase, Cassian Maria Spiridon, George Vulturescu, Andrei Moldovan, Mircea Măluț, Olimpiu Nuşfelean, Aurel Podaru, Cornel Cotuțiu, Nicolae Baciuț, Tudor Cătineanu, oameni de teatru: Florin Piersic, Maia Morgenstern şi preotul Ioan Pintea. Multe din aceste interviuri au fost publicate în presa literară („Tribuna”, „Mişcarea literară”), altele în cotidianul „Răsunetul”.

Încep prin a cita pe Andrei Moldovan: „Îmi este greu să scriu despre cărțile altora, pentru că nu îmi pot permite să fiu superficial”. Aceeaşi stare o am şi eu… Este prima carte de interviuri pe care o comentez şi nu vreau să par tranşantă: totul alb… totul negru… trebuie să îmi amintesc de gri. E mai bine să nu mă dezechilibrez, dar fiecare scrie ce gândeşte, dacă văd alb scriu alb, dacă văd negru scriu negru. De ce trebuie să schimb nuanța?... Libertatea de gândire, măcar pe asta o am…

Cartea de față este alcătuită din 170 de pagini, dar cu un singur interviu luat unei femei. După ce am terminat de citit m-am gândit la acest aspect. De ce o singură femeie?... Este adevărat că acea „muiere” (Maia Morgenstern) este o personalitate marcantă, dar cărții îi lipseşte feminitatea… acel iz specific fiecărei visătoare, iubărețe, luptătoare… acel „ceva” care să uimească. Feminitatea nu înseamnă tocuri de 12 cm sau fuste... înseamnă acel sentiment pe care femeia îl exprimă diferit de bărbat... în felul ei.

Scriitorii şi-au amintit cu nostalgie de vremurile de demult, locurile natale, cenzura din acele timpuri, dar toți încheind prin sintagma: „lupta a fost frumoasă”. Proiecte de viitor sunt, trebuie doar bani şi interes… interes pe care românii nu prea îl acordă. România, țara cu 22 milioane locuitori şi cu 220.000 cititori… Dacă aceşti oameni s-au luptat cu cenzura, noi cu ce ne luptăm? Eu cred că ne luptăm cu dezinteresul, care este mult mai mişel decât un sistem corupt şi dictatorial.

Dar omul de la țară poate ajunge la oraş şi nu oricum. Ajungând la interviul luat profesorului universitar doctor Dumitru Protase, mi-a atras atenția localitatea natală Mocod. Gândindu-mă mai profund, analizând numele de familie mi-am dat seama că acest Dumintru Protase este frate cu Sever Protase, vecinul de peste drum al bunicilor mei. Este frate cu acel Sever care nu a făcut multă şcoală, care toată viața a crescut oi, care nu a evoluat, care nu trăieşte la Cluj, care nu a scris cărți, a cărui singură realizare este că a făcut copii. Poate este fericit, dar trăieşte în anonimat. Mi-a venit în minte o scenă din filmul Troia, când mama lui Ahile îi spune fiului ei: „Dacă nu o să pleci în Troia o să-ti găseşti pacea, o soție frumoasă, o să ai băieți şi fete, care la rândul lor o să aibă copii care o să te iubească şi care o să îşi amintească de tine când o să fi plecat… dar când copiii tăi sunt morți şi copiii lor după ei, numele tău va fi pierdut… dacă pleci în Troia gloria va fi de partea ta. Vor scrie poveşti despre luptele tale. Lumea îşi va aduce aminte de tine, de numele tău.” Dumitru nu a vrut să fie un țăran mediocru. A învățat şi a reuşit. S-a luptat… aşa cum la rândul lor s-au luptat şi ceilalți intervievați.

Aurel Podaru face referire la prozatorii tineri, noul val, „douămiişti” care îndreaptă literatura spre sexualitate: „Este vorba de o scriitură mai îndrăzneață, mai originală, fără prejudecăți, dar lipsită de dimensiunea metafizică”. În esență omul a devenit mai realist şi poate mai modest... nu vrea să aibă drept obiectiv cunoaşterea absolută, ci doar să

citească ceva îndrăzneț, dar realizabil în lumea în care trăieşte.

Îmi place acest tip de cărți, „cărți noi”, deoarece le simt mai aproape de mine, de ceea ce gândesc eu.

Linia de dialog se încheie asemenea unui interviu orientat, cu re-prezentarea motivelor din cauza cărora proiectele scriitorilor nu pot fi realizate: criza economică, dezinteresul administrației pentru instituțiile de cultură din județul Bistrița-Năsăud. Gavril Moldovan realizează o carte interesantă, care merită citită.

Romanul croit din dantela cuvintelor

Menuț MAXIMINIAN

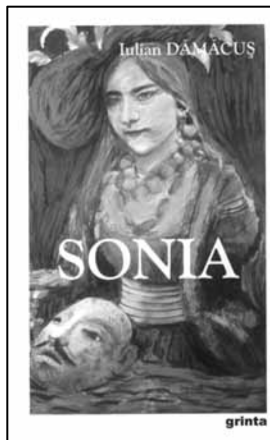

Ajunsă la a 20-a carte, scriitoarea Melania Cuc nu mai are niciun fel de inhibiție în jocul cu cuvintele. Ea scrie precum respiră şi respiră precum ar avea tot timpul acțiuni ce se țes în atelierul de creație. Romanul *Dantela de Babilon*, apărut la Editura Nico, este o carte a conflictelor, a psihologiei în care personajele sunt construite în forță. Dincolo de sensibilitatea lui, fiecare personaj conturat are o forță interioară pentru că, altfel, i-ar fi fost greu să reziste ca prizonier în războiul rece din Orientul Mijlociu.

Pornind de la premiza că Alah este mare, Melania Cuc ne prezintă o jurnalistă care va ține un jurnal al capturării ei alături de alți oameni din diverse părți ale lumii, de la Laila, cea care va contura în paşii povestirii dantela, la Salomeea, femeia rămasă văduvă la fața locului. Cuibăriți în propria lor teamă, având în față terorişti firavi ca adolescentele, dar care se poartă cu haidamacul precum medicul de urgență cu femeia isterică, eroii simt fluidul morții care trece de la unul la altul, făcându-i să uite că mai există speranță şi viață. Este dificil să ții în frâie o asemenea povestire de război, Melania Cuc reuşind să aducă dincolo de caracterizarea psihologică a fiecărui personaj, o lume care ne înspăimântă, în care nici măcar bogații precum Johnathan şi ai lui Barby nu sunt favorizați. Impresionantă este scena în care deținuții nu mai țin cont de religie sau culoarea pielii, copilul negresei Cecilia fiind salvat de la moarte de către Barby, care acceptă să împartă laptele ei între doi copii.

Pe măsură ce înaintăm în poveste, Laila înnoadă ochiuri de ață în care pare să pună toate trăirile celor prezenți, dantela prinzând forme în timp ce eroii sunt din ce în ce mai obosiți şi mai lipsiți de apărare. În momentul în care granița dispare, prizonierii fiind liberi, constatăm că odată asumată libertatea este greu de stăpânit. „De ce nu plecăm? De ce am pleca?, spun, prin cuvintele scriitorului, personajele, Melania Cuc lăsându-ne libertatea de a filozofa pe această temă. Descoperim în roman povestiri care sunt parcă pictate din lumea Orientului Mijlociu, o solidaritate dincolo de granițele culturale şi spirituale, un război al minții, un portret colectiv foarte bine transmis de la emițător la receptor. Un roman care presupune meditație, analiză, concepte şi, dincolo de mesaj, oglindirea în artă şi literatură.

Iulian Dămăcuş, *Sonia*

Alina MOLDOVAN

Unele cărţi te îndeamnă să trăieşti pentru amintire, fie ea consemnată într-un jurnal sau reconstituită fără sprijin scris. *Sonia* de Iulian Dămăcuş, (Editura Grinta, 2008) face obiectul unei asemenea cărţi: o carte care te îndeamnă la scris şi la reflecţie asupra valorii lui recuperatorii. În *Sonia* scrisul ia două forme: jurnalul şi cartea pe care naratorul o proiectează. Cel dintâi, jurnalul, constituie baza pentru cartea care va urma spre deosebire de jurnal care conţine inevitabil şi elemente subiecte, sentimentalisme şi trăiri proprii; cartea la care lucrează se vrea o variantă obiectivă a însemnărilor din anii tinereţii. Motiv pentru care naratorul iniţiază căutarea Elisei, persoană care să-i confirme realitatea menţionată în jurnal, ceea ce ar putea şterge impresia de personal, dar şi ezită să distrugă scrisorile – o altă dovadă palpabilă a existenţei reale a lumii pe care şi-o aminteşte: viaţa sub comunism, comunitatea profesorilor, spaţiul provincial, cel care îl privează de o anumită libertate, figurile multiple care l-au marcat şi pe care le-a descris în portrete excesive.

Răsfoirea jurnalului în vederea scrierii noii cărţi e, de fapt, o încercare de recuperare a timpului (pierdut?!) pe care se încăpăţânează să-l vadă salvat.

E vorba de un timp măsurat de figura a trei femei: Nadine, Elise şi Sonia. Încercarea de regăsire a celei dintâi se loveşte de indiferenţa femeii Elise, e recuperată, dar într-o altă formă – aceea de bătrână – pe care naratorul pur şi simplu nu o mai recunoaşte, în postura de proprietate a unui soţ şi a unor copii. Lovindu-se de două eşecuri ale căutării îi mai rămâne Sonia, a cărei poveste e zugrăvită concentrat şi fără deznodământ clar, ceea ce face din ea un simbol al căutării, al aşteptării permanente. A nu spune povestea Soniei până la capăt înseamnă a păstra posibilitatea continuării ei oricând. Decizia de a răsfoi jurnalul din perioada imaturităţii îi asigură oportunitatea revenirii la un trecut continuabil, idee marcată de comparaţiile permanente între timpul de atunci şi cel actual.

Împărţirea pe planuri temporale nu e singura.

Există şi o împărţire a persoanei la care se narează: I şi a III-a. Relatând la persoana I, se transmit trăiri autentice, pe când nararea la persoana a III-a îl transformă într-un personaj, personaj al propriei cărţi viitoare. Există astfel o dedublare a naratorului, reluată la toate nivelurile: trecut şi prezent, jurnal şi proiect de carte, ipostaza de adolescent şi cea de om matur, iubiri regăsite şi pierdute.

În ciuda unui aparent caracter de jurnal, care ar transforma cartea într-o scrisoare intimă, *Sonia* e un roman complex prin multitudinea de imagini, de personaje, de trăiri care, bine conturate, anulează impresia de haotic.

Ştefan Balog, *Traversarea*

Paul ȚERMURE, Iulia BULZ

Traversarea reprezintă a doua întâlnire cu literatura (prima fiind *Atingerea zilei de mâine* – 1999) a pictorului Ştefan Balog. Este un volum de proză fantastică editat de *Centrul Cultural Liviu Rebreanu Aiud* şi *Fundația Inter-Art Aiud*, prefațat de Ioan Hadarig, având 126 de pagini. Autorul nu este străin de artă, profesia lui fiind cea de pictor. Şi-a format o anumită cultură în acest sens, în anul 1987 a absolvit „Colegiul Bethlen Gábor" din Aiud. În perioada 1992–1995 urmează cursurile Şcolii de Arte din Alba Iulia, clasa prof. Viorica Boitor. În perioada 1998–1999 urmează cursurile Universității Americane din Bucureşti. Expune regulat din 1993. Este recunoscut ca pictor pe plan național şi internațional, a realizat numeroase expoziții în întreaga lume, lucrările sale de excepție au fost întotdeauna premiate.

Încadrându-se în literatura postmodernistă, textul explorează, sub raportul personajului, subiectivismul, se renunță la realitatea exterioară pentru a emana stări interioare ale conştiinței. *Traversarea* prezintă realități metafizice, titlul fiind sugestiv: firul narativ are spațiul şi timpul variabile, oscilează între realitatea cotidiană şi o realitate fantastică. Totodată, autorul „traversează" în mod constant din planul literaturii în cel al picturii, fiecare capitol este însoțit de una din creațiile picturale proprii.

Autorul se confesează: *Stau să mă gândesc câteodată… eu văd ceva ce nu există, sau ceilalți nu văd ceva ce există… Dincolo de latura… literară, acest volum este mai mult decât o fantezie. Sunt scenarii şi idei care m-au urmărit toată viața. Sunt scene ale unei posibile realități… Esența celor spuse aici poate nici nu are importanță, dar la fel se poate să nici nu existe. Dincolo de vizual, uneori cuvintele pot spune ce ochiul nu vede.* Ştefan Balog consideră că „unele vise pot deveni realitate, iar realitatea noastră să fie visul altei lumi… În consecință, nimic nu este ceea ce pare…" Tocmai acesta este mesajul pe care autorul vrea să-l transmită.

Cuvintele sunt oglinda sufletului acestui artist polivalent, un suflet zbuciumat, care tânjeşte după alinare, după linişte... astfel arta reprezintă pentru el un refugiu, o Nirvana a sufletului său. În toate cele 25 de capitole (cărora le coincid 25 de povestiri) se regăseşte o căutare continuă a relației dintre individ şi lumea pe care acesta o construieşte în imaginar. Prozele fantastice ale artistului, suprapuse peste cotidian, incită, pun întrebări, abordează subiecte inaccesibile, vin ca alternative de supraviețuire a culturii umane. „Construite cu o inteligență imagistică aparte, povestirile nuanțează trăirile estetice ale autorului prin «vocile interioare» ale personajelor. Sunt construite locuri comune cu valoare de univers (re)descoperit în adâncul unor lumi imaginate şi plasate la intersecția dintre imaginar şi artistic", crede Ioan Hadarig.

Prin scrierea la persoana I, contactul cu cititorul este mai profund, cititorul apropiindu-se mai mult de operă; o altă urmare a unei astfel de scrieri este şi o comunicare mai limpede a sentimentelor, opera devenind o confesiune a autorului, acesta descărcându-şi balastul cotidian în literatură. În acelaşi timp, povestirile la persoana a III-a au caracter universal-valabil, creează un ireal destinat regăsirii ființei umane dincolo de existenta pământeană. Limbajul este simplu, accesibil unei vaste categorii de public, dornice de

evadare; autorul face din lumea fantastică o lume paralelă, o lume care există aievea, în care oamenii sunt scutiți de materialitate, mai ales de îngrijorarea permanentă față de aceasta. Cartea poate fi luată drept obiect cultural datorită graficii propuse, picturile reprezentând imaginea transmisă de text. Totodată, acestea accentuează trăirea căutării, împlinesc un scop estetic al cărții.

Întoarcerile frecvente de situație şi imprevizibilul sunt garanții pentru menținerea unui interes crescut în rândul cititorilor, figurile de stil precum şi înțelesul metaforic al unor întâmplări, însemnând alte bile albe bifate de roman. Prin talentul şi modul său propriu de a scrie şi comunica un mesaj cititorului, prin imaginea sugestivă, Ştefan Balog dezvoltă un fir narativ antrenant, captivant. Cititorii vor găsi în *Traversarea* o carte plină de subînțeles şi mistere dezlegate sau, pur şi simplu, o incursiune creativă în minunata lume a artei.

Solidaritate şi toleranță, un exercițiu de solidaritate umană

Melania CUC

Antologia de texte a apărut sub egida PROADO Bistrița-Năsăud, coordonatori ai cărții fiind Doina Orza şi Menuț Maximinian. Într-o ținută grafică elegantă şi cu un conținut bogat în semnături care fac împreună un buchet adevărat de idei care meritau a fi aduse în atenția cititorului blazat de rutina fiecărei zile, volumul se distinge în peisajul de gen prin reunirea sub aceeaşi umbrelă a ideii de solidaritate şi toleranță, a unor oameni care, poate câțiva dintre ei, nu s-au gândit niciodată să-şi expună gândurile între copertele de carte.

Pe lângă scriitorii, majoritatea dintre ei, de circulație națională şi chiar internațională, printre oamenii cu funcții sociale sau angajamente în sfera culturii, se evidențiază persoanele despre care presa, în general, scrie cu parcimonie dar care ele, persoanele acestea țin pe verticală coloana vertebrală a societății la ora asta, în urbea noastră dar şi mai departe de Bistrița şi Năsăud.

Tocmai generozitatea organizatorilor, PROADO si Editura Mesagerul, care au adunat oameni cu profesiuni şi aptitudini diverse într-un act cu temă dată şi de creație evidentă, demonstrează că Solidaritatea nu este un cuvânt aflat pe „moarte". Fiecare după inima sa şi după talentul sau curajul de-a pune în pagină propriile sale gânduri, autorii volumului se aseamănă între ei prin seriozitatea textelor şi se deosebesc prin stilul şi unghiul privirii pe care o aruncă peste lumea înconjurătoare, spre spațiul de unde şi-au extras eroii, subiectele, pildele…

Fie că sunt eseuri cu ramificații filosofice, fie că ideile sunt transpuse în poeme sau în fragmente de literatură, fiecare lucrare în parte este un detaliu dintr-un joc serios de puzzle, şi pe care, odată ce le-ai aranjat pe tăblia mesei, obții Opera finală, ceea ce ai vrut, de fapt, de la această carte.

Nouă ne pasă! Sintagma asta ar putea fi foarte bine subtitlul volumului. Doina Orza şi Menuț Maximinian au reuşit să rupă inerția, să ne facă să fim o clipă în miezul aceleaşi idei, fiecare încercând să fim mai buni prin mintea şi puterile noastre.

Limbaj – expresivitate – stil în proza scurtă a lui Liviu Rebreanu
RĂFUIALA

Ionel POPA

Răfuiala este prima realizare a prozei scurte (1909) a lui Rebreanu care nu poate fi ocolită de nici un comentariu critic asupra prozei rebreniene.

Nuvela e structurată în trei capitole fiecare reprezentând o treaptă în analiza psihologică care formează substanța, subiectul narațiunii. Fiecare treaptă înseamnă o coborâre tot mai adâncă în subsolul conştiinței relevându-se drumul de la obsesia geloziei până la actul criminal. În cadrul fiecărui capitol putem delimita mai multe secvențe narativ-analitice. În textul nuvelei accentul nu se pune pe simpla relatare a unei "anecdote", ci pe pătrunderea în lumea interioară a personajului, şi pe relatarea obiectivă impersonală a aceea ce naratorul descoperă acolo.

De la primele proze, scriitorul se impune prin tehnica specifică de construcție a *incipit*-ului. Nuvela *Răfuiala* începe direct fără „expozițiune", cu momentul de criză în care se găseşte personajul: „Primenit de sărbătoare, gata de mult de ducă, Toma Lotru şedea mototol pe laviță, cu coatele răzimate de marginea mesei, cu obrajii scufundați în găvanele palmelor, privind țintă la un ochi de fereastră pe care gerul de astă-noapte zugrăvise sumedenie de figuri de gheață, ciudate şi întortocheate, ca visurile urâte ale unui om necăjit. Îşi bătea capul să le slovenească. Iată, colo-n mijloc, o minune mândră şi mlădioasă, un trup frumos de femeie, proptit, şi-n dreapta şi-n stânga, de două matahale şterse şi prelinse. Şi jur împrejur se încolăcesc de-a valma iezme pocite, subțiri, dintre care se desprind şi se împletesc, în rotogoale răzlețe, cununi de gheață argintie… Toma părea să înțeleagă rostul acestor chipuri. Îşi încrunta sprâncenele ca să le pătrundă mai bine, dar atunci un strop lat de apă se dezghioca de sub pervaz, se prăvăli în cârligături mărunte peste miezul geamului şi deodată, toată icoana se mânji şi toate florile se schimonosiră…

Toma clipi vajnic de două ori, dezvăluind doi ochi mari de cărbune stins. O fulgerare de pară lucitoare îi învioră o clipă privirea, o licărire de mânie pătimaşă care însă se îneca îndată în nedumerirea ce-i ținea încătuşat sufletul. O oboseală i se strecura prin mădulare. Simțea că îi stârneşte ceva din inimă, ceva nedesluşit încă, asemănător şi cu durere, şi cu mânie.

Şi-n răstimpuri îşi cântărea nevasta prin păienjenişul pleoapelor întredeschise. O vedea aşa ca prin ceață sprijinindu-se cu o mână de colțul mesei, îmbrăcată în haine frumoase sărbătoreşti şi i se năzărea că vede o păpuşă de marmora în fereastră, floricică atinsă de rouă…". Tot fragmentul citat este ceea ce teoria literară numeşte *punerea în abis***.**

Să observăm că relatarea obiectivă şi impersonală a naratorului este întreruptă aproximativ la mijlocul textului de redarea în stil indirect liber a gândurilor personajului. Să mai reținem caracterul static a imaginii personajului din primele fraze şi caracterul dinamic din ultimele fraze. Imaginea statică sugerează *golul* de conştiință a personajului: „gata de mult de plecare, Toma Lotru şedea mototol". Imaginea de încremenire ca expresie a conştiinței suspendate este întregită de verbul şi epitetul său: „privea țintă", „Ochiul de fereastră" asupra căruia şi-a fixat privirea e pragul dintre două lumi: cea din afară şi cea din lăuntru personajului; este oglinda în care se văd „sumedenie de figuri de gheață" zugrăvite de inconştient şi pe care Toma încearcă să le „slovenească".

În partea dinamică, naratorul notează reacțiile fiziologice şi comportamentale ale lui Toma Lotru: „clipi vajnic", „dezvăluind doi ochi mari de cărbune stins", „o fulgerare […] îi învioră o clipă privirea", „oboseala i se strecura prin mădulare"; „simțea că îi țâşneşte". Trezit brusc rămâne buimăcit de ceea ce a văzut zugrăvit pe „ochiul de fereastră". Toată această stare opacă este exprimată de succesiunea verbelor din rândul cărora remarcăm pe *a zugrăvi*, (cuvânt popular vechi) mult mai expresiv decât oricare posibil sinonim. Cele câteva epitete ale substantivelor şi verbelor întregesc imaginea şi ne spun că tehnica de analiză ajunge la esența psihologică a personajului. Imaginile văzute în oglinda inconştientului sunt când conturate clar, când aburoase. Aceste „calități" ale imaginilor şi rapida lor succesiune sau mai degrabă învălmăşite sunt sugerate de interjecția-predicativă „iată" prin expresiile adverbiale care delimitează în mod vag un spațiu. Un efect expresiv are fraza construită pe o puternică antiteză cu care începe partea în stil indirect liber: „Iată, acolo în mijloc o minune mândră şi mlădioasă, cu trup frumos de femeie, proptită şi-n dreapta şi-n stânga, pe două matahale şterse şi prelinse, subțiri din care se desprind şi se împletesc, în rotocoale răzlețe cununi de gheață argintie…"

Labirintul inconştientului, tensiunea interioară [buimăceala] a personajului sunt redate în continuare prin notarea reacțiilor fiziologice apelând la epitete şi comparații care numai în aparență par comune, în context ele îşi reactivează expresivitatea – efect al opoziției de care aminteam mai sus: „clipi vajnic", „ochi mari de cărbune stins"; „de pară lucitoare"; „o licărire de mânie pătimaşă"; „ceva nedesluşit încă asemănător cu durerea şi mânia".

Prin „păienjenişul pleoapelor întredeschise" (conştiința) Toma Lotru „cântărea" „ca prin ceață" pe Rafila, nevasta. Imaginea Rafilei e statică, de ceva împietrit. În schițarea imaginii scriitorul revine la tehnica din fraza de început. De asemenea în mod simbolic în final apare o comparație în care a folosit cuvântul *fereastră*. Imaginea personajului feminin va fi reluată mai târziu într-un regim dinamic.

Cu propoziția „Îi era tare dragă Rafila, mai dragă ca ochii din cap" începe partea propriu-zisă narativă a nuvelei, care evocă crâmpeie din căsnicia de un an a Rafilei cu Toma. Narațiunea are două tempouri temporale: evocarea anului de căsnicie de la cununie până la momentul prezent al acțiunii din nuvelă, şi pregătirea şi participarea la nunta la care au fost chemați – prezentul acțiunii.

Dincolo de suprafața epică descoperim câteva aspecte esențiale care țin în aceeaşi măsură de tehnica construcției şi de cea a analizei psihologice. Evocând anul de căsnicie a celor doi, prozatorul notează comportamentul necontrolat, ca în transă al lui Toma stăpânit tot mai puternic de sentimentul geloziei şi ura împotriva rivalului, Tănase Ursu. Această stare refulată se trezeşte – începe procesul de defulare, protagonistul are *revelația* adevărului: Rafila iubeşte tot pe celălalt. În partea aceasta a textului interesul autorului se îndreaptă spre personajul feminin. Portretul fizic pe care i-l creionează este icoană a suferinței, a sufletului care plânge: Rafila se topea pe zi ce mergea, cum se topeşte omul de omăt în bătaia razelor de soare. Îi pieriseră bujorii din obraji, era albă ca păretele. Totuşi, acum de când s-a măritat, n-a mai văzut-o suflet de om plângând. Numai Toma o vedea adesea cu ochii înroşiți. Dar când el voia s-o întrebe, ea începea a zâmbi, şi astfel Toma nu mai îndrăznea s-o necăjească. Cu toate că şi lui i se părea că zâmbetul acela prea seamănă a plâns." În preajma Rafilei, Toma are moment de inhibiție (!), nu are puterea de a reacționa, de a intra în dialog cu ea. În schimb, singurătatea îi favorizează *coborârea*.

În capitolul lucrării consacrat stilului făceam observația că multe din epitetele şi comparațiile scriitorului sunt banale cu adevărat doar scoase din context. Un exemplu în ideea noastră ne oferă textul acestei nuvele chiar în citatul de mai sus: comparația „banală". Rafila – omul de omăt care se topeşte în bătaia razelor de soare" sugerează la modul sugestiv-expresiv procesul lent şi dureros al morții sufletului Rafilei care nu a

avut fericirea de a trăi „pulsația vieții”, convențiile socio-morale i-au interzis erosul. În cazul ei supraeul (comunitatea sătească cu legile ei) a fost mult mai puternic decât instinctul erotic [sinele].

Se ştie din romane că Rebreanu a ajuns un subtil tehnician şi mânuitor al premoniției. Dacă privim dinspre romane înapoi spre nuvele vom constata că ucenicia şi-a făcut-o în proza scurtă. Un exemplu ni-l oferă *Răfuiala*: „Rafila a lăcrimat mult, foarte mult când a făcut tocmeala”; „Dar îi era dragă Rafila [...] mai degrabă ar face moarte de om decât să se despartă de ea”; finalul capitolului întâi: porniți la nuntă, Toma e nevoit să se întoarcă din uliță pentru că şi-a uitat „ciomagul”: „– Semn rău! Rafila îl aşteaptă în uliță... O răpăială de omăt se cerne prin văzduh învâltorită când şi când de sufluri tăioase de omăt [...] un fior rece o cutremura [...] Toma veni gâfâind din casă, în mână cu un băț de cireş, încrustat cu flori. Văzându-l, Rafila simți că i se sfredeleşte un fior de groază în inimă...”

Tot în capitolul întâi scriitorul surprinde naşterea obsesiei. Paşii procesului prin care obsesia pune stăpânire pe Toma sunt marcați de *frântura* de gând al personajului repetată în punctele nodale ale narațiunii: „Îi era dragă Rafila”.

Capitolul al doilea prin câteva cadre evocă nunta. Un scriitor mai puțin dibaci, lipsit de simțul dramatismului şi al tragicului ar fi lungit acest capitol printr-o descriere etnografică. Rebreanu ocoleşte capcana şi continuă sondarea sentimentului geloziei scăpat de sub controlul conştientului. Să reținem semnificația simbolică a spațiului închis – spațiul fizic şi psihic al nunții, în toiul *veseliei toată casa clocotea*. Veselia nuntaşilor, cântecul lăutarilor, belşugul de mâncăruri şi băutura, dar mai ales jocul dau sama de atmosfera încinsă. Să reținem şi următoarele imagini: „Bucătăreasa suflecată până la genunchi şi cu obrajii roşii şi arşi ca pojarul, cu o lingură uriaşă de lemn în mână, se învârtea în răstimpuri pe lângă mesele încărcate [...] chiuind şi tropăind în hohotul oaspeților. La vatră, o țigăncuşă toropită şi uscată bătea şi ea când şi când din picioare, scotocind prin oalele înşirate pe muchea cuptorului”. Petrecerea nunții nu este altceva pentru colectivitate [ca şi fenomenul horal din *Ion*] decât o supapă psihologică prin care lumea ciclopilor este luată în stăpânire şi energia „refulată” este *consumată*. Numai Toma Lotru e străin de veselie, nu participă la petrecere chiar şi atunci când face urări către naşul mare. De câte ori uşa se deschide el „se cutremură şi se înfioară”; „se gândea numai la Tănase Ursu.” „În mintea lui se plămădeau [încă din momentul plecării de acasă] fel şi fel de planuri”. Din momentul sosirii lui Tănase în mintea lui Toma „începură a se învâltori şi a se zbate toate planurile făcute până aici, ca un şuvoi de flăcări învrăjbite. Încet-încet, simțea cum se încheagă şi-i dă putere. Cu buzele învinețite, bombăni iar ca prin vis:

– „Pozna l-a adus aici... pozna de bună seamă...”

Trei sunt momentele cheie ale capitolului. Primul este cel cu imaginea mohorâtă şi tensionată a lui Toma retras într-un „ungher” având un gol de conştiință – el şade dus pe gânduri. Fața lui era buhăită, ochii ieşiți din orbite parcă trăgea de moarte. Şedea aşa cu privirile țințe în gol.” Al doilea moment: jocul Rafilei cu Tănase. Când Rafila pentru ai cere lui Toma învoiala pentru joc îl atinge pe umăr, acesta „tresări ca ars, se uita buimăcit când la unul, când la celălalt, apoi zice cu glas răguşit:

– Du-te... du-te, ce mă mai întrebi.”

Să reținem ambiguitatea vorbelor şi tonalitatea vocii. Gelozia îi întuneca şi mai mult conştiința şi îi acutizează puterea de observație: „Se uită cu băgare de seamă după ei şi văzu cum o prinde Tănase de mijloc şi cum o trage spre el. Văzu cum îşi odihneşte nevasta lui brațele pe brațele lui, cum se lipeşte de el. Vedea bine că fețele lor străluceau de bucurie pătimaşă. Şi iată acum povestesc... Tănase îi spuse ceva, dar ea nu-l aude. Tănase îşi pleacă obrajii spre obrajii ei, parcă ar vrea s-o sărute, şi ea zâmbeşte dulce, şi doua ruji purpurii i se aprind în obraji...” Toată scena e *văzută* de Toma cu încetinitorul; ochii bărbatului *filmează* toate detaliile. Ritmul încetinit e susținut de repetiția verbului *a vedea* şi a adverbului modal *cum*, dar şi prin structura sintactică. Toată „filmarea” se

încheie în *ochii* lui Toma: „toată lumea e scăldată în sânge”. Al treilea moment este dialogul dintre Toma şi un nuntaş, Gavrilă Boroiu – din text deduce că şi el a fost un… „Toma Lotru”. Momentul doi şi momentul trei sunt simultane. Dincolo de realitatea fizică a dialogului din textul respectiv întrezărim *in nuce* ceea ce putem numi „glasurile din umbra conştiinţei” [pentru detalii asupra procedeului la Rebreanu vezi volumul Ionel Popa *Scrisori despre Rebreanu*, Ed. Ardealul, 2006]. Pentru a înţelege cele afirmate citâm *in extenso*:

„În clipa aceea, însă, o mână groasă, noduroasă se apăsă pe umărul lui, şi un glas răguşit şi tremurat îl izbi în urechi:

– Nu te mai uita la ei Tomo!… lasă-i în pace să se veselească şi nu te mai uita la ei! […] Era Gavrilă Boroiu. Se lăsă alene pe laviţă, lângă Toma, şi începu să-l cuminţească.

– Femeia e bună spânzurată, auzi, Tomo?… Aşa-i cum îţi spun eu, degeaba crezi c-aşa ş-aşa… Din femeie se trag toate fărădelegile şi toate păcatele lumii… […]

– Măi Tomo! Tu eşti prost! Zău că eşti prost! Că tu nu ştii ce să faci… Dreptu-i? […]

– Mă! Începu iar Boroiu. Ce te uiţi tu atâta la ei? Ce te tot uiţi? Ce folos să te uiţi?... Ascultă ce-ţi spun eu, că i-os păţit şi umblat în lume… Eu am prins-o odată pe-a mea, pe cea dintâi, am prins-o aşa, ş-acolo pe loc am sugrumat-o… Ce te frământi tu atâta? Am şezut un an în temniţă, şi iată-mă!

[…] Toma răspunse într-un târziu:

– Bărbatu-i de vină, Gavrilă!

Şi acum, deodată, parcă se simţi mai bine. De-aici încolo se uita liniştit la cei doi şi nu se mai amăra dacă-i vedea, şoptindu-şi. Îşi zicea mereu, c-un zâmbet scârbit pe buze: «Bărbatu-i de vină!...»” [numai acest microtext merită un comentariu!].

Rebreanu se află la începutul drumului. Aşa că în cazul personajului Toma inconştientul este încă mai puternic decât „glasurile din umbra conştiinţei. Toma va asculta de insinuările lui Boroiu [un vălmăşag de inconştient si conştient trăit de protagonist] numai că victima nu e femeia, ci bărbatul.

În capitolul trei, naratorul obiectiv, impersonal relatează întoarcerea celor trei (Toma, Rafila, Tanase) de la nuntă spre casă pe un drum „gheţos ce şerpuia printre strâmtorile Poenii. Epicul aproape că lipseşte. Atenţia scriitorului se îndreaptă spre natură, dar nu spre a realiza *tablouri* [simple imagini iconice]. În capitolul consacrat stilului am afirmat că în proza scurtă rebeniană înregistrăm primele semne ale unei noi viziuni asupra naturii şi a unei noi tehnici descriptice. Citatele ce vor urma arată că natura nu mai este o simplă oglindă a sufletului – moştenire romantică. Natura din această nuvelă este pustie, imposibilă, tensionată. Natura începe să fie văzută prin ochii şi sufletul personajului: „Într-amiezi frigul se dezmorţi. Cetele de nori plumburii se răzleţiră […]” „Şi după o vreme cerul începu iar să se posomorască… Norii cenuşii se tolăneau prin văzduhul înăbuşit, gata-gata să se rostogolească pe pământ […]” „Fulgii se legănau în aer fără zgomot şi aşternându-se […]”, „vuiete de vânt alergau, prin pădurile moarte […]”, „un şir lung de plopi bătrâni străjuiau drumul. Capetele lor se închinau vâjâind, când în coace când în colo… Deodată o creangă neagră, uscată, ca o mână uriaşă de om se rupse ţipând ascuţit şi căzu tocmai în faţa lui.”

Urmărind din această perspectivă scrisul rebrenian constatăm cum scriitorul îşi construieşte pe cont propriu o tehnică expresionistă a descripţiilor. Iată şi sfârşitul luptei dintre cei doi bărbaţi: „Geamătul dureros şi gâfâiturile grele” ale celor doi încleştaţi în luptă „se împrăştiară pe aripile vântului”.

Fiecare „fragment” descriptiv înseamnă un pas al lui Toma Lotru spre drumul crimei.

Dacă la o lectură rapidă până la capitolul final elementele cu funcţie de premoniţie scapă atenţiei cititorului, acum în pagina finală ele sunt „la vedere”.

Scriitura sobră, „strânsă” şi structura compoziţională aproape fără cusur, tehnica analizei obligă la folosirea frecventă în comentariu a citatelor.

Mediaş, decembrie 2008

Cu Armand Abècassi şi cele trei Biblii

Rep – *Care sunt cărţile fondatoare ale literaturii evreieşti?*

A. A. – Iudaismul reuneşte trei mari „colecţii” de cărţi. Prima este *Biblia*: *Torah*. Ea începe cu *Geneza* şi se termină cu *Cronicele*, vreo 80 de cărţi în total. Este alcătuită din cele cinci cărţi ale lui Moise, numite şi *revelaţia*, de la *Creaţie* până la moartea lui Moise, după ce acesta a transmis lui Iosua puterea de a intra în Ţara promisă. Apoi vine partea *Profeţilor*, numită şi *Inspiraţia*: trei mai mari (Isaia, Ieremia şi Iezechil) şi 12 mai mici (textele lor sunt mai scurte). În fruntea *Profeţilor* figurează *Cartea lui Iosua*, *Cartea Judecătorilor*, prima şi a doua carte a lui Samuel, prima şi a doua Carte a Regilor. De ce? Pentru că profeţia s-a născut în timpul regalităţii. Societatea ebraică, odată ce Israel s-a instalat în Ţara promisă, a reaşezat preotul în templul său, iar pe rege în palatul său. Cele două puteri sunt separate. Profeţii apără văduvele, pe cei orfani, săracii şi *refugiaţii*. Ei îi atacă pe regi, inclusiv pe David, atunci când ei se sustrag de la obligaţia de a asigura securitatea şi dreptatea. Preoţilor, profeţii le reproşează compromisul legat de idolatrie. Cea de-a treia parte reuneşte *Scrierile*, numite şi *de înţelepciune*, *Psalmii*, până la Cronici.

– *De unde vine mânia profeţilor?*

– Ei deplâng faptul de a fi existat case de prostituţie în Templu. Şarpele făcut de Moise, plasat de Solomon în Templu, a devenit obiectul unui cult idolatru. Regele Iezechil trebuie să distrugă şarpele. regele Azaria a distrus sanctuarele şi confirmă centralizarea religioasă, cu interdicţia de a se face sacrificii în altă parte decât la Templu.

– *Care este originea celei de-a doua „colecţii”: Talmudul?*

– Talmudul este Biblia evreilor. Pagina ebraismului a fost întoarsă. Templul a fost distrus în 586. Iudei au fost deportaţi în Babilon. Cyrus le va autoriza reîntoarcerea. Dar reîntoarcerea a fost diferită de plecare. La babilonieni ei au descoperit o altă religie, o civilizaţie şi o spiritualitate evoluată. Sunt traumatizaţi. Ei nu au nici rege, nici templu. Şi îşi dau seama că alte popoare au acelaşi drept de a exista ca şi ei. Care este locul lor în proiectul lui Dumnezeu? Talmudul este o creaţie a exilului. El face o reinterpretare a mesajului Bibliei în raport cu situaţiile cotidiene. Rabinii vor spune că zeităţile adorate de popoare sunt îngeri, mediatori, şi că Legitimitatea Popoarelor, pentru că au o relaţie cu divinul, se constituie ca un drept în lumea care va veni, la fel ca şi în cazul evreilor.

– *Talmudul conţine aproape 70 de tratate.*

– Da, el a fost scris începând cu secolul al II-lea î.e.n., pentru a se încheia în secolul al VI-lea. Prima parte este *Mishnah*. Terminată în secolul al doilea, ea a rămas primul cod iudaic adăugat la cele din Biblie şi poartă pecetea lui Rabbi Juda Hanassi, raţionalist şi un ostil misticismului. Între secolele II şi V-VI, a fost scrisă *Guemara*: addenda (supliment). *Mishnah* tratează în şase fraze ceea ce ocupă uneori 50 de pagini în *Guemara*. Evreul, spunea unul dintre învăţătorii mei, este cel care poate extrage o problemă de metafizică din codul rutier.

– *Şi Kabala?*

– Este cea de-a treia „colecţie” de cărţi care apare începând cu secolul al VI-lea. Ea tratează identitatea personală, nu cea colectivă. Biblia kabaliştilor este *Zohar, Cartea splendorii*. Scrisă de Moise de Leon (1296), ea se prezintă ca o interpretare a Bibliei, verset cu verset. În secolul al XVI-lea, învăţător este Moise Cordovero, instalat la Safed în Galilea. Louria Ashkenazi a părăsit Egiptul pentru a-l întâlni. El va deveni mare învăţător la moartea sa, fiind cel care a sistematizat ideea retragerii lui Dumnezeu pentru a crea lumea. Cu Zohar, nu se poate merge mai departe de monoteism. Pentru a crea lumea, Dumnezeu a trebuit să o abandoneze. Acolo unde sunt oamenii, nu este şi Dumnezeu. Şi acolo unde este Dumnezeu, nu sunt oameni. Nu mai este o relaţie directă, ca la evrei, între Dumnezeu şi om. Creştinii au un mediator: Iisus. Pentru evrei, mediatorul este *Cartea*.

Literatură evreiască

(După *Lire*, 2008)

Traducere de **Aurel SCRIDON**

(Notă: Filosoful Armand Abecassis a publicat *Cartea cârmacilor, trei mii de ani de literatură ebraică*. Este o antologie care explorează fundamentele iudaismului.)

Nicolae Crețu, Virgil Rațiu, Ilderim Rebreanu,
Andrei Moldovan, Gavril Moldovan jurizează creațiile înscrise
în concursul de proză.

Al. Câțcăuan, Andrei Moldovan, Adrian Popescu,
Mihai Dragolea la festivitatea de premiere,
Complexul Muzeal de la Prislop.

Niculae Gheran vorbeşte despre Ediția Rebreanu.

Saloanele Liviu Rebreanu Concursului Național de Proză *Liviu Rebreanu* – 2008

Juriul Concursului Național de Proză ,,Liviu Rebreanu", compus din Adrian Popescu – preşedinte, Nicolaie Crețu, Mihai Dragolea, Virgil Rațiu, Ion Moise – membri, Mircea Prahase –secretar, a acordat următoarele premii:

SECȚIUNEA VOLUME:

Marele premiu „Liviu Rebreanu" al Uniuni Sciitorilor din România – **Alexandru VLAD** din Cluj-Napoca pentru volumul „Curcubeul dublu" – Editura Polirom 2008;

Premiul I – Constantin CUBLEŞAN din Cluj-Napoca pentru volumul „Eminescu în comentarii critice" Editura Grinta 2008;

Premiul II – **Daniela SITAR TĂUT** din Baia-Mare, pentru volumul „Ipostaze ale donjuanismului în literatura universală", Editura Risoprint, 2008;

Premiul III – **Icu CRĂCIUN** din Maieru, pentru volumul „Peşti şi paraşute", Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008;

Album cu scriitori

Olimpiu Nuşfelean, Ion Moise, Nicolae Crețu,
Ilderim Rebreanu, Andrei Moldovan, Virgil Rațiu la dezbaterea
despre opera rebreniană, Casa de Cultură a Sindicatelor
din Bistrița.

Gheorghe Glodeanu

Întâlnire la Grupul Şcolar Sanitar Bistriţa: Nicolae Creţu, Niculae Gheran, Ion Simuţ, Alexandru Vlad, Gavril Moldovan.

La aceeaşi şcoală bistriţeană – scriitori, elevi, profesori, ziarişti.

– **Valentin TALPALARU** din Iaşi, pentru volumul „Strada Măicuţa", Editura Tipo Moldova, 2008;

– **Premiul special al juriului – Ion PETRICĂ** din Reşiţa, pentru volumul „Conceptul sentimentului de comuniune socială la Alfred Adler", Editura Marineasa, Timişoara, 2008;

– Premiul de debut – Niculae VRĂSMAŞ din Bistriţa pentru volumul „Jurnale paralele", Editura Eikon.

SECŢIUNEA MANUSCRISE:

Premiul I al revistei *Mişcarea Literară* şi al Casei Corpului Didactic din Bistriţa-Năsăud – **Mica Sanda IRINELA,** din Satu Mare;

Premiul II şi al revistei *Cronica* – **Aurelia CORBEANU**, Curtea de Argeş;

Premiul III şi al *Mesagerului literar şi artistic* – **Dionisia SANDU**, Târgovişte;

– Premiul special al Filialei Uniunii Scriitorilor–Mureş – **Costel CIOANCĂ**, Bucureşti.

Premii de excelenţă – Niculae GHERAN, Nicolae CREŢU, Ion SIMIŢ, Gheorghe GOLDEANU, Ilderim REBREANU, Corneliu LUPEŞ şi Ioan DUMITRESCU.

Ion Moise şi prof. Ilie Şandru, autorul studiului monografic *Patriarhul Miron Cristea*, la biserica din Târlişua.

La Complexul Muzeal „Liviu Rebreanu" din Prislop: Icu Crăciun, Sever Ursa, Ion Simuţ, Virgil Raţiu, Constantin Cubleşan ş.a.

Valentin Talpalaru, Ioan Mititean, Ion Dumitrescu, Olimpiu Nuşfelean, Gavril Moldovan ş.a.

La Casa de Cultură a Sindicatelor din Bistrița: Ana Florescu, Al. Câțcăuan, Valentin Coşereanu, Ion Moise, Olimpiu Nuşfelean

Valentin Coşereanu

Ana Florescu

Medalion literar *Mihai Eminescu*

Joi, 29 ianuarie 2009, la Casa de Cultură a Sindicatelor din Bistrița, s-a desfăşurat un medalion literar Mihai Eminescu în cadrul căruia Valentin Coşereanu a susținut o microconferință despre Viena secolului al XIX-lea, Ana Florescu a făcut o cuprinzătoare expunere privind destinul caietelor lui Mihai Eminescu iar Ion Moise a relevat relația din Eminescu şi bistrițenii pe care poetul i-a cunoscut de-a lungul vieții. A fost vizionată o expoziție de facsimile după caietele eminesciene şi de grafică inspirată de opera acestuia, cît şi filmul *Eminescu – o călătorie în absolut* realizat de Anca Damian.

Ion Moise

Eugenia Zegreanu, Menuț Maximinian, Olimpiu Nuşfelean, Titus Zăgreanu, Ioan Lazăr, Gavril Moldovan ş.a.

Redactori şi colaboratori ai revistei *Caiete silvane*: Marin Pop, Daniel Săuca (red. şef), Viorel Mureşan, Ileana Petrean Păuşan, Viorel Tăutan, Simona Gyorfi, Gh. Moga, Gyorfi-Deak Gyorgy, Daniel Hoblea (secr. de red.)

Olimpiu Nuşfelean vorbeşte despre literatură ca restabilirii ordinii lumii.

Revista *Caiete silvane* la nr. 50

Revista de cultură *Caiete silvane*, care apare lunar la Zalău, a ajuns la nr. 50, prilej pentru redacţie să organizeze un moment sărbătoresc derulat recent în sala de conferinţe a Primăriei Zalău. Au marcat evenimentul, prin prezenţă şi cuvinte de apreciere, prefectul judeţului, preşedintele Consiliului Judeţean, primarul municipiului, scriitori invitaţi (Ion Tomescu, preşedintele APLER, George Vulturescu, Gheorghe Glodeanu, Ion Pavel Azap), scriitori şi oameni de cultură sălăjeni, redactorii revistei (Daniel Săuca - redactor-şef, Daniel Hoblea - secretar de redacţie, Viorel Mureşan, Ileana Petrean-Păuşan, Elena Musca, Marin Pop, Gyorfi-Deak Gyorgy, Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Marius Soare) etc. Din Bistriţa, au fost invitaţi Olimpiu Nuşfelean, directorul revistei *Mişcarea literară*, şi Cornel Cotuţiu. Cu acest prilej, a avut loc şi un interesant colocviu *Semn şi resemnificare, între cuvânt şi text*.

Cornel Cotuţiu, Olimpiu Nuşfelean, Gheorghe Glodeanu, George Vulturescu, Ion Tomescu.

La Muzeul Holocaustului din Şimleul Silvaniei.

La Monumentul Cepei din Pericei: Ion Pavel Azap, Peter Cooper (scriitor american stabilit în Sălaj), Flavius Lucăcel, Viorel Tăutan, Marin Pop, Ştefan Doru Dăncuş, Olimpiu Nuşfelean, Daniel Săuca, Daniel Hoblea,

GRAȚIA, de Marcel Lupşe.
pictură/obiect

Oliv MIRCEA

Expoziția *Grația* a fost deschisă la MUZEUL de ARTĂ din Cluj-Napoca în 25 februarie 2009, realizată în colaborare cu Uniunea Artiştilor Plastici Cluj/Bistrița, Galeria Arcade24 Bistrița, cu sprijinul Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, Consiliului Local Bistrița, Centrului pentru Cultură al județului Bistrița-Năsăud

Marcel Lupşe reprezintă un moment în dezvoltarea picturii româneşti din deceniul VII al secolului XX până în primul deceniu pe care îl trăim al veacului XXI. De aceea l-am aşezat într-un context foarte larg, lucru care se datorează operei lui.

Marcel Lupşe se formează la Şcoala clujeană în deceniul '70-'80, are şansa unor întâlniri destul de importante în tinerețea lui, el fiind o fire receptivă, extrem de empatică şi convivială. El se întâlneşte cu profesorul şi pictorul Vasile Crişan, îşi cultivă un sistem de aşteptări fireşti şi normale. (Când are 25 de ani, trecând prin fața Muzeului de Artă din Cluj, îşi propune ca vreodată să expună şi el acolo, unde atunci era o expoziție de flori a pictorului Ioan Sima, exact ceea ce a făcut el acum.)

Prin urmare, toate lucrurile acestea care par o simplă poveste, sunt de fapt o construcție de proiect de carieră. Este firesc ca un pictor să îşi dorească la 25 de ani să ajungă şi el celebru şi să expună în instituții muzeale mari. E firesc ca să se apropie de nişte modele, de nişte maeştri, astfel fiind firesc să adopți calitatea de ucenic. În această calitate, Marcel Lupşe mai are câteva întâlniri. Poate că ultima şi cea mai importantă e cea cu Ion Dumitriu. Întâlnirea cu Ion Dumitriu îi aduce un soi de conştiință de sine: Ion Dumitriu, care are un deceniu de viață înaintea lui, care are experiențe spectaculoase – el făcând parte din prima promoție a celor care împreună cu Horia Bernea au constituit „Cercul de la Poiana Mărului”...

Ciclul de acum, al „mănunchiului de flori” este venit pe filiera Ion Dumitriu, de la Horia Bernea. Una dintre cunoscutele lucrări ale lui Horia Bernea este mănunchiul de flori de câmp aşezat pe orizontală, pe o suprafață plană, pe o masă. Această temă Lupşe o prelucrează în modul cel mai frumos, putând să afirm că este vorba despre un „epigonism superior”, în sensul cel mai bun al cuvântului. Relația de atelier „Maestru-Ucenic” aşa începe: cu epigonismul, trebuind să înveți să faci asemeni maestrului tău, ca o confirmare a învățăturii unei meserii.

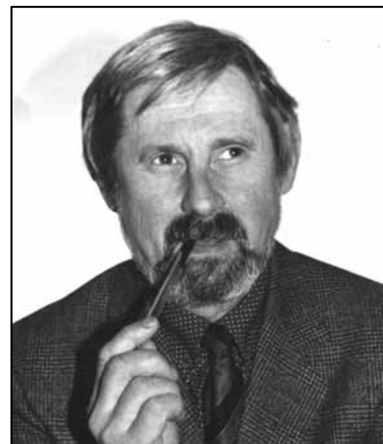
Marcel Lupşe lucrează aceste mănunchiuri de flori, buchete, de vreo două decenii. Forma ultimă pe care am numit-o în catalogul recent GRAȚIA am păstrat-o ca titlu de expoziție şi este, până la urmă, forma cea mai completă şi complexă. Spun acestea pentru că expoziția în întregul ei este o instalație. Totul se învârteşte în jurul unei lăzi de zestre, mari, în care „zestrea ca atare” sunt mănunchiuri de flori de câmp de pe parcursul unui ciclu vegetal complet. În acea ladă, care tronează sala de intrare a expoziției, se pot găsi mănunchiuri de flori de toate felurile, de la mătrăgună, la levănțică, la ghiocel, la scai (...), pe care el le recompune pe pânză, de această dată însoțite şi de anumite „ziceri”, cuvinte, sintagme care s-au încetățenit şi care au făcut „carieră” în cultura folclorică: „Floarea limbajului”, „Floarea ca decorațiune maximă”...

Când trebuie să discutăm despre abordarea Temei FLORII, trebuie să ne întoarcem la conceptul fundamental: Ce face Marcel Lupşe aici?

Face o pictură de natură, care prinde „chipul” printr-un gen mult frecventat în artele plastice din secolele mileniului doi, anume „natura moartă”, „natura moartă cu flori”. Natura la Marcel Lupşe este, ca şi la alții, feminină. Prin urmare, atitudinea lui față de „mănunchiul de flori” este una de „ocrotire”, de „îmbrățişare”, de „aducere la piept”, de „intrare în duh”. De aceea se cheamă expoziția GRAȚIA pentru că în ansamblul ei aceste etalări de „flori vindecătoare” sunt o mângâiere...

(Comentariu rostit la Bistrița, consemnat de **V. Rațiu**)

Lucian PERȚA

Dinu Flămând

Grădina tropicală
(fragment)
(din *Mişcarea literară* nr. 3-4/2009)

Nu credeam să-nvăț atât de uşor franțuzeşte
pe ascuns am învățat – pe atunci
pe tot Bârgăul se-nvăța doar ruseşte,
dar eu absentam de la ore –
pe lunci

o zbugheam încă de dimineață cu-n text
din Dominique Villepin, mi se pare,
şi-n intimitatea lui buchiseam
până mă copleşea somnul – pretext
mai târziu, când uneori mai greşeam,
că erau condiții vitrege de învățare

nu credeam să-nvăț a trăi atât de uşor
într-un mediu francez, definitiv,
viața e o probă, aici, tuturor,

ce-i de n-o treci?... cum să spun… n-ai motiv!

Ion Maria

drum inițiatic
(din *Mişcarea literară* nr. 3-4/2009)

de multe ori noaptea
când sunt în criză
de idei
şi cartea
în pregătire e miză,
cam după ora trei,
devin pragmatic
şi analizând cu minuție
sistematic
posibilitățile de inspirație
că nici nu sunt multe
fac un drum
inițiatic
până la
toaleta
din curte –
de obicei
în zori
odată cu soarele
vin şi ideile

Parodii
pur şi simplu

Traianus

***
(din *Mişcarea literară* nr. 3-4/2009)

Singurătatea în Moldova are
Ca sinonim cuvântul autor
Şi păsări Phoenix creşte fiecare
Poet de mic, acasă, în pridvor

Aici e cerul prăbuşit în flori
Când clopotele bat moldoveneşte
Şi-ecoul se răsfrânge româneşte
Din cărți spre nesățioşii cititori

Tot risipind iubirea-nsingurat
Poetul vede într-o zi, în zori,
Că spre apus, toți Phoenixii-au zburat

Valentin Marica

Cuvinte înlocuind cuvinte
(din *Mişcarea literară* nr. 3-4/2009)

În ceața evenimentelor
cuvintele
fac metanii altor cuvinte

Aviz oricărui radio-redactor

Ar fi indicat şi foarte cuminte
dacă vrea să fie cetățean de onoare al poeziei

Să facă un Festival al Fanteziei

Să țină în mâini, microfonul româneşte

Chiar dacă cineva îi pândeşte orice paşi :
Aici Radio Târgu Mureş… (o vis on lataş)

Victor Sterom

Naşterea poemului
(din *Mişcarea literară* nr. 3-4/2009)

toate poemele mele sobre se nasc
în jurul lor, iarna, zboară fluturi albaştri
iar vara turme de tropi grav pasc
până primejdia facerii dispare
totul începe la masa de scris
şi numai acasă, în familie deci
zilnic, uneori asistat de o privighetoare
între ora cinci jumătate şi opt treizeci
după care
îmi fac un masaj la tâmple
şi mă apuc sobru şi grav de corectură
conştient de tot ce poate să se-ntâmple
împart poemele, fiecare pentru altă editură
în praguri şi trepte, cu spada pixului
alte dureri, alte chinuri ale facerii
după care, pe cele rămase pe dinafară
le-aştern la poştă drumului
spre revista *Mişcarea literară*

Alexandru Cristian Miloş

Fereastra
(din antologia *Pretexte*, ed. Eikon Cluj-Napoca, 2008)

Eu sunt Cristian!
Nu vă uitați la mine ca la un țăran.
Chiar dacă sunt om de la țară,
Cocoşii oraşului afară
Cântă un cântec pentru zori de zi.
Termin şi eu poemul, fie ce-o fi,
Stelele amintite în el deja dispar –
O să-l bag ca pe-o ființă de lumină-n sertar,
Sertarul astral al profetului, i se va spune,
După ce eu o să-mi petrec viața în lume.
Cristian sunt eu!
Ce este oare de spus aşa greu?
Să vină la mine
Cei ce nu pot
Înțelege poemul
Meu electric cu tot
Cu el şi cu un triplu ştecăr
Şi-o să le arăt
Ce-nseamnă să fii şmecher!
Din închisoarea timpului
O să-i scot
Şi pe drumurile cerului
O să-i port –
Iar dacă vor fi plini de fumuri,
O să-i port şi pe alte drumuri!

Vlad Moldovan

Tripon
(fragment din volumul *Blank*)

Păi să mai fii sincer în vremurile de acum?
Mi-am fixat şi eu un punct comod
în perete, ulterior devenit spărtură,
dedesubtul căruia am scris
da, faptul acesta mi-l asum:
loc de dat cu capul întru învățătură –
şi de atunci a început un adevărat exod
spre camera mea.
Unii aduc diferite ierburi,
alții sticle de bere sau altă băutură,
aşa că nu mai am timp pentru a crea
fără de supărări şi certuri.

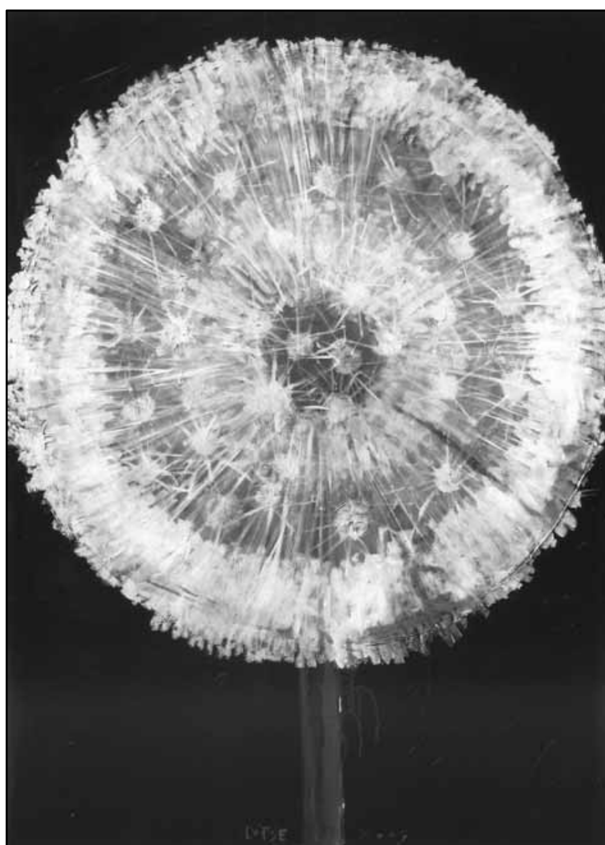
Tocmai am vorbit cu primarul din Săvârşin,
venit cu bicicleta să vadă
dacă mai avem muze şi vin,
că ei, organizatorii, au o grămadă
de posibilități, în acest sens cel puțin.

Nu am ce să vă reproşez, i-am spus,
sincer să fiu, eu am venit pentru premiu,
valoarea lui materială m-a adus,
tehnic vorbind aici
şi poate chiar un deceniu
voi veni să socializez. Ghici
cu cine? Cu Neagra şi fetele ei…
Nu ştiu dacă din această pricină
primarului i s-a făcut rău
şi a venit după el o maşină.
Acum e safe.
Patul lui, cu sănătoase arcuri,
e aşezat într-o cameră albă ca un
cuvânt între două blancuri.

Rareş Moldovan

FinePix
(din volumul *Seara artificierului*)

aşezat pe iarbă,
lângă atelierele de creație
şi procreație de la Săvârşin,
te simți deodată din altă generație
şi îți juri în barbă
că dacă sari de acolo curând,
vei aprinde artificii de bucurie
în fiecare noapte –
auzi tu, să stai la Neagra la rând,
pentru o biată cameră,
cu speranța că vei intra în antologie…
îți vine să iei altă măsură
şi să treci la alte fapte,
dar vine Neagra cu privirea fixă şi-ți spune
la ureche cu dezinvoltură:
e liber la şapte!

Păpădie

CITITOR DE REVISTE

Revista ***Poesis*** nr. 1/2009 vine cu o ținută grafică mai sobră (determinată, probabil, de criza economică), dar parcă mai elegantă, deşi eleganța a însoțit întotdeauna edițiile revistei. În editorialul intitulat *Ministerul care își devorează Ministrul*, Dumitru Păcuraru semnalează situația ingrată în care se află tânărul Teodor Paleologu ajuns în fruntea Ministerului Culturii: „Structura instituțională de regulă ucide spiritul de inițiativă. O personalitate puternică, mai devreme sau mai târziu, intră în conflict exact cu structura instituțională. Atât cu cea din subordine, cât şi cu cea superioară. Prin urmare, dată fiind seriozitatea sa, domnul Paleologu ar putea fi un mai bun ministru al Transporturilor decât unul al Culturii. E un fel de a spune. Ministerul Culturii îi oferă ocazia să se compromită ca intelectual." George Vulturescu realizează o cuprinzătoare cronică la cartea de versuri *Salutator universal* de Dumitru Păcurariu, apărută la Ed. Limes în 2008, în care poetul sătmărean redefineşte tragicul existenței, amplificând o „retorică a ostentației". Ion Zubaşcu scrie despre versurile Marietei Rădei-Mihăiță, Emanuela Ilie despre Gellu Dorian, Gheorghe Mocuța despre Gheorghe Izbăşescu, Viorel Mureşan despre Ioan S. Pop, George Glodeanu despre Jeni Acterian, Elvira Iliescu despre Ion Cristofor etc. Poeme semnează Dumitru Păcuraru, Ioan Nistor, Cassian Maria Spiridon,Viorica Răduță, Carmelia Lente, Laurian Lodoabă. La rubrica „Confesiuni Poesis" sunt publicate interviuri cu Ioana Geier, Alexandru Buican, PS Justinian Chira, Marcel Mureşeanu. Alte lucruri interesante sunt de citit într-o revistă mereu consistentă şi frumoasă.

În ***Cultura*** nr. 12/2009, articolul *Cum se fabrică omul providențial*, Claude Karnoouh observă: „În Statele Unite, îndată ce apare o forță autentic populară cu intenția de a schimba echilibrul de forțe şi a contesta distribuția proprietății, ea este, fără rezerve, strivită... În ceea ce mă priveşte, văd în alegerea lui Obama una dintre cele mai spectaculoase operațiuni de marketing politic organizat, cu succes, în Statele Unite, de clasa conducătoare." În *Iacobinul băiat de treabă*, Al. Cistelecan spune despre Alexandru Muşina că acesta (v. *Scrisorile unui geniu balnear*) „pune stilul eseurilor pe post de aparat sedativ: spune, deci, lucruri eminamente neplăcute într-un mod cât mai plăcut; vrea să irite în cel mai agreabil mod." În *Starea poeziei la 1938*, Eugen Simion constată: „Restructurarea lirismului începe cu folosirea sistematică a ceea ce s-a numit «imaginea-obiect», procedeu specific modernității. Avangardiştii de felul lui Voronca fac din el un instrument curent de lucru". Vorbind despre traduceri, Mihaela Irimia constată că „Este de neconceput un traducător fără repere culturale solide" iar Bogdan Alexandru Stănescu, că „Pe piața noastră de carte se găsesc traduceri ilizibile." – am citat titlurile răspunsurilor lor la dezbaterea *Traducerea – vocație, profesie, hobby?* inițiată de Angela Martin.

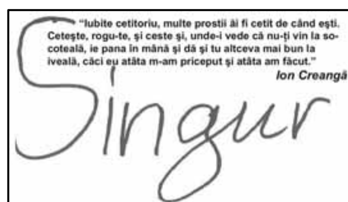

Astra nr. 28/martie 2009 publică o nouă piesă de Dumitru Radu Popescu, *Moartea lui Liviu Rebreanu*, „Un tulburător teatru-document care aduce de pe scena istoriei în lumina rampei pe câțiva dintre detractorii romancierului". „Nu poți transfera modelele fără a înțelege specificul altor culturi" mărturiseşte Tudor Vlad într-un interviu luat de Sorin Basangeac. Mircea Moț, în *I. L. Caragiale – textul şi transparența*, face o analiză aplicată a schiței *Vizită*, „deformată de critica literară a unei anumite perioade, dar şi de un demers didactic simplist în suficiența sa, care nu face decât să le întărească probabil elevilor ideea că textele lui Caragiale constituie opera unui scriitor minor." A. I. Brumaru scrie despre două remarcabile cărți de poezie, *Lumină neagră*, de Vasile Igna, şi *Muzeul figurilor de umbră*, de Ioan Radu Văcărescu. Florin Şindrilaru, în *Modelul sibian*, scrie despre „devoțiunea cărturarilor sibieni întru cunoaşterea şi implementarea valorilor culturale ale Cetății în conştiința publică."

Ion Bogdan Lefter, în *2008 spre 2009. Note „de sezon"* din **altitudini**, nr. 35-36/ 2009, referindu-se la o convorbire telefonică cu Călin V., revine la mai vechea sa intenție de a scrie o Istorie a literaturii române, numind câteva diferențe ale viziunii sale față de viziunea pusă în operă de N. Manolescu în *Istoria* sa. Tiberiu Stamate, făcînd o Retrospectivă 2008 a anului editorial, include printre preferințele sale şi cartea lui Nicolae Vrăsmaş, *Jurnale paralele. Radu*

Petrescu văzut de un elev al său, Editura Eikon, observînd că scriitorul ajuns o vreme pe Valea Bârgăului „n-a fost doar un mare scriitor, a fost şi un bun profesor”.

Singur, nr. 11-12/2009, revista realizată de Ştefan Doru Dăncuş, publică un grupaj de versuri de Ana Zegrean şi o proză de Alexandru Uiuiu. Revista, care are subredacţii prin toată ţara, acordă cîte o pagină fiecărei subredacţii.

Dan Zamfirescu, în ***Cafeneaua literară***, nr. 1/2009, în articolul sugestiv intitulat *Istoria literaturii române fără Neagoe Basarab?*, analizează succint şi argumentînd cu o informaţie cuprinzătoare, Istoria lui N. Manolescu din perspectiva începuturilor literaturii noastre. La rubrica *Atitudini,* Adrian Alui Gheorghe alcătuieşte *O listă de autori care nu apar în* „Istoria critică...” Gheorghe Grigurcu dedică o cronică lucrării Destinul poeziei moderne de Virgil Diaconu. (**O.N.**)

Verso nr. 50/2008. Număr aniversar, în al treilea an de apariţie, număr dublu, revista culturală a UBB Cluj dezvoltă de data aceasta, după un mai vechi program de redacţie, două DOSARE cu teme: *Cultura română* ***du dehors*** şi *Capitalism şi anticapitalism*, realizate de Luigi Bambulea şi Vlad Mureşan. Datorită consistenţei *dosarelor* comentariile concluzive merită pagini generoase. De aceea ne referim doar la o recenzie semnată de Silviu Man, *Crime cool, mituri trendy,* la cartea *Che Guevara* sau *Mistificarea istoriei* de Jacobb Machover (Ed. Pro, 2008). În sfârşit s-a găsit cineva, chiar şi comentatorul cărţii, s-a ivit un autor care să rostească adevăruri despre un personaj devenit popular datorită asimilării lui „revoluţionarilor” din lume de tip Lenin, Stralin, Mao, Fidel Castro! (Să nu credeţi că aceştia din urmă nu au admiratorii lor!)

Ernesto Guevara, conform unor practici comuniste, a avut grijă să îşi creeze propria biografie, să se ambaleze sub eticheta de „exilat”, să se creadă despre el că este absolvent de medicină şi că e înnebunit după motociclism. Despre „spiritul” său eroic nici nu mai are rost să comentez. De mult în lume circulă cultul pentru Guevara, în America de Nord, Anglia, Franţa, Spania, România, se publică tot felul de cărţi despre acest individ – un fel de „top-model, un superman marxist” – pentru care generaţiile tinere fac sluji de venerare. Sărmanii tineri aburiţi se lasă impresionaţi de elementele de actor pe care şi le-a fabricat, trabucul şi basca cu steluţă. (De acest *cool* mai e câte unul şi printre noi, care umblă şi flutură poze cu o astfel de bască!) Pentru acest ipochimen „orice naiv cu orice configuraţie sufletească sau orice nătărău «nemulţumit de sistem» îl pot lua ca model, pentru că din Guevara a rămas numai imaginea purtată pe tricouri de năbădăioşi „metal”, confundându-l cu spiritul pop. Dar se afirmă clar: „Un om care îl admiră pe Che Guevara (...) nu ar comite vreodată, în numele lui, crimele pe care le-a comis el prin Sierra Maestra sau La Cabaňa”. Peste toţi atârnă patetic şi gândul lui Machover, reproducând de pildă o vorbă a descreieratului: „Iată-mă în jungla cubaneză, viu şi însetat de sânge”. Despre acest pretins medic şi revoluţionar, femeile care l-au cunoscut (în împrejurări mai mult ori mai puţin întâmplătoare) au mărturisit că „putea fizic”, adică era un nespălat.

Orizont nr. 1/2009. Numărul e dedicat Familei Şora, Mariana şi Mihai. Sunt publicare fragmente inedite dintr-un epistolar şi de jurnal (1938-1940). Paginile fac parte dintr-un viitor volum de care se ocupă Cornel Ungureanu. Tot Cornel Ungureanu publică opiniile sale (destul de reţinute) la *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu. Mai departe, Afrodita Carmen Cionchin semnează un interviu cu profesorul de romanistică de la universitatea din Padova, Lorenzo Renzi; Cristina Chevereşan scrie despre *Cu dinţii de lână* de Livius Ciocârlie, Graţiela Benga, despre *Scrisori către fiul meu* de Gabriel Liiceanu, Dumitru Vlăduţ despre cartea de *Interviuri eminesciene* de Alexandru Ruja etc. O cronică tăioasă semnează Alexandru Budac la romanul *Maestro* de Stelian Tănase (Ed. Polirom, 2008): „Cu *Maestro*, Stelian Tănase reuşeşte contraperformanţa de a scrie un roman fără nici o calitate. E confuz, plicticos, vulgar până la insuportabil, penibil de la prima până la ultima pagină. Într-un cuvânt, ilizibil. Nu mă îngrijorează câtuşi de puţin creşterea continuă a numărului unor astfel de cărţi pe piaţă (m-aş mira dacă ar fi altfel), dar mă îngrijorează faptul că ele izbutesc, din nenorocire, să treacă drept literatură.” Apoi recenzentul exemplifică, şi încheie, despre acelaşi volum: „Grosolan şi cacofonic, dizgraţios precum un tomberon în care putrezesc toate

cuvintele de la periferia vocabularului, romanul lui Stelian Tănase îți răsplătește într-un singur fel timpul pierdut cu lectura: îl uiți imediat”. Proză semnează Titus Suciu, iar poezie și despre poezie poeți din „noul val”: Monica Stănilă, Ariana Perhald, Nicoleta Papp, Claudiu Bolcu.

Contemporanul nr. 2/ februarie 2009. Numărul este dedicat lui Nicolae Breban care la 1 februarie a împlinit 75 de ani.

Irina Petraș scrie despre cartea lui Dorli Blaga, „Tatăl meu. Lucian Blaga” (Ed. Biblioteca Apostrof). Semnează eseuri Nicolae Balotă, Ion Ianoși, Ștefan Borbély, Răzvan Voicu, Aura Cristi, Doina Ruști, Marian Victor Buciu ș.a. Același Marian Victor Banciu dedică cinci pagini de revistă cărții de nuvele semnată de Nicolae Breban *Orfeu în infern* (Ed. Polirom, 2008). Și în articolul său, „Viața ca o iluzie”, Nicolae Breban scrie despre micii demoni: „viața ca iluzie”, diferențele între religii, paradisul și infernul sau Nirvana, despre viața viitoare și altfel constituită ce va avea sensul de o „nouă naștere” și..., „ca într-un basm popular, pielea porcului va crăpa și va cădea la pământ și din ea va păși prințul cel tânăr și îndrăzneț, apt de a afronta teribil zeii cetății și ai omului”...

Luceafărul nr. 4/4 martie 2009. Revista „Luceafărul” reapare având adăugat titlului, scris cu litere minuscule, *de dimineață*. Bine o fi și așa, deși după câte am înțeles, președinta fostei „Fundații Luceafărul”, Simona Galațchi, pentru însușire de obiecte și bani necuvenite din fonduri și patrimoniu, ar trebui „introdusă” după gratii.

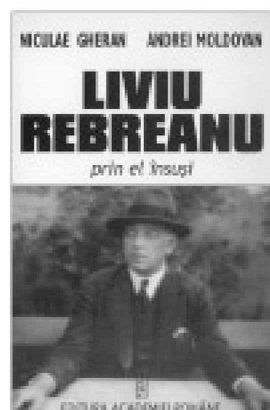
În articolul „Spre o literatură cercuală”, Alexandru George trasează câteva repere clare. Despre ce e vorba? După delimitările în timp a vieții scriitoricești din România, „trecând” prin/peste Beniuc și Zaharia Stancu, liberalizarea literaturii după 1965-1966, care a impus „noi valori și neașteptate valorificări ignorate”, Alexandru George descifrează sensul expresiei (care aparține lui G. Călinescu), „literatură cercuală”, termen pe care: „l-am socotit un neologism neolatin însemnând nu doar creația literară de cerc restrâns, ci aceea rezervată și cunoscută doar unor grupuscule de scriitori ce se cunosc între ei și scriu ferindu-se de atingerile și, eventual, laudele «vulgului». (...) «Cercuală» vrea să fie o literatură de tipul celei practicate de prințul Tomasi di Lampedusa și cunoscută de un cerc foarte ermetic (...). Spre cinstea literaturii noastre, care în perioada sa de libertate a urmat în paralel, nu doar prin imitație, curentele cele mai «înaintate» europene, se poate înregistra în condiții așa de dezavantajante, dar eroice, Școala de la Târgoviște, înființată în timpul războiului și apoi mutată la București, ca fiind alcătuită din tineri formați înainte de comunism și cultivând un ideal al artei fără nici o legătură cu sloganurile oficiale și cu constrângerile ideologice”.

Mesagerul literar și artistic nr.1/2009. (Director: Emil Dreptate, redactor șef: Virgil Rațiu, secretar: Victor Știr.) Editorialul semnat de Virgil Rațiu ia în seamă *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu. El conchide: *Istoria...* este o istorie critică a lui Nicoale Manolescu și nimic altceva, după cum autorul remarcă în Epilog, sugerând cititorilor și aspiranților la lauri ai scrisului că o astfel de întreprindere nu e tocmai așa de simplă: „Un istoric al literaturii japoneze și-a intitulat întâiul volum, din trei, «Prima mie de ani». Ca istoric al literaturii române, trebuie să mă mulțumesc cu subtitlul general «Cinci secole de literatură»”. În paginile revistei semnează proză Suzana Deac, poezie Gavril Moldovan. Nicolae Băciuț publică un interviu cu Grigore Vieru, *in memoriam*. Veronica Știr traduce poezii din Leonard Cohen. Doina Popa transmite informații și aprecieri din SUA.

Mesagerul literar și artistic nr. 2/2009. Victor Știr comentează și analizează „criza din literatura română”, fiind la modă, se pare, acest termen, „criza”. El constată cu seninătate că, de fapt, nu traversăm nicio criză. Poezie semnează: Florin Avram și Emily Dickinson (traducere de Victor Știr), proză: Traian Parva Săsărman, Niculae Vrăsmaș. Niculae Băciuț îl ia la întrebări pe poetul Adrian Alui Gheorghe, care vede relația dintre scriitor și politică drept una rușinoasă, ba chiar imorală: „Când intră și iese din politică, scriitorul român se uită pe furiș, în dreapta și în stânga, apoi nu mai recunoaște că a fost pe acolo...!”(**V.R.**)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

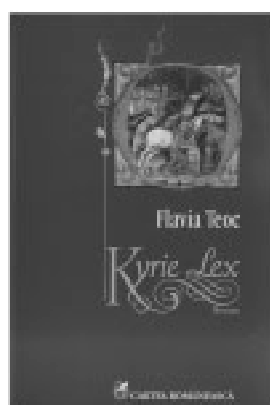

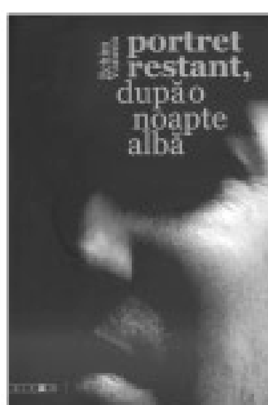

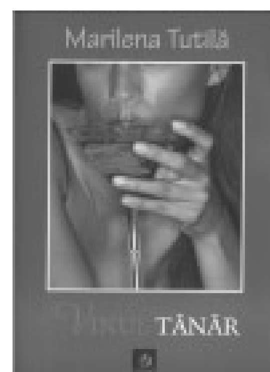

Marcel LUPȘE - *Roua dimineții*